

ใบรับรองวิทยานิพนธ์
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาไทย)

ปริญญา

ภาษาไทย

สาขา

ภาษาไทย

ภาควิชา

เรื่อง การเปลี่ยนแปลงการใช้ภาษาและเนื้อหาในหนังสือธรรมะ

The Change of Language and Content Usage in Dhamma Books

นามผู้วิจัย นางสาวนารีนารถ ลำลี

ได้พิจารณาเห็นชอบโดย

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(รองศาสตราจารย์ชลอ รอดลอย, ศศ.ม.)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

(รองศาสตราจารย์สิริวรรณ นันทจินทุล, ป.ร.ค.)

หัวหน้าภาควิชา

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์โกวิทย์ พิมพวง, Ph.D.)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์รับรองแล้ว

(รองศาสตราจารย์กัญญา ชีระกุล, D.Agr.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่ เดือน พ.ศ.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

การเปลี่ยนแปลงการใช้ภาษาและเนื้อหาในหนังสือธรรมะ

The Change of Language and Content Usage in Dhamma Books

โดย

นางสาวนารีนารถ คำลี

เสนอ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เพื่อความสมบูรณ์แห่งปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาไทย)

พ.ศ. 2555

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นารีนาด ลำลี 2555: การเปลี่ยนแปลงการใช้ภาษาและเนื้อหาในหนังสือธรรมะ
ปริญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาไทย) สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: รองศาสตราจารย์ชลอ รอดลอย, ศศ.ม. 238 หน้า

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการใช้ภาษา ด้านการใช้คำ การใช้ประโยค และการใช้สำนวน
รวมทั้งศึกษาเนื้อหาที่ปรากฏในหนังสือธรรมะ และการเปลี่ยนแปลงของการเขียนหนังสือธรรมะ

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ หนังสือธรรมะจำนวน 41 เล่ม ระหว่างปี พ.ศ. 2500 - พ.ศ. 2553
จากผลงานพระนักเขียน 6 รูปได้แก่ พุทธทาสภิกขุ ปัญญานันทภิกขุ พระพยอม กัลยาโณ พระไพศาล วิสาโล
ว.วชิรเมธี และพระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต

ผลการศึกษาพบว่า การใช้คำในหนังสือธรรมะพบคำ 10 ประเภท ด้านการใช้คำ ช่วงที่ 1 พ.ศ. 2500-2520
พบการใช้คำทั้งสิ้น 8 ประเภท ได้แก่ การสร้างคำใหม่ การเล่นคำ การใช้คำสัมผัสคล้องจอง การใช้คำ
ภาษาต่างประเทศ คำศัพท์เฉพาะทางพระพุทธศาสนา คำพ้องสมัย คำมีศักดิ์ คำหยาบ หรือคำต่ำ ช่วงที่ 2 พ.ศ.
2520-2540 พบการใช้คำทั้งสิ้น 9 ประเภท ได้แก่ การสร้างคำใหม่ การเล่นคำ การใช้คำสัมผัสคล้องจอง การใช้
คำภาษาต่างประเทศ คำศัพท์เฉพาะทางพระพุทธศาสนา คำพ้องสมัย คำสแลง คำมีศักดิ์ คำหยาบหรือคำต่ำ ช่วงที่ 3
พ.ศ. 2540-2553 พบการใช้คำทั้งสิ้น 9 ประเภท ได้แก่ การสร้างคำใหม่ การเล่นคำ การใช้คำสัมผัสคล้องจอง
การใช้คำภาษาต่างประเทศ คำศัพท์เฉพาะทางพระพุทธศาสนา คำสแลง คำมีศักดิ์ คำหยาบหรือคำต่ำ คำภาษาถิ่น
ส่วนด้านการใช้ประโยค พบว่า หนังสือธรรมะทั้ง 3 ช่วง มีการใช้ประโยคตามเจตนาเหมือนกัน ได้แก่ ประโยค
แจ้งให้ทราบ ประกอบด้วย ประโยคบอกเล่า ประโยคอธิบาย ประโยคเตือน และประโยคชี้แนะ ประโยคถาม
ให้ตอบ ได้แก่ ประโยคถามเพื่อความ ประโยคถามให้ตอบรับหรือปฏิเสธ และประโยคถามให้เลือกเอา ประโยค
บอกให้ทำได้แก่ ประโยคคำสั่ง ประโยคขอร้อง และประโยคชักชวน ด้านการใช้สำนวน ผลการศึกษาพบทั้ง
การใช้สำนวนเก่าและสำนวนใหม่ ช่วงที่ 1 พบการใช้สำนวนเก่า ในขณะที่ช่วงที่ 2 และช่วงที่ 3 พบทั้งการใช้
สำนวนเก่าและสำนวนใหม่ ด้านเนื้อหาพบว่า เนื้อหาที่ปรากฏในหนังสือธรรมะแบ่งเป็น 2 ด้าน คือ เนื้อหา
ตามหลักพุทธธรรมจากพุทธ พจน์ของพระพุทธเจ้า และเนื้อหาธรรมะประยุกต์ จากการศึกษาพบเนื้อหาทั้ง
2 ประเภท จากช่วงเวลาทั้ง 3 ช่วง ได้แก่ 1) หลักพุทธธรรมของพระธรรมปิฎก แบ่งเป็น 2 ด้านได้แก่ มัชฌิมา
ธรรมเทศนา และมัชฌิมาปฏิปทา 2) เนื้อหาธรรมะประยุกต์ แบ่งออกเป็น 4 ด้านได้แก่ เนื้อหาเกี่ยวกับ
พุทธธรรมนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต เนื้อหาเกี่ยวกับสังคม เนื้อหาเกี่ยวกับการศึกษา และเนื้อหา
เกี่ยวกับความรัก การศึกษาการเปลี่ยนแปลงการเขียนหนังสือธรรมะ ในด้านการใช้ภาษา ด้านการใช้คำพบว่า
มีการเปลี่ยนแปลงด้านการใช้คำในแต่ละช่วง คือ ช่วงที่ 1 พบการใช้คำ 8 ประเภท ซึ่งพบน้อยกว่า ช่วงที่ 2 และ
ช่วงที่ 3 ที่พบการใช้คำ 9 ประเภท แต่แตกต่างกัน คือ ช่วงที่ 2 พบการใช้คำพ้องสมัย แต่ไม่พบการใช้คำภาษาถิ่น
ในขณะที่ช่วงที่ 3 พบการใช้คำภาษาถิ่นแต่ไม่พบการใช้คำพ้องสมัย ด้านการใช้ประโยคพบว่า ทั้ง 3 ช่วง มีการใช้
ประโยคตามเจตนาเหมือนกัน ส่วนด้านการใช้สำนวนพบการเปลี่ยนแปลง คือ ช่วงที่ 1 ไม่ปรากฏการใช้สำนวนใหม่
ในขณะที่ช่วงที่ 2 และ 3 ปรากฏใช้ทั้งสำนวนเก่าและสำนวนใหม่ และด้านเนื้อหาพบการเปลี่ยนแปลงในช่วงที่ 1
คือ ไม่ปรากฏเนื้อหาเกี่ยวกับความรัก ในขณะที่ ช่วงที่ 2 และช่วงที่ 3 ปรากฏเนื้อหาทุกด้านตามเกณฑ์การวิจัย

Narinat Samli 2012: The Change of Language and Content Usage in Dhamma Books. Master of Arts (Thai Language), Major Field: Thai Language, Department of Thai Language. Thesis Advisor: Associate Professor Chalor Rodloy, M.A.T. 238 pages.

The current Study was conducted to investigate language expression in Dhamma books in terms of words, sentences, idioms, content and the change of writing in Dhamma books.

The data were collected from 41 Dhamma books published between 1957 to 2010 by six Buddhist monks including Buddhadasa, Panyananta, Phra Phrayom Kanlayano, Phra Paisarn Visalo, W.Vajiramedhi and Phra Maha Sompong Talaputto.

The result of the study found that 10 lexical patterns in terms of words. In terms of words 8 lexical patterns were found in the first period (A.D.1957 - A.D.1977) including word formation, puns, rhymes, foreign word uses, Buddhist terms, obsolete words, social words, and vulgar languages. Moreover, 9 lexical patterns were found in the second period (A.D.1977 - A.D.1997) which were word formation, puns, rhymes, foreign word uses, Buddhist terms, obsolete words, slang, social words, and vulgar languages. In addition, 9 lexical patterns also found in the third period (A.D.1997 - A.D.2010) including word formation, puns, rhymes, foreign word uses, Buddhist terms, slang, social words, vulgar languages, and dialects. On the other hand, similar sentence patterns were found in all three periods which were purposive sentences including affirmative, descriptive, cautionary, and instructive sentences; question sentences which were wh-questions, yes or no questions, and selective questions; and imperative sentences which were command, asking & requesting and persuasive sentences. In terms of idioms, the original idioms were found in the first period, while modern idioms were found in the second and third period. Furthermore, two content patterns were found including dhamma based from Buddha's teaching and applied dhamma. In detail, dhamma based from Buddha's teaching focused on balance and Buddha's middle way. In contrast, applied dhamma content were separated into four different categories including content related to life, society, education, and love. In conclusion, the significant findings of the study showed that lexical patterns were changed from 8 to 9 in the first to second and third period. Particularly, obsolete words were found only in the second period while dialects were found only in third period. However, there was no difference in sentence pattern found in all periods. On the other hand, the difference in idiom was that the modern idiom occurred in the second and third period. Lastly, the content related to love was not found in the first period while all aspect contents were found in the second and third periods.

Student's signature

Thesis Advisor's signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความเมตตาอย่างสูงจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก คือ รองศาสตราจารย์ชลอ รอดลอย และอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม รองศาสตราจารย์ ดร. สิริวรรณ นันทจินทุล ที่ได้ให้ความรู้ ข้อคิด คำปรึกษาและคำแนะนำต่างๆ เกี่ยวกับการทำวิทยานิพนธ์ ฉบับนี้ ตลอดจนทุ่มเทแรงกายเพื่อตรวจทาน ปรับปรุง แก้ไขวิทยานิพนธ์ด้วยความเอาใจใส่ ผู้วิจัย รู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาจึงขอกราบขอบพระคุณอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.วิไลศักดิ์ กิ่งคำ ประธานกรรมการสอบ วิทยานิพนธ์ และ รองศาสตราจารย์ ดร.เรืองเดช ปันเจื่อนชัย ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก ที่กรุณาให้ ข้อคิด คำปรึกษา และคำแนะนำที่ดีแก่ผู้วิจัย อันเป็นประโยชน์แก่ผู้วิจัยในการแก้ไขวิทยานิพนธ์ ฉบับนี้ให้สมบูรณ์ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ ที่ได้ประสิทธิภาพความรู้ ให้คำแนะนำสั่งสอน ตลอดจนให้ความรัก ความเมตตาต่อศิษย์ด้วยดีเสมอมา

ผู้วิจัยขอขอบคุณคณาจารย์หลักสูตรสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ซึ่งเป็นเพื่อนร่วมงานที่ดีที่คอยให้กำลังใจ ให้คำแนะนำ และเป็น ที่ปรึกษาแก่ผู้วิจัยมาโดยตลอด

ผู้วิจัยขอขอบคุณ อาจารย์เข็มจิรา หนองเป็ด ผู้ซึ่งเป็นแรงผลักดันอันสำคัญที่คอยช่วยเหลือ ให้คำแนะนำและเป็นที่ปรึกษาที่ดีจนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อ คุณแม่ คุณยาย น้องสาวและญาติ ที่คอยสนับสนุน ส่งเสริม ตลอดจนให้กำลังใจและกำลังใจ แม้จะต้องพบเจอกับอุปสรรคใดๆ ทุกคนยังคงเคียงข้าง ผู้วิจัยเสมอมา

นารีนาด ลำลี

พฤษภาคม 2555

สารบัญ

หน้า

บทที่ 1 บทนำ	1
ความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	5
ประโยชน์ที่ได้รับ	6
ขอบเขตของการวิจัย	6
นิยามศัพท์	9
บทที่ 2 การตรวจเอกสาร	10
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับสารคดี	11
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์	41
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการใช้สำนวน	51
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับหนังสือธรรมะ	61
บทที่ 3 วิธีการวิจัย	83
แหล่งข้อมูล	83
ประชากร	83
กลุ่มตัวอย่าง	84
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	87
เกณฑ์ที่ใช้ในการวิจัย	88
วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	93
วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล	93
การนำเสนอผลการวิจัย	94
บทที่ 4 ผลการวิจัย	95
ตอนที่ 1 การใช้ภาษาในหนังสือธรรมะ	95
ตอนที่ 2 เนื้อหาที่ปรากฏในหนังสือธรรมะ	180
ตอนที่ 3 การเปลี่ยนแปลงการใช้ภาษาและเนื้อหาในหนังสือธรรมะ	200

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	202
สรุป	202
อภิปรายผล	205
ข้อเสนอแนะ	208
เอกสารและสิ่งอ้างอิง	209
ภาคผนวก	219
ประวัติการศึกษาและการทำงาน	238

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

ชาวไทยนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ พระพุทธศาสนาอยู่คู่กับสังคมไทย มาช้านาน วิถีชีวิตของชาวไทยส่วนมากจึงเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ชาวไทยได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นแนวทางแห่งการดำเนินชีวิต เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ พุทธศาสนาจึงเข้ามามีบทบาทกับสังคมไทย จนถือได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทย ดังที่ คุณ โทษณ์ (2545: 63) ได้กล่าวถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนากับสังคมไทย โดยสรุปได้ว่าพระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อสังคมไทย ดังจะเห็นได้จากชีวิตประจำวันของชาวไทยตั้งแต่เกิดจนตาย ล้วนเป็นพฤติกรรมที่เป็นผลมาจากอิทธิพลของหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ทั้งจากความเป็นผู้มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเอื้ออาทร ความมีเมตตาปราณี มีความรักสามัคคีกัน ไม่ชอบความรุนแรง รักสันติ รักอิสระเสรี มีความประนีประนอมกับเพื่อนร่วมชาติที่เป็นคนไทยด้วยกัน ไม่ว่าจะนับถือศาสนาอะไร เมื่ออยู่ในแผ่นดินไทยก็เป็นสังคมเป็นพวกเดียวกัน มีหน้าที่ในการปกป้องรักษาชาติไทยและเทิดทูนพระมหากษัตริย์เหมือนกัน การแสดงออกด้านศิลปกรรมต่างๆ ล้วนเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม วรรณกรรม ฯลฯ มีลักษณะอ่อนช้อยเยือกเย็นตามแนวทางสันติของพระพุทธศาสนาจิตใจของคนไทยก็แสดงออกมาในลักษณะที่เยือกเย็นมีความเกื้อกูลปรองดองกัน ให้การพึ่งพาอาศัยกันและกัน ยังผลให้มีการดำรงชีวิตอย่างสงบสุข จนตราเป็นคำขวัญว่า “ที่นี่ ที่นี้” ก็เพราะอิทธิพลของหลักธรรมในพระพุทธศาสนา

หลักธรรมหรือธรรมะเป็นสิ่งสำคัญในพระพุทธศาสนา เพราะเป็นคำสั่งสอนที่พระพุทธเจ้าใช้เป็นเครื่องมือให้มนุษย์ปฏิบัติตนให้พ้นจากความทุกข์ ซึ่งหลักธรรมะที่พระพุทธเจ้าใช้เผยแผ่ในอดีตกาลที่บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร คือ พระไตรปิฎกซึ่งถือเป็นหนังสือธรรมะเล่มแรก ดังที่ ไสว มาลาทอง (2541: 10-25) กล่าวว่า “หนังสือธรรมะเล่มแรกเริ่มมาจากพระไตรปิฎก พระไตรปิฎกได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาด้วยวิธีมุขปาฐะหรือการท่องจำอย่างเป็นระบบ เนื่องจากไม่ได้มีการจารึกไว้จึงทำให้เกิดปัญหาตามมา ต่อมาจึงได้มีการจารึกลงในใบลานเป็นครั้งแรกปี พ.ศ. 433”

พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์ที่บรรจุคำสอนของพระพุทธศาสนา คำว่าพระไตรปิฎกมาจากภาษาบาลี “ติปิฎก” แปลว่า ตะกร้าสามใบ หรือคำสอนสามหมวด (ติ หมายถึง สาม ปิฎก หมายถึง ตำรา คัมภีร์ หรือกระเจด) สันนิษฐานว่าที่มาของคำว่าพระไตรปิฎกน่าจะมาจากการที่พระภิกษุ จดจารึกคัมภีร์ใส่ลงในใบตระกูลปาล์มและใส่ลงในตะกร้า ถ้าอาศัยหลักฐานทางวิชาการ เชื่อว่าพระไตรปิฎกเป็นชื่อที่ใช้กันมาก่อนจะสังคายนาครั้งที่ 3 เพราะมีการใช้คำพูดว่า “ไตรปิฎก” ในประวัติศาสตร์ยุคพระเจ้าอโศกก่อนการสังคายนาครั้งที่ 3 จึงเชื่อได้ว่าหลังสังคายนา ครั้งที่ 2 พระสงฆ์มีการแยกพระอภิธรรมออกจากพระสูตรแล้วเมื่อสังคายนาครั้งที่ 3 จึงแยกออกเป็นเรื่องเป็นราวจริง ซึ่งคำสอน 3 หมวดนี้ ได้แก่ พระวินัยปิฎก หรือ พระวินัย ได้แก่ ประมวลระเบียบข้อบังคับของบรรพชิตที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้สำหรับภิกษุและภิกษุณี พระสุตตันตปิฎก หรือ พระสูตร ได้แก่ ประมวลพระพุทธพจน์ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงยังที่ต่างๆ ให้เหมาะกับบุคคลสถานที่และเหตุการณ์ มีเรื่องราวประกอบ พระอภิธรรมปิฎก หรือพระอภิธรรม ได้แก่ ประมวลคำสอนที่เป็นหลักวิชาการ ไม่เกี่ยวกับบุคคลหรือเหตุการณ์ ไม่มีเรื่องราวประกอบ

ในยุคปัจจุบันที่บ้านเมืองกำลังพัฒนา ก้าวสู่ยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม ภาวการณ์แข่งขันต่างๆ สูงขึ้น ผู้คนแข่งขันกันเพื่อความอยู่รอด จึงทำให้พบกับความผิดหวัง ล้มเหลวในชีวิตครอบครัวหรือหน้าที่การงาน ธรรมะจึงเข้ามามีบทบาทอันเป็นที่พึ่งทางใจของประชาชน ประชาชนในยุคปัจจุบันจึงหันมาสนใจการอ่านหนังสือธรรมะมากขึ้น ซึ่งนอกจากจะมีเนื้อหาที่เป็นประโยชน์ช่วยขัดเกลาคิดใจ ช่วยให้เกิดการเรียนรู้อันจะนำไปสู่สันติสุขแล้ว รูปแบบและเนื้อหาของหนังสือธรรมะยังมีการพัฒนาให้เข้ากับยุคสมัย บทบาทของหนังสือธรรมะจึงมีอิทธิพลต่อประชาชนในยุคปัจจุบัน ดังจะเห็นได้จากข้อมูลจากหนังสือพิมพ์ข่าวสด รายงานการขายหนังสือธรรมะจากงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ ครั้งที่ 38 (คนข่าวธรรมะ, 2553: 19) รายงานว่า

จากการสอบถามแต่ละสำนักพิมพ์ที่จำหน่ายหนังสือธรรมะทุกร้านตอบเป็นเสียงเดียวกัน ว่าหนังสือยังขายได้ดี มีผู้อ่านที่ให้ความสนใจเลือกซื้อไปอ่านเองหรือซื้อไปเป็นของฝากให้ญาติผู้ใหญ่ที่เคารพ นายยุทธพงษ์ สิมายา เจ้าหน้าที่ดูแลร้านธรรมสภา บูธ C12 แพลน นาริสอลล์ กล่าวว่า หนังสือธรรมะเป็นหนังสือที่ไม่มีวันตกยุค ทำให้การได้อ่านได้ศึกษา สามารถนำมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้ ส่วนหนังสือในร้านธรรมสภาที่ได้รับความนิยมจากผู้อ่าน ส่วนใหญ่จะเป็นคำเทศนาของหลวงพ่อกุศลพุทธทาสหรือหลวงพ่อดำรง ฐิตธัมโม วัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรี

หนังสือธรรมะนอกจากจะเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ที่ถ่ายทอดข้อธรรมอันเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์แล้วยังเป็นหลักฐานทางศาสนวัตถุ และเป็นแหล่งที่แสดงถึงความเจริญงอกงามทางภาษา รูปแบบของหนังสือธรรมะตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเป็นส่วนที่แสดงให้เห็นถึงความรู้ของพระเถระทั้งหลายที่ศึกษาธรรมจนเข้าใจและเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา สามารถเผยแพร่คำสอนให้แก่ประชาชนได้รับรู้ผ่านทางเอกสาร โดยการจารึกเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งนอกจากจะให้ประโยชน์แล้วยังเก็บรักษาไว้ได้ ดังที่ พระวิฑูรย์ ฐานงุโร (วิฑูรย์ ฐานงุโร, 2550: www.meeboard.com) กล่าวถึงประโยชน์ของการเผยแพร่พระพุทธศาสนาผ่านทางสื่อสารสนเทศว่า

การเผยแพร่พระพุทธศาสนาต้องอาศัยสื่อทางสารสนเทศโดยเฉพาะทางเอกสาร หนังสือต่างๆ ยังจำเป็นต้องใช้เป็นหลักเพราะให้ประโยชน์แบบประโยชน์สูง ประหยัดสุด ทั้งยังเป็นหลักฐานเก็บรักษาไว้ได้ในระยะเวลานานเหมาะแก่ผู้ศึกษา (ผู้รับข้อมูลสารสนเทศ) และสะดวกในการผลิต การเผยแพร่ได้อย่างกว้างไกลมากยิ่งขึ้น

รูปแบบของหนังสือธรรมะตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบจากเดิมทั้งเนื้อหาและภาษา คือ มีการพัฒนาทั้งเนื้อหาให้เข้ากับยุคสมัย และใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย หรือเป็นรูปแบบการสอนธรรมะในแบบประยุกต์ พระภิกษุสงฆ์ในประเทศไทยหลายรูปที่ได้ขึ้นชื่อว่า เป็นพระนักเขียน มีผลงานด้านการเขียนหนังสือธรรมะหลายเล่ม อาทิ ท่านพุทธทาสภิกขุหรือ พระธรรมโกษาจารย์ ผู้ก่อตั้งสวนโมกขพลาราม มีผลงานปรากฏในรูปแบบงานเขียน อันได้แก่ แก่นพุทธ-ศาสน์ คู่มือมนุษย์ ตัวกูของกู พระพุทธเจ้าสอนอะไร ภาษาคน-ภาษาธรรม ฯลฯ จากการเขียนหนังสือธรรมะเผยแพร่ทำให้ท่านพุทธทาสภิกขุได้รับการถวายปริญญาคุณวุฒิปันจติกิตติมศักดิ์ในสาขาต่างๆ จากหลายสถาบัน อาทิ พุทธศาสตรคุณวุฒิปันจติกิตติมศักดิ์จากมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย อักษรศาสตรคุณวุฒิปันจติกิตติมศักดิ์ สาขาปรัชญาและศาสนา จากมหาวิทยาลัยศิลปากร นอกจากนี้ผลงานของท่านพุทธทาสยังได้รับยกย่องจากองค์การยูเนสโกให้เป็นหนังสือดีประจำปี พ.ศ. 2508 คือ หนังสือแก่นพุทธศาสน์ นอกจากพุทธทาสภิกขุยังมีพระภิกษุสงฆ์อีกหลายรูปที่มีผลงานด้านการเขียนหนังสือธรรมะ อาทิ ท่านปัญญานันทภิกขุ หรือพระพรหมมิ่งคลาจารย์ เขียนหนังสือที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เช่น ทางสายกลาง คำถามคำตอบพุทธศาสนา คำสอนในพุทธศาสนา หน้าที่ของคนฉบับสมบูรณ์ เป็นต้น จากตัวอย่างที่กล่าวมาข้างต้นเป็นผลงานของพระเถระที่มีผลงานในอดีต แต่หลักธรรมคำสอนของท่านก็สามารถนำมาประยุกต์ใช้ใน ชีวิตประจำวันได้

ปัจจุบันได้มีพระสงฆ์รุ่นใหม่ที่ศึกษาพุทธศาสนาอย่างถ่องแท้จนเข้าใจถึงแก่นของพระพุทธศาสนา ได้นำความรู้มาเผยแพร่ในรูปแบบงานเขียนหนังสือธรรมะประยุกต์ที่เข้าถึงประชาชนทุกเพศ ทุกวัย อาทิ พระมหาภูติชัย วชิรเมธี หรือ ว.วชิรเมธี พระนักคิดนักเขียนที่มีผลงานมากกว่า 50 เล่ม เช่น ธรรมะติดปีก ธรรมะหลับสบาย ธรรมะดับร้อน ธรรมะบันดาล ธรรมะทำไม ธรรมะเกร็ดแก้ว ธรรมะสบายใจ ธรรมะทอรัก ฯลฯ หนังสือของท่าน ว.วชิรเมธี ได้รับรางวัลจากองค์กรต่างๆ มากมาย อาทิ รางวัลด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาดีเด่น จากมูลนิธิงานกึ่งทองประเสริฐ รางวัลเสมาธรรมจักร จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี หรือ พระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต เป็นพระนักเทศน์และนักเผยแผ่พระพุทธศาสนารุ่นใหม่ ที่มีผลงานหนังสือออกมามากมายในปัจจุบัน อาทิ ธรรมะเคลียร์ ฉบับอมยิ้มอมใจ สุขกันเถอะโยม เล่ม 1-2 โยมเอ๋ยสิบอกให้ ฯลฯ ผลงานของท่านพระมหาสมปองได้รับรางวัลเสมาธรรมจักร จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และรางวัลงานกึ่งทองประเสริฐ เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า หนังสือธรรมะ นอกจากจะเป็นหลักคำสอนที่ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแล้วยังแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของหนังสือธรรมะ เนื่องจากในอดีตหนังสือธรรมะเป็นหนังสือที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับหลักธรรมทางศาสนา ลักษณะภาษาประกอบด้วยคำศัพท์เฉพาะทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นคำภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตเป็นส่วนใหญ่ อ่านเข้าใจยาก รู้กันเฉพาะกลุ่มที่ศึกษาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ดังตัวอย่างรูปแบบของหนังสือธรรมะในอดีต จากหนังสือแก่นพุทธศาสนา ตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2507 ของท่านพุทธทาสภิกขุ (2507: 53) ความว่า

ความเกิดที่พระพุทธเจ้าท่านมุ่งหมายนั้นเป็นฝ่าย Spiritual หมายถึง ความเกิดที่เป็นอุปาทานว่าตัวกู-ของกู วันหนึ่งเกิดได้หลายชาติหลายสิบชาติ หรือหลายร้อยชาติก็ตาม แล้วแต่ว่าใครจะเกิดสักกี่มากน้อย แต่ทุกคราวจะต้องเป็นชาติ เป็นตัวกู-ของกูขึ้นมาทีหนึ่งเสมอไปแล้วมันก็ค่อยจางไป เดี่ยวมันก็ค่อยดับไป แล้วก็ตายไปเดี๋ยวก็เกิดโผล่ขึ้นมาใหม่อีกเมื่อไปกระทบรูป เสียง หรือกลิ่น รส อย่างอื่นขึ้นอีก และแต่ละชาติก็มีปฏิกิริยา (re-action) ส่งต่อถึงกันอย่างที่เรียกว่ากรรมเก่าของชาติก่อนส่งผลให้เกิดในชาตินี้เป็นอย่างนี้ เป็นผลขึ้นมา แล้วส่งต่อไปกันอย่างนี้ทุกๆ ชาติ

ตัวอย่างข้างต้นเห็นได้ว่า ภาษาที่ปรากฏมีลักษณะที่เป็นศัพท์ทางพระพุทธศาสนาและมีการใช้คำภาษาอังกฤษที่เป็นการเขียนตามรูปภาษาเดิม คือ Spiritual และ (re-action) นอกจากนี้ยังมีคำศัพท์เฉพาะทางพระพุทธศาสนา คือ คำว่า “อุปาทาน” การบรรยายเนื้อหามีลักษณะเป็นทางการ ต่างจากรูปแบบหนังสือธรรมะปัจจุบันที่ใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย มีกลวิธีการเล่าเรื่องธรรมะ

อย่างสนุกสนาน แต่ก็แทรกข้อคิดทางธรรมะเอาไว้ ดังตัวอย่างรูปแบบการเขียนหนังสือธรรมะในปัจจุบัน จากหนังสือเรื่องธรรมะติดปีกของ ว.วชิรเมธี (2547: 41) ว่า

คำว่า “อัตตา” มิใช่คำไทยแท้ แต่เป็นภาษาบาลีที่คนไทยคุ้นหู คุ้นตา และคุ้นปากกัน เป็นอย่างดี ใครที่คิดว่าตัวเองเก่ง ตัวเองแน่ ตัวเองเป็นหนึ่งในดวงใจ หรือคิดว่าตัวเองเป็นมืออาชีพ ชอบทำอะไรแบบวันแมนโชว์ ฟังใครไม่เป็น คิดว่าตัวเองถูกอยู่คนเดียว เราเรียกคนประเภทนี้ว่า “คนมีอัตตา” ถ้าจะให้ทันสมัยหน่อยก็เรียกว่าคนมี “อีโก้/Ego” สูง อัตตา อีโก้ อหังการ ที่นำมาใช้ในภาษาไทยมีความแตกต่างกันเฉพาะตัวอักษร หากความหมายเหมือนกัน คือ คนผู้คิดว่าตนเอง คือ ศูนย์กลางของโลก ศูนย์กลางของความเก่ง ศูนย์กลาง ความเลิศจิต เพอร์เฟกต์ หรือเลิศสะแมนแดน ไปเสียทุกเรื่อง คนที่มีอัตตา อีโก้ อหังการมาก ก็ทุกข์มาก มีน้อยก็ทุกข์น้อย ไม่มีเลยก็ไม่ทุกข์

จากตัวอย่างเห็นได้ว่า ลักษณะภาษาที่ปรากฏเป็นภาษาที่เข้าใจง่าย คือ มีการใช้ภาษา ที่ทันสมัย ที่นิยมใช้กันในช่วงใดช่วงหนึ่ง เช่น วันแมนโชว์ เลิศเลอเพอร์เฟกต์ เลิศสะแมนแดน เป็นต้น ด้านกลวิธีการเล่าเรื่องเหมือนกับการเล่าธรรมะโดยการพูด มีการใช้คำ สำนวนที่น่าสนใจ ทำให้หนังสือธรรมะได้รับความนิยมจากประชาชนมากกว่าในอดีต

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการใช้ภาษาและเนื้อหาในหนังสือธรรมะ จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ว่ามีลักษณะการใช้ภาษาและเนื้อหาในแต่ละช่วงอย่างไร เนื่องจากหนังสือธรรมะมีการวางจำหน่าย อย่างแพร่หลาย และประชาชนทุกเพศทุกวัยให้ความสนใจทำธรรมะมากขึ้น ซึ่งการเขียนหนังสือ ธรรมะถือเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ประชาชนนำไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติเพื่อให้เกิด ความสันติสุขในชีวิตอันเป็นเป้าหมายสูงสุดตามนัยแห่งพระพุทธศาสนา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะการใช้คำ ประโยค และสำนวน ในหนังสือธรรมะ
2. เพื่อศึกษาเนื้อหาที่ปรากฏในหนังสือธรรมะ
3. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้ภาษาและเนื้อหาในหนังสือธรรมะ

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ทำให้ทราบลักษณะการใช้คำ ประโยค และสำนวน ในหนังสือธรรมะ
2. ทำให้ทราบถึงเนื้อหาที่ปรากฏในหนังสือธรรมะ
3. ทำให้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงการใช้ภาษาและเนื้อหาในหนังสือธรรมะ

ขอบเขตของการวิจัย

1. จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหนังสือธรรมะ ผู้วิจัยเห็นว่าหนังสือธรรมะ โดยส่วนใหญ่มีพระนักเขียนที่มีผลงานโดดเด่นอยู่ในช่วงปี พ.ศ. 2500 - พ.ศ. 2553 งานวิจัยนี้จึงแบ่งช่วงการศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้ภาษาและเนื้อหาในหนังสือธรรมะเป็น 3 ช่วง ดังต่อไปนี้

ช่วงที่ 1 พ.ศ. 2500 - พ.ศ. 2520

ช่วงที่ 2 พ.ศ. 2520 - พ.ศ. 2540

ช่วงที่ 3 พ.ศ. 2540 - พ.ศ. 2553

2. งานวิจัยนี้จะศึกษาจากหนังสือธรรมะที่ตีพิมพ์รวมเล่ม ตั้งแต่ พ.ศ. 2500 - พ.ศ. 2553 ซึ่งการคัดเลือกเอกสาร ผู้วิจัยใช้เกณฑ์การกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างตามเกณฑ์ของ บุญชม ศรีสะอาด (2545: 41) คือ ใช้กลุ่มตัวอย่าง จำนวนร้อยละ 30 ของเอกสารทั้งหมดในแต่ละช่วงเวลา โดยแบ่งกลุ่มตัวอย่างเป็น 3 ช่วงเวลา จากผลงานการเขียนหนังสือธรรมะของพระสงฆ์ จำนวน 6 รูป ดังนี้

ช่วงที่ 1 พ.ศ. 2500 - พ.ศ. 2520 ได้แก่ ผลงานของพุทธทาสภิกขุและปัญญานันทภิกขุ

พุทธทาสภิกขุ พบงานเขียนในช่วง พ.ศ. 2500 - พ.ศ. 2520 จำนวน 41 เล่ม ใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา จำนวน 12 เล่ม ได้แก่

1) วิธีแห่งการเข้าถึงพุทธธรรม	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2500
2) คู่มือมนุษย์	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2501
3) แก่นพุทธศาสนา	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2507
4) สิ่งที่ทำให้ลามก	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2513
5) อุปสรรคของการเลื่อนขั้นตัวเอง	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2514
6) สัมผัสจริงหรือไม่	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2515
7) พุทธศาสนตอบปัญหา	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2516
8) มนุษย์ศูนย์	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2516
9) คำสอนผู้บวช (ภาค 1)	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2517
10) ปฏิจัมปนาทคืออะไร	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2517
11) อาหารใจ	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2519
12) ทางขจัดปัญหาของโลกให้หมดในพริบตา	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2520

ปัญญานันทภิกขุ พบบงานเขียนในช่วง พ.ศ. 2500 - พ.ศ. 2520 จำนวน 9 เล่ม ใช้เป็น
กลุ่มตัวอย่างในการศึกษา จำนวน 3 เล่ม ได้แก่

1) พระพุทธศาสนาที่แท้	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2503
2) ทางสายกลาง	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2509
3) อยู่ดีไปดี	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2518

ช่วงที่ 2 พ.ศ. 2520 - พ.ศ. 2540 ได้แก่ ผลงานของพระพยอม กัลยาโณ และ
พระไพศาล วิสาโล

พระพยอม กัลยาโณ พบบงานเขียนในช่วง พ.ศ. 2520 - พ.ศ. 2540 จำนวน 10 เล่ม
ใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา จำนวน 3 เล่ม ได้แก่

1) อย่าตัดเศียรพระธรรมกันเลย	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2526
2) ปุ๋ยมนุษย์	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2529
3) พุทธธรรมนำทางสร้างสุข	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2534

พระไพศาล วิสาโล พบงานเขียนในช่วง พ.ศ. 2520 - พ.ศ. 2540 จำนวน 9 เล่ม ใช้เป็น
กลุ่มตัวอย่างในการศึกษา จำนวน 3 เล่ม ได้แก่

1) พุทธศาสนากับคุณค่าร่วมสมัย	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2529
2) พุทธศาสนากับคุณค่าต่อชีวิต	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2530
3) สุขใจในนาคร: ศิลปะแห่งการอยู่เมืองอย่างมีความสุข	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2538

ช่วงที่ 3 พ.ศ. 2540 - พ.ศ. 2553 ได้แก่ ผลงานของท่าน ว.วชิรเมธี และพระมหาสมปอง
ตาลปุตโต

ว.วชิรเมธี พบงานเขียนในช่วง พ.ศ. 2540 - พ.ศ. 2553 จำนวน 48 เล่ม ใช้เป็นกลุ่ม
ตัวอย่างในการศึกษา จำนวน 14 เล่ม ได้แก่

1) ปรัชญาหน้ากุฏิ	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2545
2) กำลังใจแต่ชีวิต	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2546
3) ธรรมะหลับสบาย	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2547
4) ธรรมะติดปีก	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2547
5) ปรัชญาหน้าบ้าน	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2547
6) คนสำราญ งานสำเร็จ	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2550
7) ตะแกรงร้อนทอง	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2550
8) ธรรมะคลายใจ	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2551
9) ธรรมะพารวย	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2551
10) ธรรมะทอรัก	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2552
11) เปลี่ยนเคราะห์ให้เป็นโชค เปลี่ยนโรคให้เป็นครู	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2552
12) ลายแทงแห่งความสุข	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2553
13) คิດถูก โปร่งใส ใจสูง	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2553
14) ธรรมะดัมพ์ยาเมนูที่ 1 สูตรเด็ดสู่ความเป็นเลิศ	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2553

พระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต พบบงานเขียนในช่วง พ.ศ. 2540 - พ.ศ. 2553 จำนวน 19 เล่ม
ใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา จำนวน 6 เล่ม ได้แก่

1) สุขกันเถอะโยม	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2550
2) สุขกันเถอะโยม 2 ฉายหมู่	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2551
3) หลงทางเสียเวลา เดินตามอาตมา มือนาคต (นะ โยม)	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2552
4) เย็นเถิดโยม	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2552
5) หลวงพืมาแล้ว รุ่นที่ 2 HA NEVER DIE	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2552
6) ททท. เทศน์ทั่วไทย	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2553

รวมกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยในช่วงระยะเวลา 3 ช่วง จำนวน 41 เล่ม
จากพระนักเขียน 6 รูป

นิยามศัพท์

การใช้ภาษา หมายถึง การศึกษาลักษณะการใช้คำ ประโยค และสำนวน ในหนังสือธรรมะ

เนื้อหา หมายถึง การศึกษาเนื้อหาหรือเรื่องราวที่ปรากฏในหนังสือธรรมะ

การเปลี่ยนแปลง หมายถึง ลักษณะการเปลี่ยนแปลงของการใช้ภาษาและเนื้อหาในหนังสือธรรมะ

หนังสือธรรมะ หมายถึง วรรณกรรมที่มีเนื้อหาสำคัญและให้ความรู้เกี่ยวกับหลักธรรม
ในพระพุทธศาสนา ในงานวิจัยครั้งนี้ คือ หนังสือธรรมะที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา

บทที่ 2

การตรวจเอกสาร

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้ภาษาและเนื้อหาในหนังสือธรรมะ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร ตำรา และงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา ดังนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับสารคดี
 - 1.1 ความหมายของสารคดี
 - 1.2 ลักษณะของสารคดี
 - 1.3 ประเภทของสารคดี
 - 1.4 การใช้ภาษาในสารคดี
 - 1.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสารคดี
2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์
3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการใช้สำนวน
 - 3.1 ความหมายของสำนวน
 - 3.2 ลักษณะของสำนวนไทย
 - 3.3 ประเภทของสำนวนไทย
 - 3.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสำนวน
4. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับหนังสือธรรมะ
 - 4.1 วิวัฒนาการและความสำคัญของหนังสือธรรมะ
 - 4.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาธรรมะ

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับสารคดี

สารคดีเป็นงานเขียนประเภทหนึ่งที่มุ่งเสนอความรู้ เรื่องราวที่เป็นจริง มีนักวิชาการหลายคนได้ศึกษาเกี่ยวกับงานเขียนประเภทสารคดีไว้ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ความหมายของสารคดี

มีผู้ให้ความหมายของคำว่า “สารคดี” ไว้ดังนี้

ประทีป เหมือนนิล (2529: 111) ให้ความหมายของสารคดีว่า สารคดี คือวรรณกรรมที่มุ่งแสดงความรู้ ความคิด ความจริง ความกระฉ่งแจ้ง และเหตุผลเป็นสำคัญ

มาลี บุญศิริพันธ์ (2535: 10) ให้ความหมายของสารคดีไว้ดังนี้ สารคดี คือ ข้อเขียนที่ผู้เขียนมีเจตนาเบื้องต้น เพื่อรายงานเรื่องที่เป็นความจริงมิใช่เกิดจากจินตนาการ เรียบเรียงอย่างสละสลวยโดยเน้นองค์ประกอบของความสนใจของมนุษย์มากกว่าองค์ประกอบของความสด และมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ข่าวสารความรู้ความผ่อนคลายแก่ผู้อ่านในเวลาเดียวกัน

สายทิพย์ นุกูลกิจ (2537: 235) ให้ความหมายของสารคดีว่า สารคดี (Non-fiction) คือ วรรณกรรมร้อยแก้วที่มุ่งให้ผู้อ่านได้สาระ ข้อเท็จจริง ความรู้และความคิดเห็นเป็นประการสำคัญ ขณะเดียวกันก็มุ่งให้ผู้อ่านได้รับความเพลิดเพลินจากศิลปะการเขียนของผู้แต่งไปพร้อมกันด้วย

อวยพร พานิช และคณะ (2543: 232-239) กล่าวถึงสารคดี (Feature) โดยทั่วไปว่า สารคดีเป็นงานร้อยแก้วที่เขียนจากเรื่องจริง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้รายละเอียดเพิ่มเติมจากข่าวหรือเพื่อคลายเครียดจากการอ่านข่าว สารคดีนั้นจะต้องอาศัยความคิดและการเขียนเชิงสร้างสรรค์อย่างสูง มีแนวคิดที่เจาะจงเนื้อหาที่ต้องการนำเสนอให้เด่นเพียงแนวเดียว (Focus) เช่น แนวคิดเรื่องการอนุรักษ์น้ำ แนวคิดเกี่ยวกับสถานที่วัตถุหรือเจาะลึกชีวประวัติบุคคล อาจให้ความบันเทิงควบคู่ไปกับการให้ข้อเท็จจริงด้วย ดังนั้น การเขียนสารคดีจึงต้องคำนึงถึงกลวิธีทางภาษาในแง่ของการอ่านง่าย ดึงดูดใจและสร้างความประทับใจแก่ผู้อ่าน

ชลอ รอดลอย (2544: 3) ให้ความหมายว่า สารคดี คือ งานประพันธ์ร้อยแก้วที่ผู้เขียนมุ่งที่

จะเสนอความรู้และความจริงเกี่ยวกับเรื่องราวต่างๆ เป็นหลัก เพื่อให้ผู้อ่านได้รับทั้งความรู้และความเพลิดเพลินไปพร้อมๆ กันด้วย

ราชบัณฑิตยสถาน (2546: 1182) ให้ความหมายว่า สารคดี หมายถึง เรื่องที่เรียบเรียงขึ้นจากความจริง ไม่ใช่จากจินตนาการ

รัตน์ วัชรพันธุ์ (2544: 31) อธิบายความหมายของสารคดีว่า สารคดี (non-fiction) หมายถึง หนังสือที่มีเนื้อหาสาระและมีจุดประสงค์เพื่อให้ความรู้ ความคิดแก่ผู้อ่าน ในขณะเดียวกันก็ให้ความบันเทิงแก่ผู้อ่านด้วย สารคดีมีความแตกต่างจากบันเทิงคดี เพราะไม่ใช่เรื่องสมมุติแต่ง แต่เป็นเรื่องจริง แสดงความถูกต้อง ให้ความรู้ เป็นอาหารสมองแก่คนอ่านเป็นสำคัญกว่าอาหารใจอย่างบันเทิงคดี

เกศินี จุฑาวิจิตร (2552: 259-292) กล่าวถึงสารคดีไว้ว่า สารคดี หมายถึง ความเรียงที่มุ่งนำเสนอข่าวสารข้อมูล ความรู้และข้อเท็จจริง พร้อมๆ กับให้ความเพลิดเพลินและความพึงพอใจผ่านการใช้ภาษาที่พิถีพิถัน ละเอียด คมคายและงดงาม สารคดีที่ดีต้องการการนำเสนออย่างชาญฉลาด ในฐานะผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญตัวจริง ด้วยมุมมองและจินตนาการที่แปลกใหม่

สรุปได้ว่า สารคดี หมายถึง วรรณกรรมที่เรียบเรียงขึ้นจากความจริง มิใช่จินตนาการ เพื่อแสดงความรู้ ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเรื่องราวต่างๆ ผ่านการใช้ภาษาที่ละเอียด คมคายและงดงาม เพื่อให้ผู้อ่านได้รับทั้งความรู้และความเพลิดเพลิน

ลักษณะของสารคดี

คณาจารย์ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร (2540: 98) กล่าวถึงลักษณะของสารคดี ดังต่อไปนี้

1. มีเนื้อหาที่ให้ความรู้และความคิด ข้อมูลที่นำมาเขียนอาจได้จากประสบการณ์ ความรอบรู้หรือความคิดเห็นของตนเองหรือเขียนจากการค้นคว้า อ้างอิงจากหนังสือต่างๆ หรือจากการสัมภาษณ์ก็ได้ แต่เรื่องที่น่าสนใจต้องเป็นเรื่องจริง ไม่ใช่เรื่องที่แต่งขึ้นจากจินตนาการหรือความคิดฝัน
2. มีส่วนที่เป็นการแสดงความคิดเห็นของผู้เขียน แม้ว่าสารคดีบางเรื่องอาจเขียนโดยเน้นการให้ข้อมูลที่ค้นคว้ามาจากแหล่งข้อมูลในห้องสมุดหรือจากการสัมภาษณ์ แต่การเสนอข้อมูล

ความรู้โดยไม่มีความคิดเห็นประกอบนั้น อาจไม่ใช่ลักษณะที่ดีของการเขียนสารคดี เพราะคุณค่าประการหนึ่งของงานเขียนสารคดีที่ให้แก่ผู้อ่านก็คือ ความคิดเห็นของผู้เขียน ซึ่งอาจแตกต่างหรือเหมือนกับทัศนะของผู้อื่นก็ได้

3. มีเนื้อหาที่คนทั่วไปสนใจ เนื้อหาที่นำมาเขียนสารคดีควรเป็นเรื่องที่คนส่วนใหญ่สนใจและทันสมัย หรืออาจเป็นเรื่องในอดีตที่ผู้คนละเลย แต่ผู้เขียนเห็นว่าน่าจะหยิบยกมาเขียนเพื่อสร้างความสนใจได้ในแง่มุมใหม่ เนื้อหาของสารคดีอาจจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับศิลปะ วัฒนธรรม การบริโภค การพักผ่อน การแต่งกาย การจัดบ้าน การจัดสวน การเดินทางท่องเที่ยว วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี การศึกษา ศาสนา ตลอดจนการวิพากษ์วิจารณ์ข่าวหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน

4. มีกลวิธีการเขียนที่ชวนอ่านน่าติดตาม กลวิธีการเขียนสารคดีจะแตกต่างจากการเขียนตำราหรือการเขียนงานทางวิชาการที่มุ่งให้ความรู้และข้อเท็จจริงแก่ผู้อ่าน อีกทั้งสร้างเสริมความรู้ลึกเฉพาะสาขาวิชาโดยไม่เน้นเรื่องความบันเทิงหรือความเพลิดเพลิน การเขียนสารคดีจะต้องใช้กลวิธีการเขียนที่ชวนอ่าน น่าติดตาม มุ่งให้ข้อเท็จจริง ความรู้ ขณะเดียวกันก็ให้ความเพลิดเพลินด้วย นับตั้งแต่การตั้งชื่อเรื่อง การลำดับความ ลำนวนโวหาร การเปิดเรื่องและปิดเรื่องต้องสัมพันธ์กัน ผู้อ่านสามารถอ่านได้อย่างเพลิดเพลินโดยไม่รู้สึกที่กำลังถูกบังคับให้อ่านงานเขียนที่มุ่งให้ความรู้ นอกจากนี้ลักษณะการนำเสนอหรือกลวิธีการเขียนยังสัมพันธ์กับลีลาการเขียนของผู้เขียนแต่ละคน ดังนั้นวิธีการนำเสนอเนื้อหาของสารคดีจึงชี้ให้เห็น “ตัวตน” ของผู้เขียนผ่านตัวอักษร ทำให้ผู้อ่านรู้จักว่าผู้เขียนเป็นใคร มีความรู้สึกนึกคิด ทัศนคติ ค่านิยม ฯลฯ อย่างไร

นอกจากนี้ มาลี บุญศิริพันธ์ (2535: 13-18) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของสารคดี สรุปว่า สารคดีต้องประกอบด้วยลักษณะดังต่อไปนี้

1. การสร้างสรรค์ ในการเขียนสารคดี ผู้เขียนสามารถผูกเรื่องได้ตามที่ตนปรารถนา สามารถสร้างสรรค์งานเขียนได้มากโดยอาศัยข้อมูลข้อเท็จจริงที่ได้จากข่าวและแหล่งอื่นๆ ได้อย่างเต็มที่ และลีลาการเขียนเฉพาะตัวก็ทำให้เกิดความแปลกใหม่ในการเสนอข้อมูลในอีกลักษณะหนึ่ง การสร้างสรรค์ในที่นี้จึงเป็นการสร้างสรรค์ทั้งรูปแบบ เนื้อหา และวัตถุประสงค์ของผู้เขียน

2. ความเป็นอัตวิสัย สารคดีหลายเรื่องที่เสนอในสื่อสิ่งพิมพ์ มักมีข้อมูลเบื้องต้นมาจากข่าว เช่น สารคดีเกี่ยวกับข่าว หรือเรื่องที่เป็นผลกระทบมาจากข่าว เป็นต้น ผู้สื่อข่าวเมื่อปฏิบัติหน้าที่สื่อ

ข่าวอาจได้พบเห็นเหตุการณ์อย่างใกล้ชิด โดยปुरुชนวิสัยย่อมมีอารมณ์ความเห็นใจ สงสารบุคคลในเหตุการณ์ แต่สิ่งเหล่านี้ไม่สามารถนำมาใส่ลงในการรายงานข่าว ดังนั้น สารคดีจึงเป็นช่องทางหนึ่ง ที่ผู้เขียนสามารถบรรยายถ่ายทอดอารมณ์ และความคิดของตัวเอง โดยเลือกใช้ภาษาให้เหมาะสม พรรณนารายละเอียดของเหตุการณ์ได้มากขึ้น โดยอาศัยข้อมูลที่เป็นจริง ส่วนการสร้างลีลาภาษา ให้เกิดภาพลักษณ์ อารมณ์คล้อยตามหรือไม่ นั่น ก็ขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้เขียนเอง

3. ความบันเทิง เป็นความเพลิดเพลินที่เกิดจากการผ่อนคลายความเครียดและซาบซึ้งกับ ธรรมชาติของภาษาในสารคดี การให้ความบันเทิงถือเป็นหน้าที่ส่วนหนึ่งของสื่อมวลชน ขณะที่ หนังสือพิมพ์และนิตยสารส่วนใหญ่เป็นสื่อทางข่าวสาร เมื่อผู้อ่านได้ข้อเท็จจริงของเหตุการณ์ ประจำวันจากข่าว บางครั้งผู้อ่านก็อยากผ่อนคลายความตึงเครียดที่เกิดจากข่าว การอ่านสารคดี ทำให้ได้ทั้งสาระ เกร็ดความรู้เพิ่มเติม ได้ความเพลิดเพลิน โดยมีต้องคำนึงถึงข้อจำกัดต่างๆ นอกจากนั้นในกรณีที่ผู้อ่านต้องการผ่อนคลายความตึงเครียด สารคดีจึงเป็นเป็นข้อเขียนที่ให้ทั้ง สาระประโยชน์และความบันเทิงพร้อมกัน ฉะนั้นผู้เขียนสารคดีจึงมักให้ความสำคัญต่อวัตถุประสงค์ เพื่อความผ่อนคลาย เบาสบาย ทั้งนี้ ก็ขึ้นอยู่กับประเภทของสารคดีด้วยว่าสารคดีประเภทไหน จะเอื้อต่อการผ่อนคลายได้ในระดับใด

4. ให้ข่าวสาร นอกจากสิ่งที่ปรากฏในข่าวสารแล้วยังมีข้อมูลหลายๆอย่างซึ่งไม่สามารถ บรรจุได้ทั้งหมดในเนื้อข่าว ผู้สื่อข่าวจึงพยายามรายงานข้อมูลที่เป็นประโยชน์สำหรับประชาชน ในรูปแบบอื่นๆ เช่น บทความ สารคดี ฯลฯ สำหรับสารคดีผู้อ่านจะได้ทั้งข่าวสาร ข้อเท็จจริง บรรยายภาพ ตลอดจนเกร็ดความรู้ซึ่งหาไม่ได้จากข่าว การเขียนสารคดีเพื่อให้ข่าวสาร เช่น การเขียนถึงความเสียหายของบุคคลที่เป็นกระทบจากภัยธรรมชาติ ความยากจนและปัญหาทางเศรษฐกิจที่เกิดจาก ความแร้นแค้น ความสำเร็จของโครงการคุมกำเนิด ผลกระทบของจำนวนโรงเรียนอันเนื่องมาจาก ผลการคุมกำเนิด เป็นต้น เรื่องเหล่านี้สามารถนำมาเขียนเป็นสารคดีที่มีสาระได้หากผู้อ่านต้องการ ทราบรายละเอียดของสาระ ความรู้ ความเข้าใจเพิ่มเติมจากสิ่งที่เคยทราบอยู่แล้วก็สามารถอ่านจาก สารคดีในเรื่องที่ตนสนใจ

5. ไม่ล้าสมัย เมื่อเปรียบกับข่าว สารคดีจะได้เปรียบในเรื่องความทันสมัย ทั้งนี้ เพราะ องค์ประกอบของความสด ความรวดเร็ว เป็นคุณสมบัติที่สำคัญที่สุดของข่าว หากข่าวไม่ทัน เหตุการณ์ถือว่าข่าวนั้นไม่มีคุณค่า สำหรับสารคดีมีคุณค่ายืนนานกว่า เพราะคุณสมบัติสำคัญของ สารคดี คือ ความบันเทิงและสาระความรู้ การเขียนสารคดีผู้เขียนมีโอกาสและเวลาในการรวบรวม

กลั่นกรองข้อมูล ข้อเท็จจริงได้มากกว่า นอกจากนั้นยังมีเวลาเรียบเรียงจัดเกล้าให้สละสลวยน่าอ่าน โดยไม่ต้องคำนึงถึงข้อจำกัดของเนื้อหาและเวลา

6. ความยาว การนำเสนอสารคดีผู้เขียนจะให้ข่าวสาร สาระ ที่มีความสมบูรณ์ในตัวเอง เมื่ออ่านจบแล้วผู้อ่านจะได้ภาพรวมอย่างค่อนข้างสมบูรณ์ ดังนั้น ผู้เขียนสารคดีจึงมีอิสระที่จะให้ความยาวเท่าใดก็ได้ ประการสำคัญผู้เขียนควรคำนึงถึงจุดสนใจของเรื่องด้วย สารคดีที่ยาวเกินไปโดยไม่จำเป็นไม่คำนึงถึงความสนใจหลักของกลุ่มเป้าหมาย ขาดจุดสนใจที่ชัดเจนแน่นอนจะทำให้เกิดความเบื่อหน่ายได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสารคดีที่ลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ไม่ควรจะยาวมากเกินไป เพราะผู้อ่านหนังสือพิมพ์จะให้ความสำคัญกับข่าวมากกว่า ดังนั้น เมื่ออ่านสารคดีจึงมักต้องการเนื้อหาที่เป็นสาระมากกว่าการเล่นสำนวนหรืออรรถรสทางภาษาเท่านั้น ส่วนสารคดีในนิตยสาร ซึ่งมีวัตถุประสงค์ให้ความบันเทิงเป็นหลัก สามารถใช้ลีลาภาษา สำนวนได้อย่างเต็มที่ ซึ่งเนื้อหาข้อมูลและความสมบูรณ์ของเนื้อเรื่องเป็นสิ่งสำคัญของการเขียนสารคดีที่ดี

สรุปได้ว่า ลักษณะของสารคดีที่ดีต้องประกอบไปด้วยเนื้อหาที่น่าสนใจและมีความทันสมัย มีความคิดสร้างสรรค์ ให้ทั้งสาระ ความรู้ ในขณะเดียวกันก็ต้องสอดแทรกความบันเทิงและความเพลิดเพลินด้วย นับตั้งแต่การตั้งชื่อเรื่อง การลำดับความ สำนวนโวหาร การเปิดเรื่องและปิดเรื่องต้องสัมพันธ์กัน มีกลวิธีการเขียนที่น่าอ่านชวนติดตามจึงจะเป็นลักษณะของการเขียนสารคดีที่ดี

ประเภทของสารคดี

นักวิชาการได้แบ่งประเภทของสารคดีไว้หลายประเภท ดังนี้

กุหลาบ มลลิกะมาส (2518: 176) ได้แบ่งประเภทของสารคดีไว้ 11 ประเภท ดังนี้

1. บทความในหนังสือพิมพ์ เช่น บทบรรณาธิการ บทความให้ความรู้ ความคิด ตามข้อมูลที่เป็นจริง
2. สารคดีวิชาการ เป็นตำราตามวิชาการแขนงต่างๆ เช่น วิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วรรณคดี ศาสนา ศิลปะ ภาษา วัฒนธรรม ซึ่งมีใช้ตำราวิชาการ เพียงแต่สามารถนำมาอ่านประกอบเพื่อความรู้เพิ่มเติมได้
3. สารคดีท่องเที่ยว จัดเป็นหนังสือที่มีเนื้อหา ซึ่งเล่าถึงประสบการณ์ที่ไปต่างแดน

โดยให้ความรู้และข้อคิดเกี่ยวกับถื่นนั้นๆ

4. ชีวิตประวัติ ได้แก่ หนังสือที่เขียนเล่าเรื่องชีวิตของบุคคลสำคัญต่างๆ โดยผู้เขียนจะเล่าเรื่องราวและประวัติของบุคคลอื่น ซึ่งเรียกว่าสารคดีชีวิตประวัติ แต่ถ้าเจ้าของประวัติเขียนเล่าเรื่องราวของตนเอง จะเรียกว่าเป็นสารคดีอัตตชีวิตประวัติ

5. ความทรงจำ จดหมายเหตุ และบันทึก

5.1 ความทรงจำ เป็นเรื่องราวในอดีตที่มักเป็นเรื่องของตนเอง

5.2 จดหมายเหตุ เป็นบันทึกเหตุการณ์หรือเรื่องราวที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ซึ่งมักเป็นเรื่องราวของทางราชการ หรือกึ่งราชการ

5.3 บันทึก เป็นเรื่องราวที่ได้ทำการบันทึกไว้โดยเอกชน เพื่อนำไปเป็นหลักฐานประกอบในเรื่องสำคัญ หรือระยะเวลาที่สำคัญ

6. อนุทิน (diary) เป็นการจดบันทึกประจำวัน หรืออาจไม่จำเป็นต้องบันทึกทุกวันก็ได้ โดยจะกล่าวถึงเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นตามความคิดของผู้บันทึกเอง

7. จดหมาย เป็นจดหมายที่ใช้ในการโต้ตอบทางวิชาการ โดยให้ความรู้หลากหลายสาขาวิชา

8. คติธรรม เป็นหนังสือแนวสอนศีลธรรมจรรยา

9. บทวิจารณ์ต่างๆ ที่มีหลักเกณฑ์ทางวิชาการอยู่ด้วย มิใช่เป็นเรื่องติชมกันธรรมดา

10. บทสัมภาษณ์ เป็นเนื้อหาที่มีสาระ ประโยชน์ โดยเป็นข้อความที่เขียนมาจากการสัมภาษณ์ของบุคคล

11. บทอภิปราย ปาฐกถา จัดเป็นการอภิปรายและการปาฐกถาที่ให้ความรู้ความคิด

ในเรื่องต่างๆ เช่น เรื่องภาวะเศรษฐกิจ เป็นต้น

นอกจากนี้ ประทีป เหมือนนิล (2529: 111-124) ได้แบ่งประเภทของสารคดีไว้ 6 ประเภทสรุปได้ดังนี้

1. ความเรียง เป็นวรรณกรรมร้อยแก้วชนิดหนึ่ง สามารถเขียนแสดงความรู้ความคิดได้ทุกเรื่องทุกสาขาวิชาไม่ว่าจะเกี่ยวกับศาสนา ประเพณี การเมือง การค้า ฯลฯ
2. สารคดีท่องเที่ยว คือ วรรณกรรมร้อยแก้วที่ผู้เขียนบันทึกเรื่องราวจากสิ่งที่ตนเองได้ไปพบเห็นในขณะท่องเที่ยว มีแนวการเขียนไปในทางวิชาการโดยมุ่งให้ความรู้แก่ผู้อ่านในด้านสภาพของท้องถิ่น ความเป็นอยู่ของผู้คน ความรู้ทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ประเพณีวัฒนธรรม การทำมาหากิน ฯลฯ ทั้งนี้ จะต้องเต็มไปด้วยศิลปะในการถ่ายทอดที่ดีให้คนอ่านเกิดความสนุกเพลิดเพลินไปด้วย
3. สารคดีชีวประวัติ คือ การบันทึกพฤติกรรมต่างๆของบุคคลหนึ่ง มีความมุ่งหมายให้เป็นภาพวาดที่มีชีวิต ให้เป็นที่น่าสนใจ แต่ไม่ใช่ประวัติศาสตร์หรือนิยาย และจุดมุ่งหมายอีกอย่างหนึ่งคือหวังที่จะค้นหาความจริงในเรื่องนั้นๆ
4. สารคดีวิชาการ คือ ความเรียงที่มีเนื้อหาแน่นหนักทางด้านวิชาการ ใช้ภาษาค่อนข้างเป็นทางการแต่ไม่ถึงกับต้องมีแบบแผนในการเขียนตายตัว อาจจะมีแนวการเขียนเชิงวิเคราะห์ปัญหาหรือข้อมูลต่างๆ อย่างจริงจัง พร้อมกับแสดงทัศนะต่างๆ ด้วย และที่สำคัญคือมักมีการอ้างอิงข้อมูลอย่างเป็นทางการ เช่น มีเชิงอรรถ แสดงแหล่งที่มาของข้อมูลนั้นอย่างมีระบบ และมีบรรณานุกรมประกอบท้ายเรื่องด้วย
5. สารคดีเบื้องหลังข่าว คือ งานเขียนประเภทความเรียงที่ค้นคว้ารายละเอียดของข่าวซึ่งน่าสนใจมาเขียนให้เป็นเรื่องใหม่ โดยขยายเบื้องหลังของข่าวนั้นให้กว้างขวางยิ่งขึ้น การเขียนมักไม่ถือเวลาเป็นสำคัญนัก หากได้ข้อมูลที่น่าสนใจมาเพิ่มเติมเมื่อไรก็อาจนำมาเขียนได้ แม้ว่าข่าวนั้นจะเกิดมานานแล้วก็ตาม

6. บทความ เป็นความเรียงที่มีเรื่องราว จากความเป็นจริง เป็นเรื่องที่กำลังอยู่ในความสนใจของคนทั่วไปในขณะนั้น หรือไม่ก็เจตนาเขียนเพื่อให้คนสนใจเรื่องนั้นๆ โดยทันที เรื่องที่เขียนอาจจะมีลักษณะเป็นการวิเคราะห์ปัญหาข้อขัดแย้งต่างๆ โดยมีการกล่าวอ้างอิงถึงแหล่งข้อมูลที่สำคัญก็จะต้องมีการเสนอทัศนะข้อคิดเห็นบางประการของผู้เขียนเองด้วย

ส่วน ถวัลย์ มาศจรัส (2538: 24-27) ได้แบ่งประเภทของสารคดีไว้ 10 ประเภท ดังนี้

1. สารคดีบุคคล เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวกับชีวิตที่น่าสนใจของบุคคลทั่วไปในแง่มุมต่างๆ
2. สารคดีโอกาสพิเศษ เป็นเรื่องที่เขียนตามเทศกาลสำคัญต่างๆ ของแต่ละชาติ ได้แก่ วันสำคัญ เดือนที่มีความหมายพิเศษ วันพิเศษ ปีพิเศษต่างๆ เช่น วันปีใหม่ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันจักรี วันเฉลิมพระชนมพรรษา ปีรณรงค์วัฒนธรรมไทย ฯลฯ เป็นต้น
3. สารคดีประวัติศาสตร์ เป็นเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ที่นำมาเขียนขึ้น เพื่อย้ำเตือนจิตสำนึกของอนุชนรุ่นหลัง หรือเพื่อย้ำให้เห็นความสำคัญของเรื่องราวต่างๆ ให้ผู้คนในชาติได้ตระหนักถึงความสำคัญของเรื่องราวดังกล่าวนั้น เช่น สงครามยุทธหัตถี การเสียกรุงศรีอยุธยา การสร้างกรุงเทพมหานคร เป็นต้น
4. สารคดีท่องเที่ยว เป็นการนำเรื่องราวที่พบเห็นจากการท่องเที่ยว มาเขียนถึงในแง่มุมต่างๆ ตามทรรศนะของแต่ละคน
5. สารคดีแนะนำวิธีทำ เป็นเรื่องเกี่ยวกับการแสดงขั้นตอนการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น การผลิตกีตาร์ การทำขนม การตัดเย็บเสื้อผ้า หรืออาหารพิเศษต่างๆ เป็นต้น
6. สารคดีเด็ก เป็นเรื่องที่เขียนถึงเรื่องราวของเด็ก อาจจะเป็นจิตวิทยาเด็ก การเลี้ยงดู การใช้แรงงานเด็ก หรือเรื่องอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับเด็กโดยตรง
7. สารคดีสตรี เป็นเรื่องราวที่เขียนถึงสตรีในแง่มุมต่างๆ เช่น สตรีกับการพัฒนา บทบาทของสตรีในยุคปัจจุบัน สตรีกับการเมือง เป็นต้น

8. สารคดีเกี่ยวกับสัตว์ เป็นเรื่องที่เขียนเกี่ยวกับสัตว์ ในแง่ของการให้ความรู้ที่เป็นสาระ เช่น อุทกเทพธิดาแห่งป่าสยาม (สารคดีเกี่ยวกับผีเสื้อ) ค้างคาวกิตติ (เรื่องของค้างคาวที่เล็กที่สุดในโลก) เป็นต้น

9. สารคดีความทรงจำ เป็นเรื่องราวของความทรงจำในอดีต ที่มีความสำคัญสำหรับสังคม ที่ผู้เล่าได้ฟื้นความหลังให้ผู้เขียนนำมาเผยแพร่ หรืออาจจะเขียนเองจากความทรงจำของตนก็ได้

10. สารคดีจดหมายเหตุ เป็นเรื่องของ การบันทึกเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ อาจจะเป็นทางราชการหรือกึ่งราชการก็ได้

ในขณะที่ อวยพร พานิช และคณะ (2543: 232-239) ได้กล่าวถึงประเภทของสารคดีในเรื่องการเขียนสารคดีไว้ โดยแบ่งสารคดีออกเป็น 3 ประเภทหลัก ตามลักษณะเนื้อหาและวิธีเขียน ได้แก่ สารคดีข่าว สารคดีสนองปณฺชนวิสัย และสารคดีทั่วไป

1. สารคดีข่าว (News Feature) คือสารคดีที่เขียนขึ้นเพื่อขยายหรือเจาะลึก หรือแสดงประเด็นที่ซ่อนเร้นของข่าว ผู้เขียนอาจจะเลือกมาเขียนสารคดีข่าวอาจลงพิมพ์ในกรอบข้างเคียงหรือในฉบับเดียวกันกับข่าวเรื่องนั้น เพื่อให้ผู้อ่านได้ทราบเบื้องหลังหรือรายละเอียดเพิ่มเติมแต่ได้รสชาติเพิ่มขึ้น สารคดีข่าวลักษณะเฉพาะดังนี้

1.1 ขยายความข่าว หรือเสนอเบื้องหลังข่าว

1.2 ประเด็นที่หยิบยกมาแสดงมักเป็นเรื่องเกี่ยวกับบุคคล โดยชี้จุดที่ไม่มีใครคาดคิดว่าภาพบุคคลนั้นออกมา โดยใช้วิธีที่ผู้อ่านสามารถเอาตัวไปเปรียบเป็นบุคคลนั้นได้อีกก่อนให้เกิดความสะเทือนใจอย่างยิ่ง

สารคดีข่าวนั้นเนื้อเรื่องไม่มีเฉพาะในเรื่องเกี่ยวกับอาชญากรรม แต่เขียนได้ทุกเรื่องที่เป็นข่าว เช่น ภัยธรรมชาติ การค้าขาย หรือแม้แต่เรื่องขำขัน ข่าวกีฬา ก็ได้เช่นกัน

2. สารคดีสนองปณฺชนวิสัย (Human Interest Feature) คือ สารคดีที่มีเนื้อหาสนองความอยากรู้อยากเห็นของผู้อ่าน โดยดึงเอาบางแง่มุมของชีวิตหรือมุมแปลกๆ ของเรื่องมาเสนอด้วยการเขียนเชิงสร้างสรรค์ สารคดีประเภทนี้มักมีเนื้อหาเกี่ยวกับบุคคล เด็ก หรือสัตว์ เป็นเรื่องเกี่ยวกับ

เหตุการณ์ ภัยธรรมชาติ การผจญภัย เรื่องตลก หรือเรื่องสะท้อนอารมณ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ความบันเทิงจากเนื้อหาที่มีความจริงและมักเป็นเรื่องเกี่ยวกับมุขชีวิตของบุคคลมากกว่าเรื่องอื่นๆ สารคดีประเภทนี้จึงแพร่หลายในวงการหนังสือพิมพ์ทั่วโลก ผู้เขียนสารคดีประเภทนี้จะต้องเขียนขึ้นโดยอาศัยจินตนาการและความคิดริเริ่มของเขabenพื้นฐานของความเป็นจริง จะไม่เขียนเรื่องที่แม้แต่ตัวเองยังไม่เข้าใจ หรือยังหาข้อสรุปไม่พบ สารคดีสนองปณฺชนวิสัย จึงให้ภาพแปลกๆ ในวิถีชีวิตมนุษย์ เรื่องแปลกของชนชั้นทุกชนชั้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของเด็กๆ เรื่องภัยธรรมชาติ เรื่องข้ามัน เรื่องสัตว์ หรือเรื่องสะท้อนอารมณ์ต่างๆ

3. สารคดีทั่วไป เป็นสารคดีที่ประกอบด้วยเนื้อหาต่างๆ เช่น สารคดีชีวประวัติ สารคดีเรื่องเล่า สารคดีท่องเที่ยว สารคดีทางวิชาการต่างๆ สารคดีเหล่านี้จะมีลักษณะร่วมกันอยู่ประการหนึ่ง คือ ให้สาระและบันเทิงพร้อมทั้งความเพลิดเพลินควบคู่กันไป โดยเน้นที่ความเพลิดเพลินมากกว่า สารคดีเหล่านี้ไม่อาจจะจัดอยู่ในกลุ่มสารคดีข่าว หรือสารคดีปณฺชนวิสัยได้ จึงแยกออกมาเรียกเป็นกลุ่มสารคดีทั่วไป ซึ่งจะกล่าวถึงเฉพาะสารคดีท่องเที่ยว และสารคดีชีวประวัติ ซึ่งจะพบว่าใช้มากในนิตยสารและหนังสือพิมพ์ต่างๆ ไป

3.1 สารคดีท่องเที่ยว (Travelogue) เป็นการเขียนเรื่องจากประสบการณ์ที่พบเห็นด้วยคำที่มีศิลปะ เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความเพลิดเพลินและได้ความรู้ด้วย เนื้อหาของสารคดีท่องเที่ยวควรประกอบด้วยความรู้แก่ผู้อ่านในด้านสภาพของท้องถิ่น ผู้คน ความเป็นอยู่ ความรู้ทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี และสถานที่ท่องเที่ยว สารคดีท่องเที่ยวที่นี้นั้นจะต้องเขียนตามความเป็นจริง ด้วยข้อมูลที่ถูกต้อง ผู้เขียนควรมีความรู้อย่างกว้างขวาง ทั้งด้านสถานที่และผู้คน

3.2 สารคดีชีวประวัติ (Biography) เป็นงานร้อยแก้วที่กล่าวถึงเรื่องราวและพฤติกรรมของบุคคลที่น่าสนใจ โดยใช้ศิลปะในการเรียบเรียง เพื่อให้เป็นบทเรียนสำหรับการดำเนินชีวิตแก่ผู้อ่าน ลักษณะสารคดีชีวประวัติที่ดี ได้แก่ สารคดีที่เป็นชีวประวัติของบุคคลจริงๆ ที่น่าสนใจศึกษาสามารถแสดงเรื่องราว ความเป็นมา ความสำเร็จ และความล้มเหลวในชีวิต ผู้เขียนต้องมีความเป็นกลาง มีคุณธรรม และต้องใช้ศิลปะการเขียนที่ดี น่าอ่าน เข้าใจง่าย และเร้าความสนใจของผู้อ่านตลอดเวลา สารคดีชีวประวัติที่ดีไม่ควรสั่งสอนผู้อ่าน ควรแสดงหลักการหรือแนวความคิดที่น่ายึดถือหรือน่าเรียนรู้ เพื่อให้ผู้อ่านตัดสินใจหรือประเมินด้วยตนเองดีกว่า

ประเภทของสารคดีชีวประวัติ อาจแบ่งได้ 5 ประเภท คือ

3.2.1 ชีวประวัติแบบจำลองลักษณะ คือ การเขียนสารคดีแบบถ่ายภาพเจ้าของประวัติ เน้นที่การอธิบายรูปร่าง ความคิด รสนิยม อุปนิสัยอย่างตรงไปตรงมา โดยใช้ภาษาที่สละสลวย

3.2.2 ชีวประวัติแบบสคูล มุ่งสรรเสริญบุคคลเจ้าของประวัติ เอ่ยถึงเฉพาะด้านดี ที่ควรยกย่องเพียงด้านเดียว คล้ายคลึงกับวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติสมัยโบราณ

3.2.3 ชีวประวัติแบบรอบวง คือ การเขียนชีวประวัติที่มุ่งให้ผู้อ่านเห็นความสำคัญเฉพาะด้านใดด้านหนึ่ง แต่เสนอข้อเท็จจริงมากกว่าการสรรเสริญเหมือนแบบสคูล

3.2.4 ชีวประวัติแบบประเมินค่า มักเขียนถึงบุคคลที่ยังมีชีวิต โดยเน้นที่ผลงานของบุคคลนั้นเป็นสำคัญ ว่าเขาทำอะไรมาแล้วประสบความสำเร็จอย่างไร และมีแนวโน้มอย่างไรในอนาคต

3.2.5 อัตชีวประวัติ คือ การที่ผู้เขียนเล่าประวัติของตนเอง อาจเล่าโดยตรงหรือเล่าในเชิงบันทึกและแสดงประวัติของตนลงไป

นอกจากนี้ รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ (2544: 31-48) ได้แบ่งประเภทของสารคดีตามรูปแบบวิธีเสนอเรื่อง กลวิธีการเขียน ตลอดจนเนื้อหาสาระัตถะของการเขียนเป็น 4 ประเภท ได้แก่

1. สารคดีท่องเที่ยว เป็นสารคดีที่มีผู้นิยมอ่านมากที่สุด เพราะสอดคล้องกับลักษณะนิสัยความอยากรู้อยากเห็นของมนุษย์ ผู้อ่านจะได้รับความสนุกสนาน ความตื่นเต้น ความรู้ โดยเฉพาะผู้ที่ไม่มีโอกาสเดินทางไปท่องเที่ยวในที่ๆ ตนอยากไป หนังสือลักษณะนี้จึงเป็นเหมือนประสบการณ์รอง (second hand experience) และในทางเดียวกัน หนังสือประเภทนี้จะกระตุ้นสัญชาตญาณการเดินทาง การแสวงหาสิ่งแปลกใหม่ และเป็นคู่มือให้นักเดินทางที่นิยมหาประสบการณ์ให้แก่ตนเองเป็นอย่างดี สารคดีท่องเที่ยวมีทั้งที่เขียนถึงสถานที่ในประเทศและต่างประเทศ บันทึกการเดินทางเขียนด้วยร้อยแก้วในระยะแรก และมีลักษณะตรงกับสารคดีท่องเที่ยว

ได้แก่ จดหมายเหตุคณะราษฎรไทยไปอังกฤษ ของหม่อมราโชทัย พระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นิราศนครวัด พระนิพนธ์สมเด็จพระกรมพระยา ดำรงราชานุภาพ เป็นต้น นอกจากนี้ที่เป็นเล่มยังมีประเภทที่เป็นบทความย่อย เช่น สารคดีชุดท่องเที่ยว ในประเทศ ซึ่งพิมพ์ในนิตยสาร อ.ส.ท และนิตยสารเล่มอื่นๆ เป็นต้น

2. สารคดีชีวประวัติและอัตชีวประวัติ สารคดีชีวประวัติมีผู้นิยามอ่านรองลงมาจาก สารคดีท่องเที่ยว หนังสือประเภทชีวประวัติแบ่งเป็น 2 อย่าง คือ อัตชีวประวัติ คือ ชีวประวัติ ที่เจ้าของเขียนเอง เล่าประวัติชีวิตและเหตุการณ์ที่เกี่ยวพันกับตนเองโดยตรง เช่น ชีวประวัติของ ข้าพเจ้า เขียนโดยมหาตมะ คานธี แปลโดย กรุณา กุศลาสัย ความสำเร็จและความล้มเหลว ของ ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ หรืออาจเล่าในรูปของการเล่าบันทึกเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์แล้ว แทรกประวัติของตนเอง เช่น ฝันร้ายของข้าพเจ้า ของพระยาศราภัยพิพัฒน์ ชีวิตห้าแผ่นดินของ ข้าพเจ้า ของ พลโทประยูร ภมรมนตรี

อีกความหมายหนึ่งคือชีวประวัติ หมายถึง หนังสือที่ผู้เขียนเขียนถึงชีวิตผู้อื่น ซึ่งอาจจะปรากฏเป็นหนังสือชีวประวัติรวม คือ เขียนประวัติ ผลงานอย่างสั้นๆ หลายชีวิตในเล่ม เดียวกัน เช่น Who's Who in Thailand หรือพระราชประวัติพระมหากษัตริย์ไทยในราชวงศ์จักรี ประวัตินักเขียนไทย เช่น นักเขียนชาวอักษรศาสตร์ การประพันธ์และนักประพันธ์ของไทย โดย ชศ วัชร-เสถียร เป็นต้น หรืออาจจะเป็นชีวประวัติของหลายๆ เดียวทั้งเล่ม มีนักเขียนสารคดีใน แนวนี้หลายคน เช่น พระประวัติและงานของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ของสุจริตถาวรสุข

สารคดีชีวประวัติมีความคาบเกี่ยวกับสารคดีประวัติศาสตร์และท่องเที่ยวไปด้วย หนังสือบางเล่ม ผู้อ่านจะได้รับความรู้เรื่องชีวิตของบุคคลและได้รับความรู้ทางประวัติศาสตร์ ไปด้วย ในขณะเดียวกันก็เหมือนได้ท่องเที่ยวไปยังท้องถิ่นต่างๆ ตามเจ้าของประวัติไปด้วย หนังสือ ชีวประวัติให้ประโยชน์ในการอ่านเพราะมีชีวิต ตลอดจนเหตุการณ์ที่ผู้เขียนเล่าจะเป็นตัวอย่าง การครองชีวิตที่น่าประทับใจ น่าจดจำเอาอย่าง หรือไม่ควรเอาเยี่ยงอย่าง การเขียนชีวประวัติคล้าย กับสารคดีท่องเที่ยว คือ ถูกต้องตามข้อเท็จจริง ปราศจากอคติ ยึดหลักความเป็นธรรม ไม่สรรเสริญ คุณงามความดี หรือใส่ร้ายป้ายสีแถมแฉเกินไป ผู้เขียนเสนอเกร็ดต่างๆ ประกอบการเขียนเพื่อ แสดงทัศนคติการครองชีวิตของบุคคลนั้นให้เด่นชัด และสร้างความประทับใจใคร่ตามอ่านด้วย

3. สารคดีวิชาการ มีลักษณะใกล้เคียงกับหนังสือตำราวิชาการ ต่างกันที่ศิลปะการเขียน เป็นหมวดหนังสือสารคดีที่กว้างมาก เพราะแตกแขนงไปตามเนื้อหาวิชาการต่างๆ หลายด้าน เช่น ด้านประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ เกษตรกรรม ศาสนาและความเชื่อ ภาษาและวรรณคดี เป็นต้น

3.1 สารคดีประวัติศาสตร์ หนังสือสารคดีประเภทนี้เป็นตำราโดยตรงก็ได้ หรือเป็นเพียงหนังสืออ่านประกอบ เช่น หนังสือหลักไทย ของ สว่าง กาญจนาคพันธุ์ หนังสือประวัติศาสตร์ไทย ของประสาธน์ หลักศิลา หนังสือประวัติศาสตร์บางเล่มอ่านแล้วสนุกเพลิดเพลิน ผู้เขียนไม่มีเจตนาจะให้ใช้เป็นข้ออ้างอิง แต่ผู้อ่านจะทราบได้ว่าผู้เขียนค้นคว้ามาจากข้อมูลหลายที่ น่าเชื่อถือได้ และด้วยลีลาการเขียนทำให้หนังสือวิชาการเช่นนี้น่าอ่าน และจำได้ดีกว่าการอ่านตำราประวัติศาสตร์โดยตรง เช่น พม่าเสียเมือง ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช สารคดีประเภทนี้ ความถูกต้องของเนื้อหาเป็นส่วนประกอบที่สำคัญอย่างยิ่ง ฉะนั้นในการพิจารณาประเมินค่า พึงควรพิจารณาในด้านข้อมูลที่มาซึ่งผู้เขียนรวบรวมไว้ในบรรณานุกรม คุณสมบัติของผู้แต่งและคำแนะนำของผู้แต่งเป็นส่วนสำคัญในด้านความน่าเชื่อถือ นอกจากนี้ภาพประกอบ แผนที่ ซึ่งละเอียดถูกต้องตามข้อเท็จจริงและเนื้อเรื่องเป็นส่วนสำคัญ ความประทับใจของหนังสือประเภทนี้อยู่ที่ลีลาการเขียนของนักเขียนมากกว่าอย่างอื่น เพราะยิ่งผู้เขียนเขียนให้อรรถรสมีชีวิตได้มากเท่าใดก็ยิ่งเป็นผลสำเร็จของผู้เขียนได้มากเท่านั้น

3.2 สารคดีทางภาษาและวรรณคดี เป็นหนังสือสารคดีที่เป็นแหล่งค้นคว้าเพิ่มเติมและเป็นหนังสืออ่านประกอบในการศึกษาภาษาและวรรณคดี เช่น บ่อเกิดแห่งรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงค้นคว้าที่มาของเรื่องรามเกียรติ์ของไทยว่ามาจากหนังสือใดของอินเดีย โดยใช้กลวิธีการวิเคราะห์และเปรียบเทียบหนังสือของอินเดียฉบับที่ตั้งสมมุติฐานไว้ วิเคราะห์สารวรรณคดีไทย ของ ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ ให้ความรู้เรื่องการวิจารณ์วรรณคดีด้วยทฤษฎีการวิจารณ์แนวต่างๆ พร้อมกับวิเคราะห์วิจารณ์วรรณคดีบางเรื่องด้วยวิธีการต่างๆ กันเป็นตัวอย่าง การศึกษาภาษาไทยตามแนวภาษาศาสตร์ของ รศ.ประสิทธิ์ กายกอลอน เสนอแนวคิดในการเรียนภาษาไทยโดยอาศัยทฤษฎีภาษาศาสตร์ต่างๆ ตามแบบตะวันตก ภาษากฎหมายไทย ของ นายธานินทร์ กรัยวิเชียร วิเคราะห์ความเป็นมาของกฎหมายไทย การใช้สำนวนโวหาร ศัพท์ภาษาในกฎหมายไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพิจารณาเปรียบเทียบกับภาษากฎหมายของต่างประเทศ ศึกษาอิทธิพลภาษาอังกฤษในกฎหมายไทย วิเคราะห์ภาษาไทยในปัจจุบัน และเสนอคุณลักษณะของ

โวหารกฎหมายไทยที่ดี เป็นต้น การพิจารณาสารคดีประเภทนี้ยึดหลักการพิจารณาสารคดีทั่วไป คือ ความถูกต้อง ข้อเท็จจริง วิธีการและภาษาเขียน ประโยชน์ที่ได้รับ

3.3 สารคดีปรัชญาและศาสนา ทั้งสองประเภทมีความใกล้เคียงกัน เพราะในศาสนาทุกศาสนาต้องมีปรัชญาของผู้สอนแฝงไว้ทั้งสิ้น ปรัชญาและความคิดในแต่ละศาสนา แต่ละลัทธิ มีข้อแตกต่างกันอยู่บ้าง เช่น ศาสนาคริสต์ให้เชื่อในพระเจ้า แต่ศาสนาพุทธไม่ให้เชื่อในพระองค์ แต่ให้เชื่อในพระธรรม แต่ศาสนาทุกศาสนาจะมีจุดประสงค์พื้นฐานเหมือนกันทั้งสิ้น คือ ต้องการสอนให้คนทำความดี การพิจารณาหนังสือปรัชญาหรือศาสนามีหลักเช่นเดียวกับกับการพิจารณาหนังสือสารคดีประเภทอื่นๆ คือ ถูกต้องกับความจริงที่ยอมรับกันแล้วของแต่ละศาสนา ไม่เขียนผิดไปจากข้อประพจน์ปฏิบัติของศาสนานั้นๆ ส่วนหนังสือปรัชญาเป็นเรื่องที่พิจารณาได้ยากขึ้นไปอีก เพราะตัดสินกันยากว่าน่าเชื่อถือหรือไม่น่าเชื่อถือเพียงใด เนื่องจากแต่ละความคิดไม่เหมือนกันและเป็นการยากจะตัดสินว่าความคิดของใครผิดของใครถูก เพราะความคิดนั้นขึ้นอยู่กับสติปัญญา การศึกษา และประสบการณ์ หนังสือปรัชญาและศาสนามีทั้งที่แต่งเป็นคำราและเป็นหนังสืออ่านประกอบ ประเภทคำรา เช่น พระไตรปิฎก คัมภีร์ไบเบิล คัมภีร์กุรอ่าน ศาสนาเปรียบเทียบของ สุชีพ ปุญญานุภาพ ประวัติศาสตร์ศาสนา ของ เสถียร โพธิ์นันทะ ปรัชญากรีก ของ ปรีชา ช้างขวัญยืน ประเภทหนังสืออ่านประกอบ เช่น พุทธศาสนาและโลกในพุทธศาสนา ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช มนุษย์ที่แท้จริงของจางจื่อ ของ ส.ศิวลักษณ์ (แปล) แด่หนุ่มสาว โดย พงนา จันทรสันติ (แปล) นอกจากนี้หนังสือศาสนายังเขียนเป็นประเภทนวนิยายอิงพุทธศาสนา เช่น อาทิตย์ขึ้นทางทิศตะวันตก นันทะ-ประชาบดี ลุ่มแม่น้ำนัมมทา สายธารที่เปลี่ยนทาง จอมจักพรรดิอโศก ของ วสิน อินสระ ที่เป็นเรื่องแปลจากภาษาอังกฤษ เช่น กามนิต โดย เสถียร โกเศศ นาคะประทีป ลิขิตธารละ โดย ฉุน ประภาวิวัฒน์ เป็นต้น

4. บทความ เป็นความเรียงที่เป็นเรื่องจริง เป็นเรื่องที่กำลังอยู่ในความสนใจในขณะนั้น บทความอาจมีลักษณะเป็นการเสนอปัญหาให้คนสนใจ หรือเป็นการวิเคราะห์ข้อดี ข้อเสีย ข้อขัดแย้งต่างๆ ที่สำคัญ คือ ต้องเสนอทัศนะของผู้เขียนด้วย และมีใช่เป็นการมุ่งแต่จะเสนอปัญหาหรือข้อขัดแย้ง แต่ผู้เขียนยังต้องชี้ให้เห็นถึงสาเหตุของปัญหา และชี้ทางออกหรือทางแก้ปัญหา เนื่องจากบทความส่วนมากมีขนาดสั้น เพราะเขียนลงในหนังสือพิมพ์หรือนิตยสารต่างๆ ด้วยขนาดเนื้อที่จำกัด ทำให้บทความนั้นต้องมีเนื้อความกระชับ ชี้แจงปัญหาโดยตรงไปตรงมา และอาจจะเร้าความสนใจของผู้อ่านด้วยภาษาเขียนที่แข็งแกร่ง ที่เล่นที่จริง หรือใช้ภาษาพูด บทความอาจแยกประเภทย่อยๆ ได้อีกหลายประเภท เช่น บทความวิชาการ มุ่งให้ความรู้ บทความประเภทให้แง่คิด โน้มน้าวชักจูงผู้อ่านให้มีความคิดรวมกับกับผู้แต่งในด้านต่างๆ หรือประเภทบทวิเคราะห์

วิจารณ์ เช่น บทวิจารณ์หนังสือ วิจารณ์ภาพยนตร์ บทวิเคราะห์ปัญหา เศรษฐกิจ การเมือง สังคม เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีบทความของนักเขียนคนเดียวกันที่พิมพ์เป็นเล่มแล้ว เช่น หน้า 5 สยามรัฐ ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช สายลม-แสงแดด ของวิลาศ ภูมิวัติ สมุดขำหมอน ของ ศ.ศิวลักษณ์ เป็นต้น

ในทางวิชาการ เกสินี จุฑาวิจิตร (2552: 265-270) ได้แบ่งประเภทของสารคดี โดยจำแนกประเภทของสารคดีแบบกว้างๆ ออกเป็น 2 ประเภท คือ สารคดีเชิงข่าว และสารคดีทั่วไป

1. สารคดีเชิงข่าว (news feature) คือ สารคดีเกี่ยวกับข่าวหรือเหตุการณ์ปัจจุบัน เนื้อหาและสาระสำคัญของสารคดีประเภทนี้ได้แก่ ข่าวหรือเหตุการณ์สำคัญที่กำลังอยู่ในความสนใจ หรือยังอยู่ในความคิดคำนึงของประชาชน การนำเสนอสารคดีเชิงข่าว อาจจะไม่ทันต่อเหตุการณ์หรือสถานการณ์เท่ากับการเสนอข่าว แต่ก็จะต้องมีความทันเวลา และไม่ถึงกับล้าสมัย มีเป้าหมายอยู่ที่การเสนอประเด็นที่แฝงอยู่ในเหตุการณ์ข่าว ซึ่งเป็นเรื่องที่อยู่ในความสนใจของผู้อ่านในฐานะมนุษย์ปุถุชน ดังนั้น ผู้เขียนสารคดี ควรจะเน้นที่ผลกระทบทางอารมณ์ของเหตุการณ์ต่อผู้เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นการให้ข่าวสารอีกแง่มุมหนึ่งนอกเหนือจากที่ปรากฏในการรายงานข่าว สารคดีเชิงข่าวแบ่งออกได้ 2 ประเภท ดังนี้

1.1 สารคดีเสริมข่าว (bright) คือ สารคดีสั้นๆ ที่ผู้เขียนเลือกเสนอเฉพาะแง่มุมเบาๆ ที่แฝงไว้ด้วยมุขตลกหรือขบขัน หรืออาจเป็นแง่มุมแปลกๆ ก็ได้ แง่มุมในทางนี้อาจไม่มีคุณค่าทางข่าวสูงพอที่จะนำเสนอเป็นข่าว แต่มีความน่าสนใจในด้านอารมณ์ ความรู้สึก การได้ข้อมูลประเภทนี้มาอีกชิ้นมักขึ้นอยู่กับความช่างสังเกตและอารมณ์ขันของผู้สื่อข่าว โดยปกติการเสนอสารคดีประเภทนี้จะให้ความรู้สึกผ่อนคลาย เบาสมอง ทำให้หน้าหนังสือพิมพ์หรือนิตยสารมีชีวิตชีวามากขึ้น

1.2 สารคดีเคียงข่าว (sidebar) คือสารคดีที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ข่าวโดยตรง หรือเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจากผลกระทบของเหตุการณ์ เช่น ความตื่นเต้นและความรู้สึกของผู้ประสบเคราะห์กรรม หรือผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์ที่เป็นข่าว เช่น ผลกระทบจากเหตุการณ์น้ำท่วมที่มีต่อชีวิตของปูเย็น เป็นต้น สารคดีเคียงข่าวจะเน้นที่องค์ประกอบของอารมณ์ ความรู้สึก ความสนใจในฐานะที่ผู้อ่านและผู้เขียนต่างก็เป็นปุถุชนคนหนึ่ง มากกว่าเน้นเรื่องราวหรือเหตุการณ์ว่าใครทำอะไรที่ไหน อันเป็นองค์ประกอบสำคัญของข่าว

2. สารคดีทั่วไป (non-new feature) คือสารคดีที่ไม่ใช่ข่าว บางคนอาจเรียกว่า สารคดีเกี่ยวกับมนุษย์ สารคดีประเภทนี้ไม่จำเป็นต้องมีคุณค่าทางข่าวแฝงอยู่ ไม่จำเป็นต้องนำเสนอให้ทันเวลาอย่างรวดเร็วเท่ากับสารคดีเชิงข่าว แต่จะต้องมีคุณสมบัติในการสร้างความสนใจและเร้าอารมณ์เป็นสำคัญ และอาจจะมีบางเรื่องที่ควรนำเสนอให้เหมาะสมแก่โอกาสและกาลเทศะ สารคดีทั่วไปแบ่งออกได้หลายประเภท ดังนี้

2.1 สารคดีบุคคล (personal profiles) คือ เรื่องเกี่ยวกับบุคคล อาจจะเป็นด้านชีวประวัติ ผลงานที่สำคัญ สภาพความเป็นอยู่ วิถีชีวิต วิธีการทำงาน อุดมการณ์และประสบการณ์ที่น่าศึกษา เป็นต้น

2.2 สารคดีโอกาสพิเศษ (seasonal stories) คือ สารคดีที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเทศกาล หรือฤดูกาลในโอกาสพิเศษต่างๆ เช่น ปีตรนรงค์วัฒนธรรมไทย ปีท่องเที่ยวไทย เทศกาลปีใหม่ สงกรานต์ เป็นต้น

2.3 สารคดีประวัติศาสตร์ (historical features) คือ สารคดีที่นำด้วยเรื่องราวเกี่ยวกับความเป็นมา พัฒนาการและประวัติศาสตร์ของเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ภูมิปัญญาไทยที่สั่งสมมา ความสำคัญของโบราณสถาน เอกหลักฐานที่ทรงคุณค่ามาแต่โบราณ ฯลฯ

2.4 สารคดีท่องเที่ยว (travel features) คือ สารคดีที่มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับการเดินทาง ท่องเที่ยวประสบการณ์และบันทึกในการเดินทาง ฯลฯ

2.5 สารคดีแนะวิธีทำ (how-to-do features) คือ สารคดีที่เน้นถึงขั้นตอนกระบวนการในการดำเนินงาน แนะนำวิธีปฏิบัติตั้งแต่เริ่มต้นจนจบเพื่อให้ได้แนวปฏิบัติที่พึงประสงค์ เช่น การเสนอแนะการทำงานแบบลดขั้นตอน การสอนวิธีทำขนมหรือทำอาหารบางประเภท การสอนให้ผลิตสิ่งของจากวัสดุเหลือใช้ ฯลฯ

2.6 สารคดีเด็ก (children stories) คือ สารคดีเกี่ยวกับเด็กจิตวิทยาของเด็กในวัยต่างๆ พัฒนาการของเด็ก การเลี้ยงเด็ก ฯลฯ

2.7 สารคดีสตรี (women stories) คือ สารคดีที่เน้นเรื่องราวเกี่ยวกับผู้หญิงในแง่มุมต่างๆ เช่น บทบาท หน้าที่การทำงาน สิทธิสตรี ความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน การแบ่งเวลา ระหว่างงานกับครอบครัว เป็นต้น

2.8 สารคดีเกี่ยวกับสัตว์ (animal stories) คือ สารคดีที่นำเสนอเรื่องราวความน่ารัก น่าเอ็นดู ความฉลาด ความซื่อสัตย์ของสัตว์ โดยเฉพาะสัตว์เลี้ยงที่ผูกพันกับมนุษย์ ชีวิตและความเป็นอยู่ของสัตว์แต่ละชนิด ฯลฯ

2.9 สารคดีความทรงจำ (memory) เป็นเรื่องราวของความทรงจำในอดีตที่มีความสำคัญ สำหรับสังคมที่ผู้เล่าได้ฟื้นความหลังให้ผู้เขียนนำมาเขียนเผยแพร่ หรืออาจจะเขียนเองจากความทรงจำของตนก็ได้ เช่น การอพยพหนีสงคราม การละเล่นของเด็กในอดีต เป็นต้น

2.10 สารคดีจดหมายเหตุ (archives) เป็นเรื่องของการบันทึกเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ อาจจะเป็นทางราชการหรือกึ่งราชการก็ได้

สรุปได้ว่า การจำแนกประเภทของสารคดีแบ่งสารคดีออกเป็นหลายประเภท ทั้งการจำแนกตามเนื้อหา กลวิธีการนำเสนอเรื่อง ซึ่งส่วนใหญ่มักจะแบ่งตามเนื้อหาหรือจุดมุ่งหมายที่ต้องการเขียน ส่วนการเขียนหนังสือธรรมะที่ผู้วิจัยใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้จัดอยู่ในสารคดีปรัชญาและศาสนา ตามแนวคิดของ รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ (2544) เนื่องจากมีเนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าและหลักธรรมต่างๆ ในพระพุทธศาสนา

การใช้ภาษาในสารคดี

การใช้ภาษาเป็นหัวใจสำคัญของการเขียนทุกประเภท โดยเฉพาะการใช้คำ การใช้ภาษาในงานเขียนสารคดีได้มีนักวิชาการกล่าวถึงการใช้ภาษาในการเขียนสารคดีไว้ ดังนี้

ฉลวย สุรสิทธิ์ (2522: 359-364) ได้กล่าวถึงการใช้ภาษาในการเขียนสารคดีไว้ ดังต่อไปนี้

1. ถ้อยคำที่ควรใช้ ได้แก่

1.1 คำศัพท์วิชาการที่เป็นภาษาไทย เป็นภาษาแบบแผน ถ้าเป็นศัพท์ใหม่ควรเขียนคำแปลไว้ในวงเล็บ หรืออธิบายศัพท์นั้นๆ ไว้ใจคำจำกัดความให้เป็นที่เข้าใจ

1.2 คำศัพท์ที่แปลจากภาษาอังกฤษ โดยใช้รากศัพท์ของภาษาบาลีหรือสันสกฤตเป็นแนวทาง ถ้าหากเป็นคำที่เข้าใจกันทั่วไปแล้ว ไม่จำเป็นต้องวงเล็บคำภาษาอังกฤษกำกับไว้ เพราะจะทำให้ดูเป็นว่าสารคดีนี้เป็นบทเรียนภาษาอังกฤษ เพราะมีแต่คำศัพท์ภาษาอังกฤษ

1.3 คำศัพท์ที่ประชาชนเข้าใจง่าย ทั้งนี้ ผู้เขียนจะต้องมีจุดประสงค์ว่าจะเขียนสารคดีนี้ให้ผู้อ่าน คนกลุ่มใด มีพื้นฐานทางการศึกษาระดับใด

1.4 การใช้ถ้อยคำควรคำนึงถึงระดับของภาษาด้วย คือ ถ้อยคำภาษานี้แบ่งได้เป็น 3 ระดับได้แก่ ภาษาปาก ภาษากึ่งแบบแผน ภาษาแบบแผน และในการเขียนสารคดีควรใช้ภาษา กึ่งแบบแผน หรือภาษาแบบแผนโดยตลอด ไม่ควรใช้ภาษาปาก

1.5 การใช้ถ้อยคำเฉพาะวิชาการแขนงนั้นๆ โดยเฉพาะ แต่ควรเลือกคำศัพท์ที่เข้าใจได้ง่าย โดยการแปลหรืออธิบายประกอบ

2. ถ้อยคำที่ควรเลือกใช้ ได้แก่

2.1 ภาษาถิ่น

2.2 ภาษาตลาด

2.3 ภาษาการแสดงละครหรือโฆษณา

2.4 ภาษาระหว่างเพื่อนสนิท

2.5 ภาษาคำประชดเสียดสี

2.6 ภาษาที่เป็นคำขานรับ

2.7 ภาษาคำหยาบคาย

3. ส่วนนวนโวหาร การเขียนสารคดีไม่จำเป็นต้องเคร่งครัดว่าจะเพื่อมุ่งหมายในเรื่องของความรู้หรือการสร้างปัญญาอย่างเดียว แต่อาจจะสอดแทรกสำนวนโวหารการเขียนที่ทำให้เกิดความเพลิดเพลินได้ด้วย เนื่องจากการเขียนสารคดีมิได้มีกฎเกณฑ์ตายตัวว่าจะต้องกระทำให้เหมือนกับการเขียนวิทยานิพนธ์ หรือการเขียนรายงานทางวิชาการ เพราะฉะนั้นการเขียนสารคดีจึงอาจจะใช้สำนวนโวหารเฉพาะตนที่ทำให้เกิดความเพลิดเพลิน อ่านสนุก ให้ผู้อ่านได้รู้สึกสนใจติดตามอ่านจนกระทั่งจบตอน หรือจบบทนั้นๆ

บุญยงค์ เกศเทศ (2542: 51) กล่าวถึงการใช้ภาษาในการเขียนสารคดีสรุปได้ว่า การเขียนสารคดีควรพิจารณาการใช้ภาษาในการเรียงร้อยถ้อยคำให้มีลีลาชัดเจน เรียบง่าย แต่ได้อารมณ์ มีการวางโครงเรื่องไว้เด่นชัด กำหนดชื่อเรื่องได้น่าสนใจ ชวนติดตาม อาจกล่าวได้ว่า สารคดีที่ดีควรต้องมีศิลปะในการปลูกอารมณ์ บันดาลให้ผู้อ่านคล้อยตาม หรือมีอารมณ์ร่วมด้วย ซึ่งอาจต้องอาศัยองค์ประกอบด้านโวหาร ความสมจริง มีความแปลกใหม่ และอาจมีภาพประกอบด้วยตามควรแก่กรณี นอกจากนี้ยังต้องคำนึงถึงความกระชับในลีลาที่เขียน ความบริสุทธิ์ของถ้อยคำ ซึ่งมีชีวิตและวิญญาณ การนำเสนอตัวอย่างหรืออุทาหรณ์ การใช้ถ้อยคำเปรียบเทียบหรือเทียบเคียงเพื่อความเด่นชัด การเสนอข้อเขียนที่เป็นรูปธรรมโยใช้รูปแบบ ลีลา ท่วงที รวมไปถึงการเสริมสร้างความคิด ทำท่าย และสร้างสรรค์ ตลอดจนการลงท้ายต้องมีจุดมุ่งหมาย เป็นต้นว่าให้ผู้อ่านเกิดการตั้งคำถาม มีข้อแนะนำ อาจเสียดสีแค้นคั้น หรือขอความเห็นใจ เป็นต้น การเขียนสารคดีให้ได้ดีนั้นผู้เขียนต้องหมั่นสะสมความรู้ หลักเกณฑ์ ประสบการณ์ให้มากพอ และต้องหมั่นฝึกปฏิบัติเขียนอย่างสม่ำเสมอ ทั้งต้องปรับปรุงแต่งแก้ถ้อยคำภาษาท่วงท่า ลีลาให้เหมาะสมกับยุคสมัยด้วย

ในขณะที่ ชลอ รอดลอย (2544: 23-25) ได้กล่าวถึง ภาษาสารคดี สรุปได้ว่า ภาษาสารคดี (Non-fiction Language) หมายถึง ภาษาที่มีการใช้อย่างสละสลวย ให้สอดคล้องกับรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งของสารคดีที่มุ่งเสนอสาระ ข้อเท็จจริง และให้ความเพลิดเพลินแก่ผู้อ่านด้วย การใช้ภาษาสารคดีในการเขียนจะต้องทราบวิธีการเขียนด้วย เพื่อจะเรียบเรียงได้อย่างเหมาะสมมีวิธีการดังนี้

1. การบรรยาย หมายถึง การเล่าเรื่อง ชี้แจง หรืออธิบายเรื่องให้ทราบ ภาษาที่ใช้มีหลายระดับให้สอดคล้องกับเนื้อหา เช่น ภาษาทางการที่ถูกต้องตามแบบแผนทางภาษา และภาษาถึงทางการที่ไม่ยึดแบบแผนทางภาษาเท่าใดนัก แต่จะเขียนข้อความที่ทำให้เกิดความสนใจ กระตุ้นใจคนอ่าน ดังเช่น ภาษาหนังสือพิมพ์ ทั้งนี้ ต้องระวังที่จะไม่ใช้ภาษาหยาบคาย หรือสองแง่สองงาม เป็นต้น

2. ความถูกต้องชัดเจน ข้อเท็จจริงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการเขียนสารคดี เพราะจุดมุ่งหมายของการเขียนสารคดี คือ มุ่งให้ความรู้และข้อมูลที่เป็นประโยชน์กับผู้อ่าน วิธีการที่จะให้ข้อมูล อาจทำได้โดยการยกตัวอย่าง การให้คำจำกัดความ การใช้แผนภูมิ และการอ้างอิงที่มา นอกจากนั้นแล้วควรมีลักษณะดังนี้

2.1 การยกตัวอย่าง ช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจสาระได้ง่ายขึ้น ดังนั้น การเลือกตัวอย่าง จึงเป็นสิ่งสำคัญ ตัวอย่างจะต้องช่วยให้เกิดความเข้าใจที่ดีขึ้น ตัวอย่างต้องไม่มากเกินไป ไม่ยาวเกินไป และเป็นสิ่งที่พบเห็นได้ง่ายและเข้าใจง่าย

2.2 การให้คำจำกัดความ หรืออธิบายข้อความที่กล่าวถึง จะเป็นการสร้างความเข้าใจตรงกันในการเสนอสาระนั้น บางครั้งมีความจำเป็นต้องใช้ศัพท์เฉพาะก็จะต้องมีการให้คำจำกัดความให้เป็นที่ยอมรับตรงกัน การให้คำจำกัดความนั้นผู้เขียนมีอิสระที่จะเขียนให้กว้างหรือแคบก็ได้ ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของแต่ละกรณี

2.3 การใช้แผนภูมิประกอบ เป็นวิธีที่ช่วยให้ข้อมูลน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น โดยเฉพาะแผนภูมิตารางแสดงค่าทางสถิติ จะช่วยให้ผู้อ่านเกิดความมั่นใจว่าสิ่งที่เขียนขึ้นมานั้นมิได้เขียนขึ้นลอยๆ แต่มีการศึกษาค้นคว้ามาแล้วอย่างมีระบบ นอกจากนี้แผนภูมิยังช่วยสรุปข้อมูลเนื้อหาที่สื่อได้ กระชับรัดกุมและครอบคลุมรายละเอียดได้ดี

2.4 การอ้างแหล่งข้อมูลมี 2 วิธี คือ การเขียนเชิงอรรถและการเขียนบรรณานุกรม
เชิงอรรถ เป็นรายการอ้างอิงเอกสารทุกตอนทุกหน้า แต่บรรณานุกรมหมายถึง ชื่อเอกสารและหลักฐานทุกชนิดที่มีผู้เขียนนำมาใช้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลในการเขียน

2.5 การใช้คำสำนวนและโวหาร ควรเลือกคำที่สื่อความหมายชัดเจน เข้าใจง่าย ผู้เขียนและผู้อ่านจะได้สาระที่ตรงกัน หากเลือกใช้คำที่ไม่ชัดเจน ยากแก่การทำความเข้าใจก็จะทำให้เกิดอุปสรรคในการสื่อความ นอกจากจะเลือกคำที่เหมาะสมกับการใช้ในงานเขียนแล้ว ยังต้องรู้จักนำคำเหล่านั้นมาเรียบเรียงเป็นประโยคเพื่อสื่อความหมาย มีรูปประโยคที่เหมาะสม ควรเรียบเรียงง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน เพื่อผู้อ่านจะได้ไม่หลงประเด็นไป ถ้าประโยคมีความยาวมาก มีการขยายคำหรือข้อความมากอาจทำให้ผู้อ่านเกิดความสับสน

การเขียนบางรูปแบบที่ไม่ต้องการความเป็นทางการมากนักก็อาจจะใช้จำนวนคำคมเข้ามาช่วยเพื่อให้ข้อความนั้นน่าอ่านยิ่งขึ้น เมื่อใช้จำนวนได้เหมาะสมก็จะทำให้ภาษาสารคดีสื่อสารได้ชัดเจนและน่าสนใจยิ่งขึ้น

แม้ว่าการเขียนสารคดีจะเน้นที่สาระเป็นสำคัญ แต่ก็มิได้หมายความว่า จะเขียนโดยไม่ใช้ศิลปะ เพราะในการเขียนนั้น ถ้าผู้เขียนรู้จักใช้โวหารในการเรียบเรียง ก็จะช่วยให้ผู้อ่านได้ทั้งสาระและได้รสของภาษาที่ประณีตด้วย

นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการได้กล่าวถึงการใช้ภาษาในงานเขียนสารคดี ซึ่ง ชีรภาพ โลหิตกุล (2544: 160-16) ได้อธิบายการใช้ภาษาในงานเขียนสารคดีว่า ควรเป็นภาษาที่ไพเราะ สละสลวย แต่ไม่วิลิศมาหราเกินไป อาจกล่าวได้ว่าใช้ภาษาเรียบง่ายแต่ทรงพลัง เดิมเสนอด้วยการอุปมาอุปไมย พองาม การใช้คำให้เหมาะสม เช่น กับ แต่ แก่ ต่อ ที่ ซึ่ง กัน ฯลฯ ระเบิดระว่างคำฟุ่มเฟือยและคำซ้ำ

ธัญญา สังขพันธานนท์ (2548: 97-100) ได้กล่าวถึง การใช้ภาษาเขียนที่ดีในงานเขียนสารคดี ผู้เขียนจะต้องมีความรู้ในกฎเกณฑ์ของภาษาและต้องอาศัยศิลปะในการใช้ภาษาด้วย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การใช้คำ

1.1 ใช้คำให้ตรงกับความหมายที่ต้องการ เช่น

“ข้าพเจ้าขอ**วิงวอน**ให้ท่านทั้งหลายร่วมกันสมานฉันท์กับข้าพเจ้าในอันจะตั้งสัตย์อธิษฐานขอคุณพระศรีรัตนตรัยได้ช่วยอภิบาลประเทศชาติของเรา” ในประโยคนี้ การใช้คำว่า **วิงวอน** เป็นคำที่ไม่ตรงกับความหมาย ควรใช้คำว่า **เชิญชวน** มากกว่า

1.2 การใช้คำที่คนส่วนมากเข้าใจ คือคำที่นิยมใช้กันอยู่ในปัจจุบัน ไม่ใช้คำพื้นสมัยหรือคำที่ใหม่เกินไป

1.3 อย่าใช้คำฟุ่มเฟือยโดยไม่จำเป็น การใช้คำฟุ่มเฟือยคือการใช้คำมาก แต่กินความน้อย เช่น “เขามีความปิติยินดีปรีดาเป็นอย่างมากกับความสำเร็จในครั้งนี้”

จะเห็นว่า คำว่า “ปิติ ยินดี ปริดา” สามคำนี้มีความหมายเพียงอย่างเดียวว่า ดีใจ หรือปลื้มใจ ควรเลือกใช้เพียงคำใดคำหนึ่ง

1.4 ใช้คำให้ถูกต้องตามหลักภาษาและความนิยม ภาษาในการเขียนสารคดีอาจไม่เคร่งครัดและเป็นแบบแผนเหมือนภาษาทางวิชาการ แต่ควรคำนึงถึงกฎเกณฑ์การใช้ภาษาและหลักไวยากรณ์

1.5 เลี่ยงการใช้คำซ้ำๆ กันแต่ใช้การ “หลากคำ” แทน ซึ่งการหลากคำคือการใช้คำที่มีความหมายคล้ายคลึงกันมาสลับเปลี่ยนกัน เช่น ถ้าเขียนสารคดีเกี่ยวกับชีวิตบุคคลก็มีความจำเป็นต้องเอ่ยชื่อบุคคลผู้นั้นบ่อยๆ ซึ่งทำให้ไม่ไพเราะ ผู้เขียนอาจใช้สรรพนามแทนหรือไม่ก็เปลี่ยนไปใช้คำอื่นบ้าง เช่น “ในวัยเยาว์ชีวิตของสมพร มีแต่ความยากลำบาก แต่เด็กชายก็ไม่ได้ท้อแท้และสิ้นหวัง ตรงข้ามความยากจนกลับทำให้เขามีความมานะพยายามมากขึ้น”

ประโยคข้างต้น คำว่า “เขา” และ “เด็กชาย” เป็นคำที่ใช้แทน “สมพร”

1.6 ใช้คำให้ถูกต้องหลักไวยากรณ์ ไวยากรณ์คือหลักแห่งภาษา ไวยากรณ์ได้วางระเบียบวิธีการใช้คำไว้หลายอย่าง เช่น

1.6.1 การใช้อาการนาม ซึ่งขึ้นต้นด้วย “การ” หรือ “ความ” นำหน้าควรใช้ให้ถูกต้องตามหลักไวยากรณ์ เมื่อจะเปลี่ยนคำกริยาเป็นอาการนามให้ใช้ การ นำหน้า เช่น การเดิน การกิน การดำรงชีพ ถ้าเปลี่ยนคำวิเศษณ์เป็นอาการนามให้ใช้ ความ นำหน้า เช่น ความเดือดร้อน ความเลื่อม ความเร็ว เป็นต้น

1.6.2 การใช้ลักษณนาม ควรใช้ให้ถูกต้องตามข้อกำหนด เช่น คัน ใช้กับ รถ แร้ว คันไถ เบ็ด ปาก ใช้กับแห อวน สวิง ตน ใช้กับยักษ์ อสุรกาย ฯลฯ

1.6.3 การใช้คำบุพบท แก่ แต่ ต่อ จะต้องใช้ให้ถูก ไม่เช่นนั้นอาจทำให้ความหมายคลาดเคลื่อน

1.6.4 การใช้คำราชาศัพท์ ต้องใช้ให้ถูกต้องเหมาะสมรวมไปถึงการใช้คำสุภาพ

1.7 พยายามตัดคำ ที่ ซึ่ง อัน ให้มากที่สุด อย่าใช้คำเหล่านี้โดยไม่จำเป็น ต้องพิจารณา
 ว่าเป็นเมื่อตัดออกแล้วไม่ทำให้เสียความหมายก็ควรตัด เพราะนอกจากจะทำให้กรู้งรังแล้วแล้ว
 อาจทำให้ความหมายไม่ชัดเจนด้วย

2. การใช้ประโยค

การใช้ประโยคในงานเขียน เป็นเรื่องของการเรียบเรียงถ้อยคำในรูปของการผูกประโยค
 ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการเขียนทุกประเภท สรุปเกี่ยวกับการผูกประโยคในงานเขียนได้ดังนี้

2.1 ผูกประโยคให้กระชับ ไม่เปิดโอกาสให้แย้งได้ เช่น “อย่าเดินลัดสนาม” ประโยคนี้
 อาจแย้งได้ว่า ถ้าไม่เดิน จะวิ่ง นั่งหรือนอนก็ได้

2.2 ผูกประโยคให้สั้นกะทัดรัด ไม่ควรผูกประโยคยาวๆ เยิ่นเย้อ เช่น “อันธรรมา
 คนเราก็คงเกิดมาในโลกใบนี้ บ้างก็เป็นคนดี บ้างก็เป็นคนชั่ว” ควรแก้ไขให้กระชับเป็น “มนุษย์เรามีทั้งดี
 และชั่ว”

2.3 ไม่ควรผูกประโยคที่ใช้คำซ้ำกันอยู่ในที่ใกล้ชิดกัน

2.4 ในประโยคเดียวกันไม่ควรใช้คำกริยาหลายตัว เพราะอาจทำให้เกิดความสับสน
 และจับใจความได้ยาก

2.5 ผูกประโยคให้มีเอกภาพและสัมพันธภาพ คือผูกประโยคให้กลมกลืน มีเนื้อความ
 อย่างเดียวกันและสัมพันธ์กัน

2.6 หลีกเลี่ยงการใช้รูปแบบประโยคต่างประเทศ เพราะฟังขัดหู เช่น “มันเป็นถิ่น
 ที่อากาศร้อนอบอ้าวมาก” ควรใช้ว่า “ถิ่นนี้อากาศร้อนอบอ้าวมาก” เป็นต้น

2.7 ผูกประโยคให้มีน้ำหนัก เพราะจะทำให้มีความหมายสมบูรณ์แบบการจัดตำแหน่ง
 ประโยคให้มีน้ำหนักทำได้หลายลักษณะ เช่น จัดตำแหน่งของคำให้เหมาะสม กระชับความ การจัด
 ความและการขนานความ

นอกจากนี้ยังมีลักษณะการใช้ภาษาสารคดี ตามแนวนิเทศศาสตร์ ของคณาจารย์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช (2549: 311-325) ที่ได้กล่าวถึงภาษาสารคดีไว้สรุปได้ดังนี้

ภาษาสารคดี หมายถึง ภาษาที่เขียนด้วยถ้อยคำและประโยคที่ชัดเจน เข้าใจง่ายไม่กำกวม ซึ่งชวนให้เข้าใจผิดหรือตีความไปได้หลายทิศทางซึ่งไม่ตรงกับจุดประสงค์ของผู้เขียน ถ้อยคำและประโยคสั้นกะทัดรัด ไม่ยาวเกินไป ไม่สลับซับซ้อนจนยุ่งยาก ถ้าจะใช้โวหารภาพพจน์ก็จะใช้เพื่อขยายความเพื่อความเข้าใจที่กระจ่างชัดเพื่อเน้นความสำคัญ การใช้ศัพท์เฉพาะทางวิชาการหรือศาสตร์นั้นขึ้นอยู่กับผู้อ่านเป็นเป้าหมาย ซึ่งถ้าเป็นนักวิชาการในศาสตร์นั้นๆ ก็ย่อมจะใช้ได้

ภาษาสารคดีจะปรากฏอยู่ในหนังสือประเภทตำราความรู้วิชาการและบทความ รวมทั้งหนังสือสารบันเทิง หรือ non-fiction ซึ่งเป็นหนังสือที่ให้ความรู้ และความเพลิดเพลินที่คละเคล้ากัน

แม้ว่าภาษาสารคดีจะใช้เขียนในแวดวงวิชาการความรู้ที่เน้นสาระเป็นสำคัญ ก็ได้หมายความว่าภาษาสารคดีจะมีการเรียบเรียงโดยปราศจากศิลปะ การเขียนภาษาสารคดีที่มีศิลปะจะช่วยให้ผู้อ่านได้รับทั้งความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และได้รสนิยมที่ประณีตงดงาม สละสลวย ก่อให้เกิดความบันเทิง ทั้งนี้ ย่อมขึ้นอยู่กับผู้เขียนที่รู้จักเลือกสรรภาษาที่ไม่ทำลายสาระสำคัญของเนื้อเรื่องอันเป็นสาระ เช่น ไม่เลือกการกล่าวเกินจริง ไม่ใช้จินตนาการฟุ้งฝัน ไม่ใช้การเปรียบเทียบที่เข้าใจยาก ชวนให้เข้าใจผิด

นอกจากนี้ ผู้รู้เกี่ยวกับการใช้ภาษา ประทีป วาทิกทินกร (2532: 8-10) ได้กล่าวถึงลักษณะการใช้ภาษาไทยไว้ในหนังสือลักษณะภาษาและการใช้ภาษาไทย ซึ่งสามารถนำมาเป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์งานเขียนหนังสือธรรมะในด้านการใช้ภาษาได้ โดยจำแนกคำออกเป็น 11 ประเภท ดังนี้

1. ราชาศัพท์ เป็นคำที่ใช้กับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรมราชินี และพระบรมวงศานุวงศ์ (ต่อมาหมายถึงคำที่ใช้กับพระภิกษุ ข้าราชการ และสุภาพชนด้วย)

ราชาศัพท์เป็นคำจำพวกหนึ่งซึ่งมีระเบียบแบบแผนในการใช้เป็นอย่างดี นับได้ว่าเป็นคำชุดพิเศษ เช่น พระหัตถ์ ทอดพระเนตร ทรงพระอักษร เสด็จพระราชดำเนิน เป็นต้น

2. คำสุภาพ เป็นคำที่ใช้ในหมู่สุภาพชน หรือในราชการ ถือกันว่าเป็นคำที่นุ่มนวล ฟังแล้วเสนาะหู อ่านแล้วสนิทใจ เพราะไม่เป็นคำหยาบหรือกระด้าง ไม่หยาบคายทั้งโดยตรงและโดยอ้อม (เปรียบเทียบกับของหยาบหรือผวนคำแล้วหยาบ) เช่น ศีรษะ ผักทอดยอด ดอกजर รับประทาน ทราบ ปัสสาวะ เป็นต้น

3. คำปากหรือคำตลาด เป็นคำที่ใช้พูดกันในหมู่คนธรรมดาสามัญทั่วไป โดยมีได้คำนึงถึงความถูกต้องและเหมาะสม เช่น เรียกร้องเท้าว่า เกือก มีของเล็กน้อยก็ว่า มีของนิดหน่อย นอกจากนี้ยังหมายถึงคำที่ใช้พูดหรือเขียนอย่างไม่เป็นทางการ เช่น ดิน พ่อ โรงพัก วัดพระแก้ว เป็นต้น

4. คำสแลง เป็นคำที่ใช้กันในหมู่นักกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง มักจะได้รับความนิยมเป็นครั้งคราว แล้วก็เลิกใช้กันไป มีน้อยคำที่จะอยู่คงทน ถือกันว่าเป็นคำที่ไม่สุภาพนัก จะไม่นำมาใช้ในการพูดหรือเขียนอย่างเป็นทางการอย่างเด็ดขาด เช่น นิ่ง ซ่า จ๊วย ส.บ.ม. เป็นต้น

5. คำหยาบ หรือคำด่า เป็นคำที่ผู้มีวัฒนธรรมจะไม่ใช้อย่างเด็ดขาด ผู้ใดใช้เขาก็จะต้องถูกตำหนิว่าเป็นคนชั้นต่ำหรือไร้ความคิด คำพวกนี้ได้แก่คำด่าและคำสบถสาบานต่างๆ

6. คำเฉพาะวิชา หรือศัพท์บัญญัติ เป็นคำที่คิดขึ้นเพื่อใช้ในวิชาการแขนงหนึ่งแขนงใด โดยเฉพาะไม่เป็นที่เข้าใจกันโดยทั่วไป เว้นแต่ภายหลังจะแพร่หลายไปในวงการอื่น เช่น ระเบียบ หน่วยNYSE งบดุล กระสวน เป็นต้น

7. คำเฉพาะอาชีพ เป็นคำที่ใช้กันในหมู่คนอาชีพใดอาชีพหนึ่งเข้าใจกันเฉพาะในหมู่ของตน เช่น ช่าง หนายความ แพทย์ ทหาร ฯลฯ บุคคลแต่ละอาชีพเหล่านี้จะมีคำบางคำที่คนอาชีพอื่นฟังไม่รู้เรื่องเลย

8. คำหนังสือพิมพ์ เป็นคำที่ใช้กันในวงการหนังสือพิมพ์ มักจะเป็นคำแปลกๆ ที่สะดุดตาและเร้าความสนใจ ซึ่งผู้อ่านจะเข้าใจได้ด้วยความเคยชิน เช่น เทกระจาด สาตกระสุน สังหารโหด บินคว้น เป็นต้น

9. คำโฆษณา เป็นคำที่ใช้ในการโฆษณาสินค้าต่างๆ คำจำพวกนี้ ผู้คิดขึ้นใช้มิได้คำนึงถึงระเบียบแบบแผนทางภาษาหรือสิ่งอื่นใด นอกจากจะให้เกิดความตื่นเต้นเร้าใจแก่ผู้อ่านหรือผู้ฟัง เพื่อให้ติดตามสินค้าของตนต่อไป เช่น รสดัง กลิ่นสะอาด ถูกกว่าดีกว่า เล็กดีรสโต เป็นต้น

10. คำภาษาถิ่น เป็นคำที่ใช้กันในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งและเข้าใจกันอยู่เฉพาะคนในท้องถิ่นนั้นๆ ไม่เป็นที่เข้าใจกันโดยทั่วไป เช่น คำภาษาถิ่นเหนือ คำภาษาถิ่นอีสาน และคำภาษาถิ่นใต้

11. คำโบราณ เป็นคำที่ใช้กันในสมัยก่อน ซึ่งปัจจุบันเลิกใช้ไปแล้วหรือมีละก็ไม่ได้ใช้กันโดยทั่วไป ยังคงใช้กันเป็นบางคน บางกลุ่มเท่านั้น เช่น ลางที แล อยู่ข้างจะ เป็นต้น

สรุปว่า การใช้ภาษาในการเขียนสารคดีเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้เขียนต้องคำนึงถึง เพราะภาษาที่ปรากฏในงานสารคดีจะต้องมีการเรียบเรียงขึ้นอย่างมีศิลปะ ถูกต้องตามหลักไวยากรณ์ทั้งระดับคำและระดับประโยค การใช้ภาษาในการเขียนสารคดีอย่างมีศิลปะทำให้ผู้อ่านได้รับความรู้และรสชาติที่ประณีตงดงาม มีความน่าสนใจและน่าอ่านมากยิ่งขึ้น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสารคดี

งานเขียนสารคดีได้มีผู้ศึกษาเกี่ยวกับสารคดีไว้หลายประเภท โดยผู้วิจัยได้จำแนกสารคดีเป็น 2 กลุ่ม ตามลักษณะงานวิจัยได้แก่ กลุ่มแรกคืองานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้ภาษาในสารคดี และกลุ่มที่ 2 คือ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลวิธีการนำเสนอสารคดี และเนื้อหาที่ปรากฏในการเขียนสารคดี มีดังต่อไปนี้

1. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้ภาษาในสารคดี มีดังต่อไปนี้

นพรัตน์ คงมาลา (2531) ศึกษาเรื่อง “การใช้ภาษาในสารคดีของ วาณิช จรุงกิจอนันต์” พบว่างานเขียนสารคดีของ วาณิช จรุงกิจอนันต์ มีลักษณะพิเศษในด้านการใช้ภาษาที่ก่อให้เกิดความบันเทิงใจ มีการเลือกใช้ภาษาพูดเพื่อให้ผู้อ่านรู้สึกเป็นกันเอง และไม่เคร่งเครียด ทั้งยังช่วยให้สื่อสารกับผู้อ่านได้ง่าย รวดเร็ว มีการดัดแปลงคำขึ้นใช้ ทำให้ได้ศัพท์ที่แปลก สะดุดตา มีความกะทัดรัด มีการนำคำมาใช้ร่วมกันโดยพิจารณาด้านเสียงและความหมายเป็นประการสำคัญ คำเหล่านี้ให้ความรู้สึกสนุกสนาน เพลิดเพลิน การนำคำมาใช้ร่วมกันจะช่วยพรรณนาความรู้สึกและกิริยาอาการอย่าง

ละเอียด เน้นให้ข้อความมีความหมายหนักแน่นชัดเจนขึ้น ในด้านการใช้สำนวน มีการใช้สำนวนไทย เพื่อให้สื่อสารได้รวดเร็ว สร้างความคุ้นเคยเป็นกันเองกับผู้อ่าน และมีการดัดแปลงสำนวนขึ้นใช้ สำนวนที่ดัดแปลงแล้ว มักให้ความรู้สึกขบขันหรือล้อเลียน ส่วนการใช้ภาพพจน์ วาณิช จรุงกิจอนันต์ นิยมใช้อุปมา อุปลักษณ์ บุคลาธิษฐาน และอติพจน์ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสามารถในด้านการใช้ ภาษาที่สื่อความเข้าใจ ให้ภาพ ให้อารมณ์และความรู้สึกได้อย่างดี

ภรพัส สุร้อยระย้า (2542) ศึกษาเรื่อง “การวิเคราะห์ภาษาในงานเขียน ของมนันยา” มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์การใช้ภาษาในงานเขียนประเภทสารคดี ของมนันยา จำนวน 72 เรื่อง ผลการวิจัยพบว่า การใช้ประโยคส่วนใหญ่ เป็นประโยคกระชับขนาดยาว ใช้ประโยคเชิงให้ทราบ เป็นหลักในการบอกเล่า ใช้ประโยคสั่งเพื่อแนะนำหรือเตือนผู้อ่าน ใช้ประโยคถามเพื่อให้ผู้อ่าน คิดตามและต้องการให้ได้ตอบ ด้านการใช้สำนวนโวหาร มนันยามักใช้บรรยายโวหารเป็นหลัก ด้านการเรียบเรียงนิยมเขียนความนำด้วยการกล่าวถึงภูมิหลังลำดับตามเวลา เมื่อเขียนสารคดีและ บทความท่องเที่ยว ลำดับความตามความสัมพันธ์ เมื่อเขียนบทความประเภทเรื่องเล่าจาก ประสบการณ์ บทความแสดงความคิดเห็นและบทความจากการแปล นิยมเขียนบทลงท้ายด้วย วิธีการสรุปประเด็นมากที่สุด

พลอย ลวณะมาลย์ (2547) ศึกษาเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ลีลาภาษาในงานวรรณกรรม ประเภทสารคดีประวัติศาสตร์ของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช โดยศึกษาเชิงวิเคราะห์ลีลาภาษาตาม ลักษณะแห่งลีลาการเขียน รูปแบบของทำนองเขียน และศึกษาลักษณะร่วมของลีลาภาษาที่ปรากฏ ในผลงานวรรณกรรมประเภทสารคดีประวัติศาสตร์ของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ผลการศึกษาพบว่า ในด้านการใช้ภาษา การใช้คำซ้อนมีลักษณะเด่นมากที่สุด ในด้านสำนวนพบว่า มีการใช้สุภาษิต และสำนวนของไทยมากกว่าของภาษาต่างประเทศ ในด้านโวหารพบว่า บรรยายโวหารโดดเด่น มากที่สุด ในด้านการใช้ภาพพจน์มีการใช้อุปมามากที่สุด ในด้านการใช้ประโยคพบว่า มีการใช้ ประโยคความรวมมากที่สุด ในการเรียงลำดับคำในประโยคพบว่า ประโยคส่วนใหญ่เรียงลำดับคำ ตามกฎเกณฑ์ทั่วไปของภาษาไทย ในด้านลีลาภาษาพบว่า มีลักษณะเด่นที่น่าสนใจ ได้แก่ ความแจ่มแจ้ง ความถูกต้องและบริสุทธิ์ ความหมายที่ตรง ลักษณะที่เป็นธรรมชาติ ความสูงส่งา ความกลมกลืน และความมีน้ำหนัก ในด้านรูปแบบของทำนองเขียนพบว่า มีรูปแบบที่น่าสนใจ ได้แก่ ท่วงทำนองแบบอวดรู้ ท่วงทำนองเขียนสั้นและตรงจุด ท่วงทำนองเขียนรกรำ ท่วงทำนอง เขียนวรรณคดี ท่วงทำนองเขียนอ่อนและจี๊ดจ๊าด ท่วงทำนองแบบจี๊ใจ และท่วงทำนองเขียนแบบ หลวมๆ นอกจากนี้ยังมีลักษณะร่วมที่ปรากฏได้แก่ การใช้คำติดปาก การอ้างถึงวรรณกรรมและ วรรณคดี การอ้างหลักธรรมในพระพุทธศาสนา การสอดแทรกอารมณ์ขัน การเสียดสี และ การประชดประชัน

มุกดาญจน์ จิวาลักษณ์ (2547) ศึกษาเรื่อง “ศิลปะการใช้ภาษาในงานสารคดีของศศิวิมล” โดยศึกษาวิเคราะห์ 3 ด้าน คือ 1. ด้านศิลปะการสรรคำ ได้แก่ คำคล้องจอง คำมีศักดิ์ คำภาษาโบราณ คำภาษาตลาด และคำภาษาต่างประเทศ 2. ด้านศิลปะการสร้างคำ ได้แก่ คำซ้อน คำซ้ำ และคำประสม 3. ศิลปะการใช้ภาพพจน์ ได้แก่ อุปมาอุปไมย อุปลักษณ์ สัมพจน์ นามนัย บุคลาธิษฐาน อติพจน์ อธิพจน์ ปฏิภาคพจน์ และประชดประชัน โดยเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า ศิลปะการใช้ภาษาของศศิวิมลมีเอกลักษณ์ในการใช้ภาษาเฉพาะตัว ในด้านศิลปะการสรรคำและศิลปะการสร้างคำนั้น สามารถเลือกใช้คำที่สื่อความหมายให้เข้าใจได้อย่างชัดเจน และด้านศิลปะการใช้ภาพพจน์ก็สามารถก่อให้เกิดอารมณ์ ความรู้สึก และจินตนาการได้เป็นอย่างดี

มนัสติยา เจ้าคูรี (2549) ศึกษาเรื่อง “ลีลาภาษาในงานเขียนสารคดีของมานพ ถนอมศรี” พบว่า ด้านการใช้ภาษาลักษณะการใช้คำซ้อนมีลักษณะเด่นที่สุด ด้านการใช้ประโยคพบว่า มีการใช้ประโยคความซ้อนมากที่สุด ด้านการเรียงลำดับคำในประโยคพบว่า มีลักษณะการเรียงลำดับคำในประโยคเป็นไปตามกฎเกณฑ์ตามหลักภาษาไทย ด้านการใช้โวหารพบว่า บรรยายโวหารมีลักษณะเด่นที่สุด ด้านการใช้ภาพพจน์พบว่า มีลักษณะการใช้อุปมามีลักษณะเด่นที่สุด การใช้เครื่องหมายวรรคตอนพบว่า มีการใช้ไม้ยมกมากที่สุด ด้านลีลาภาษาพบว่า มีลักษณะเด่นที่น่าสนใจ ได้แก่ ความแจ่มแจ้งชัดเจน ความกระชับรัดกุม ความมีน้ำหนัก ความเหมาะสม และความจริงใจ แต่ท่วงทำนองที่โดดเด่นมากที่สุดคือ ท่วงทำนองแบบเรียบง่าย นอกจากนี้ยังมีลักษณะของระดับการใช้ภาษาที่ปรากฏในงานเขียนพบว่า การใช้ภาษาระดับกึ่งแบบแผน มีลักษณะโดดเด่นมากที่สุด

ชญานิ รัตนรอด (2550) ศึกษาเรื่อง “การใช้ภาษาและกลวิธีการเขียนสารคดีการท่องเที่ยว ในอนุสาร อ.ส.ท.” ผลการศึกษาพบว่า ในด้านการใช้คำตามการสร้างคำ พบการใช้คำซ้อนเป็นจำนวนมาก ในด้านการใช้คำตามการใช้ภาษา พบการใช้คำภาษาต่างประเทศเป็นจำนวนมาก ในด้านการใช้สำนวน พบว่า ผู้เขียนนิยมใช้สำนวนเดิม ในด้านการใช้ประโยค พบการใช้ประโยคความรวมมากกว่าประโยคความเดียวและประโยคความซ้อน ในด้านการใช้โวหาร พบบรรยายโวหารเป็นจำนวนมาก ในด้านการใช้ภาพพจน์ พบการใช้ภาพพจน์แบบอุปมาเป็นจำนวนมาก ส่วนผลการศึกษาด้านกลวิธีการเขียนสารคดีท่องเที่ยวในอนุสาร อ.ส.ท. พบว่า ในด้านการตั้งชื่อเรื่อง พบว่า ผู้เขียนนิยมตั้งชื่อเรื่องแบบบอกเนื้อหา ในด้านการเขียนความนำ พบว่า ผู้เขียนนิยมเขียนความนำแบบบรรยาย ในด้านการเขียนเนื้อเรื่อง พบการเขียนเนื้อเรื่องตามลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมากกว่าเขียนเนื้อเรื่อง ตามลำดับความสำคัญหรือความน่าสนใจของเรื่อง และในด้านการเขียนความจบ พบว่าผู้เขียนนิยมใช้การเขียนความจบแบบสรุปความ

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลวิธีการนำเสนอสารคดี และเนื้อหาที่ปรากฏในการเขียนสารคดี มีดังต่อไปนี้

วริศา หุ่นประการ (2545) ศึกษาเรื่อง “การวิเคราะห์สารคดีของ ชีรภาพ โลหิตกุล” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแหล่งข้อมูล และกลวิธีการนำเสนอสารคดีของ ชีรภาพ โลหิตกุล ผลการวิจัยพบว่า แหล่งข้อมูลของเนื้อหาจะใช้ข้อมูลที่หลากหลาย ได้แก่ แหล่งข้อมูลเกี่ยวกับการเมือง ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ชีวสัตว์ ด้านกลวิธีการนำเสนอ การตั้งชื่อใช้ทั้งหมด 15 วิธี ที่พบมากที่สุด คือ การใช้คำหรือกลุ่มคำที่สรุปจากสาระสำคัญของเรื่อง รองลงมา คือ การผนวกความคิดหรือความรู้สึกให้เชื่อมโยงกับสถานที่ การใช้ภาษาใช้ทั้งบรรยาย โวหาร พรรณนาโวหาร และเทศนาโวหาร ในการสร้างอารมณ์สร้างจินตนาการและโน้มน้าว ชักจูง การลำดับเรื่องใช้ 4 วิธี ได้แก่ ลำดับตามความสัมพันธ์ของเนื้อหา ลำดับตามเวลาที่เกิดเหตุการณ์ ลำดับตามสถานที่ และเล่าเหตุการณ์สลับไปมาระหว่างอดีตกับปัจจุบัน การแสดงความคิดเห็น มีแนวความคิดที่ปรากฏอย่างสม่ำเสมอ ได้แก่ การอนุรักษ์ การท่องเที่ยว การเมืองในประเทศพม่า วัฒนธรรม ลีลาการเขียนมีจุดเด่นที่มีการเปิดเรื่องที่เร้าความสนใจ มีการดำเนินเรื่องที่ใช้บทสนทนา ใช้การเปรียบเทียบกับสิ่งใกล้ตัวทำให้เห็นภาพชัดเจน

มนิรัตน์ อุดม (2546) ศึกษาเรื่อง “วิเคราะห์สารคดีของชาติ เอี่ยมกระสุนธุ์” พบว่า เนื้อหาในสารคดีแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างคน สัตว์ และป่า เนื้อหาเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติที่ปรากฏในป่า และเนื้อหาที่เกี่ยวกับกระบวนการล่าสัตว์ เนื้อหาในลักษณะนี้จะพบมากที่สุด ลักษณะเด่นด้านเนื้อหา พบว่า เนื้อหาเด่นด้านเนื้อหา พบว่า เนื้อหาเด่นด้านความบันเทิง ความมีสาระ และความมีอัตวิสัย ซึ่งด้านความบันเทิงจะปรากฏในสารคดีมากที่สุด แนวคิดและภาพสะท้อนที่ปรากฏในสารคดีมี 3 กลุ่ม คือ แนวคิดและภาพสะท้อนเกี่ยวกับทรัพยากรป่า ความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติที่ปรากฏในป่าและประเพณี แนวคิดและภาพสะท้อนเกี่ยวกับทรัพยากรป่าปรากฏมากที่สุด กลวิธีการนำเสนอ พบว่า ใช้รูปแบบการนำเสนอ 3 ส่วน คือ ความนำ วิธีดำเนินเรื่อง และความจบ ความนำพบว่าวิธีการนำโดยการบรรยายนิยมใช้มากที่สุด วิธีดำเนินเรื่อง พบว่า วิธีการดำเนินเรื่องแบบเล่าเรื่องตามปฏิทินมากที่สุด การเสนอความจบ พบว่า จบแบบสรุปความมากที่สุด

กลวิธีการนำเสนอพบว่า ใช้รูปแบบการนำเสนอ 3 ส่วน คือ ความนำ วิธีการดำเนินเรื่อง และความจบ ส่วนความนำพบว่ามี 4 แบบ คือ นำโดยใช้การบรรยาย นำโดยใช้บทสนทนา นำโดยใช้การพรรณนา และนำโดยใช้สุภาษิต บทกวี ข้อความ วิธีการนำโดยการบรรยายนิยมใช้

มากที่สุด วิธีดำเนินเรื่องพบว่ามี 4 แบบ คือ การดำเนินเรื่องโดยการเล่าเหตุการณ์ที่เกิดต่างสถานที่
สลับไปมา การเล่าเรื่องตามปฏิทิน การอ้างแหล่งความรู้ และการเสริมเกร็ดที่น่าสนใจ ซึ่งวิธีการ
ดำเนินเรื่องแบบปฏิทินพบมากที่สุด การเสนอความจบมีปรากฏในสารคดี 4 แบบ คือ จบแบบ
สรุปความ จบแบบคาดไม่ถึง จบแบบคลี่คลายประเด็น และจบแบบให้คิดต่อ ซึ่งงานเขียนสารคดี
ของ ชาลี เอี่ยมกระสินธุ์ นิยมใช้ความจบแบบสรุปความมากที่สุด นอกจากนี้ยังสอดแทรกคติ
สอนใจ แนวคิดไปพร้อมๆ กับการเสนอสารคดี ทำให้สารคดีมีคุณค่า น่าศึกษายิ่งขึ้น

รัตน์ดา อาจริชัย (2547) ศึกษาเรื่อง “วิเคราะห์สารคดีของธีรภาพ โลหิตกุล (พ.ศ. 2533-2545)”
ในด้านลักษณะเนื้อหา กลวิธีการนำเสนอ และความสัมพันธ์ระหว่างประสบการณ์ชีวิตกับงานเขียน
สารคดี โดยศึกษาจากสารคดีที่ได้รับการตีพิมพ์รวมเล่ม ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2533-2545 จำนวน 360 เรื่อง
จากหนังสือทั้งหมด 27 เล่ม ผลการวิจัยพบว่า ด้านลักษณะเนื้อหา สารคดีของ ธีรภาพ โลหิตกุล
มีเนื้อหาที่หลากหลายถึง 12 ประเภท เรียงลำดับจากที่ปรากฏมากที่สุดถึงน้อยที่สุด คือ สารคดี
วิถีชีวิตและวัฒนธรรม สารคดีประวัติศาสตร์ สารคดีท่องเที่ยว สารคดีเกี่ยวกับธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อม สารคดีชีวิต สารคดีรายงานเหตุการณ์ สารคดีเกี่ยวกับสัตว์ สารคดีโอกาสพิเศษ สารคดี
เบื้องหลังข่าว สารคดีเกี่ยวกับเด็ก สารคดีเกี่ยวกับสตรี และสารคดีเชิงทัศนะวิจารณ์ ตามลำดับ
ประเภทที่ปรากฏมากที่สุดนั้น มักจะเน้นการนำเสนอเรื่องราววิถีชีวิตของกลุ่มชนต่างๆ ทั้งใน
ประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้าน ในบริบททางสังคม วัฒนธรรมที่แตกต่าง เป็นสารคดีที่ถึง
พร้อมด้วยสาระ ความรู้ และมีคุณค่าทางวิชาการ

ด้านกลวิธีการนำเสนอ นั้น พบว่า ธีรภาพ โลหิตกุล มีศิลปะและกลวิธีในการเขียนที่น่าสนใจ
ทั้งในด้านการตั้งชื่อเรื่อง การเขียนความนำ เนื้อเรื่อง ความจบ ตลอดจนการใช้ภาษาที่มีลักษณะ
งดงาม มีลีลาและจินตภาพ จนกลายเป็นแบบแผนและท่วงทำนองการเขียนที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว
ซึ่งเป็นการสร้างสรรค์งานเขียนสารคดีที่ถึงพร้อมด้วยสาระความรู้ นำเสนอด้วยวิธีการทางวรรณศิลป์
จนทำให้ธีรภาพ โลหิตกุล ได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้สร้างสรรค์งานเขียนสารคดีแนวใหม่ที่มี
ลักษณะของ “งานเขียนที่เป็นรอยต่อระหว่างงานวารสารกับวรรณกรรม” อย่างแท้จริง

ด้านประสบการณ์ชีวิตและความสัมพันธ์กับงานเขียน ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า
ธีรภาพ โลหิตกุล เป็นนักเขียนที่มีประสบการณ์ชีวิตหลากหลาย และนำประสบการณ์ดังกล่าวมา
เป็นประโยชน์ต่อการสร้างงานเขียนเป็นอย่างมาก ประสบการณ์ที่เด่นๆ ของธีรภาพ คือ ความเป็น
คนลุ่มน้ำ ความเป็นคนรักธรรมชาติ ความเป็นนักประวัติศาสตร์ และความเป็นนักสื่อสารมวลชน

ประสบการณ์เหล่านี้ส่งผลต่องานเขียนสารคดีของเขา ทั้งในด้านประเภท เนื้อหา และกลวิธีการนำเสนอ

สรุปได้ว่า จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการใช้ภาษาและเนื้อหาในสารคดีแต่ละประเภททำให้ทราบว่า การใช้ภาษาในสารคดีมีลักษณะเฉพาะด้าน มีเอกลักษณ์ในการใช้ภาษาเฉพาะตัว คำที่ปรากฏในงานสารคดีได้แก่ คำซ้อน คำซ้ำ คำประสม คำภาษาต่างประเทศ คำสแลง คำมีศักดิ์ คำคล้องจอง คำภาษาโบราณ ฯลฯ ซึ่งผู้เขียนต้องมีศิลปะในการสรรคำและศิลปะการสร้างคำเพื่อให้สารคดีมีความน่าสนใจ สร้างความเพลิดเพลิน ดึงดูดความสนใจจากผู้อ่านได้ นอกจากการใช้คำยังปรากฏลักษณะการใช้ภาษาด้านการใช้ภาพพจน์ได้แก่ อุปมาอุปไมย อุปลักษณะ สัมพจน์ นามนัย บุคลาธิษฐาน อติพจน์ อธิพจน์ ปฏิภาคพจน์ ฯลฯ นอกจากการใช้คำและการใช้ภาพพจน์แล้วยังปรากฏการใช้สำนวนต่างๆ ในงานสารคดี เช่น การใช้สำนวนเดิมและสำนวนใหม่ การใช้ประโยคที่มีการแบ่งประโยคตามรูปแบบการใช้ เช่น ประโยคความเดียว ประโยคความรวม และประโยคความซ้อน หรือแบ่งตามเจตนา เช่น ประโยคแจ้งให้ทราบ ประโยคถามให้ตอบ และประโยคบอกให้ทำ นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับกลวิธีการนำเสนอสารคดี และเนื้อหาที่ปรากฏในสารคดีประเภทต่างๆ ซึ่งสามารถนำมาเป็นแนวทางในการศึกษาเชิงวิเคราะห์งานเขียนหนังสือธรรมะในครั้งนี้ได้

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยค

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้ภาษาและเนื้อหาในหนังสือธรรมะ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยคในงานเขียนสารคดี ซึ่งมีนักวิชาการแบ่งชนิดของประโยคเป็นหลายลักษณะ ดังต่อไปนี้

วัฒนา บุรกลีกร (2530: 257) ได้แบ่งลักษณะประโยคเป็น 5 แบบ คือ

1. ประโยคบอกเล่า เป็นประโยคบอกรับ ใช้คำ ใช ไป ฯลฯ
2. ประโยคปฏิเสธ เป็นประโยคตอบไม่รับ ใช้คำว่า เปล่า ไม่ไป ไม่ได้ทำ ภาษาเขียนใช้ว่า หาไม่ หาใช่ไม่ หาได้ไปไม่ คำสุภาพหรือภาษาทางการ ใช้ว่า มิติ มิได้ มิใครเห็นใจ มิบังควร มิได้หา มิได้ มิใช่ มิเป็นการ

3. ประโยคคำถาม ใช้กับคำวิเศษณ์แสดงคำถาม ใคร อะไร ทำไม ที่ไหน เมื่อไร อย่างไร หรือไม่(ไหม) หรือ

4. ประโยคคำสั่ง ไม่จำเป็นต้องมีคำประธานนำหน้าประโยค ส่วนมากจะขึ้นต้นด้วย คำกริยา เช่น มานี่ ระวังสุนัขดุ

5. ประโยคชักชวน ในภาษาพูดจะมีคำว่า สิ(ซี) หรือ นะ เช่น เธอไปพร้อมกันกับเรานะ เชิญชิมอาหารไทยสิ(ซี) (คำ สิ ซี อยู่ในประเภทคำเสริม) ในประโยคทั้ง 5 แบบนี้ ถ้าใช้ในภาษาพูด เดิมคำลงท้ายประโยค (หางเสียง) ตามเพศของผู้พูด เช่น ใช่ค่ะ ไม่ไปครับ เป็นต้น

พระยาอุปกิตศิลปสาร (2539: 209-262) ได้ศึกษาประโยคภาษาไทยตามแบบไวยากรณ์ แนวเดิม โดยอธิบายเกี่ยวกับการวิเคราะห์ประโยคภาษาไทยไว้อย่างน่าสนใจ 2 ประเด็นหลักด้วยกัน คือ

1. ภาคของประโยค หรือส่วนของประโยค

พระยาอุปกิตศิลปสาร (2539: 209-210) ได้กล่าวถึงส่วนของประโยคว่า เอกรรดประโยคจะมีส่วนของประโยคที่สำคัญอยู่ 2 ส่วนดังนี้

1.1 ภาคประธานของประโยค หมายถึง ส่วนเบื้องต้นที่กล่าวขึ้นเพื่อบอกให้ทราบว่า เป็นใครหรืออะไรเท่านั้น เช่น คน บ้าน สัตว์ ภาคประธานของประโยคจำแนกได้เป็นสองส่วน คือ บทประธานและบทขยายประธาน

1.1.1 บทประธานของประโยคมักเป็นคำนาม คำสรรพนาม หรือคำที่ทำหน้าที่ เช่นเดียวกับคำนามซึ่งอาจเป็นคำหรือวลีก็ได้ เช่น คนนอน (คน เป็นคำนาม) ใครมา (ใคร เป็นคำสรรพนาม) นอนเป็นประโยชน์ (นอน เป็นบทกริยาสภาวะมาลา) นกเขาขาวจันเพราะ (นกเขาขาว เป็นนามวลี)

1.1.2 บทขยายประธาน คือ บทที่ใช้ประกอบประธานเพื่อให้ได้ความชัดเจนยิ่งขึ้น อาจเป็นคำ วลี หรือประโยคก็ได้ เช่น คนชั่วไม่ดี (ชั่ว เป็นคำวิเศษณ์เพื่อบอกลักษณะของ “คน”) คนในบ้านกินข้าว (ในบ้าน เป็นบุพบทวลีเพื่อขยายประธาน “คน” ให้ได้ความชัดเจนขึ้น) สำหรับ

ประโยคที่ใช้เป็นบทขยายประธานนั้น จะปรากฏในประโยคชนิดสังกรประโยคซึ่งจะกล่าวต่อไปในภายหลัง

1.2 ภาคแสดงของประโยค หมายถึง ส่วนที่แสดงกริยาอาการของประธานว่าแสดงกริยาอาการอย่างไร ภาคแสดงของประโยคจำแนกได้เป็นส่วนคือ บทกริยา บทขยายกริยา บทกรรม และบทขยายกรรม

1.2.1 บทกริยาของประโยคมีทั้งที่เป็นคำกริยาและกริยาวลี เช่น น้ำไหล (ไหล เป็นอกรรมกริยา) คนกินข้าว (กิน เป็นสกรรมกริยา) คนนี้เป็นครู (เป็น เป็นวิกตรกริยา) เขากำลังนอนอยู่ (กำลังนอนอยู่ เป็นกริยาวลีบอกกาล) นายสีถูกไล่ความ (ถูกไล่ความ เป็นกริยาวลีบอกจาก)

1.2.2 บทขยายกริยาหรือคำวิเศษณ์หรือวลีที่ใช้ขยายบทกริยาให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น เขาเดินไว (ไว เป็นคำวิเศษณ์บอกลักษณะของคำกริยา “เดิน”) เขาอนหลับหัวมิดเต็ม (หลับหัวมิดเต็ม เป็นวิเศษณ์วลีบอกประมาณ) นอกจากนี้ บทขยายกริยาอาจเป็นบทการกต่างๆ ที่ช่วยให้กริยามีเนื้อความครบบริบูรณ์ เช่น เขาเป็นครู (ครู เป็นวิกิตการกช่วยกริยา “เป็น”) วัดนี้ใครสร้าง (ใคร เป็นกรรมการกช่วยกริยา “สร้าง”) ครูให้ศิษย์อ่านหนังสือ (ศิษย์ เป็น การิตการกช่วยกริยา “ให้อ่าน”) เขาอยู่ที่บ้าน (ที่บ้าน เป็นคำวิเศษณ์การกช่วยกริยา “อยู่” เพื่อบอกสถานที่)

1.2.3 บทกรรมมีลักษณะคล้ายคลึงกับบทประธานต่างกันตรงที่ บทกรรมจะทำหน้าที่เป็นผู้ถูกของสกรรมกริยา เช่น ฉันเห็นคน (คน เป็นคำนามทำหน้าที่เป็นผู้ถูกของสกรรมกริยา “เห็น”) ฉันชอบนกเขาชวา (นกเขาชวา เป็นนามวลีทำหน้าที่เป็นผู้ถูกของสกรรมกริยา “ชอบ”)

1.2.4 บทขยายกรรมมีลักษณะคล้ายคลึงกับบทขยายประธานต่างกันตรงที่ บทขยายกรรมทำหน้าที่ขยายบทกรรม เช่น เขาจับช้างป่า (ป่า เป็นคำวิเศษณ์ทำหน้าที่ขยายบทกรรม “จับ”) ฉันรักคนในบ้าน (ในบ้าน เป็นบุพบทวลีทำหน้าที่ขยายบทกรรม)

2. ชนิดของประโยค

พระยาอุปทิศศิลปสาร (2539: 211-272) แบ่งประโยคออกเป็น 3 ชนิด ประโยคแต่ละชนิดมีโครงสร้างที่ต่างกันไปดังนี้

2.1 เอกกรรตประโยค เป็นประโยคสั้นๆ ง่ายๆ มีเนื้อความเพียงอย่างเดียว
 เอกกรรตประโยคมีส่วนประกอบ 2 ส่วน คือ ภาคประธานและภาคแสดง เช่น ดาไลโป ช้างมา

2.2 อเนกกรรตประโยค คือ ประโยคที่มีเอกกรรตประโยคตั้งแต่ 2 ประโยคขึ้นไปเรียงกัน
 และมีสันธานเป็นเครื่องเกี่ยวเชื่อมอยู่ในระหว่างเอกกรรตประโยคนั้นๆ ให้ความติดต่อเป็นประโยค
 เดียวกัน อเนกกรรตประโยคแบ่งตามเนื้อความออกเป็น 4 ประเภทดังนี้

2.2.1 อันวยานกรรตประโยค คืออเนกกรรตประโยคที่เกิดจากเอกกรรตประโยค
 หลายๆ ประโยคมารวมกันเข้าโดยมีเนื้อความคล้อยตามกัน มักปรากฏคำสันธาน “ก็” “และ” “กับ”
 “จึง” เชื่อมเอกกรรตประโยคเหล่านี้เข้าไว้ด้วยกัน ดังตัวอย่าง

เขาอาบน้ำและเขาก็นอน (คำกริยานุเคราะห์ “แล้ว” ประกอบอยู่ในประโยค
 หน้าเพื่อเป็นเครื่องช่วยสันธาน “ก็” เพื่อแสดงเวลาที่ต่อเนื่องกัน)

2.2.2 พยติเรกานกรรตประโยค คืออเนกกรรตประโยคที่เกิดจากเอกกรรตประโยค
 หลายๆ ประโยคมารวมกันเข้าโดยมีเนื้อความขัดแย้งกัน มักปรากฏคำสันธาน “แต่” “แต่ว่า” “ถึง...ก็”
 เชื่อมเอกกรรตประโยคเหล่านี้เข้าไว้ด้วยกัน ดังตัวอย่าง

น้ำขึ้นแต่ลมลง (คำสันธาน “แต่” ใช้เชื่อมเพื่อแสดงเนื้อความขัดแย้งกัน)

ถึงเขาจะขมฉัน ฉันก็ไม่ยินดี (คำสันธาน “ถึง...ก็” ใช้เชื่อมเพื่อแสดง
 เนื้อความขัดแย้งกัน)

2.2.3 วิกัลป์ปานกรรตประโยค คืออเนกกรรตประโยคที่เกิดจากเอกกรรตประโยค
 หลายๆ ประโยคมารวมกันเข้าโดยมีเนื้อความให้เลือกเอาอย่างใดอย่างหนึ่ง มักมีคำสันธาน “หรือ”
 “มิฉะนั้น” “ไม่เช่นนั้น” เชื่อมเอกกรรตประโยคเหล่านี้เข้าไว้ด้วยกัน ดังตัวอย่าง

ท่านจะอยู่หรือท่านจะไป (คำสันธาน “หรือ” ใช้เชื่อมเพื่อแสดงเนื้อความ
 ให้เลือกเอาอย่างใดอย่างหนึ่ง)

เขาอยู่หรือไม่? (คำสันธาน “หรือ” ใช้เชื่อมเพื่อแสดงความให้เลือกเอาอย่างใดอย่างหนึ่ง ประโยคนี้ออกได้เป็น เขาอยู่หรือเขาไม่อยู่? โดยมีการละคำว่า “อยู่” ในตำแหน่งท้ายสุดของประโยคทิ้งเสีย)

2.2.4 เหตุวนการรณประโยค คือ อนุประโยคที่เกิดจากการการรณประโยคหลายๆ ประโยคมารวมกันเข้าโดยมีเนื้อความที่เป็นเหตุเป็นผลต่อกัน ประโยคที่มีเนื้อความแสดงเหตุจะอยู่ข้างหน้า และประโยคที่มีเนื้อความแสดงผลจะอยู่ข้างหลัง มักปรากฏคำสันธาน “จึง” เชื่อมการรณประโยคเหล่านี้เข้าไว้ด้วยกัน ดังตัวอย่าง

น้ำเน่าจึงยุงชุม (คำสันธาน “จึง” ใช้เชื่อมเพื่อแสดงความที่เป็นเหตุเป็นผลกัน โดยประโยคที่เป็นเหตุคือ “น้ำเน่า” ประโยคที่เป็นผลคือ “ยุงชุม”)

2.3 สักรประโยค แปลว่าประโยคแต่ง ประโยคปรุง หมายถึงการรณประโยคที่มีประโยคน้อยๆ ซ้อนเข้ามาเพื่อทำหน้าที่เป็นส่วนใดส่วนหนึ่งของการรณประโยค สักรประโยคจึงประกอบด้วยประโยคใหญ่ที่เรียกว่า มุขยประโยค และประโยคน้อยๆ ที่ซ้อนเข้ามาในประโยคใหญ่เรียกว่า อนุประโยค ซึ่งแบ่งตามหน้าที่ได้เป็น 3 ชนิดดังนี้

2.3.1 นามานุประโยค คือ อนุประโยคที่ทำหน้าที่เช่นเดียวกับคำนาม กล่าวคือใช้เป็นบทประธาน บทกรรม บทวิภัติการกขาชานาม ดังตัวอย่าง

เธอแสดงกริยาเช่นนี้เป็นการไม่ดี (อนุประโยค “เธอแสดงกริยาเช่นนี้” ทำหน้าที่เป็นบทประธานของมุขยประโยค)

ฉันไม่ชอบเธอทำเช่นนี้ (อนุประโยค “เธอทำเช่นนี้” ทำหน้าที่เป็นบทกรรมของมุขยประโยค)

ข้าว่าตายมีตายไม่จริง (อนุประโยค “ตายมีตาย” ทำหน้าที่เป็นนามวิภัติการกของคำว่า “ข้าว่า” โดยมีคำว่า “ว่า” ทำหน้าที่เป็นบทเชื่อม)

2.3.2 คุณานุประโยค คืออนุประโยคที่ทำหน้าที่แทนบทวิเศษณ์เพื่อประกอบนาม หรือสรรพนามในमुख्यประโยค โดยทั่วไปมักปรากฏประพันธสรรพนาม “ที่” “ซึ่ง” “อัน” เป็นบทเชื่อม ดังตัวอย่าง

ม้าตัวที่ท่านชอบตายเสียแล้ว (อนุประโยค “ท่านชอบ” ทำหน้าที่เป็น บทวิเศษณ์ประกอบนาม “ม้า” ในमुख्यประโยค)

นายมีซึ่งเป็นเสมียนตายเมื่อฝนตก (อนุประโยค “นายมีเป็นเสมียน” ทำหน้าที่เป็นบทวิเศษณ์ประกอบนาม “นายมี” ในमुख्यประโยค)

2.3.3 วิเศษณานุประโยค คือ อนุประโยคที่ทำหน้าที่เป็นวิเศษณ์สำหรับ ประกอบกริยา หรือคำวิเศษณ์ด้วยกัน โดยทั่วไปมักปรากฏคำเชื่อม “เมื่อ” “จน” “เพราะ” ดังตัวอย่าง

ฉันมาเมื่อเธอหลับ (อนุประโยค “เธอหลับ” ทำหน้าที่เป็นวิเศษณ์ ประกอบกริยา “มา” โดยปรากฏหลังคำเชื่อม “เมื่อ”)

เขาพูดเร็วจนฉันฟังไม่ทัน (อนุประโยค “ฉันฟังไม่ทัน” ทำหน้าที่เป็น วิเศษณ์ประกอบวิเศษณ์ “เร็ว” โดยปรากฏบทเชื่อม “จน”)

วันเพ็ญ กระบวนรัตน์ (2539: 103-104) ได้สรุปถึงการแบ่งประโยคตามเจตนาของผู้ส่งสาร ได้ดังนี้

1. ประโยคบอกเล่า โดยมักจะมี ประธาน กริยา และอาจมีกรรมด้วยหรืออาจมีส่วนขยาย ต่างๆ เพื่อให้ชัดเจนขึ้น เช่น

- ครูกำลังสอนหนังสือ
- พ่อเดินไปตลาดคนเดียว

2. ประโยคปฏิเสธ ซึ่งมักมีคำว่า ไม่ หรือ ไม่ใช่ ห้ามได้ ประกอบตัวแสดง ต้องมีประธาน ตัวแสดง และอาจมีกรรม และส่วนขยายอื่นๆ เช่น

- แม่ไม่เคยตีลูกโดยไม่มีเหตุผล
- เขาไม่มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่

3. ประโยคคำสั่งและขอร้อง ซึ่งจะละประธานไว้ในฐานที่เข้าใจมีเฉพาะแต่ภาคแสดง เช่น

- โปรดฟังทางนี้
- วางของลงเดี๋ยวนี้
- อย่าเดินลัดสนาม

4. ประโยคคำถามจะมีคำถามกำกับอยู่ต้นหรือท้ายประโยค เช่น

- ภูเขาอะไรสูงที่สุดในประเทศไทย
- พ่อคุณเป็นใครกัน

นววรรณ พันธุเมธา (2551: 296-315) ได้จำแนกประโยคตามเจตนาของการสื่อสาร โดยกล่าวว่า ผู้พูดเปล่งวาจาออกมาเป็นประโยคด้วยเจตนาต่างกัน อาจต้องการให้ผู้ฟังได้ทราบ ความคิดความรู้สึกของตน หรือต้องการให้ผู้ฟังบอกเล่าสิ่งที่ผู้ฟังทราบแก่ผู้พูด หรือต้องการให้ผู้ฟัง กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง การแสดงเจตนาต่างๆ เหล่านี้ ผู้พูดอาจพูดเป็นคำหรือกลุ่มคำก็ได้ ซึ่งการแบ่งประโยคตามเจตนาของผู้ใช้แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ

1. ประโยคแจ้งให้ทราบ ประโยคแจ้งให้ทราบมีหลายชนิด เช่น ประโยคบอกเล่า ประโยคอธิบาย ประโยคเตือน และประโยคชี้แนะ

1.1 ประโยคบอกเล่า แบ่งตามความหมายได้เป็นประโยคบอกเล่ามีเนื้อความรับรอง และประโยคบอกเล่ามีเนื้อความปฏิเสธ ประโยคบอกเล่าต่างๆ ไปมีเนื้อความรับรอง คือ รับรอง ข้อความที่กำลังกล่าวอยู่นั้น แต่ประโยคบอกเล่าบางประโยคมีเนื้อความปฏิเสธ คือปฏิเสธข้อความที่กำลังกล่าวอยู่ ตัวอย่างประโยคบอกเล่า เช่น คุณแม่ชอบทำกับข้าว หนังสืออยู่บนโต๊ะนะ

1.2 ประโยคอธิบาย ใช้อธิบายความจริงให้ผู้ฟังเข้าใจ อาจลงท้ายด้วยคำว่า นะ หรือ เมื่อมีการกล่าวหาหรือตำหนิก็ต้องมีการอธิบายให้เหตุผล อาจลงท้ายด้วยคำว่า นี่ เช่น ถิ่นนี้ไม่อยากไปนี่ เขามาหาฉันเองนี่

1.3 ประโยคเตือน ใช้เมื่อต้องการย้ำไม่ให้ผู้ฟังลืม อาจลงท้ายด้วยคำว่า นะ เช่น
หนังสืออยู่บนโต๊ะนะ หนูก็เป็นลูกเหมือนกันนะ

1.4 ประโยคชี้แนะ ใช้เมื่อต้องการให้ผู้ฟังสนใจสิ่งใดสิ่งหนึ่ง อาจมีคำว่า เนอะ
อยู่ท้ายประโยค เช่น คุณพ่ออยากจะพบเธอเนอะ เขาพูดอะไรกันอยู่เนอะ

2. ประโยคถามให้ตอบ ประโยคถามให้ตอบ มีหลายชนิดเช่น ประโยคถามเพื่อความ
ประโยคถามให้ตอบรับหรือปฏิเสธ ประโยคถามให้เลือกเอา

2.1 ประโยคถามเพื่อความ ใช้ถามเรื่องราวบางประการจากผู้ฟัง จะมีคำหรือกลุ่มคำ
ไม่ชี้เฉพาะ เช่น ใคร อะไร ไหน เท่าไหร่ ก็ เมื่อไหร่ อย่างไร ทำไม เหตุไหน อยู่ในตำแหน่งคำ
หรือกลุ่มคำที่ถามถึง หรืออยู่ในตำแหน่งต้นหรือท้ายประโยค เช่น ใครจะไปละ คุณจะกินอะไร

2.2 ประโยคถามให้ตอบรับหรือปฏิเสธ จะมีคำบอกการถาม หรือ ไหม อยู่ท้ายประโยค
ในบางกรณีอาจมีคำอื่นๆ ปรากฏร่วมกับคำ หรือ ไหม กลายเป็นกลุ่มคำบอกการถาม หรือเปล่า
หรือยัง ใช่ไหม ไม่ใช่หรือ ฯลฯ คำตอบรับหรือตอบปฏิเสธมักจะสัมพันธ์กับคำหรือกลุ่มคำถามท้าย
ประโยค เช่น คุณรู้จักนายอำเภอหรือ คุณรู้จักนายอำเภอใช่ไหม

2.3 ประโยคถามให้เลือกเอา ใช้ถามผู้ฟังเพื่อให้เลือกตอบอย่างใดอย่างหนึ่ง จะมี
คำเชื่อม หรือ อยู่ระหว่างหน่วยกริยา หรือหน่วยนามที่ให้ผู้ฟังเลือก เช่น เขาจะไปหรือไม่ไป
คุณจะอยู่บ้านหรือไปกับฉัน

3. ประโยคบอกให้ทำ ประโยคบอกให้ทำมีหลายชนิด เช่น ประโยคคำสั่ง ประโยคขอร้อง
ประโยคชักชวน และประโยคอนุญาต

3.1 ประโยคคำสั่ง ใช้บังคับให้ผู้ฟังทำตาม ประธานของประโยคจะเป็นคำบอกบุรุษ
ที่ 2 มักมีคำ ชี นะ อยู่ท้ายประโยค และในประโยคที่มีลักษณะเป็นทางการ อาจมีคำว่าจง อยู่หน้า
คำกริยา เช่น เธอส่งผ้าผืนนั้นมาซิ คุณพูดดั่งๆ นะ ท่านจงพิจารณาให้ดี

3.2 ประโยคขอร้อง ใช้ขอร้องให้ผู้ฟังทำตาม มีประธานของประโยคเป็นคำบอก
บุรุษที่ 2 และมีคำลงท้าย ชี นะ อยู่ท้ายประโยคเช่นเดียวกับประโยคคำสั่ง แต่ประโยคขอร้อง

มักมีคำขยายกริยาเพิ่มเข้าในประโยคเพื่อไม่ให้ประโยคฟังห้วนเกินไป เช่น ช่วยส่งผ้ามาหน่อยสิ กรุณาอย่าบอกเขานะ

3.3 ประโยคชักชวน ใช้ชักชวนให้ผู้ฟังทำตาม มีประธานของประโยคเป็นคำบอก
บุรุษที่ 1 พหูพจน์ หมายถึงทั้งผู้พูดและผู้ฟัง หรือเป็นคำบอกบุรุษที่ 2 คำบอกมาลาในประโยค
ชักชวนมักจะเป็นคำว่า นะ เอะ เอะนะ ถ้าประโยคชักชวนมีความหมายปฏิเสธหรือที่เรียกว่า
ประโยคห้าม มักจะใช้คำบอกมาลา นะ เช่น เราไปดูหนังกันดีกว่า พักกันเอะนะ เราย่าไปเลยนะ

3.4 ประโยคอนุญาต ใช้อนุญาตให้ผู้ฟังทำได้ มีประธานเป็นคำบอกบุรุษที่ 2 คำบอก
มาลามักเป็นคำว่า เอะ ประโยคอนุญาตที่มีเนื้อความปฏิเสธจะมีคำขยายกริยาต้อง ใช้กับคำบอก
มาลา หรือกร เช่น ประโยคอนุญาตที่มีเนื้อความรับรอง คุณนั่งลงเอะ ประโยคอนุญาตที่มีเนื้อความ
ปฏิเสธ คุณไม่ต้องไปหรอก

สรุปได้ว่า ประโยค หมายถึง การนำถ้อยคำต่างๆ มาเรียบเรียงขึ้นให้มีเนื้อความที่สามารถ
บอกได้ว่ามีใครทำ อะไร ซึ่งประโยคที่สมบูรณ์นั้นจะต้องประกอบไปด้วยภาคประธาน และ
ภาคแสดง เป็นสำคัญแต่อาจจะมีส่วนขยายอื่นๆ เพิ่มเข้ามาเพื่อให้ประโยคมีความชัดเจนยิ่งขึ้นก็ได้
จากการตรวจสอบเอกสารข้างต้นจะเห็นได้ว่าประโยคแบ่งเป็น 2 ชนิด คือประโยคแบ่งตามโครงสร้าง
ของประโยค และประโยคตามเจตนาของผู้ส่งสาร ซึ่งจากการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้แนวการศึกษา
เรื่องประโยคตามแนวการแบ่งประโยคตามเจตนาของผู้ส่งสารของ นววรรณ พันธุเมธา (2551)
ความรู้เรื่องประโยคเป็นความรู้พื้นฐานที่สำคัญที่จะทำให้ผู้อ่านเข้าใจเนื้อหาสาระและความคิดที่
ต้องการจะสื่อให้เข้าใจ ทั้งนี้ การเขียนในระดับประโยคต้องคำนึงความถูกต้องตามหลักไวยากรณ์
เป็นสำคัญ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยค

ลักษณะการใช้ประโยคปรากฏในสื่อสิ่งพิมพ์หลายลักษณะ มีผู้ศึกษาเกี่ยวกับประโยค
ในภาษาไทย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ทัศนวัลย์ นิยมบุบผา (2544) ศึกษาเรื่อง “การใช้ประโยคเงื่อนไขแสดงเจตนาต่างๆ
ในภาษาไทย” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการใช้ประโยคเงื่อนไขว่าสามารถแสดงเจตนาอะไร
ได้บ้าง และแต่ละเจตนาใช้เกณฑ์อะไรในการพิจารณา ผลการวิจัยสรุปได้ว่า พบประโยคเงื่อนไข

สามารถใช้แสดงเจตนาของผู้พูดได้ทั้งหมด 23 เจตนา คือ บอก คัดคะเน อธิบาย อวด แย้ง ชม คำหิ บ่น ขอโทษ หยอกลื้อ ประชด เยาะเย้ย สาบาน ถาม ขอร้อง แนะนำ เตือน สั่ง สอน ทำทนาย ชักชวน ยุ และ ชู่ โดยใช้เกณฑ์ทางด้านเจตนาจำแนกเจตนาต่างๆ ในประโยคเงื่อนไข และพบว่า ผู้พูดเลือกใช้ประโยคเงื่อนไขเพื่อแสดงเจตนาด้วยจุดประสงค์ใหญ่ๆ 4 ประการ คือ 1) เลือกใช้ประโยคเงื่อนไขเพื่อแสดงเงื่อนไข 2) เลือกใช้ประโยคเงื่อนไขเพื่อสมมุติเหตุการณ์ 3) เลือกใช้ประโยคเงื่อนไขเพื่อแสดงภาพโดยการใช้ทางเลือกแก่ผู้ฟังและให้ทางเลือกแก่ตนเอง หรือใช้เพื่อแสดงภาพไม่สุภาพโดยการใช้แสดงอำนาจและใช้ว่าผู้ฟัง และ 4) เลือกใช้ประโยคเงื่อนไขเพื่อช่วยผลักดันให้ผู้ฟัง ทำตามสิ่งที่ผู้พูดต้องการ

ศุภกัญญา พงษ์หาญพาณิชย์ (2547) ศึกษาเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบลักษณะการใช้ภาษาไทย ในโฆษณาในนิตยสารสำหรับวัยรุ่นและนิตยสารสำหรับผู้ใหญ่” ผลการศึกษาพบว่า มีลักษณะการใช้คำ 17 ชนิด คือ การใช้คำภาษาต่างประเทศ คำที่มีความหมายไม่สอดคล้องกับข้อความ การซ้ำคำ คำสัมผัส การสร้างคำขึ้นใช้ใหม่ คำสแลง คำถาม ใช้คำที่มีที่มีความหมายนัยประหวั่น คำเลียนเสียงพูด ใช้คำสันธาน บุพบทไม่สอดคล้องกับข้อความ คำซ้อน อักษรย่อ ใช้ชื่อเล่น ชื่อจริง แทนบุรุษสรรพนาม การเขียนคำผิด คำอุทาน คำเฉพาะกลุ่ม ลักษณะนามไม่สอดคล้องกับนาม จำนวนภาษาพบ 5 ชนิดคือจำนวนต่างประเทศ จำนวนภาษาพูด จำนวนแสดงอารมณ์ จำนวนเปรียบเทียบ และใช้จำนวนสุภาษิต ประโยคพบ 4 ลักษณะ คือ ละส่วนประกอบบางส่วนของประโยค มีรูปประโยคไม่ตรงตามเจตนาของผู้ส่งสาร เรียงลำดับส่วนประกอบของประโยคอย่างอิสระและผูกประโยคยาวเนื้อหาซับซ้อน ผลการเปรียบเทียบคำทั้งสองกลุ่ม ใช้คำต่างประเทศมากที่สุด คือ ร้อยละ 35.12 และร้อยละ 37.08 จำนวนภาษาต่างประเทศพบใช้มากที่สุด คือ ร้อยละ 42.37 และร้อยละ 47.46 ประโยคพบการละส่วนประกอบของประโยคมากที่สุด คือ ร้อยละ 46.51 และร้อยละ 60.00 ในกลุ่มวัยรุ่นใช้ภาพสินค้าที่กำลังถูกใช้งานมากที่สุด ร้อยละ 25.55 ในกลุ่มผู้ใหญ่ใช้ภาพผลการใช้มากที่สุด ร้อยละ 21.81 การใช้สีฟ้าพบมากที่สุดทั้งสองกลุ่ม คือ ร้อยละ 18.27 และร้อยละ 18.94 และใช้ตัวอักษรคอมพิวเตอร์มากที่สุดทั้งสองกลุ่ม คือ ร้อยละ 88.15 และร้อยละ 84.62 ตามลำดับ

จันจิรา จุลภา (2552) ศึกษาเรื่อง “ประโยคบอกเล่าเชิงวัจนปฏิบัติศาสตร์และรูปแบบ การเขียนหนังสือธรรม: กรณีศึกษางานเขียนชุดธรรมะประยุกต์สำหรับคนรุ่นใหม่ของ ว.วชิรเมธี” ผลการวิจัยพบว่า การใช้ประโยคบอกเล่าตามแนววัจนปฏิบัติศาสตร์เป็นไปตามเงื่อนไขวัจนกรรม ของจอห์น อาร์ เซอร์ล ที่ประกอบด้วยเงื่อนไข 4 ประการ คือ เงื่อนไขบอกเนื้อความ เงื่อนไขบอก ปัจจัยพื้นฐานเงื่อนไขบอกความจริงใจ และเงื่อนไขบอกสาระสำคัญ จากเงื่อนไข 4 ประการ พบว่า

แสดงเจตนาได้ 5 เจตนา คือ เจตนาบอกเล่า คาคะเน เนะนำ เตือน และอธิบาย ซึ่งการแสดงเจตนา 5 เจตนา มีการปรากฏรูปภาษาแสดงเจตนา 5 รูปภาษา คือ รูปภาษาที่ใช้แสดงเจตนาบอกเล่า คาคะเน เนะนำ เตือน และอธิบาย ส่วนรูปแบบการเขียนหนังสือธรรมะหรือสารคดีศาสนา มีส่วนประกอบสำคัญ 5 ส่วน คือ การตั้งชื่อเรื่อง ความนำ ความเชื่อม เนื้อเรื่อง และความจบ ผลการวิจัยพบว่า ด้านการตั้งชื่อเรื่องมี 6 แบบ ได้แก่ แบบชี้นำเนื้อหา แบบลำดับสำนวน แบบคนคุ้นเคย แบบคำถาม แบบชวนจน และแบบอื่นๆ ซึ่งพบการตั้งชื่อเรื่องแบบชี้นำเนื้อหามากที่สุด ด้านการเขียนความนำ มี 11 แบบ ได้แก่ แบบอ้างอิงข่าว แบบบรรยาย แบบพรรณนาแบบสรุปความสำคัญ แบบคำถาม แบบสุภาพหรือบทกวี แบบให้คำจำกัดความ แบบเรื่องเล่า แบบใช้อัญญาพนธ์(คำอ้าง) แบบเขียนถึงผู้อ่านโดยตรง และแบบอ้างอิงภูมิหลัง ซึ่งพบการเขียนความนำแบบคำถามมากที่สุด ด้านการเขียนความเชื่อมมี 3 แบบ ได้แก่ ความเชื่อมด้วยภาษา ความเชื่อมด้วยเนื้อหา และความเชื่อมด้วยภาษาและเนื้อหา ซึ่งพบการเขียนความเชื่อมด้วยเนื้อหามากที่สุด ด้านการเขียนเนื้อเรื่องมีทั้งหมด 4 แบบ ได้แก่แบบลำดับเรื่องตามความสำคัญหรือความน่าสนใจของเรื่อง แบบลำดับเรื่องตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น แบบลำดับเรื่องตามรายละเอียดกับบทสรุป และแบบลำดับเรื่องจากคำถามไปสู่คำตอบ ซึ่งพบการเขียนเนื้อเรื่องแบบลำดับเรื่องตามรายละเอียดกับบทสรุปมากที่สุด และด้านการเขียนความจบมี 4 แบบ ได้แก่ แบบสรุปความ แบบคาดไม่ถึง แบบคลี่คลายประเด็น และแบบให้คำตอบ ซึ่งพบการเขียนความจบแบบสรุปความมากที่สุด

จากงานวิจัยดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า การใช้ประโยคแสดงให้เห็นถึงเจตนาของผู้พูดในการสื่อสารประโยค มีเนื้อความที่สามารถบอกได้ว่ามีใครทำอะไร ที่ไหน อย่างไร ทำให้ผู้อ่านเข้าใจเนื้อหาสาระและความคิดที่ต้องการจะสื่อให้เข้าใจได้ ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับการใช้ประโยคตามเอกสารและงานวิจัยข้างต้น อันจะเป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์ประโยคในการวิจัยครั้งนี้

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการใช้สำนวน

สำนวนเป็นเรื่องสำคัญอีกเรื่องหนึ่งในการศึกษาลักษณะของการใช้ภาษาไทยในงานเขียนสารคดี ทำให้มีนักวิชาการได้ศึกษาเรื่องการใช้สำนวนไว้มากมาย ดังนี้

ความหมายของสำนวน

จากการศึกษาเอกสารเรื่อง สำนวนไทย พบว่า มีนักวิชาการได้ให้ความหมายของสำนวนไทยไว้ ดังต่อไปนี้

ไซลิริ ปราโมช ณ อยุธยา (2537: 4) ได้อธิบายความหมายของคำว่า “สำนวน” สรุปได้ว่า หมายถึง ถ้อยคำที่มีได้มีความหมายตรงไปตรงมาตามตัวอักษรหรือแปลตามรากศัพท์ แต่เป็นถ้อยคำที่มีความหมายเป็นอย่างอื่น คือ เป็นชั้นเชิงชวนให้คิด ซึ่งอาจจะเป็นในเชิงเปรียบเทียบ หรืออุปมาอุปไมย ตัวอย่างเช่น “กัมหั่ว” ความหมายตรง คือ น้อมหัวลงเพื่อแสดงกิริยาเคารพ แต่ความหมายที่เป็นสำนวน หมายถึง ขอมออ่อนน้อม(มักใช้ในทางปฏิเสธ) เช่น ไม่ยอมก้มหัวให้ใคร

ขุนวิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนาคพันธุ์) (2541: 1) ได้กล่าวไว้ในหนังสือสำนวนไทยว่า สำนวนเป็นคำพูดอย่างหนึ่ง พูดเป็นชั้นเชิงไม่พูดตรงไปตรงมา แต่ให้ความหมายในคำพูดนั้นๆ ต้องคิดจึงจะเข้าใจหรือบางทีคิดแล้วเข้าใจไปอย่างอื่นได้ หรือไม่เข้าใจเอาเลยก็ได้ คำพูดเป็นชั้นเชิงนี้เรียกว่า “สำนวน”

ราชบัณฑิตยสถาน (2546: 1187) ให้ความหมายคำว่าสำนวนไว้ว่า สำนวน น. หมายถึง ถ้อยคำที่เรียบเรียง, โวหาร, บางทีก็ใช้ว่าสำนวนโวหาร เช่น สารคดีเรื่องนี้สำนวนโวหารดี ความเรียงเรื่องนี้สำนวนโวหารลุ่มๆดอนๆ; คดี เช่น ปิดสำนวน; ถ้อยคำหรือข้อความที่กล่าวสืบทอดกันมาช้านานแล้ว มีความหมายไม่ตรงตามตัวหรือมีความหมายอื่นแฝงอยู่ เช่น สอนจระเข้ให้ว่ายน้ำ รำไม่ดีโทษปี่โทษกลอง, ถ้อยคำที่แสดงออกมาเป็นข้อความพิเศษเฉพาะภาษาหนึ่งๆ เช่น สำนวนฝรั่ง สำนวนบาลี, ชั้นเชิงหรือท่วงทำนองในการแต่งหนังสือหรือพูด เช่น สำนวนเจ้าพระยาพระคลัง(หน) สำนวนยาขอบ สำนวนไม้เมืองเดิม; ลักษณะนามใช้เรียกข้อความหรือบทประพันธ์รายหนึ่งๆ เช่น อิเหนามีหลายสำนวน บทความ 2 สำนวน

สรุปได้ว่า สำนวน คือ ถ้อยคำที่มีความลึกซึ้ง ไพเราะ สละสลวย เป็นคำสอนชวนให้คิด เป็นถ้อยคำที่มีลักษณะพิเศษที่มีได้ให้ความหมายแบบตรงไปตรงมา

ลักษณะของสำนวนไทย

ประเทือง คล้ายสุบรรณ (2535: 12-14) ได้กล่าวถึงลักษณะของสำนวนไทยไว้ ดังนี้

1. มีความหมายโดยนัย คือ ความหมายไม่ตรงตัวตามความหมายโดยอรรถ พูดอย่างหนึ่งมีความหมายไปอีกอย่างหนึ่ง เช่น กินปูนร้อนท้อง หมายถึง รู้สึกเดือดร้อนเพราะมีความผิดอยู่ ขนทรายเข้าวัด หมายถึง ร่วมมือร่วมใจกันทำบุญ ฤๅษีเลี้ยงลิง หมายถึง เลี้ยงเด็กซุกซน

2. ใช้ถ้อยคำกินความมาก การใช้ถ้อยคำในสำนวนส่วนใหญ่เข้าลักษณะใช้ค่าน้อย กินความมาก เนื้อความมีความหมายเด่น เช่น ก่อหอคด ขึ้นคาน คว่ำบาตร คมในฝัก กิ้งก่าได้ทอง ไกล่เกลือกินค่าง เต็ดบัวไว้ใย ซึ่งล้วนมีความหมายอธิบายได้ยืดยาว ส่วนที่ใช้ถ้อยคำหลายคำ แต่ละคำล้วนมีความหมายและช่วยให้ได้ความกระจ่างชัดเจน

3. ถ้อยคำมีความไพเราะ การใช้ถ้อยคำในสำนวนไทยมักใช้ถ้อยคำสละสลวยมีสัมผัส คล้องจอง เน้นการเล่นเสียงสัมผัสสระ สัมผัสอักษร ให้เสียงกระทบกระทั่งกันเกิดความไพเราะ น่าฟัง ทั้งสัมผัสภายในวรรคและระหว่างวรรค มีการจัดจังหวะคำหลายรูปแบบ เช่น กลุ่มคำซ้อน 4 คำ ตัวอย่างเช่น ก่อกรรมทำเข็ญ ก่อร่างสร้างตัว คู่ฟัวตัวเมีย คู่เรียงเคียงหมอน กลุ่มคำซ้อน 6 คำ ตัวอย่างเช่น จิงก็รำข่าก็แรง จี้ก้อนใหญ่ให้เด็กเห็น ยูให้รำคำให้รัว ลูกเต็มบ้านหลานเต็มเมือง กลุ่มคำซ้อน 8 คำ ตัวอย่างเช่น ไปงานเพราะชนคนงามเพราะแต่ง กินอยู่กับปากอยากอยู่กับท้อง กำแพงมีหูประตูมิดตา คบคนให้ดูหน้าซื้อผ้าให้ดูเนื้อ โคนกล้วยอย่าไว้หน่อ ฆ่าพ่ออย่าไว้ลูก เอาลูกเขมาเลี้ยงเอาเมียขเขมาอม ลักษณะสัมผัสคล้องจอง มีทั้งคล้องจองกันในข้อความตอนเดียว เช่น ตื่นก่อนนอนหลัง ต้อนรับขับสู้ ผูกสมักรรักใคร่ โอภาปราศรัย และคล้องจองกันในข้อความที่เป็นสองตอนซึ่งมีอยู่จำนวนมาก หรือในข้อความมากกว่าสองตอน เช่น น้ำมาปลากินมด น้ำลคมด หินปลา เอาหูไปนาเอาตาไปไร่ อย่าไว้ใจทาง อย่าวางใจคน จะจนใจเอง หรือมีเมียเด็กความเล็ก ไถนาดอน สอนคนแก่

4. สำนวนไทยมักเป็นการเปรียบเปรยหรือมีประวัติที่มา ส่วนใหญ่มาจากการเปรียบเทียบกับปรากฏการณ์ธรรมชาติ ประเพณี ศาสนา นิยานิทานต่างๆ กิริยาอาการและส่วนต่างๆ ของร่างกาย เช่น กลับหน้ามือเป็นหลังมือ นอนตาไม่หลับ ใจดีสู้เสือ กินไข่ขี้ฉี่ ว่าแต่เขาอิเหนาเป็นเอง

ดวงใจ ไทยอุบล (2543: 224-225) แบ่งลักษณะของสำนวนออกเป็น 5 ลักษณะ ดังนี้

1. สำนวนที่มีลักษณะเป็นคำเดียวโดดๆ เช่น

จม หมายถึง มาก

เบี้ยว หมายถึง โกง ทุจริต

เก็บ หมายถึง ฆ่า

ล่า หมายถึง ตามจับ

2. ส่วนที่มีลักษณะเป็นคำประสม เช่น คางเหลือง เข้าหม้อ ดักคอ สวมรอย เป็นต้น
3. ส่วนที่มีลักษณะเป็นกลุ่มคำ เช่น บำน้ำลาย ดีท้ายครัว ไกลปืนเที่ยง ชุบมือเปิบ เป็นต้น
4. ส่วนที่มีลักษณะเป็นประโยค เช่น เกียงคำไม่ตกปาก น้ำน้อยยอมแพ้ไฟ ดินพอกหางหมู จี๋ช้างจับตักแตน งมเข็มในมหาสมุทร เป็นต้น
5. ส่วนที่มีลักษณะเป็นคำพังเพย เช่น คำพังเพย หมายถึง คำที่กล่าวออกมาลอยๆ มีความหมายเป็นกลางหรือเป็นส่วนที่ทุกคนเข้าใจความหมายได้ทั่วไป คำพังเพยนั้นไม่ใช่คำสอนหรือคำเตือน เช่น ผ้าจี่รื้อห่อทอง คนตายขายคนเป็น ดำน้ำพริกละลายแม่น้ำ เป็นต้น

สรุปได้ว่า ส่วนของไทยมีลักษณะในการสร้างส่วนหลายลักษณะทั้งส่วนแบบที่เป็นคำ กลุ่มคำ ประโยค หรือสุภาษิต คำพังเพย เป็นถ้อยคำที่ความไพเราะและให้ความหมายโดยนัย จะต้องมีการเปรียบเทียบ เปรียบเปรยหรือมีประวัติความเป็นมา

ประเภทของส่วนไทย

เจือ สดะเวทิน (2515: 43) ได้แบ่งส่วนตามประเภทของเนื้อหาเป็น 15 หมวด สรุปได้ดังนี้

1. ด้านครอบครัว เช่น ขุนนางใช้พ่อแม่ หินแฉะตายาย
2. ด้านการศึกษาอบรม เช่น ความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด
3. ด้านความรักและการครองเรือน เช่น ข้าวใหม่ปลามัน เข้าตามตรอกออกตามประตู
4. ด้านการทำมาหากิน เช่น ชุบมือเปิบ คีดลูกคืด
5. ด้านเศรษฐกิจและการครองชีพ เช่น ดำน้ำพริกละลายแม่น้ำ

6. ด้านตน เช่น ตีตนก่อนไข้ คนดีฝึกลม
7. ด้านสังคม สมาคม เช่น กบเลือนาย คนรักเท่าฝันหนึ่งคนซังเท่าฝันเลื้อ
8. ด้านวาจา เช่น พูดเป็นต่อยหอย ปลาหมอตายเพราะปาก
9. ด้านเกียรติยศ เช่น ข้าวนอกหม้อ ตะเภาเดียวกัน
10. ด้านการปกครอง เช่น อบน้าร้อนมาก่อน บ้านเมืองมีเชื้อมีแป เข้าเป็นการนานเป็นคุณ
11. ด้านศีลธรรม วัฒนธรรม เช่น กงเกวียนกำเกวียน ตคน้ำไม่ไหลตกไฟไม่ไหม้
กินบนเรือนขึ้นหลังคา
12. ด้านบ้านเกิดเมืองนอน เช่น บ้านเคยอยู่อยู่เคยนอน รู้เช่นเห็นชาติ ไม่นอกกอ
13. ด้านกรรม เช่น กลับเนื้อกลับตัว ขว้างงูไม่พันคอ สวรรค์ในอกนรกในใจ
14. ด้านความไม่ประมาท เช่น เข้าเถื่อนอย่าลืมหรีา คาบสองคม ชักน้ำเข้าลึกชักศึก
เข้าบ้าน
15. ด้านสุภายิตส่วนรวม เช่น ราไม่ดีโทษปีโทษกลอง เรือล่มในหนองทองจะไปไหน
เรือใหญ่คับคลอง

เพ็ญแข วัจนสุนทร (2523: 12-16) ได้แบ่งประเภทของสำนวนตามมูลเหตุเป็น 11 หมวดดังต่อไปนี้

1. หมวดที่เกิดจากธรรมชาติ เช่น ตั้งแต่ไก่โห่ คือ ธรรมชาติของไก่ยอมขันในเวลาเช้ามือเสมอ ดังนั้น สำนวนตั้งแต่ไก่โห่ หมายถึง ตั้งแต่เช้ามีด
2. หมวดที่เกิดจากการกระทำ เช่น ชักใบให้เรือเสีย ปากว่ามือถึง ปิดทองหลังพระ
ราไม่ดีโทษปีโทษกลอง

3. หมวดที่เกิดจากเครื่องแวดล้อม เช่น ดีวาทะทบคราด คือ โกรธคนหนึ่งแต่ทำอะไรเขาไม่ได้ พาลไปรังควานอีกคนหนึ่งที่เกี่ยวข้องตน และตนสามารถทำได้
4. หมวดที่เกิดจากอุบัติเหตุ เช่น ตกกระไดพลอยโจน หมายถึง จำเป็นที่จะต้องยอมเข้าไปเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นไม่มีทางเลือก
5. หมวดที่เกิดจากระเบียบแบบแผนประเพณีความเชื่อ เช่น เข้าตามตรอกออกตามประตู หมายถึง ทำตามความประเพณี
6. หมวดที่เกิดจากลัทธิศาสนา เช่น ขนทรายเข้าวัด หมายถึง ทำบุญกุศล โดยวิธีนำหรือขนทรายไปก่อพระเจดีย์ทรายที่วัด หาประโยชน์ให้ส่วนรวม
7. หมวดที่เกิดจากความประพฤติ เช่น ดักน้ำใส่กะโหลกชะงักดูเงา หมายถึง ให้อัศจรรย์ฐานะของตนและเจียมตัว
8. หมวดที่เกิดจากการละเล่น เช่น สู้จนยิบตา มาจากการชนไก่
9. หมวดที่เกิดจากนิทาน เช่น เห็นกงจักรเป็นดอกบัว ชักแม่น้ำทั้งห้า ตีปลาหน้าไซ (เวสสันดร) ว่าแต่เขาอิเหนาเป็นเอง (อิเหนา)
10. หมวดที่มาจากพงสาวดาร หรือประวัติศาสตร์ เช่น คนรักใหญ่เท่ารอยดินสือ คนซังคนเบือกกว้างเท่าเสื่อรำแพน (พงสาวดาร โยนก)
11. หมวดเบ็ดเตล็ด เช่น ปล้ำผีลูกปลุกผีนั่ง มาจากไสยศาสตร์ ข้าวเหลื่อเกลืออิม มาจากกฎหมายเทียรบาล พลังปากเสียสิ้นพลังดินดกต้นไม้ มาจากกฎหมายของพระเจ้าอยู่หัว

นอกจากนี้ เพ็ญแข วัจนสุนทร (2523: 16-18) ได้แบ่งสำนวนตามประเภทที่นำมาเปรียบเทียบหรืออ้างอิงเป็น 4 หมวด ดังนี้

1. หมวดสัตว์ต่างๆ ได้แก่

1.1 วัว ควาย เช่น ความวัวไม่ทันหายความควายเข้ามาแทรก รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี
ข่มเขาคอจีนให้กินหญ้า วัวพันหลัก

1.2 เสือ เช่น เสือซ่อนเล็บ เสือนอนกิน ปล่อยเสือเข้าป่า

1.3 หมา เช่น ดีสองหน้าหมาสองราง เดินตามผู้ใหญ่หมาไม่กัด

1.4 ช้าง เช่น เห็นช้างขี้ ขี้ตามช้าง ขี้ช้างจับตักเตน ช้างตายทั้งตัวเอาใบัวมาปิด

1.5 ปลา เช่น ไก่แก่แม่ปลาซ่อน ไก่เห็นตีนงู งูเห็นนมไก่

1.6 งู เช่น จับงูข้างทาง ดีงูให้กาบิน

1.7 ไก่ เช่น ไก่แก่แม่ปลาซ่อน ลูกไก่ในกำมือ ไก่รองบ่อน

1.8 นก เช่น ไม้ร่มนกจับ (นิสัย) ขึ้นกบนปลายไม้

1.9 แมว เช่น ปิดประตูตีแมว ชื่อเหมือนแมวนอนหวด (นิสัย)

1.10 สัตว์อื่นๆ เช่น (หมู) ต้อนหมูเข้าเล้า (กระต่าย) กระต่ายตื่นตูม (กระรอก)
จี้โพรงให้กระรอก (ลิง) ลิงหลอกเจ้า (ปู) รีดเลือดกับปู (จระเข้) สอนจระเข้ให้ว่ายน้ำ

2. หมวดพืชต่างๆ เช่น มะกอกสามตะกร้าปาไม่ถูก อ้อยเข้าปากช้าง เด็ดดอกไม้วุ่นคัน

3. หมวดของใช้ในบ้าน เช่น ซ้ำซ้ำได้พร้าวสองเล่มงาม (พร้าว) เข็นครกขึ้นภูเขา (ครก)
ตำข้าวสารกรอกหม้อ (หม้อ)

4. หมวดน้ำ เช่น ชักน้ำเข้าลิกชักศึกเข้าบ้าน น้ำขึ้นให้รีบตัก กินน้ำได้ศอก

จากความรู้ข้างต้นจะเห็นได้ว่า ประเภทของสำนวนสามารถแบ่งได้ 2 ลักษณะ คือ แบ่งประเภทตามเนื้อหา และแบ่งตามประเภทของสิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ การแบ่งประเภทของสำนวนตามเนื้อหาได้แก่ ด้านการกระทำ ด้านศาสนา ด้านครอบครัว ด้านการศึกษาอบรม ด้านความรักและการครองเรือน ด้านการทำมาหากิน ด้านเศรษฐกิจและการครองชีพ ด้านการปฏิบัติตน ด้านสังคม และด้านการปกครอง สำนวนที่แบ่งตามประเภทของสิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ ได้แก่ หมวดสัตว์และหมวดพืช

วาสนา เกตุภาค (2530: 19-20) ได้จำแนกสำนวนออกเป็น 2 ประเภทได้แก่

1. การใช้สำนวนเก่าที่ใช้กันมานานแล้ว โดยถือเป็นคำรวมที่ใช้เรียกคำประเภทสุภาษิต คำพังเพย คำคม ตลอดจนวลีสำเร็จรูปต่างๆ ที่ใช้กันแพร่หลายแล้ว เช่น รักดีหมจู้ รักชั่วหามเสา, นายว่าจิ้งเข้าพลอย, เรือล่มเมื่อจอด ตาบอดเมื่อแก่
2. การใช้สำนวนใหม่ที่ผู้พูดหรือผู้เขียนแต่ละคนคิดเรียบเรียงขึ้นใหม่ ซึ่งบางสำนวนก็ใช้ภาษาผิดไวยากรณ์ บางท่านเรียกสำนวนประเภทนี้ว่า ภาษาแหวกแนว และเป็นที่น่าสังเกตว่า สำนวนภาษาเหล่านี้ มักมีพลังดึงดูดความสนใจจากผู้อ่านให้เป็นที่รู้จักและแพร่หลายอย่างรวดเร็ว

ศณาจารย์ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร (2540: 48) แยกประเภทของสำนวน สรุปได้ดังนี้

1. สำนวนที่มีการเปลี่ยนแปลง
 - 1.1 เปลี่ยนแปลงด้านถ้อยคำ เช่น สำนวนเดิมว่า หยิบผิด เป็นสำนวนปัจจุบันว่า จีบผิด ความหมายว่า สรรหาเอาความผิดจนได้ หรือจีบความผิดของผู้อื่น
 - 1.2 เปลี่ยนแปลงด้านความหมาย เช่น สำนวนว่า ชักโย ความหมายเดิมว่า พุดติดต่อกันเรื่อยไปไม่หยุดปาก ความหมายปัจจุบันว่า บงการอยู่เบื้องหลัง
 - 1.3 เปลี่ยนแปลงด้านการใช้หรือการเปรียบเทียบ เช่น สำนวนดีท้ายครัว เดิมใช้ว่า เข้าติดต่อทางผู้หญิงที่เป็นใหญ่ในบ้าน ปัจจุบันใช้ว่า เข้าติดต่อทางภรรยา (มักใช้ในทางสุสาว)

1.4 ส่วนวนที่เลิกใช้ เช่น จุกช่องล้อมวง ความหมายว่า อารักขาพระเจ้าแผ่นดิน
ในเวลาเสด็จหรือในเหตุการณ์ต่างๆ

2. ส่วนวนที่เกิดขึ้นใหม่

2.1 เกิดจากวงการล้อมวลชน เช่น ไปไม่ถึงดวงดาว หมายความว่า ไม่สำเร็จ
ไม่บรรลุวัตถุประสงค์ที่คิดไว้

2.2 เกิดจากวงการเมือง เช่น ไปรังใส หมายความว่า ชัดเจน ไม่มีลับลมคมใน

2.3 เกิดจากวงการโฆษณา เช่น มีระดับ หมายความว่า คุณภาพดี มีมาตรฐานสูง

2.4 เกิดจากวงการบันเทิง เช่น คู่กัด หมายความว่า คู่ที่ไม่ถูกกัน

2.5 ส่วนวนที่แปลมาจากภาษาต่างประเทศ เช่น ล้างมือ แปลมาจาก “wash one’s
hand of” ใช้หมายถึง ปฏิเสธที่จะเกี่ยวข้องหรือรับผิดชอบหรือเลิกเกี่ยวข้อง

สรุปได้ว่า ส่วนวนมีหลายประเภทขึ้นอยู่กับลักษณะการจำแนก อาจจะจำแนกประเภทตาม
การเกิดของส่วนวน เช่น ความก่อน-หลัง แบ่งตามมูลเหตุที่ทำให้เกิดส่วนวน หรือแบ่งตามเนื้อหา
ของส่วนวน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับส่วนวน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับส่วนวน พบว่ามีเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังรายละเอียดต่อไปนี้

วีระพงศ์ มีสถาน (2538) ศึกษาเรื่อง “ส่วนวนภาษาไทยถิ่นอีสาน(อุบลราชธานี)”
ผลการศึกษาพบว่า ส่วนวนภาษาไทยถิ่นอีสาน (อุบลราชธานี) มีโครงสร้างอย่างวลีและประโยค
ลักษณะของส่วนวนที่ใช้มี 3 ประเภท คือ ส่วนวนนาม ส่วนวนกริยา และส่วนวนวิเศษณ์ ซึ่งทำ
หน้าที่ได้อย่างคำ ส่วนความหมายของส่วนวนพบว่าคำที่ใช้ในส่วนวนภาษาไทยถิ่นอีสาน
มีความหมายแปรเปลี่ยนไปจากคำเดิมทั้งหมด แต่ยังมีเค้าความหมายตามรูปคำเดิมอยู่ ด้านที่มาของ
ส่วนวน พบว่า ส่วนวนภาษาไทยถิ่นอีสานมีบ่อเกิด 7 ประการ คือ ประการแรกเกิดจากศาสนาและ

ความเชื่อ ประการที่สอง เกิดจากการละเล่น ประเพณี พิธีกรรม ประการที่สาม เกิดจากเรื่องเล่า ตำนาน นิทาน และวรรณคดี ประการที่สี่ เกิดจากประสบการณ์จากอาชีพการงาน ประการที่ห้า เกิดจากพฤติกรรมและสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนและสัตว์ ประการที่หก เกิดจากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประการสุดท้าย เกิดจากการมหรหรินหรืออาหารอันประทับใจ เมื่อเปรียบเทียบด้านความหมายกับสำนวนไทยพบว่า สำนวนภาษาไทยถิ่นอีสานมีทั้งสำนวนที่มีความหมายเหมือน ความหมายคล้าย และความหมายแตกต่างจากสำนวนไทย

วรารัตน์ วัฒนานนท์ (2544) ศึกษาเรื่อง “การศึกษารูปภาษาที่ใช้เป็นสำนวนไทยปัจจุบัน” เพื่อศึกษารูปภาษาที่ใช้เป็นสำนวนไทยในปัจจุบันจำนวน 100 สำนวน ด้านลักษณะ โครงสร้าง การใช้ถ้อยคำ และความหมายของสำนวน ได้ข้อสรุปว่า ลักษณะของสำนวนแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ สำนวนที่ไม่เป็นรูปแปร และสำนวนที่เป็นรูปแปร สำนวนแต่ละประเภทมีลักษณะเป็นสำนวนเก่า และสำนวนใหม่ โครงสร้างของสำนวนแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ สำนวนที่มีโครงสร้างเป็นคำ ได้แก่ คำมูล คำประสม และคำซ้อน สำนวนที่มีโครงสร้างเป็นวลี ได้แก่ นามวลี และกริยวลี ส่วนสำนวนที่มีโครงสร้างเป็นประโยค ได้แก่ ประโยคสมบูรณ์ ประโยคสมบูรณ์บางส่วน และประโยคไม่สมบูรณ์ ด้านรูปภาษาที่ใช้เป็นสำนวนไทยในปัจจุบันมีการแปรของการใช้ถ้อยคำ โดยเฉพาะในส่วนของคำนามและคำกริยา ซึ่งส่งผลให้เกิดรูปสำนวนที่แตกต่างกันบางส่วน แต่สามารถใช้แทนที่ในความหมายเดียวกันได้ ในด้านความหมายของสำนวนนั้นพบว่า สำนวนไทยที่ใช้ในปัจจุบันมีการใช้ทั้งตามความหมายเดิมและตามความหมายใหม่

ขุนศรีล วัฒน (2546) ศึกษาเรื่อง “สำนวนเกาหลีและสำนวนไทย: การศึกษาเปรียบเทียบ” เพื่อให้ทราบลักษณะทั่วไปของสำนวน ความหมายของสำนวน ที่มาของสำนวน และสภาพชีวิตความเป็นอยู่ ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ ศาสนา ความคิดและทัศนคติที่ปรากฏให้เห็นในสำนวนเกาหลีและสำนวนไทย พบว่า ลักษณะทั่วไปของสำนวนเกาหลีและสำนวนไทย มีทั้งเหมือนกัน คล้ายคลึงกัน และแตกต่างกัน คือจะมีจำนวนคำเหมือนและใกล้เคียงกัน การแบ่งวรรคสำนวนเกาหลีแบ่งตามลักษณะประโยค ส่วนสำนวนไทยแบ่งเพื่อประโยชน์ด้านจังหวะสัมผัส การใช้คำ สำนวนไทยจะเน้นการใช้คำสัมผัสคล้องจอง ส่วนสำนวนเกาหลีจะเป็นการใช้คำซ้ำ มีทั้งซ้ำ คำทั้งคำ ซ้ำคำบางส่วน และซ้ำคำเชื่อม ซึ่งในสำนวนไทยไม่มีการซ้ำคำเชื่อม ในด้านการเลือกใช้คำ ในสำนวนเกาหลีและสำนวนไทยจะเหมือนกันคือ เลือกใช้คำที่มีความหมายใกล้เคียงกัน และความหมายตรงกันข้ามกันทำเข้าใจความหมายของสำนวนได้ชัดเจนขึ้น ด้านการเปรียบเทียบความหมายของสำนวนเกาหลีและสำนวนไทย สามารถแบ่งประเภทของสำนวนที่นำมาเปรียบเทียบได้ 3 ประเภท คือ ประเภทที่มีความหมายเหมือนกันและสิ่งทีนำมาเปรียบ

ก็เหมือนกัน ประเภทที่มีความหมายเหมือนหรือคล้ายคลึงกัน แต่สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบต่างกัน บางประการ และประเภทที่มีความหมายเหมือนกันหรือคล้ายคลึงกัน แต่สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบต่างกัน

อรรถพร ศรีฟุ้ง (2548) ศึกษาเรื่อง “การวิเคราะห์ความหมายของคำในสำนวนที่มีความหมายเหมือนกันจากพจนานุกรมฉบับมติชน: การศึกษาอรรถศาสตร์” พบว่า คำที่ใช้แทนกันได้ในสำนวนที่มีความหมายเหมือนกัน มีความสัมพันธ์ทางความหมาย 4 ลักษณะ ได้แก่ มีอรรถลักษณะที่เหมือนกัน ตั้งแต่ 2 ถึง 13 อรรถลักษณะ มีความสัมพันธ์กันทางความหมายระหว่างคำในหมวดเดียวกันและคำต่างหมวดกัน ในความสัมพันธ์ระหว่างคำในหมวดเดียวกัน มีจำนวน 54 กลุ่ม พบความสัมพันธ์แบบการพ้องความหมาย การมีความหมายตรงข้าม การลำดับความหมายและการวิภาคความหมาย และในความสัมพันธ์ระหว่างคำต่างหมวดกัน มีจำนวน 3 กลุ่ม พบความสัมพันธ์แบบการมีเงื่อนไขปรากฏร่วมกันและการกลืนความหมาย

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสำนวนไทยข้างต้นพบว่า งานวิจัยต่างๆ ได้มีการศึกษาสำนวนทั้งที่เป็นสำนวนภาษาไทยถิ่น สำนวนไทย และสำนวนภาษาต่างประเทศ เพื่อศึกษาด้านโครงสร้าง ความหมายและการเปรียบเทียบกับสำนวนไทย นอกจากนี้มีการศึกษาเปรียบเทียบสำนวนไทยกับสำนวนต่างประเทศในด้านรูปแบบ เนื้อหา และการใช้คำ ซึ่งจากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสำนวนข้างต้น ผู้วิจัยได้ใช้แนวทางการศึกษาสำนวนตามแนวของ วาสนา เกตุภาค (2530) ที่แบ่งสำนวนออกเป็นสำนวนเก่าและสำนวนใหม่ ซึ่งสามารถนำมาเป็นแนวทางการศึกษาวิเคราะห์การวิจัยในครั้งนี้ได้

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับหนังสือธรรมะ

วิวัฒนาการและความสำคัญของหนังสือธรรมะ

หนังสือธรรมะส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าหรือพุทธธรรม ซึ่งหมายถึง พุทธพจน์หรือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เป็นเรื่องเกี่ยวกับความจริงตามธรรมชาติของทุกข์และวิธีการดับทุกข์ ซึ่งเป็นสาระสำคัญที่สุดของพระพุทธศาสนา พุทธธรรมของพระพุทธเจ้านั้น แต่เริ่มสืบทอดกันด้วยวิธีท่องจำแบบปากต่อปาก สมัยต่อมาจึงได้มีการบันทึกไว้เป็นตัวอักษร คัมภีร์ที่บันทึกพุทธธรรมนั้น เรียกว่า พระไตรปิฎก ในเรื่องวิวัฒนาการและความสำคัญของหนังสือธรรมะผู้กล่าวไว้หลายคน เช่น

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) (2546: 3-5) กล่าวว่า พระไตรปิฎก เป็นคัมภีร์ที่บรรจุคำสอนของพระพุทธศาสนา ซึ่งเรียกรวมๆ ว่า พุทธธรรม คำว่า พระไตรปิฎก มาจากภาษาบาลี ตปิฎก แปลว่า ตะกร้าสามใบ หรือคำสอนสามหมวด (ติ หมายถึง สาม ปิฎก หมายถึง ตำรา คัมภีร์ หรือ กระจาด) สันนิษฐานว่าที่มาของคำว่า พระไตรปิฎกน่าจะมาจากการที่พระภิกษุจดจารึกคัมภีร์ใส่ลงในตะกร้า ซึ่งจัดเป็นหมวดหมู่ไว้แล้วรวมได้ 3 คัมภีร์ หรือ 3 ตะกร้า ซึ่งคำสอน 3 หมวดนี้ได้แก่

1. พระวินัยปิฎก หรือ พระวินัย ได้แก่ ระเบียบข้อบังคับของบรรพชิตที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้สำหรับภิกษุและภิกษุณี
2. พระสุตตันตปิฎก หรือ พระสุตตร ได้แก่ พระพุทธพจน์ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงยังที่ต่างๆ ให้เหมาะกับบุคคล สถานที่ และเหตุการณ์ มีเรื่องราวประกอบ
3. พระอภิธรรมปิฎก หรือ พระอภิธรรม ได้แก่ คำสอนที่เป็นหลักวิชาการ ไม่เกี่ยวกับบุคคลหรือเหตุการณ์ ไม่มีเรื่องราวประกอบ

นอกจากนี้ สนิท ตั้งทวี (2527: 57-58) ยังได้กล่าวถึงความสำคัญและความเป็นมาของพระไตรปิฎกว่า

พระไตรปิฎก ถือเป็นหลักฐานทางวรรณกรรมที่เด่นชัดที่แสดงให้เห็นว่าเป็นต้นแบบของวรรณกรรมศาสนาและวรรณคดีในยุคต่อมา พระไตรปิฎกจารึกไว้ด้วยภาษาบาลี แต่เขียนด้วยอักษรของแต่ละประเทศที่มีหนังสือพระไตรปิฎก ถ้าเขียนด้วยลายมือเรียกว่า พระไตรปิฎกฉบับจาร ถ้าพิมพ์เรียกว่า พระไตรปิฎกฉบับพิมพ์ คนไทยสมัยก่อนนิยมใช้อักษรขอมเขียนภาษาบาลี ดังนั้นเดิมเราจึงมีพระไตรปิฎกจารอักษรขอม ต่อมาได้เปลี่ยนเป็นอักษรไทย และพิมพ์เป็นอักษรไทยครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อ พ.ศ. 2431 แบ่งออกเป็น 35 เล่ม ต่อมาจัดพิมพ์อีกในรัชกาลที่ 7 เมื่อ พ.ศ. 2470 แบ่งออกเป็น 45 เล่ม เรียกว่า พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ ภาษาที่ใช้ในพระไตรปิฎกคือ ภาษาบาลี ลักษณะภาษาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ คาถาและร้อยแก้ว

คาถา คือ คำประพันธ์ร้อยกรองที่ส่วนมากต้องการครุ ลหุ บางที่ต้องตัด ต้องย่อ เพื่อความไพเราะและสะดวกในการออกเสียง ปัจจุบันเรียกว่า คณะ ฉันท์ คาถา หรือคำร้อยกรอง คำสอนของพระพุทธเจ้าส่วนมากเป็นคำประเภทร้อยกรอง หรือคติพจน์สั้นๆ เช่น ธรรมบถ (บถแห่งกรรม) ล้วนเป็นคาถาทั้งสิ้น ไม่มีร้อยแก้วปน

ร้อยแก้ว คือ ลักษณะภาษาที่ไม่มีหลักบังคับแบบร้อยกรอง ใช้คำเรียงกันเข้าตามหลักไวยากรณ์ให้ได้ความหมายตามต้องการ เพราะร้อยแก้วมีในพระไตรปิฎก นักปราชญ์ส่วนมากมีความเห็นว่าบทร้อยแก้วในพระไตรปิฎกเดิมเข้ามาภายหลัง โดยพระธรรมสังคากาจารย์ผู้รวบรวมพุทธพจน์

จันจิรา จุลภา (2552: 46-49) ศึกษาเรื่อง “การวิเคราะห์ประโยคบอกเล่าเชิงวัจนปฏิบัติศาสตร์และรูปแบบการเขียนหนังสือธรรมะในงานเขียนชุดธรรมะประยุกต์สำหรับคนรุ่นใหม่ของ ว.วชิรเมธี” ได้กล่าวถึงวิวัฒนาการและความสำคัญของหนังสือธรรมะโดยสรุปได้ว่า

วิวัฒนาการของหนังสือธรรมะเริ่มมาจากการสืบทอดมาจากวิธีมุขปาฐะหรือการท่องจำ เนื่องจากไม่ได้มีการจารึกไว้ จึงทำให้เกิดปัญหาตามมา ต่อมาจึงได้มีการจารึกลงในใบลานเป็นครั้งแรกปี พ.ศ. 433 พระไตรปิฎกถือเป็นคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาฉบับแรกที่ได้จัดบันทึกเป็นตัวหนังสือโดยใช้ภาษามคธ ภาษาบาลีสันสกฤต ภาษาลาว อักษรรามัญ อักษรขอม และมีการแต่งวรรณกรรมต่างๆ วรรณกรรมหรือหนังสือธรรมะได้มีการผลิตเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของพุทธศาสนิกชนในลังกา นักวรรณกรรมชาวลังกา 2 คน คนแรก คือ อะละคิยะวัณณา โมโหตาละแต่งหนังสือเรื่องกุสทากะวะ อธิบายความหมายคำว่า กรรมในพระสูตรต้นตปิฎก ผลของกรรม และตัวเจตนา อีกเล่มเป็นหนังสือพรรณนาเรื่องบุญกิริยาวัตถุ และคนที่สองคือโทโลสะทะหัตถ์แต่งหนังสือหัตถิปาละชาตะกะยะ บรรยายถึงคุณธรรมชั้นสูงที่บุคคลพึงบรรลุได้ด้วยการปฏิบัติธรรม จากนั้นก็มีการแปลพระไตรปิฎกในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) โปรดให้คัดลอกจากอักษรขอม ในใบลานเป็นอักษรไทย แล้วจัดพิมพ์เป็นหนังสือ นับเป็นครั้งแรกในประเทศไทยที่มีการพิมพ์พระไตรปิฎกเป็นเล่มด้วยอักษรไทย และยังมีวรรณกรรมพากย์ไทยเรื่องไตรภูมิโลกวินิจฉัย

หนังสือธรรมะมีความสำคัญหลายประการ คือนอกจากจะเป็นถือเป็นหลักฐานทางคัมภีร์และศาสนวัตถุแล้วยังแสดงถึงความเจริญของงานทางภาษา ซึ่งนักประวัติศาสตร์โบราณคดีเชื่อว่าพระพุทธศาสนา ได้เข้ามาเผยแผ่ในดินแดนสุวรรณภูมิก่อน พ.ศ. 500 ซึ่งในการเขียนหนังสือธรรมะมีภาษาเป็นส่วนประกอบที่สำคัญ และตัวภาษาเองก็เป็นส่วนประกอบสำคัญยิ่งของวัฒนธรรมเช่นกัน มีการใช้ภาษามคธ ภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต ภาษาลาว ภาษาขอม จนมาเป็นภาษาไทย ซึ่งเมื่อมีศาสนาเข้ามาก็มีอิทธิพลของภาษาตามมาด้วย นอกจากนี้ หนังสือธรรมะยังเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่มีส่วนทำให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคงและเจริญแพร่หลาย

จากการศึกษาเรื่องวิวัฒนาการและความสำคัญของหนังสือธรรมะนั้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่า พระไตรปิฎกถือเป็นคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาลำดับแรกที่ได้จัดบันทึกเป็นตัวหนังสือโดยใช้ภาษามคธ ภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต ภาษาลาว อักษรรามัญ อักษรขอม จากนั้นได้มีการเขียนหนังสือธรรมะออกมาในรูปแบบต่างๆ โดยความสำคัญของหนังสือธรรมะนั้น นอกจากจะเป็นถือเป็นหลักฐานทางคัมภีร์และศาสนวัตถุแล้ว ยังเป็นงานเขียนที่รวบรวมหลักสั่งสอนศาสนาและศีลธรรมอันจะนำมาซึ่งความสงบสุขของคนในสังคมและทำให้พระพุทธศาสนาเจริญแพร่หลาย

ลักษณะเนื้อหาที่ปรากฏในหนังสือธรรมะ

จากการศึกษาเอกสาร ตำรา ปรากฏลักษณะเนื้อหาในหนังสือธรรมะ แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ พุทธธรรมจาก พุทธพจน์ของพระพุทธเจ้า และหลักธรรมะประยุกต์ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งลักษณะของพุทธธรรมตามข้อสรุปของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) (2544: 8-9) ในหนังสือ พุทธธรรม มีลักษณะ 2 ประการ คือ

1. แสดงหลักความจริงสายกลาง ที่เรียกว่า “มัชฌิมนธรรม” หรือ เรียกเต็มว่า “มัชฌิมนธรรมเทศนา” เป็นความจริงตามแนวของเหตุผลบริสุทธิ์ตามกระบวนการของธรรมชาตินำมาแสดงเพื่อประโยชน์ทางปฏิบัติในชีวิตจริงเท่านั้น ไม่ส่งเสริมความพยายาม ที่จะเข้าถึงสัจธรรมด้วยวิธีถกเถียงสร้างทฤษฎีต่างๆ ขึ้นแล้วยึดมั่น ปกป้องทฤษฎีนั้นๆ ด้วยความจริงทางปรัชญา

2. แสดงข้อปฏิบัติสายกลาง ที่เรียกว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” เป็นหลักการครองชีวิตของผู้ฝึกอบรมตน ผู้รู้เท่าทันชีวิต ไม่หลงงมงาย มุ่งผลสำเร็จคือความสุข สะอาด สว่าง สงบ เป็นอิสระที่สามารถมองเห็นได้ตั้งแต่ในชาตินี้ในทางปฏิบัติความเป็นสายกลางนี้เป็นไปโดยสัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่นๆ เช่น สภาพชีวิตของบรรพชิต หรือ คฤหัสถ์เป็นต้น

ในหนังสือพุทธธรรมของพระธรรมปิฎก (2544: 19-341) ได้กล่าวถึงหลักธรรมคำสอนที่พระพุทธเจ้าได้แสดงให้คนทุกประเภททั้งบรรพชิต และคฤหัสถ์ แบ่งเป็น 2 ด้าน ได้แก่ มัชฌิมนธรรมเทศนา และมัชฌิมาปฏิปทา สรุปได้ดังนี้

1. มัชฌิมนธรรมเทศนา คือ หลักความจริงที่เป็นกลางตามธรรมชาติ หรือธรรมที่เป็นกลางประกอบด้วยหลักธรรมดังต่อไปนี้

1.1 ขั้น 5 คือ ส่วนประกอบห้าอย่างของชีวิต พุทธธรรมแยกแยะชีวิต พร้อมทั้งองค์ประกอบทั้งหมด ที่ปัญญาเรียกว่า “สัตว์” “บุคคล” ฯลฯ ออกเป็นส่วนประกอบต่างๆ 5 ประเภท หรือ 5 หมวด เรียกทางธรรมว่าเบญจขันธ์ คือ

1.1.1 รูป (Corporeality) ได้แก่ส่วนประกอบฝ่ายรูปธรรมทั้งหมด ร่างกายและพฤติกรรมทั้งหมดของร่างกาย หรือสสารและพลังงานฝ่ายวัตถุพร้อมทั้งคุณสมบัติและพฤติกรรมต่างๆ ของสสารพลังงานเหล่านั้น

1.1.2 เวทนา (Feeling หรือ Sensation) ได้แก่ความรู้สึกลึกซึ้ง ทุกข์หรือเฉยๆ ซึ่งเกิดจากผัสสะทางประสาททั้ง 5 และทางใจ

1.1.3 สัญญา (Perception) ได้แก่ความกำหนดได้หรือหมายรู้คือ กำหนดรู้อาการเครื่องหมายลักษณะต่างๆ อันเป็นเหตุให้จำอารมณ์ (object) นั้นๆ ได้

1.1.4 สังขาร (Mental Formations หรือ Volitional Activities) ได้แก่องค์ประกอบหรือคุณสมบัติต่างๆ ของจิต ที่ปรุงแต่งจิตให้ดีหรือชั่ว หรือเป็นกลางๆ โดยมีเจตนาเป็นตัวนำพูดง่ายๆ ว่า ความนึกคิดชั่วต่างๆ เช่น ศรัทธา สติหรือโศตตปปะ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ปัญญา โมหะ โทสะ โลภะ มานะ ทิฏฐิอุสสา มัจฉริยะ เป็นต้น

1.1.5 วิญญาณ (Consciousness) ได้แก่ความรู้แจ้งอารมณ์ทางประสาททั้ง 5 และทางใจ คือ การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การรู้รส การรู้สัมผัสทางกาย และการรู้อารมณ์ทางใจ

1.2 อายตนะ 6 คือ แคนรับรู้และเสพสวยโลก “อายตนะ” แปลว่า ที่ต่อ หรือแคน หมายถึง ที่ต่อกันให้เกิดความรู้ แคนเชื่อมต่อให้เกิดความรู้หรือแหล่งที่มาของความรู้เปลอย่างง่าย ๆ ว่าทางรับรู้มี 6 อย่าง ดังที่เรียกในภาษาไทยว่า ตา หูจมูก ลิ้น กาย ใจ ที่ว่าต่อ หรือเชื่อมต่อ ให้เกิดความรู้ นั้น อายตนะ 6 ทำหน้าที่รับใช้มนุษย์ 2 อย่าง คือ

1.2.1 เป็นทางรับรู้โลก หรือเป็นแหล่งนำโลกมาเสนอต่อมนุษย์เป็นเครื่องมือสื่อสาร ทำให้มนุษย์ได้รับข้อมูลแห่งความรู้ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นที่จะช่วยให้มนุษย์สามารถเกี่ยวข้องกับโลกได้ถูกต้อง ทำให้ชีวิตอยู่รอด และดำเนินไปด้วยดี

1.2.2 เป็นช่องทางเสพลโลก หรือเป็นประตูที่มนุษย์จะเปิดออกไปรับอารมณ์ที่เป็นรสร้อยของโลก มาเสพลสวส ด้วยการดูการฟัง การดม การลิ้มชิมรส การแตะต้องเสพลดี ความสนุกสนานบันเทิง ตลอดจนจินตนาการสิ่งทีหวนขึ้นระรินใจ

1.3 ไตรลักษณ์ คือ ลักษณะโดยธรรมชาติ 3 อย่างของสิ่งทั้งปวง ความหมายของไตรลักษณ์โดยย่อมีดังนี้

1.3.1 อนิจจา (Impermanence) ความไม่เที่ยง ความไม่คงที่ความไม่คงตัว ภาวะที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมและสลายไป

1.3.2 ทุกขตา (Conflict) ความเป็นทุกข์ภาวะที่ถูกบีบคั้นด้วยการเกิดขึ้นและสลายไป ภาวะที่กดดันฝืนและขัดแย้งอยู่ในตัว เพราะปัจจัยที่ปรุงแต่งให้มีสภาพเป็นอย่างนั้นเปลี่ยนแปลงไป จะทำให้คงอยู่ในสภาพนั้นไม่ได้ภาวะที่ไม่สมบูรณ์มีความบกพร่องอยู่ในตัว

ไม่ให้ความสมอยากแท้จริง หรือความพึงพอใจเต็มที่แก่ผู้อยากด้วยตัณหา และก่อให้เกิดทุกข์แก่ผู้เข้าไปอยากไปยึดด้วยตัณหา อุปาทาน

1.3.3 อนัตตตา (Soullessness หรือ Non-Self) ความเป็นอนัตตา ความไม่ใช่ตัวตน ความไม่มีตัวตน

หลักอนัตตตา พร้อมทั้งหลักอนิจจา และหลักทุกขตาเป็นเครื่องยืนยันความถูกต้องแท้จริง ของหลักจริยธรรมอื่นๆ โดยเฉพาะหลักกรรม และหลักการปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้น เช่น เพราะสิ่งทั้งหลายไม่มีตัวตน ความเป็นไปในรูปกระแสแห่งเหตุปัจจัย ที่สัมพันธ์สืบต่อเนื่องอาศัยกัน จึงเป็นไปได้ กรรมจึงมีได้และเพราะสิ่งทั้งหลายไม่มีตัวตน ความหลุดพ้นจึงมีได้ดังนี้ เป็นต้น

1.4 ปฏิจสุมุบาท ความหมาย คือ การเกิดขึ้นพร้อมแห่งธรรมทั้งหลายโดยอาศัยกัน การที่สิ่งทั้งหลายอาศัยกันๆ จึงเกิดมีขึ้น หรือการที่ทุกข์เกิดขึ้นเพราะอาศัยปัจจัยสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันมาปฏิจสุมุบาท เป็นหลักธรรมอีกหมวดหนึ่ง ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงในรูปของกฎธรรมชาติ หรือหลักความจริงที่มีอยู่โดยธรรมดา ไม่เกี่ยวกับการอุบัติของพระศาสดาทั้งหลาย ประกอบไปด้วย

1.4.1 อวิชชา (ignorance, lack of knowledge) = ความไม่รู้ไม่เห็นตามความเป็นจริง ความไม่รู้เท่าทันตามสภาวะ ความหลงไปตามสมมุติบัญญัติความไม่เข้าใจโลก และชีวิตตามที่เป็นจริง ความไม่รู้ที่แฝงอยู่กับความเชื่อถือต่างๆ ภาวะขาดปัญญา ความไม่หยั่งรู้ เหตุปัจจัย การไม่ใช่ปัญญาหรือปัญญาไม่ทำงานในขณะนั้น

1.4.2 สังขาร (volitional activities) = ความคิดปรุงแต่ง ความจงใจ มุ่งหมาย ตัดสินใจ และการที่จะแสดงเจตนาออกเป็นการกระทำกระบวนความคิดที่เป็นไปตามความโน้มเอียง ความเคยชิน และคุณสมบัติต่างๆ ของจิตซึ่งได้สั่งสมไว้

1.4.3 วิญญาณ (consciousness) = การรู้ต่ออารมณ์ต่างๆ คือ เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น รู้รส รู้สัมผัสกาย รู้ต่ออารมณ์ที่มีในใจ ตลอดจนสภาพพื้นเพของจิตใจในขณะนั้นๆ

1.4.4 นามรูป (animated organism) = ความมีอยู่ของรูปธรรมและนามธรรม ในความรับรู้ของบุคคล ภาวะที่ร่างกายและจิตใจทุกส่วนอยู่ในสภาพที่สอดคล้องและปฏิบัติหน้าที่ เพื่อตอบสนองในแนวทางของวิญญาณที่เกิดขึ้นนั้น ส่วนต่างๆ ของร่างกายและจิตใจที่เจริญหรือเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพจิต

1.4.5 สฬายตนะ (the six sense-bases) = ภาวะที่อายตนะที่เกี่ยวข้องปฏิบัติหน้าที่ โดยสอดคล้องกับสถานการณ์นั้นๆ

1.4.6 ผัสสะ (contact) = การเชื่อมต่อความรู้กับโลกภายนอก การรับรู้อารมณ์ หรือประสบการณ์ต่างๆ

1.4.7 เวทนา (feeling) = ความรู้สึกสุขสบาย ถูกใจ หรือทุกข์ไม่สบาย หรือเฉยๆ ไม่สุขไม่ทุกข์

1.4.8 ตัณหา (craving) = ความอยาก ทะยานร่ำรนาหาสิ่งอันวยสุขเวทนา หลีกหนีสิ่งที่ก่อทุกข์เวทนา แยกโดยอาการเป็น อยากได้อยากเอา อยากเป็น อยากคงอยู่ในภวะนั้นๆ ยิ่งยั่นตลอดไป อยากเลิยงพ้นอยากให้ดับสูญ หรืออยากทำลาย

1.4.9 อุปาทาน (attachment, clinging) = ความยึดติดถือมั่นในเวทนาที่ชอบหรือชัง รวบรวมสิ่งต่างๆ และภาวะชีวิตที่อานวยเวทนานั้นเข้ามาผูกพันกับตัว, การเพ่งคำถือความสำคัญของภาวะและสิ่งต่างๆ ในแนวทางที่เสริมหรือสนองตัณหาของตน

1.4.10 ภพ (process of becoming) = กระบวนการพฤติกรรมทั้งหมดที่แสดงออกเพื่อสนองตัณหาอุปาทานนั้น (กรรมภพ-the active process) และ ภาวะแห่งชีวิตสำหรับตัวตน หรือตัวตนที่จะมีจะเป็นในรูปใดรูปหนึ่ง (อุปปัตติภพ-the passive process) โดยสอดคล้องกับอุปาทานและกระบวนการ พฤติกรรมนั้น

1.4.11 ชาติ (birth) = การเกิดความตระหนักในตัวตนว่าอยู่หรือไม่ได้อยู่ในภาวะชีวิตนั้นๆ มีหรือไม่ได้มีเป็นหรือไม่ได้เป็นอย่างนั้นๆ

1.4.12 ชรามรณะ (decay and death) = ความสำนึกในความขาด พลาด หรือพรากแห่งตัวตน จากภาวะชีวิตอันนั้น ความรู้สึกที่ตัวตนถูกคุกคามด้วยความสูญสิ้น สลาย หรือพลัดพรากจากภาวะชีวิตนั้นๆหรือจากการได้มีได้เป็นอย่างนั้นๆ จึงเกิด โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส พ่วงมาด้วย คือ รู้สึกคับแค้น ขัดข้อง ขุ่นมัว แห้งใจ หดหู่ซึมเซา หวาด กังวลไม่สมหวัง กระวนกระวาย และทุกข์เวทนาต่างๆ

หลักธรรมที่สืบเนื่องจากปฏิจจสมุปบาท

ปฏิจจสมุปบาทนั้นถือว่าเป็นหลักใหญ่ที่ครอบคลุมธรรมได้ทั้งหมด เมื่ออธิบายปฏิจจสมุปบาทแล้วควรกล่าวถึงหลักธรรมสำคัญชื่ออื่นๆ เพื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์กันและเพื่อเพิ่มความเข้าใจของหลักธรรมเหล่านั้น หลักธรรมที่กล่าวไว้ในนี้มี 2 อย่าง คือ กรรม และอริยสัจ 4

1. กรรม กรรมเป็นเพียงส่วนหนึ่งในกระบวนการแห่งปฏิจจสมุปบาท ซึ่งเห็นได้ชัดเมื่อแยกส่วนในกระบวนการนั้นออกเป็น วัฏฏะ 3 คือ กิเลส กรรม และวิบาก หลักปฏิจจสมุปบาทแสดงถึงกระบวนการทำกรรมและการให้ผลของกรรมทั้งหมด ตั้งแต่กิเลสที่เป็นเหตุให้ทำกรรม จนถึงวิบากอันเป็นผลที่จะได้รับ เมื่อเข้าใจปฏิจจสมุปบาทดีแล้ว ก็เป็นอันเข้าใจหลักกรรมชัดเจนไปด้วย

กล่าวโดยสรุป คุณค่าที่ต้องการในทางจริยธรรมของหลักสูตร มีดังนี้:

- 1.1 ให้เป็นผู้หนักแน่นในเหตุผล และมองเห็นการกระทำและผลการกระทำตามแนวทางของเหตุปัจจัย ไม่เชื่อสิ่งมมาย ตื่นข่าว เช่น เรื่องแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น
- 1.2 ให้เห็นว่า ผลสำเร็จที่ตนต้องการ จุดหมายที่ปรารถนา จะเข้าถึงหรือสำเร็จได้ด้วยการลงมือทำ
 - จึงต้องพึ่งตนเอง และทำความเพียรพยายาม
 - ไม่มัวคอยโชคชะตา ไม่หวังผลลบลับคาลหรือรอผลการเช่นสรวงอ้อนวอน
- 1.3 ให้มีความรับผิดชอบต่อนตนเอง ที่จะดเว้นจากกรรมชั่ว และรับผิดชอบต่อผู้อื่น ด้วยการช่วยเหลือเกื้อกูลทำความดีต่อเขา
- 1.4 ให้ถือว่าบุคคลมีสิทธิและหน้าที่โดยธรรมชาติที่จะทำการต่างๆ เพื่อแก้ไขปรับปรุงสร้างเสริมตนเองให้ดีขึ้น ไป โดยเท่าเทียมกันสามารถทำตนให้เลวลงหรือให้ดีขึ้น ให้ประเสริฐจนถึงยิ่งกว่าเทวดาและพรหมได้ทุกๆ คน
- 1.5 ให้ถือว่าคุณธรรม ความสามารถ ความดีความชั่วที่ทำความประพฤติปฏิบัติ เป็นเครื่องวัดความทรมานหรือประเสริฐของมนุษย์ไม่ให้มีการแบ่งแยกโดยชาติชั้นวรรณะ
- 1.6 ในแง่กรรมเก่า ให้ถือเป็นบทเรียน และให้รู้จักพิจารณาเข้าใจตนเองตามเหตุผล ไม่คอยเพ่งโทษแต่ผู้อื่น มองเห็นพื้นฐานทุนเดิมของคนที่มีอยู่ในปัจจุบัน เพื่อรู้จักที่จะแก้ไขปรับปรุง และวางแผนสร้างเสริมความเจริญก้าวหน้าต่อไปได้ถูกต้อง
- 1.7 ให้ความหวังในอนาคตสำหรับสามัญชนทั่วไป

2. อริยสัจ เป็นหลักธรรมที่สำคัญเกี่ยวกับความจริงอันเป็นประเสริฐ ประกอบด้วยความจริง 4 อย่าง คือ

2.1 ทุกข์ ได้แก่ชาติชรามรณะ การประจวบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รัก การพลัดพรากจากของรัก ความปรารถนาไม่สมหวัง

2.2 ทุกขสมุทัย เรียกสั้นๆ ว่า สมุทัย (เหตุเกิดแห่งทุกข์) ได้แก่ต้นเหตุ คือความร่าเริงทะยานอยาก ที่ทำให้เกิดภพใหม่ประกอบด้วยความเพติดเพลินและความติดใจ คอยไฝหาความยินดีใหม่ๆเรื่อยๆ ไป มี 3 ข้อ คือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา

2.3 ทุกขนิโรธ เรียกสั้นๆ ว่า นิโรธ (ความดับทุกข์) ได้แก่การที่ดับขาดไปไม่เหลือ ด้วยการคลายออก สลัดออก ฟ้นไปได้ไม่พัวพัน อีกนัยหนึ่ง คือ ภาวะแห่งนิพพาน ที่ไม่มีความทุกข์เป็นสุขโดยไม่ขึ้นต่อตัณหา ไม่ถูกบีบคั้นด้วยความรู้สึกระวนกระวาย หวาดกังวล เป็นต้น มีชีวิตที่เป็นอยู่ด้วยปัญญา ซึ่งบริสุทธิ์เป็นอิสระ สงบ ปลอดภัย ผ่องใส เบิกบาน หน้าที่ต่อนิโรธ คือ ทำให้แจ้ง ทำให้สำเร็จ ทำให้เกิดมีเป็นจริงขึ้นมาหรือ บรรลุถึง เรียกว่า สัจฉิกิริยา

2.4 ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา (ปฏิปทาที่นำไปสู่ความดับแห่งทุกข์) เรียกสั้นๆ ว่า มรรค ได้แก่ ทางประเสริฐมีองค์ประกอบ 8 อย่าง คือ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติและสัมมาสมาธิ

2. มัชฌิมาปฏิปทา คือ ข้อปฏิบัติที่เป็นกลางตามกฎธรรมชาติหรือทางสายกลาง มัชฌิมาปฏิปทาหรืออริยสัจข้อสุดท้าย คือ มรรค เป็นประมวลหลักความประพฤติปฏิบัติหรือระบบจริยธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนา เป็นคำสอนภาคปฏิบัติที่จะช่วยให้การดำเนินสู่จุดหมายตามแนวทางของกระบวนการธรรมที่รู้เข้าใจแล้วนั้น เป็นผลสำเร็จขึ้นมาในชีวิตจริง หรือเป็นวิธีการใช้กฎเกณฑ์แห่งกระบวนการของธรรมชาติให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตจนถึงที่สุด ประกอบด้วยหลักธรรมดังต่อไปนี้

2.1 สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ (Right View หรือ Right Understanding)

2.2 สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ (Right Thought)

2.3 สัมมาวาจา วาจาชอบ (Right Speech)

2.4 สัมมากัมมันตะ การกระทำชอบ (Right Action)

2.5 สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ (Right Livelihood)

2.6 สัมมาวายามะ พยายามชอบ (Right Effort)

2.7 สัมมาสติ ระลึกรู้ชอบ (Right Mindfulness)

2.8 สัมมาสมาธิ จิตมั่นชอบ (Right Concentration)

องค์ประกอบทั้ง 8 นี้มีใช้ทาง 8 ทาง หรือหลักการที่ต้องยกขึ้นมาปฏิบัติให้เสร็จสิ้นไปทีละข้อตามลำดับ แต่เป็นส่วนประกอบของทางสายเดียวกัน ต้องอาศัยกันและกัน และต้องปฏิบัติเคียงข้างกันไปโดยตลอด

จากการศึกษาเอกสาร ตำราที่เกี่ยวข้องหนังสือธรรมะ ทั้งประวัติความมาและเนื้อหาที่ปรากฏในหนังสือธรรมะ ทำให้ทราบว่าพระไตรปิฎกถือเป็นคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาลำดับแรกที่ได้จัดบันทึกเป็นตัวหนังสือโดยใช้ภาษาต่างๆ เช่น ภาษามคธ ภาษาบาลีสันสกฤต เป็นต้น และมีการแต่งวรรณกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ด้านเนื้อหาปรากฏเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับหลักพุทธธรรมที่มาจากพุทธพจน์ของพระพุทธเจ้าซึ่งถือเป็นแก่นแท้ของศาสนา นอกจากนี้ยังปรากฏหลักธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวัน จากการศึกษาดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยได้นำไปเป็นแนวทางในการวิเคราะห์เนื้อหาที่ปรากฏในหนังสือธรรมะ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาหนังสือธรรมะ

จากการรวบรวมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาหนังสือธรรมะหรือพระธรรมเทศนา ผู้วิจัยได้แบ่งประเภทของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องออกเป็น 2 ประเภท คือ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาการใช้ภาษาในหนังสือธรรมะ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลวิธีการนำเสนอเนื้อหาในการศึกษาธรรมะด้านต่างๆ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาการใช้ภาษาในหนังสือธรรมะหรือพระธรรมเทศนามีผู้ศึกษาวิจัยไว้ดังนี้

นิกิจ พลายชุม (2523) ศึกษาเรื่อง “วิเคราะห์วรรณกรรมของพุทธทาสภิกขุ” งานวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาศาสนาการตีความธรรมะ และการใช้ถ้อยคำ ตำนวน และภาษาที่ปรากฏในผลงานของพุทธทาสภิกขุ ผู้วิจัยได้ศึกษาวรรณกรรมต่างๆ ของพุทธทาสภิกขุ การสัมภาษณ์พุทธทาสภิกขุ และผู้รู้อื่นๆ เป็นการศึกษาเชิงวิเคราะห์โดยใช้ปรัชญาศาสนาเป็นเกณฑ์ ผลการศึกษาพบว่า ในวรรณกรรมของพุทธทาสภิกขุมีปรัชญาศาสนาสำคัญๆ หลายศาสนา เช่น ปรัชญาพุทธศาสนา ทั้งฝ่ายเถรวาท และมหายาน ศาสนาฮินดู ศาสนาเชน ศาสนาคริสต์ เฉพาะพุทธศาสนา แนวการสอนแบบเซ็น ดูเหมือนมีอิทธิพลต่องานของพุทธทาสภิกขุมากที่สุด ศาสนาเหล่านี้มีปรัชญาพื้นฐานเหมือนกัน คือ ต่างก็สอนให้คนละความเห็นแก่ตัว เพื่อลดความทุกข์และบรรลุสุขนิรันดร์ในสวรรค์ ศาสนาพุทธต่างจากศาสนาอื่นตรงที่สอนให้ไปไกลกว่านั้น คือให้เข้าถึงนิพพานอันเป็นสภาวะที่ดับโดยไม่เหลือ

การตีความธรรมมีสองประเภท คือ การตีความในแง่บุคลาธิษฐาน และธรรมาธิษฐาน พุทธทาสภิกขุใช้ว่า “ภาษาคน” กับ “ภาษาธรรม” ภาษาคนตีความโดยการอธิบายความตามรูปศัพท์ให้ชัดเจนขึ้นและเล่านิทานประกอบ ภาษาธรรมตีความโดยใช้ปริศนาธรรม และถ้อยคำตำนวน เพื่อค้นหาความหมายที่แฝงอยู่ ณ ข้อความนั้นๆ

พุทธทาสภิกขุมักจะใช้คำศัพท์ซ้ำๆ มีศัพท์ภาษาอังกฤษปน และรุ่งรังไปด้วยศัพท์เฉพาะ แต่ลีลาการสอนก็มีชีวิตชีวา และท้าทายความคิดอย่างยิ่ง ท่านใช้ภาษาง่ายๆ แต่กินความลึกซึ้ง

ประภา เกตุคง (2539) ศึกษาเรื่อง “การศึกษาบทความพระนิพนธ์ของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก” ผลการวิจัยพบว่า การตั้งชื่อบทนิพนธ์ที่ทรงใช้มากที่สุด คือ การตั้งชื่อเรื่องตรงตามเนื้อหา รองลงมา เป็นการตั้งชื่อเรื่องโดยชี้ความสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับสิ่งอื่นๆ การตั้งชื่อเรื่องแบบชวนให้คิดและการตั้งชื่อเรื่องโดยใช้ภาพพจน์ตามลำดับ การนำเสนอเนื้อหาเป็นการบรรยายธรรมในหัวข้อต่างๆ หัวข้อธรรมะที่ทรงนำมาใช้ในการนิพนธ์บทความได้แก่ ทศพิธราชธรรม พรหมวิหารธรรม เบญจศีล เบญจธรรม กุศลธรรม และอกุศลกรรม ฆราวาสธรรม อริยสัจ 4 ไตรลักษณ์ ไตรสิกขา และนิพพานสมบัติ ด้วยพระอัจฉริยภาพในทางภาษาพระองค์สามารถนำหัวข้อธรรมะดังกล่าวมานิพนธ์เป็นบทความได้หลากหลายชื่อเรื่อง โดยไม่ซ้ำกัน คือ สามารถใช้ธรรมะในหัวข้อเดียวกันมาเสนอด้วยวิธีต่างๆ กัน ทำให้ได้บทความหลายเรื่อง ด้านการใช้ภาษาพบว่า ภาษาที่ทรงใช้ส่วนใหญ่เป็นภาษาที่สามัญที่คนทั่วไปอ่านเข้าใจง่าย เมื่อทรงใช้ศัพท์จะทรงอธิบายศัพท์นั้นด้วยการแปล การขยายความและการนิยามศัพท์ให้เกิดความเข้าใจอย่างชัดเจน การใช้คำ มีการใช้คำแบบซ้ำคำ หลากคำ สร้างคำขึ้นใช้และสรรคำใช้ได้เหมาะสมกับเนื้อหา

ประโยคที่ทรงนำมาใช้มากที่สุดได้แก่ ประโยคคำถาม โดยใช้ในการเปิดประเด็น ประโยคเหตุผล และประโยคอุทาน

ลักษณะการใช้ข้อความต่อเนื่อง การใช้ย่อหน้าแต่ละย่อหน้าเป็นย่อหน้าที่ดี ประกอบด้วย เอกภาพ สัมพันธภาพ และสารัตถภาพ ย่อหน้าแต่ละย่อหน้าต่อเนื่องกันอย่างราบรื่น ด้านการใช้สำนวนโวหาร มีการใช้สำนวนโวหารแบบอธิบายเป็นส่วนใหญ่ การอธิบายใช้ทั้งการนิยาม การเปรียบเทียบ การใช้ตัวอย่าง การกล่าวไปตามลำดับ เป็นการสร้างความเข้าใจจากง่ายไปยาก ที่ละประเด็น แล้วจึงสรุปทำให้จับใจความได้ง่ายและเข้าใจชัดเจน โวหารที่ใช้รองลงมา คือ การอภิปรายโน้มน้าวใจ ให้ปฏิบัติธรรมะตามสมควรแก่สภาพของผู้รับสาร นอกจากนี้ทรงใช้บรรยายโวหารในการเล่าเรื่องเป็นตัวอย่างประกอบข้อธรรมะ และมีการอ้างอิงพุทธภาษิตประกอบโดยระบุที่มาอย่างชัดเจน

สราวุธ เป้นทองรอง (2546) ศึกษาเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์พระธรรมเทศนาที่แสดงในงานพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี” งานวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาพระธรรมเทศนาที่แสดงในงานพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ในด้านลักษณะการใช้ภาษาและกลวิธีการนำเสนอ โดยใช้ข้อมูลจากหนังสือพระธรรมเทศนา เล่ม 1 ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี จำนวน 89 สำนวน และเสนอผลการศึกษาค้นคว้าแบบพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า ด้านการใช้ภาษามีลักษณะการใช้ภาษา 3 ลักษณะ คือ การใช้คำ มีการใช้คำราชาศัพท์ การใช้คำศัพท์ทางศาสนา การใช้คำศัพท์และสร้างศัพท์จากภาษาบาลีและสันสกฤต และการใช้การหลีกคำ การเรียบเรียงประโยค มีการใช้ลักษณะประโยคภาษาพูดมากกว่าภาษาเขียน การสร้างประโยคจะใช้การเน้นส้นฐานเป็นคู่กันหรือประโยคขนานความ และจะมีการใช้จังหวะคำในประโยค เพื่อความไพเราะ น่าฟังของพระธรรมเทศนา การขยายความ มีการขยายความให้รายละเอียดหลายวิธี คือ การขยายความโดยการให้คำนิยาม การเปรียบเทียบ การยกตัวอย่าง การชี้ให้เห็นสิ่งที่แตกต่าง การแสดงเหตุผล การอ้างอิงตัวบุคคล สถานที่ การยกถ้อยคำสำนวน คำพังเพย มาประกอบการอธิบาย และการเล่าเรื่องจากชาดก

ด้านกลวิธีการนำเสนอ พระภิกษุผู้เทศนาใช้กลวิธีการนำเสนอตามหลักการเทศนาธรรม คือ การขึ้นต้นพระธรรมเทศนา มีการขึ้นต้นด้วยอุทเทสและการขึ้นต้นด้วยคำถวายพระพร และตามด้วยอุทเทส การดำเนินเรื่องในพระธรรมเทศนามี 2 ลักษณะคือ การดำเนินเรื่องแบบยกนิทานชาดกขึ้นเพื่อสั่งสอน และการดำเนินเรื่องแบบแสดงเนื้อหาธรรมะทั่วไป การลงท้ายพระธรรมเทศนามีอยู่

4 ลักษณะ คือ พระธรรมเทศนาที่มีการลงท้ายด้วยการให้พร การลงท้ายด้วยการกล่าวสรุปธรรม และการให้พร การลงท้ายด้วยการกล่าวอ้างผู้ตายและการให้พร และการลงท้ายด้วยการสรุปธรรม กล่าวอ้างผู้ตายที่ได้ประพฤติกรรมตามที่แสดงมาและการให้พร

ฉมพรี เหล่าวิเศษกุล (2547) ศึกษาเรื่อง “การศึกษากลไกลิงภาษาเทศนาของพระปัญญานันทภิกขุ และพระพยอม กัลยาโณ” รวบรวมข้อมูลจากแถบบันทึกเสียงการเทศนาของพระปัญญานันทภิกขุ และพระพยอม กัลยาโณ และถ่ายทอดเสียงเป็นตัวอักษร เพื่อนำมาศึกษาลักษณะภาษา และกลไกการโน้มน้าวในภาษาเทศนา สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลคืออัตราส่วนร้อยละ ผลการศึกษาพบว่า ลักษณะภาษาเทศนาของพระปัญญานันทภิกขุในด้านการใช้ภาษาเชิงเปรียบเทียบ มีจำนวนมากกว่าพระพยอม กัลยาโณ สำหรับการเลือกใช้คำประเภทต่างๆ พบการใช้สำนวนภาษาปากในภาษาเทศนาทั้งของพระปัญญานันทภิกขุและพระพยอม กัลยาโณในจำนวนสูงที่สุด โดยพระพยอม กัลยาโณใช้สำนวนภาษาปากมากกว่าพระปัญญานันทภิกขุ รองลงมาคือการใช้คำระดับสูง ซึ่งพระปัญญานันทภิกขุใช้มากกว่าพระพยอม กัลยาโณ ส่วนระดับคำที่พระภิกษุทั้งสองรูปใช้เพียงเล็กน้อยคือคำสแลงและคำพ้องสมัย สำหรับการให้ภาษาพระพบว่า พระปัญญานันทภิกขุใช้ภาษาพระมากกว่าพระพยอม กัลยาโณ ในการใช้คำซ้อนพบว่าพระปัญญานันทภิกขุ ใช้คำซ้อนมากกว่าพระพยอม กัลยาโณ แต่พระพยอม กัลยาโณ ใช้คำทับศัพท์ภาษาต่างประเทศมากกว่าพระปัญญานันทภิกขุ ส่วนการใช้กลไกการโน้มน้าวในภาษาเทศนาพบว่า พระพยอม กัลยาโณ ใช้กลไกการโน้มน้าวโดยรวมมากที่สุด โดยพระพยอม กัลยาโณใช้คำถามเชิงวาทศิลป์มากที่สุด ส่วนพระปัญญานันทภิกขุใช้การอ้างถึงพุทธศาสนาและพุทธภาษิตในจำนวนสูงสุด

ช่อฟ้า เกตุเรืองโรจน์ (2553) ศึกษาเรื่อง “กระบวนการและกลวิธีการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดพุทธธรรม ในหนังสือธรรมะของท่าน ว.วชิรเมธี” วัตถุประสงค์การวิจัย คือเพื่อวิเคราะห์กระบวนการ และกลวิธีการถ่ายทอดธรรมะในผลงานหนังสือธรรมะของท่าน ว.วชิรเมธี และศึกษาวิธีการและรูปแบบในการถ่ายทอดพุทธธรรมผ่านหนังสือธรรมะของท่านให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมนั้น ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการในการถ่ายทอดหนังสือธรรมะในส่วนของเนื้อหา มีกระบวนการ โดยเริ่มจากแรงบันดาลใจของผู้เขียน หากความรู้ในเรื่องนั้นๆ กำหนดแนวทาง ลงมือทำงานเขียน ส่งบรรณาธิการของสำนักพิมพ์ตรวจแก้ไขให้ถูกต้อง ดูแลเทคนิคการพิมพ์ และจัดพิมพ์หลังได้รับอนุญาตจากผู้เขียน ส่วนรูปแบบแต่ละสำนักพิมพ์ จะสร้างสรรค์รูปแบบตามกลุ่มเป้าหมาย และเอกลักษณ์ของสำนักพิมพ์นั้นๆ กลวิธีที่ใช้ในการถ่ายทอดหนังสือธรรมะจำแนกได้ 2 ลักษณะ คือ กลวิธีทางภาษา และกลวิธีการนำเสนอ โดยกลวิธีทางภาษาที่ใช้มากที่สุดสามอันดับแรกได้แก่

การใช้คำสัมผัสคล้องจอง การใช้ภาพพจน์ประเภทอุปมา และการเล่นคำประเภทคำซ้ำ ตามลำดับ ส่วนกลวิธีการนำเสนอที่ผู้เขียนใช้มากที่สุดตามลำดับได้แก่ การยกตัวอย่างประเภทวาทีของบุคคล การยกตัวอย่างประเภทพฤติกรรมหรือประสบการณ์ของบุคคล และการเปรียบเทียบตามลำดับ วิธีการที่ท่าน ว.วชิรเมธี ใช้ในการถ่ายทอดพุทธธรรมให้สอดคล้องกับบริบทของสังคม คือ การยกตัวอย่างประเภทเหตุการณ์ ซึ่งสามารถจำแนกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ บริบทภาพรวมของสังคม บริบทเหตุการณ์รายวัน และบริบทเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์

รูปแบบการถ่ายทอดพุทธธรรมให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมให้ความสำคัญ โดยเน้นการถ่ายทอดให้ร่วมสมัย ประกอบด้วยการใช้ภาษาต้องเป็นภาษาของคนร่วมสมัย สำนวน การเขียนเข้าใจง่าย การยกตัวอย่าง เป็นการยกตัวอย่างที่สมจริง ใกล้ตัว และตัวตนของผู้เขียนเป็นคนร่วมสมัย ใช้ประสบการณ์ตรงเพื่อถ่ายทอดพุทธธรรมอย่างถึงแก่น

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาการใช้ภาษาในหนังสือธรรมะหรือ พระธรรมเทศนา สรุปได้ว่า การใช้ภาษาในหนังสือธรรมะประกอบด้วยการใช้คำหลายประเภท เพื่อให้งานเขียนมีความน่าสนใจ ผู้เขียนจึงเลือกใช้คำที่หลากหลายสร้างสรรค์ผลงานขึ้น เช่น มีการใช้คำราชาศัพท์ การใช้คำศัพท์ทางศาสนา การใช้คำศัพท์และสร้างศัพท์จากภาษาบาลีและสันสกฤต การใช้คำหลายคำ การสร้างคำขึ้นใหม่ การใช้คำภาษาต่างประเทศ ฯลฯ ซึ่งจากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้น ผู้วิจัยได้นำแนวทางการศึกษาด้านการใช้ภาษาจากงานวิจัยของ สราวุธ เป้นทองรอง (2546); ฌุมพรี เหล่าวิเศษกุล (2547) และ ช่อฟ้า เกตุเรืองโรจน์ (2553) ซึ่งผู้วิจัยได้ประมวลความรู้ที่ได้จากงานวิจัยข้างต้นมาใช้เป็นเกณฑ์ในการศึกษาด้านการใช้คำ ในหนังสือธรรมะในครั้งนี้

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลวิธีการนำเสนอเนื้อหาในการศึกษาธรรมะด้านต่างๆ มีผู้ศึกษาวิจัยดังต่อไปนี้

พระมหาบุญหลาย ถาวโร (สร้างนานอก) (2549) ศึกษาเรื่อง “การเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชปัญญาเมธี (สมชาย กุศลจิตฺโต)” จากการศึกษาพบว่า 1) รูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรมของพระปัญญาเมธี มีอยู่ 5 ประเภท ได้แก่ การปาฐกถา การบรรยาย การสัมมนา การสัมภาษณ์ และการแสดงพระธรรมเทศนา ส่วนการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่มี 2 รูปแบบ 1) สื่อสิ่งพิมพ์เป็นช่องทางในการเผยแผ่พุทธธรรม ในรูปแบบของหนังสือ บทความ หนังสือพิมพ์ นิตยสารต่างๆ 2) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ผ่านรายการวิทยุ รายการโทรทัศน์ พบว่า ก่อนที่ท่านจะออกรายการทุกครั้ง

มีการเตรียมข้อมูล เนื้อหาของธรรมะ เพื่อให้สามารถเข้าสู่ผู้ฟังได้อย่างชัดเจน มีการนำเสนอทั้งภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษาบาลี ซึ่งการนำเอาถ้อยคำหลักพุทธธรรมมาใช้ มี 5 ประเภท คือ พุทธศาสนสุภาษิต สุภาษิต คำคม คำกลอน และการใช้ภาษาอังกฤษเพื่อการเผยแผ่ธรรมะ

พระมหาศัศดิ์พิชิต ฐานสิทุโธ (ชัยดี) (2549) ศึกษาเรื่อง “ศึกษาบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมของพระวิสุทธาธิปดี (วีระ ภาทจาโร)” จากการศึกษาพบว่า การเผยแผ่พุทธธรรมของ พระวิสุทธาธิปดี (วีระ ภาทจาโร) ท่านได้เผยแผ่ผ่านบทบาทภาระงาน กิจกรรมคณะสงฆ์ทั้ง 6 ประการ ได้แก่ บทบาทการปกครอง บทบาทศาสนศึกษา บทบาทสาธารณูปการ บทบาทการศึกษาสงเคราะห์ บทบาทสาธารณสงเคราะห์ และบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรม รูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรมของท่านแบ่งเป็น 3 ประเภท คือ 1) รูปแบบการใช้สื่อบุคคล ได้แก่ ตัวท่านอันเป็นสื่อบุคคลที่สำคัญในการทำให้ผู้อื่นได้รับสาร คือ พระธรรมเทศนา การบรรยายธรรม การให้โอวาท และการกล่าวสัมโมทนียกถา ซึ่งรูปแบบดังกล่าวมีวิธีการนำเสนอ 5 วิธี คือ (1) นำเสนอโดยตรง (2) นำเสนอ โดยการเปรียบเทียบ อุปมาอุปมัย (3) นำเสนอโดยใช้ตัวอย่าง (4) นำเสนอโดยเชื่อมโยงกับสถานการณ์ (5) นำเสนอโดยวิธีการยกพุทธศาสนสุภาษิต คำคม โคลง คำกลอนประกอบ 2) รูปแบบการใช้สื่อมวลชน ได้แก่ สื่อวิทยุโทรทัศน์ สื่อวิทยุกระจายเสียง สื่อสิ่งพิมพ์ 3) รูปแบบการใช้สื่อเฉพาะกิจ ได้แก่ การสร้างวัดอุ้มงคล บทความ แกลอนบันทึกเสียง ด้านแนวทางการเผยแผ่พุทธธรรมท่านมีแนวทางเผยแผ่ทั้งในเชิงรุกเชิงรับ การเผยแผ่ในเชิงรุกได้แก่ โครงการเปิดพระอารามภาคกลางคืน โครงการเรายกวัดมาไว้ที่เขาวงกต โครงการยกวัดไปไว้ในตลาด โครงการร่มโพธิ์ โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ แบบบูรณาการ การท่องเที่ยวเชิงพุทธ การส่งเสริมบุคลากรในการเผยแผ่พุทธธรรมทางวิทยุโทรทัศน์ วิทยุกระจายเสียง และการเผยแผ่ในต่างประเทศ การเผยแผ่ในเชิงรับได้แก่ โครงการอบรมพระนวกะตลอดปี การจัดตั้งศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาวัดสุทัศนเทพวราราม

นอกจากนี้ ท่านยังมีแนวทางการเผยแผ่พุทธธรรม ด้วยการใช้ถ้อยคำ สามารถแบ่งเป็น 2 แนวทางด้วยกัน คือ 1) การใช้ถ้อยคำ แบ่งได้เป็น 3 ลักษณะดังนี้ (1) การใช้คำเข้าใจง่าย (2) การใช้คำลัทธิขงจื๊อ ซึ่งมีลักษณะเป็นการแสดงความคุ้นเคยและสร้างความสนิทใจ การใช้คำภาษาบาลีท่านจะแปลความหมายให้ด้วย (3) การใช้คำหรือใช้ภาษาร่วมสมัยในการสื่อสาร 2) การใช้ภาพพจน์ แบ่งได้ 2 ลักษณะดังนี้ (1) การใช้ภาพพจน์อุปมา (2) การใช้ภาพพจน์บุคลาธิษฐาน การเผยแผ่พุทธธรรมของพระวิสุทธาธิปดี (วีระ ภาทจาโร) มีความหลากหลาย ทันสมัย เข้ากับยุค เข้ากับเหตุการณ์ เป็นปัจจัยส่งเสริมสนับสนุนให้การเผยแผ่พุทธธรรมประสบความสำเร็จ ซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นแบบอย่างหรือประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่พุทธธรรมเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาสืบไป

พระมหาประเทือง จิตปัญโญ (เสริมใหม่) (2550) ศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ผลงานทางวิชาการพระพุทธศาสนาของศาสตราจารย์พิเศษจ้านงค์ ทองประเสริฐ” วัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ ศึกษาวิจัยผลงานหนังสือ 6 เล่ม คือ จักรวาลวิทยาพระพุทธศาสนา แผนการกู้อิสรภาพของเจ้าชายสิทธัตถะ พุทธวิธีในการประกาศพระพุทธศาสนา, ดายแล้วเกิดหรือไม่? พุทธศาสนา ศาสนาประจำชาติไทย พุทธศาสนากับสังคมและการเมือง และศาสนาปรัชญาประยุกต์ ใช้วิธีการรวบรวมและสืบค้นเทียบเคียงกับหลักคำสอนในพระไตรปิฎก เพื่อให้ทราบรายละเอียดและประโยชน์ต่อสังคม ผลการศึกษาพบว่า ผลงานของศาสตราจารย์พิเศษจ้านงค์ ทองประเสริฐเป็นผลงานที่อธิบายปรากฏการณ์ทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองของไทยและของโลก เป็นคุณูปการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทยอย่างกว้างขวาง จนเป็นบรรทัดฐาน เป็นต้นแบบในด้านความถูกต้องเรื่องการศึกษาหลักคำสอนพระพุทธศาสนาในพระไตรปิฎกของสังคมไทย เป็นนักวิชาการผู้มีความเชี่ยวชาญด้านคำสอนพระพุทธศาสนา เป็นผู้มีความกล้าหาญนำเสนอคำสอนของพระพุทธศาสนาเพื่อแก้ปัญหาสังคม เศรษฐกิจ การเมือง

เมื่อเปรียบเทียบระหว่างผลงานทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนาของศาสตราจารย์พิเศษจ้านงค์ ทองประเสริฐกับหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎกพบว่า ผลงานมีความสอดคล้องกับคำสอนในพระพุทธศาสนา โดยยึดหลักความถูกต้องตามหลักฐานที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เนื่องจากเป็นผู้ที่มีความเข้าใจหลักพระพุทธศาสนาที่อยู่ในภาษาที่จารึกในพระไตรปิฎกอย่างลึกซึ้งทั้งทางด้านภาษา วัฒนธรรม ประเพณี ทำให้ถ่ายทอดเป็นผลงานวิชาการในภาษาไทยได้อย่างถูกต้องแม่นยำ

ด้านโครงสร้าง มีการใช้หลักธรรมในพระไตรปิฎก อธิบาย วิเคราะห์ เสนอแนะ ได้แย้งปรากฏการณ์ สถานการณ์ทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง

ด้านเนื้อหา ได้ประยุกต์หลักธรรมในพระไตรปิฎก แสดงหลักปรัชญาโดยสืบค้นพื้นฐานความเชื่อทางปรัชญา โยงให้เห็นถึงสาเหตุของความเป็นจริง แล้วรับรองด้วยหลักพุทธธรรม

ด้านวิชาการ ได้เป็นผู้สร้างวาทกรรม ในผลงานทำให้เป็นบรรทัดฐานในงานวิชาการพระพุทธศาสนาทั้งในด้านการตีความ การวิเคราะห์ การตัดสินใจ หลักพุทธธรรมในพระไตรปิฎกกับเหตุการณ์ สถานการณ์ ที่เป็นประเด็นทางสังคม แสดงให้เห็นว่าหลักพุทธธรรมสามารถนำไปประยุกต์แก้ไขปัญหาทางสังคม ทั้งในระดับปัจเจกและระดับโครงสร้าง

ด้านคุณค่าต่อสังคมพบว่า เป็นผลงานนี้มีคุณค่าต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในสังคมไทยอย่างกว้างขวาง โดยคุณค่าที่มีต่อครอบครัวพบในผลงานเรื่อง ศาสนาปรัชญาประยุกต์ คุณค่าที่มีต่อการเมืองการปกครอง พบในผลงานเรื่องพระพุทธศาสนากับสังคมและการเมือง คุณค่าที่มีต่อการศึกษา พบในผลงานเรื่อง ศาสนาปรัชญาประยุกต์ คุณค่าที่มีต่อเศรษฐกิจ พบในผลงานเรื่อง ศาสนาปรัชญาประยุกต์ คุณค่าที่มีต่อประเพณีวัฒนธรรมและพระพุทธศาสนามีปรากฏในผลงานทั้ง 6 เล่ม

สุธีรา สัตยพันธ์ (2551) ศึกษาเรื่อง “งานของ ดังตฤณ ในฐานะวรรณกรรมพุทธศาสนาแนววัฒนธรรมประชานิยม” งานวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาผลงานของ “ดังตฤณ” ในฐานะวรรณกรรมพุทธศาสนาแนววัฒนธรรมประชานิยม และเพื่อวิเคราะห์รูปแบบ เนื้อหา และกลวิธีนำเสนอในผลงานดังกล่าว เพื่อให้เห็นลักษณะของวรรณกรรมพุทธศาสนาแนววัฒนธรรมประชานิยม ผลการวิจัยพบว่า วัฒนธรรมประชานิยมมีอิทธิพลต่อการสร้างงานวรรณกรรมพุทธศาสนา กล่าวคือ งานวรรณกรรมพุทธศาสนาปรับเปลี่ยนรูปแบบและการนำเสนอเนื้อหา เพื่อให้มีรูปแบบการนำเสนอที่น่าสนใจ เนื้อหาเข้าถึงกลุ่มผู้อ่านได้ง่าย และได้รับความนิยมจากผู้อ่านเป็นจำนวนมาก ผลงานของ “ดังตฤณ” มีรูปแบบการนำเสนอที่หลากหลาย ทั้งรูปแบบบทความคู่มือการใช้ชีวิตหรือบทความหาเหตุ (How to) รูปแบบบทความสารคดี รูปแบบนวนิยาย และรูปแบบผสมผสาน โดยนำเสนอผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ และสื่อสมัยใหม่ เช่น อินเทอร์เน็ต การนำเสนอเนื้อหาธรรมะในรูปแบบที่หลากหลายทำให้วรรณกรรมพุทธศาสนาของ “ดังตฤณ” เข้าถึงกลุ่มผู้อ่านได้เป็นจำนวนมาก ด้านเนื้อหา งานของ “ดังตฤณ” นำเสนอเนื้อหาหลัก 4 กลุ่มได้แก่ เนื้อหาเรื่องกรรม เนื้อหาเรื่องการปฏิบัติวิปัสสนาตามแนวสติปัฏฐาน 4 เนื้อหาเรื่องความรัก และเนื้อหาว่าด้วยธรรมะเบ็ดเตล็ด

ส่วนกลวิธีการนำเสนอเนื้อหาทางพุทธศาสนานั้น ผู้แต่งนำเสนอเนื้อหาพุทธศาสนาโดยการอธิบายเนื้อหาธรรมะเชื่อมโยงกับเหตุการณ์ร่วมสมัย นำเสนอเนื้อหาพุทธศาสนาผ่านเรื่องเล่าซึ่งแบ่งออกได้เป็น การนำเสนอเนื้อหาธรรมะโดยเชื่อมโยงกับเหตุการณ์ร่วมสมัย วิธีชีวิต สังคมสมัยใหม่ การนำเสนอเนื้อหาธรรมะผ่านบทสนทนาของตัวละคร การนำเสนอเนื้อหาธรรมะผ่านตัวละคร การนำเสนอเนื้อหาธรรมะผ่านฉาก กลวิธีการนำเสนอเหล่านี้ ทำให้เข้าใจเนื้อหาธรรมะได้ง่าย งานของ “ดังตฤณ” ลักษณะที่ทำให้พิจารณาได้ว่าเป็นวรรณกรรมพุทธศาสนาแนววัฒนธรรมประชานิยม กล่าวคือ เนื้อหาที่นำเสนอมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตสมัยใหม่ มีรูปแบบการนำเสนอที่หลากหลาย มีการนำรูปแบบที่เดิมใช้สำหรับเนื้อหาทางโลก และเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมประชานิยมมาใช้ในการนำเสนอเนื้อหาธรรมะ และมีการนำเสนองานของ “ดังตฤณ”

ผ่านสื่อที่หลากหลายด้วยเช่นกัน ความหลากหลายและการผสมผสานที่ปรากฏในงานวรรณกรรมพุทธศาสนาของ “ดั่งตถุณ” ทำให้เกิดการเผยแพร่และเป็นที่รู้จักในกลุ่มผู้อ่านที่หลากหลาย นอกจากนี้ยังได้รับความนิยมจากผู้อ่านจำนวนมากเช่นกัน ด้วยเหตุนี้งานวรรณกรรมพุทธศาสนาของ “ดั่งตถุณ” จึงมีลักษณะเป็นวรรณกรรมพุทธศาสนาแนววัฒนธรรมประชานิยม

พระมหาจินดา ไชยนาถ (2552) ศึกษาเรื่อง “การศึกษาองค์ประกอบด้านเนื้อหาและแนวคิดในบทความธรรมบรรยายของพระธรรมปิฎก (ประยูร ธมฺมปญฺโญ)” ผลการศึกษาพบว่า ด้านเนื้อหาพบว่า บทความธรรมบรรยายของพระธรรมปิฎก (ประยูร ธมฺมปญฺโญ) ลักษณะเด่นที่พบ คือ ได้นำเสนอเนื้อหาที่หลากหลาย ท้นต่อสถานการณ์ต่างๆ ที่กำลังเกิดขึ้น พร้อมนำมาเขียนให้ประชาชนได้รับรู้ทันต่อเหตุการณ์ต่างๆ โดยจำแนกเนื้อหาได้ 4 ประเด็น คือ เนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ที่ปรากฏมากที่สุด เนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธธรรมนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต เนื้อหาเกี่ยวกับสังคม และเนื้อหาเกี่ยวกับการศึกษา ตามลำดับ เป็นเนื้อหาที่ให้ความสำคัญกับเรื่องราวโดยภาพรวมเกี่ยวกับสังคมไทย โดยใช้หลักธรรมของพระพุทธศาสนาเข้ามาสอดแทรกในเนื้อหาเป็นการให้แนวทางในการนำไปใช้และปฏิบัติตน พระธรรมปิฎกมีสถานภาพเป็นพระนักคิดชาวพุทธสำหรับโลกสมัยใหม่ ที่สามารถอธิบายและนำเสนอธรรมะต่อสมัยปัจจุบันนี้ได้อย่างเหมาะสม และสอดคล้องกับกระแสความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

ด้านแนวคิดพบว่า บทความธรรมบรรยายของพระธรรมปิฎก (ประยูร ธมฺมปญฺโญ) พบว่า ส่วนใหญ่จะเป็นการนำเสนอทัศนะเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา สังคม และการศึกษา ซึ่งเป็นการหยิบยกเอาประเด็นปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับสังคมไทยร่วมสมัยมากล่าวถึงแนวคิดในบทความธรรมบรรยายของพระธรรมปิฎก (ประยูร ธมฺมปญฺโญ) จึงน่าสนใจไม่น้อยกว่าด้านเนื้อหา แนวคิดที่พระธรรมปิฎก (ประยูร ธมฺมปญฺโญ) ได้นำเสนอไว้หลายด้าน คือ แนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา แนวคิดเกี่ยวกับสังคมไทย และแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษา ซึ่งพบแนวคิดเกี่ยวกับเกี่ยวกับพระพุทธศาสนามากที่สุด ผู้ศึกษาเห็นว่าแนวคิดและหลักธรรมจะสามารถตอบสนอง และเสนอทางออกต่อสังคมในโลกยุคใหม่ได้ ในฐานะที่ท่านเป็นพระนักคิดของชาวพุทธที่มีบทบาทในการอธิบายถึงปัจจัยทางบริบทสังคมที่มีผลต่อการก่อรูปความคิดและทัศนะของพระสงฆ์ไทยรูปหนึ่งแล้ว ท่านยังนำหลักธรรมของพระพุทธศาสนามาแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทยได้อย่างดียิ่ง ด้วยเหตุนี้แนวคิดและทัศนะของพระธรรมปิฎกจึงทรงคุณค่าต่อสังคมไทยอย่างมากมาย

หทัยรัตน์ อยู่คล้าย (2552) ศึกษาเรื่อง “ศึกษากลวิธีการแสดงธรรมะของพระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต” วัตถุประสงค์ของการวิจัยนี้ คือ การศึกษากลวิธีการในการแสดงธรรมะของพระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต โดยมีจุดมุ่งหมาย 3 ประการ เพื่อศึกษากลวิธีการแสดงธรรมะโดยวิธีการพูด ศึกษากลวิธีการแสดงธรรมะโดยวิธีการเขียน และศึกษาทัศนะของพระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต ที่มีต่อสังคมปัจจุบัน

ผลการศึกษาพบว่า กลวิธีการแสดงธรรมะ โดยวิธีการเปิดเรื่องพบว่า พระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต มีกลวิธีการพูดเปิดเรื่อง 5 วิธี ได้แก่ อ้างอิงบุคคล อธิบายขยายความ เสนอตัวอย่าง แทรกบทกวีนิพนธ์ และเปิดโอกาสให้ผู้ฟังมีส่วนร่วม กลวิธีที่พบมากที่สุดคือเปิดโอกาสให้ผู้ฟังมีส่วนร่วม แทรกบทกวีนิพนธ์ อ้างอิงหลักธรรมะ อธิบายขยายความ และเสนอตัวอย่าง

สำหรับกลวิธีการพูดดำเนินเรื่องพบ 5 วิธี ได้แก่ นำประสบการณ์ตรงมาแล้ว แทรกข่าว เหตุการณ์ประกอบ ใช้สื่อเทคโนโลยีประกอบ ปุจฉาวิสัชนา และแทรกอารมณ์ขัน กลวิธีการพูดดำเนินเรื่องที่ใช้มากที่สุด คือ การแทรกอารมณ์ขัน ปุจฉาวิสัชนา ใช้สื่อเทคโนโลยีประกอบ แทรกข่าวเหตุการณ์ประกอบ และนำประสบการณ์ตรงมาแล้ว ส่วนกลวิธีการพูดสรุปเรื่องพบ 3 วิธี ได้แก่ กล่าวให้พร โน้มน้าวผู้ฟัง และเน้นย้ำถึงจุดสำคัญของเรื่อง กลวิธีการพูดปิดเรื่องที่ใช้มากที่สุด คือ โน้มน้าวผู้ฟัง กล่าวให้พร และเน้นย้ำจุดสำคัญของเรื่อง

ในด้านกลวิธีการแสดงธรรมะผ่านงานเขียนของพระมหาสมปอง ตาลปุตฺโตนั้น พบว่า มีกลวิธีการเปิดเรื่อง 4 วิธี ได้แก่ ใช้สุภาษิต คำคม บทกวี การตั้งคำถาม การเล่าเรื่อง และการยกประเด็นปัญหา ข่าวกวี วิธีที่พบมากที่สุด คือ การเปิดเรื่องโดยการตั้งคำถามเพื่อเปิดประเด็นและเพื่อเรียกร้องความสนใจ กลวิธีการเขียนเปิดเรื่องที่ใช้มากที่สุด คือ การตั้งคำถาม การเล่าเรื่อง การยกประเด็นปัญหา ข่าวกวี และใช้สุภาษิต คำคม บทกวี

สำหรับกลวิธีในการเขียนดำเนินเรื่องพบ 6 วิธี ได้แก่ อธิบายเนื้อหา เปรียบเทียบ อธิบายขยายความศัพท์ ยกพุทธสุภาษิต คำคม ยกตัวอย่างบุคคล และแทรกอารมณ์ขัน กลวิธีการเขียนดำเนินเรื่องที่พบมากที่สุด คือ อธิบายเนื้อหา อธิบายขยายความ ยกพุทธสุภาษิต คำคม แทรกอารมณ์ขัน ยกตัวอย่างบุคคล และเปรียบเทียบ

ส่วนกลวิธีการเขียนปิดเรื่องพบว่ามี 6 วิธี ได้แก่ ปิดเรื่องด้วยข้อความประทับใจ อ้างคำพูดบุคคลสำคัญ สุภาษิต คำกลอน สรุปใจความสำคัญของเรื่อง แสดงความคิดเห็นให้คิดเอง ให้คิดเตือนใจ กลวิธีการเขียนปิดเรื่องพบมากที่สุด คือ การปิดด้วยข้อความประทับใจ อ้างคำพูดบุคคลสำคัญ ให้คิดเตือนใจ สรุปใจความสำคัญของเรื่อง แสดงความคิดเห็น ให้คิดเอง

ในด้านทักษะของพระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต ที่มีต่อสังคมปัจจุบันพบว่าทักษะที่มีต่อวัยรุ่น คือ ปัญหาเรื่องการเรียนรู้ ปัญหาความรัก และปัญหายึดติดค่านิยมที่ผิด ขณะที่ใช้แก้ปัญหาสำหรับวัยรุ่นมี อิทธิบาท 4 พรหมวิหาร 4

สำหรับทักษะที่มีต่อวัยทำงานนั้นมีลักษณะดังนี้ ด้านการดำเนินชีวิตเฉพาะตน ปัจจัยภายนอกจากเพื่อนร่วมงานและจากเจ้านาย ขณะที่ใช้แก้ปัญหาสำหรับคนวัยทำงานมีอริยมรรค 8 อิทธิบาท 4 ทศพิธราชธรรม 10 ประการ

ส่วนทักษะที่มีต่อสถาบันครอบครัวนั้นพบว่ามีปัญหาภายในครอบครัวและภายนอกครอบครัว ปัญหาภายในครอบครัวคือปัญหาที่เกิดจากภรรยา ปัญหาที่เกิดจากสามี ปัญหาเรื่องลูก และปัญหาภายนอก เกิดจากปัญหาจากเพื่อนบ้าน ปัญหาจากญาติพี่น้อง

กัลยา กุลสุวรรณ (2553) ศึกษาเรื่อง “วาทกรรมคำสอนของพุทธทาสภิกขุ” ผลการวิจัยปรากฏว่า กลวิธีทางภาษาในวาทกรรมชุดนี้จำแนกเป็น 3 ลักษณะคือ กลวิธีการนำเสนอ กลวิธีการเชื่อมโยงความ และกลวิธีการใช้ความนึกเปรียบเทียบเป็นปัจจัยสำหรับการสื่อแนวคิดทางศาสนาและสังคมดังนี้ 1) กลวิธีการนำเสนอประกอบด้วยองค์ประกอบด้านโครงสร้าง 2 ลักษณะ คือ (1) ประเภทโครงสร้างวาทกรรมมี 2 ลักษณะ คือ องค์ประกอบเดี่ยว และองค์ประกอบซับซ้อน (2) โครงสร้างของวาทกรรมมี 3 องค์ประกอบ คือ ชื่อเรื่อง การนำเรื่อง และการปิดความ 2) กลวิธีการเชื่อมโยงความมี 3 ลักษณะ คือ (1) การเชื่อมโยงศัพท์ มี 3 ลักษณะ คือ การซ้ำคำ การใช้คำซ้ำชุด และการสร้างคำ (2) การเชื่อมโยงคำมี 14 ลักษณะ คือ การขยายความ การคล้อยตามกัน การบ่งชี้ การให้เลือก การแสดงผลและสรุปความ การแจกแจง การอ้างถึงคำพูด การจัดแย้งและแสดงความแตกต่าง การแสดงเหตุผล การแสดงความเปรียบเทียบ การแสดงเงื่อนไข การเปลี่ยนความ การแสดงตัวอย่าง และการแสดงการสิ้นสุด (3) การอ้างถึงมี 2 ลักษณะ คือ การอ้างถึงที่ปรากฏรูปภาษา และการอ้างถึงที่ไม่ปรากฏรูปภาษา 3) กลวิธีการใช้ความนึกเปรียบเทียบในวาทกรรมนี้มี 3 ลักษณะ คือ (1) ความนึกเปรียบเทียบอุปมา (2) ความนึกเปรียบเทียบเชิงอุปลักษณ์ และ (3) ความนึกเปรียบเทียบบุคลาธิษฐาน พบมากที่สุด คือ ความนึกเปรียบเทียบเชิงอุปมา หน่วยภาษาที่ใช้ในความนึกเปรียบเทียบได้แก่

คำ วลี ประโยค และข้อความ โดยใช้หน่วยข้อความจำนวนมากที่สุด 4) แนวคิดที่เกี่ยวกับศาสนา และสังคมมี 2 ด้าน คือ (1) การชำระและสืบทอดพุทธศาสนามี 3 วิธี คือ สร้างความศรัทธาใน พุทธศาสนา ปลุกฝังพุทธปัญญาด้วยพุทธธรรม และสร้างกลวิธีสืบสานพุทธศาสนา (2) การพัฒนา ชีวิตและสังคมโดยพุทธวิธี มี 3 ด้าน คือ ด้านการศึกษา ด้านการเมืองการปกครอง และด้านเศรษฐกิจ และสังคม

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลวิธีการนำเสนอเนื้อหาในการศึกษาธรรมะด้านต่างๆ สรุปได้ว่า กลวิธีการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับพระธรรมเทศนาหรือธรรมะมีการนำเสนอหลากหลาย รูปแบบเพื่อให้เข้ากับกลุ่มผู้อ่าน เข้ากับเหตุการณ์หรือยุคสมัย เช่น การนำเสนอโดยผ่านการเทศนา ปาฐกถา หรือผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ ส่วนด้านเนื้อหาที่ปรากฏในหนังสือธรรมะ ปรากฏเนื้อหาที่หลากหลาย เช่น เนื้อหาเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธธรรมนำไปประยุกต์ใช้ในการ ดำเนินชีวิต เนื้อหาเกี่ยวกับสังคม เนื้อหาเกี่ยวกับการศึกษา เนื้อหาเรื่องกรรม เนื้อหาเรื่อง การปฏิบัติวิปัสสนาตามแนวสติปัฏฐาน 4 เนื้อหาเรื่องความรัก ฯลฯ ซึ่งเป็นการนำเสนอคำสอน ของพระพุทธศาสนาเพื่อแก้ปัญหาสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำหลัก พุทธธรรมของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (2544) และแนวทางการวิเคราะห์จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ของ พระมหาจินดา ไชยนาน (2552) มาเป็นเกณฑ์ในการวิเคราะห์ด้านเนื้อหาที่ปรากฏในหนังสือ ธรรมะในการวิจัยครั้งนี้

ดังนั้น จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหนังสือธรรมะสรุปได้ว่า มีงานเขียนสารคดี เป็นจำนวนมากที่มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับธรรมะหรือหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ ด้านเนื้อหา กลวิธีการนำเสนอแล้ว ยังทำให้ทราบถึงลักษณะการใช้ภาษา สำนวนโวหารต่างๆ ในงานสารคดีศาสนา ซึ่งจะเป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์การใช้ภาษาและเนื้อหาในหนังสือ ธรรมะของการศึกษาวิเคราะห์งานวิจัยครั้งนี้

บทที่ 3

วิธีการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงการใช้ภาษาและเนื้อหาในหนังสือธรรมะ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงการใช้ภาษาและเนื้อหาในหนังสือธรรมะ เป็นการวิจัยเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Research) โดยศึกษาจากคำรา เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยดังนี้

แหล่งข้อมูล

แหล่งข้อมูลที่ใช้ในงานวิจัยครั้งนี้ คือ หนังสือธรรมะที่ตีพิมพ์รวมเล่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500 - พ.ศ. 2553

ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาเรื่อง การเปลี่ยนแปลงการใช้ภาษาและเนื้อหาในหนังสือธรรมะ คือ หนังสือธรรมะที่ตีพิมพ์รวมเล่ม โดยผู้วิจัยศึกษาข้อมูลของพระสงฆ์ที่มีผลงานการเขียนหนังสือธรรมะตีพิมพ์เป็นรูปเล่มในช่วง ปี พ.ศ. 2500 - พ.ศ. 2553 ซึ่งคัดเลือกจากพระสงฆ์ที่มีผลงานหนังสือธรรมะตีพิมพ์เป็นรูปเล่มท่านละ 10 เล่มขึ้นไป พบพระสงฆ์จำนวน 16 รูป ได้แก่

1. พระราชนิโรธรังสีคัมภีรปัญญาวิชัย (เทศก์ เทศรังสี)	เกิดปี พ.ศ. 2445
2. พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ)	เกิดปี พ.ศ. 2449
3. พระพรหมมั่งคณาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ)	เกิดปี พ.ศ. 2454
4. พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสัมปันโน)	เกิดปี พ.ศ. 2456
5. พระราชพรหมยาน (วีระ ถาวโร)	เกิดปี พ.ศ. 2459
6. พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทโท)	เกิดปี พ.ศ. 2461
7. พระธรรมสิงหบุราจารย์ (จรัญ ฐิตธมฺโม)	เกิดปี พ.ศ. 2471
8. พระเปลี่ยน ปัญญาปทีโป	เกิดปี พ.ศ. 2476
9. พระเทพคิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ)	เกิดปี พ.ศ. 2477

10. พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ)	เกิดปี พ.ศ. 2479
11. พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)	เกิดปี พ.ศ. 2481
12. พระราชธรรมนิเทศ (พยอม กัลยาโณ)	เกิดปี พ.ศ. 2492
13. พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)	เกิดปี พ.ศ. 2498
14. พระไพศาล วิสาโล	เกิดปี พ.ศ. 2500
15. พระมหาอุทัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี)	เกิดปี พ.ศ. 2516
16. พระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต	เกิดปี พ.ศ. 2521

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบไม่อาศัยความน่าจะเป็น (Nonprobability Sampling) ตามแนวทางการเลือกกลุ่มตัวอย่างของ บุญชม ศรีสะอาด (2545: 44) ด้วยวิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ในการคัดเลือกพระสงฆ์ที่เป็นนักเขียนหนังสือธรรมะ ซึ่งในแต่ละช่วงเวลา ผู้วิจัยคัดเลือกพระสงฆ์ช่วงละ 2 รูป โดยคัดเลือกจากปีพุทธศักราชที่เกิดและมีผลงานปรากฏในปีที่อยู่ในช่วงเดียวกัน ดังนี้

ช่วงที่ 1 พ.ศ. 2500 - พ.ศ. 2520 ได้แก่ ผลงานของพุทธทาสภิกขุและปัญญานันทภิกขุ

ช่วงที่ 2 พ.ศ. 2520 - พ.ศ. 2540 ได้แก่ ผลงานของพระพยอม กัลยาโณและพระไพศาล วิสาโล

ช่วงที่ 3 พ.ศ. 2540 - พ.ศ. 2553 ได้แก่ ผลงานของ ว.วชิรเมธี และพระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต

จากนั้นคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างจากหนังสือธรรมะของพระแต่ละรูป ซึ่งได้ตีพิมพ์ในช่วงเวลาที่กำหนดไว้ข้างต้น เนื่องจากเอกสารหรือประชากรที่พบอยู่ในจำนวนหลักร้อย ผู้วิจัยจึงใช้เกณฑ์การกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างตามเกณฑ์ของ บุญชม ศรีสะอาด (2545: 41) คือ ใช้กลุ่มตัวอย่างจำนวนร้อยละ 30 ของเอกสารทั้งหมดในแต่ละช่วงเวลา ซึ่งผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงเพื่อเลือกเอกสารในการค้นคว้า โดยแบ่งกลุ่มตัวอย่างเป็น 3 ช่วงเวลา ได้แก่

ช่วงที่ 1 พ.ศ. 2500 - พ.ศ. 2520 ได้แก่ ผลงานของพุทธทาสภิกขุและปัญญานันทภิกขุ

พุทธทาสภิกขุ พบงานเขียนในช่วง พ.ศ. 2500 - พ.ศ. 2520 จำนวน 41 เล่ม ใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา จำนวน 12 เล่ม ได้แก่

1. วิธีแห่งการเข้าถึงพุทธธรรม	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2500
2. คู่มือมนุษย์	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2501
3. แก่นพุทธศาสนา	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2507
4. สิ่งที่ทำให้ลามก	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2513
5. อุปสรรคของการเลื่อนขั้นตัวเอง	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2514
6. ฝีมือจริงหรือไม่	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2515
7. พุทธศาสนตอบปัญหา	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2516
8. มนุษย์ศูนย์	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2516
9. คำสอนผู้บวช (ภาค 1)	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2517
10. ปฏิจธสมุปบาทคืออะไร	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2517
11. อาหารใจ	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2519
12. ทางจัดปัญหาของโลกให้หมดในปริบทา	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2520

ปัญญานันทภิกขุ พบงานเขียนในช่วง พ.ศ. 2500 - พ.ศ. 2520 จำนวน 9 เล่ม ใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา จำนวน 3 เล่ม ได้แก่

1. พระพุทธศาสนาที่แท้	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2503
2. ทางสายกลาง	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2509
3. อยู่ดีไปดี	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2518

ช่วงที่ 2 พ.ศ. 2520 - พ.ศ. 2540 ได้แก่ ผลงานพระพยอม กัลยาโณ และพระไพศาล วิสาโล

พระพยอม กัลยาโณ พบงานเขียนในช่วง พ.ศ. 2520 - พ.ศ. 2540 จำนวน 10 เล่ม ใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา จำนวน 3 เล่ม ได้แก่

1. อย่าตัดเศียรพระธรรมกันเลย	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2526

2. ปุณมนุชย์	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2529
3. พุทธธรรมนำทางสร้างสุข	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2534

พระไพศาล วิสาโล พบบงานเขียนในช่วง พ.ศ. 2520 - พ.ศ. 2540 จำนวน 9 เล่ม ใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาจำนวน 3 เล่ม ได้แก่

1. พุทธศาสนากับคุณค่าร่วมสมัย	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2529
2. พุทธศาสนากับคุณค่าต่อชีวิต	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2530
3. สุขใจในนคร : ศิลปะแห่งการอยู่เมืองอย่างมีความสุข	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2538

ช่วงที่ 3 พ.ศ. 2540 - พ.ศ. 2553 ได้แก่ ผลงานของท่าน ว.วชิรเมธี และพระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต

ว.วชิรเมธี พบบงานเขียนในช่วง พ.ศ. 2540 - พ.ศ. 2553 จำนวน 48 เล่ม ใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา จำนวน 14 เล่ม ได้แก่

1. ปรัชญาน้ำกุฎิ	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2545
2. กำลังใจแด่ชีวิต	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2546
3. ธรรมะหลับสบาย	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2547
4. ธรรมะติดปีก	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2547
5. ปรัชญาน้ำบ้าน	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2547
6. คนตำราญ งานสำเร็จ	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2550
7. ตะแกรงร้อนทอง	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2550
8. ธรรมะคลายใจ	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2551
9. ธรรมะพารวย	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2551
10. ธรรมะทอรั้ง	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2552
11. เปลี่ยนเคราะห์ให้เป็นโชค เปลี่ยนโรคให้เป็นครู	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2552
12. ลายแทงแห่งความสุข	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2553
13. คิณุก โปรงใส ใจสูง	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2553
14. ธรรมะดัมยัมมูที่ 1 สูตรเด็ดสู่ความเป็นเลิศ	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2553

พระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต พบบงานเขียนในช่วง พ.ศ. 2540 - พ.ศ. 2553 จำนวน 19 เล่ม ใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา จำนวน 6 เล่ม ได้แก่

1. สุขกันเถอะโยม	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2550
2. สุขกันเถอะโยม 2 ฉายหมู่	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2551
3. หลงทางเสียเวลาเดินตามอาตมา มือนาคต (นะ โยม)	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2552
4. เย็นเถิดโยม	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2552
5. หลงพืมาแล้ว รุ่งที่ 2 HA NEVER DIE	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2552
6. ททท.เทศน์ทั่วไทย	พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2553

รวมกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย จำนวน 41 เล่ม จากพระนักเขียน 6 รูป ในช่วงระยะเวลา 3 ช่วง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลจากหนังสือ ตำรา เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ หนังสือธรรมะและลักษณะการใช้ภาษาและเนื้อหา เพื่อสร้างเกณฑ์ในการวิเคราะห์ การใช้ภาษา และเนื้อหาในหนังสือธรรมะ ผู้วิจัยได้ใช้เกณฑ์ที่สร้างขึ้นจากการรวบรวมความรู้จากแหล่งต่างๆ เกณฑ์ที่ได้จากการวิเคราะห์ดังนี้

1. เกณฑ์การวิเคราะห์การใช้คำในหนังสือธรรมะ ผู้วิจัยใช้แนวทางจากตำราวิชาการของ ประทีป วาทิกทินกร (2532); ธัญญา สังขพันธานนท์ (2548) และแนวทางการวิเคราะห์จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของ สราวุธ เป้นทองรอง (2546); ภูมิพรี เหล่าวิเศษกุล (2547) และ ช่อฟ้า เกตุเรืองโรจน์ (2553)
2. เกณฑ์การวิเคราะห์ประโยค ผู้วิจัยอาศัยเกณฑ์การใช้ประโยคตามเจตนาของผู้ส่งสาร ของ นววรรณ พันธุมธา (2551)
3. เกณฑ์การวิเคราะห์สำนวน ผู้วิจัยอาศัยเกณฑ์การใช้สำนวนไทยของ วาสนา เกตุภาค (2530)

4. เกณฑ์การวิเคราะห์เนื้อหา ผู้วิจัยอาศัยเกณฑ์วิเคราะห์เนื้อหาตามแนวของ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2544) และแนวทางการวิเคราะห์จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของ พระมหาจินดา ไชยนาน (2552)

เกณฑ์ที่ใช้ในการวิจัย

เกณฑ์ที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ เกณฑ์การวิเคราะห์การใช้ภาษา ด้านคำ สำนวน ประโยค และ เกณฑ์การวิเคราะห์เนื้อหา ผู้วิจัยได้กำหนดไว้ ดังนี้

1. เกณฑ์การวิเคราะห์การใช้ภาษาด้านการใช้คำในหนังสือธรรมะ มีดังนี้

1.1 การสร้างคำใหม่ หมายถึง การนำคำมาประสมกันเพื่อเกิดคำใหม่ มีทั้งการสร้างคำที่อาศัยแนวเทียบจากคำเดิม การสร้างคำโดยนำคำศัพท์ภาษาต่างประเทศมาประสมกับคำไทย และการสร้างคำประสมขึ้นมาใหม่

1.2 การเล่นคำ คือ การใช้คำให้มีความน่าสนใจ ดึงดูดความสนใจของผู้อ่าน ซึ่งปรากฏหลายลักษณะ เช่น คำพ้อง คำซ้ำ และการเล่นเสียงสัมผัส

1.3 การใช้คำสัมผัสคล้องจอง คือ การใช้คำที่คล้องจองกันด้วยเสียงสัมผัสสระและสัมผัสพยัญชนะ เพื่อสร้างความไพเราะรื่นหู และทำให้จดจำได้ง่าย เช่น “ไม่จากเป็นก็จากตาย ไม่จากร้ายก็จากดี” “เมื่อกายอยู่ได้ ใจจึงอยู่ดี”

1.4 การใช้คำภาษาต่างประเทศ หมายถึง การนำคำภาษาต่างประเทศเข้ามาใช้ปะปนกับภาษาไทย โดยการยืมคำจากภาษาอื่นมาใช้ เช่น ภาษาอังกฤษ ภาษาจีน ภาษาบาลีสันสกฤต ภาษาเขมร ฯลฯ อาจนำมาใช้ตามรูปศัพท์เดิมหรือใช้โดยการทับศัพท์

1.5 คำศัพท์เฉพาะทางพระพุทธศาสนา หมายถึง คำที่สื่อความหมายเฉพาะกลุ่ม เป็นคำที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เช่น หลักคำสอน พระธรรมวินัย เป็นต้น

1.6 คำพ้องสมัย หมายถึง คำหรือภาษาที่มักไม่พบการการใช้ในปัจจุบัน เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา

1.7 คำสแลง หมายถึง คำ วลี ถ้อยคำ หรือสำนวนภาษาปากที่ใช้พูด เข้าใจกันเฉพาะกลุ่มหรือชั่วระยะเวลาหนึ่ง โดยไม่ถือเป็นภาษาที่มีแบบแผนหรือถูกต้องตามหลักภาษา

1.8 คำมีศักดิ์ หมายถึง คำที่ให้ความรู้สึกลึกซึ้งสูงส่งกว่าคำธรรมดาทั่วไป รวมทั้งคำราชาศัพท์

1.9 คำหยาบหรือคำต่ำ หมายถึง คำคำและคำสบบถาานต่างๆ เป็นคำที่ผู้มีวัฒนธรรมจะไม่ใช้อย่างเด็ดขาด

1.10 คำภาษาถิ่น หมายถึง คำที่ใช้กันในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งและเข้าใจกันอยู่เฉพาะคนในท้องถิ่นนั้นๆ ไม่เป็นที่เข้าใจกันโดยทั่วไป เช่น คำภาษาถิ่นเหนือ คำภาษาถิ่นอีสาน และคำภาษาถิ่นใต้

2. เกณฑ์การวิเคราะห์การใช้ภาษาด้านประโยค ผู้วิจัยอาศัยเกณฑ์การใช้ประโยคของ นววรรณ พันธุเมธา ซึ่งได้จำแนกประโยคตามเจตนาของการสื่อสาร โดยแบ่งเป็น 3 ประเภท คือ

2.1 ประโยคแจ้งให้ทราบ ประโยคแจ้งให้ทราบมีหลายชนิด เช่น ประโยคบอกเล่า ประโยคอธิบาย ประโยคเตือน และประโยคชี้แนะ

2.1.1 ประโยคบอกเล่า แบ่งตามความหมายได้เป็นประโยคบอกเล่ามีเนื้อความรับรองและประโยคบอกเล่ามีเนื้อความปฏิเสธ ประโยคบอกเล่าต่างๆ ไปมีเนื้อความรับรอง คือ รับรองข้อความที่กำลังกล่าวอยู่นั้น แต่ประโยคบอกเล่าบางประโยคมีเนื้อความปฏิเสธ คือ ปฏิเสธข้อความที่กำลังกล่าวอยู่ ตัวอย่างประโยคบอกเล่า เช่น คุณแม่ชอบทำกับข้าว หนังสืออยู่บนโต๊ะนะ

2.1.2 ประโยคอธิบาย ใช้อธิบายความจริงให้ผู้ฟังเข้าใจ อาจลงท้ายด้วยคำว่า นะ หรือเมื่อมีการกล่าวหาหรือตำหนิก็ต้องมีการอธิบายให้เหตุผล อาจลงท้ายด้วยคำว่า นี่ เช่น ก็ฉันไม่อยากไปนี่ เขามาหาฉันเองนี่

2.1.3 ประโยคเตือน ใช้เมื่อต้องการย้ำไม่ให้ผู้ฟังลืม อาจลงท้ายด้วยคำว่า นะ เช่น หนังสืออยู่บนโต๊ะนะ หนูก็เป็นลูกเหมือนกันนะ

2.1.4 ประโยคชี้แนะ ใช้เมื่อต้องการให้ผู้ฟังสนใจสิ่งใดสิ่งหนึ่ง อาจมีคำว่า เนอะ อยู่ท้ายประโยค เช่น คุณพ่ออยากจะทำอะไรเนอะ เขาพูดอะไรกันอยู่เนอะ

2.2 ประโยคถามให้ตอบ ประโยคถามให้ตอบ มีหลายชนิดเช่น ประโยคถามเนื้อความ ประโยคถามให้ตอบรับหรือปฏิเสธ ประโยคถามให้เลือกเอา ดังนี้

2.2.1 ประโยคถามเนื้อความ ใช้ถามเรื่องราวบางประการจากผู้ฟัง จะมีคำหรือกลุ่มคำไม่ชี้เฉพาะ เช่น ใคร อะไร ไหน เท่าไหร่ ก็ เมื่อไหร่ อย่างไร ทำไม เหตุใด ในตำแหน่ง คำหรือกลุ่มคำที่ถามถึง หรืออยู่ในตำแหน่งต้นหรือท้ายประโยค เช่น ใครจะไปล่ะ คุณจะกินอะไร

2.2.2 ประโยคถามให้ตอบรับหรือปฏิเสธ จะมีคำบอกการถาม หรือ ไหม อยู่ท้ายประโยค ในบางกรณีอาจมีคำอื่นๆ ปรากฏร่วมกับคำ หรือ ไหม กลายเป็นกลุ่มคำบอกการถาม หรือเปล่า หรือยัง ใช่ไหม ไม่ใช่หรือ ฯลฯ คำตอบรับหรือตอบปฏิเสธมักจะสัมพันธ์กับคำหรือกลุ่มคำถามท้ายประโยค เช่น คุณรู้จักนายอำเภอหรือ คุณรู้จักนายอำเภอใช่ไหม

2.2.3 ประโยคถามให้เลือกเอา ใช้ถามผู้ฟังเพื่อให้เลือกตอบอย่างใดอย่างหนึ่ง จะมีคำเชื่อม หรืออยู่ระหว่างหน่วยกริยา หรือหน่วยนามที่ให้ผู้ฟังเลือก เช่น เขาจะไปหรือไม่ไป คุณจะอยู่บ้านหรือไปกับฉัน

2.3 ประโยคบอกให้ทำ ประโยคบอกให้ทำมีหลายชนิด เช่น ประโยคคำสั่ง ประโยคขอร้อง ประโยคชักชวน และประโยคอนุญาต ดังนี้

2.3.1 ประโยคคำสั่ง ใช้บังคับให้ผู้ฟังทำตาม ประธานของประโยคจะเป็นคำบอกบุรุษที่ 2 มักมีคำ ชี นะ อยู่ท้ายประโยค และในประโยคที่มีลักษณะเป็นทางการ อาจมีคำว่าจง อยู่หน้าคำกริยา เช่น เธอส่งผ้าผืนนั้นมาซิ คุณพูดดังๆ นะ ท่านจงพิจารณาให้ดี

2.3.2 ประโยคขอร้อง ใช้ขอร้องให้ผู้ฟังทำตาม มีประธานของประโยคเป็นคำบอกบุรุษที่ 2 และมีคำลงท้าย ซิ นะ อยู่ท้ายประโยคเช่นเดียวกับประโยคคำสั่ง แต่ประโยคขอร้องมักมีคำขยายกริยาเพิ่มเข้าในประโยคเพื่อไม่ให้ประโยคฟังห้วนเกินไป เช่น ช่วยส่งผ้ามาหน่อยสิ กรุณาอย่าบอกเขานะ

2.3.3 ประโยคชักชวน ใช้ชักชวนให้ผู้ฟังทำตาม มีประธานของประโยคเป็นคำบอกบุรุษที่ 1 พหูพจน์ หมายถึง ทั้งผู้พูดและผู้ฟัง หรือเป็นคำบอกบุรุษที่ 2 คำบอกมาลาในประโยคชักชวนมักจะเป็นคำว่า นะ ละนะ ละนะละ ถ้าประโยคชักชวนมีความหมายปฏิเสธหรือที่เรียกว่าประโยคห้าม มักจะใช้คำบอกมาลา นะ เช่น เราไปดูหนังกันดีกว่า พักกันละนะ เรื่อย่าไปเลยนะ

3. เกณฑ์การวิเคราะห์การใช้ภาษาด้านสำนวน ผู้วิจัยอาศัยเกณฑ์การใช้สำนวนไทยของวาสนา เกตุภาค ดังนี้

3.1 การใช้สำนวนเก่าที่ใช้กันมานานแล้ว โดยถือเป็นคำรวมที่ใช้เรียกคำประเภทสุภาษิตคำพังเพย คำคม ตลอดจนวลีสำเร็จรูปต่างๆ ที่ใช้กันแพร่หลายแล้ว เช่น รักดีห้ามจู้ รักชั่วห้ามเสา, นายว่าข้าพลอย, เรือล่มเมื่อจอด ตาบอดเมื่อแก่

3.2 การใช้สำนวนใหม่ที่ผู้พูดหรือผู้เขียนแต่ละคนคิดเรียบเรียงขึ้นใหม่ ซึ่งบางสำนวนก็ใช้ภาษาผิดไวยากรณ์ บางท่านเรียกสำนวนประเภทนี้ว่า ภาษาแหวกแนว และเป็นที่น่าสังเกตว่าสำนวนภาษาเหล่านี้ มักมีพลังดึงดูดความสนใจจากผู้อ่านให้เป็นที่รู้จักและแพร่หลายอย่างรวดเร็ว

4. เกณฑ์การวิเคราะห์เนื้อหา ผู้วิจัยอาศัยเกณฑ์วิเคราะห์เนื้อหาตามแนวของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2544) และพระมหาจินดา ไชยนาน (2552) ดังต่อไปนี้

เนื้อหาตามหลักพุทธธรรมจากพุทธพจน์ของพระพุทธเจ้าจากหนังสือพุทธธรรมตามข้อสรุปของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2544: 19-341) แบ่งเป็น 2 ด้าน ได้แก่ มัชฌิมนิเทศนา และมัชฌิมาปฎิปปทา สรุปได้ดังนี้

4.1 แสดงหลักความจริงสายกลาง ที่เรียกว่า “มัชฌิมนธรรม” หรือ เรียกเต็มว่า “มัชฌิมนธรรมเทศนา” เป็นความจริงตามแนวของเหตุผลบริสุทธิ์ตามกระบวนการของธรรมชาติ นำมาแสดงเพื่อประโยชน์ทางปฏิบัติในชีวิตจริงเท่านั้น ไม่ส่งเสริมความพยายาม ที่จะเข้าถึง สัจธรรมด้วยวิธีการเถียงสร้างทฤษฎีต่างๆ ขึ้นแล้วยึดมั่น ปกป้องทฤษฎีนั้นๆ ด้วยความจริงทาง ปรัชญา ซึ่งหลักมัชฌิมนธรรมเทศนาประกอบด้วยหลักธรรมหลายประการดังที่กล่าวไว้ในบทที่ 2 การตรวจเอกสารแล้ว

4.2 แสดงข้อปฏิบัติสายกลาง ที่เรียกว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” มัชฌิมาปฏิปทาหรือ อริยสัจข้อสุดท้าย คือ มรรค เป็นประมวลหลักความประพฤติปฏิบัติหรือระบบจริยธรรมทั้งหมด ในพระพุทธศาสนา เป็นคำสอนภาคปฏิบัติที่จะช่วยให้การดำเนินสู่จุดหมายตามแนวทางของ กระบวนการธรรมที่รู้เข้าใจแล้วนั้น เป็นผลสำเร็จขึ้นมาในชีวิตจริง หรือเป็นวิธีการใช้กฎเกณฑ์แห่ง กระบวนการของธรรมชาติให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตจนถึงที่สุด ประกอบด้วยหลักธรรมดังที่กล่าวไว้ แล้วในบทที่ 2 การตรวจเอกสาร

เนื้อหาธรรมะประยุกต์ ตามเกณฑ์ของพระมหาจินดา ไชยนาถ แบ่งออกเป็น 4 ด้าน ดังต่อไปนี้

1. เนื้อหาเกี่ยวกับพุทธธรรมนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต หมายถึง การนำเสนอ หลักพุทธธรรมที่สามารถนำไปปฏิบัติให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน การนำหลักพุทธธรรม ไปประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิต
2. เนื้อหาเกี่ยวกับสังคม หมายถึง การนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับสังคม การชี้แนะแนวทาง แก่สังคม การสร้างความสงบสุข การสร้างความสามัคคีในสังคม โดยนำหลักพุทธธรรมมา ประยุกต์ใช้
3. เนื้อหาเกี่ยวกับการศึกษา หมายถึง การกล่าวถึงความสำคัญของการศึกษาต่อการดำเนิน ชีวิตของคนไทย การพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นด้วยการศึกษา โดยอาศัยหลักพุทธธรรมเพื่อให้ ประชาชนนำความรู้ที่ได้ไปใช้พัฒนาประเทศได้อย่างถูกต้อง

4. เนื้อหาเกี่ยวกับความรัก หมายถึง การนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวความรัก การครองคู่ ความรักของหนุ่มสาว เพื่อน ญาติ ครอบครัว ฯลฯ โดยนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการการรักให้ถูกวิธีและครองรักที่ยั่งยืน

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้มีวิธีการดำเนินการดังต่อไปนี้

1. สืบหาและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับหนังสือธรรมะตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จากเอกสาร ตำราวิชาการ วารสาร บทความ หนังสือ อินเทอร์เน็ต และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะการใช้ภาษา ได้แก่ การใช้คำ ประโยค สำนวน และเนื้อหาที่ปรากฏในหนังสือธรรมะ
3. นำข้อมูลที่ได้บันทึกลงในอุปกรณ์บันทึกข้อมูล เช่น คอมพิวเตอร์ หรือสมุดบันทึกงานวิจัย
4. นำข้อมูลที่บันทึกเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบความถูกต้อง

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้เก็บรวบรวมมาศึกษาและวิเคราะห์ดังนี้

1. วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการใช้ภาษาและเนื้อหาในหนังสือธรรมะตามเกณฑ์ที่กำหนดแนวทางไว้
2. พิจารณาข้อมูลที่วิเคราะห์เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงด้านการใช้ภาษาและเนื้อหาของหนังสือธรรมะ

การนำเสนอผลการวิจัย

นำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงการใช้ภาษาและเนื้อหาในหนังสือธรรมะ ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์การใช้ภาษาและเนื้อหาในหนังสือธรรมะ ในช่วงปี พ.ศ. 2500 - พ.ศ. 2553 ตามขอบเขตของการวิจัย โดยใช้แนวทางในการพิจารณาที่ผู้วิจัยกำหนดขึ้นจากการศึกษาดำรงและเอกสารต่างๆ ดังหัวข้อต่อไปนี้

ตอนที่ 1 การใช้ภาษาในหนังสือธรรมะ

ตอนที่ 2 เนื้อหาที่ปรากฏในหนังสือธรรมะ

ตอนที่ 3 การเปลี่ยนแปลงการใช้ภาษาและเนื้อหาในหนังสือธรรมะ

ตอนที่ 1 การใช้ภาษาในหนังสือธรรมะ

การศึกษาลักษณะการใช้ภาษาในหนังสือธรรมะ ผู้วิจัยได้ศึกษาการใช้ภาษา โดยแบ่งหัวข้อในการศึกษาออกเป็น 3 หัวข้อ ดังนี้

1. คำ
2. ประโยค
3. สำนวน

คำ

จากการศึกษาการใช้ภาษาด้านการใช้คำในหนังสือธรรมะ ผู้วิจัยได้แบ่งการศึกษาดังกล่าวออกเป็น 3 ช่วง คือ ช่วงที่ 1 พ.ศ. 2500 - พ.ศ. 2520 ช่วงที่ 2 พ.ศ. 2520 - พ.ศ. 2540 และ ช่วงที่ 3 พ.ศ. 2540 - พ.ศ. 2553 แต่ละช่วงพบการลักษณะการใช้คำดังนี้

ช่วงที่ 1 พ.ศ. 2500 - พ.ศ.2520 ได้แก่ ผลงานของพุทธทาสภิกขุ และปัญญานันทภิกขุ

ผลการวิจัยพบการใช้คำทั้งสิ้น 8 ประเภท ได้แก่ การสร้างคำใหม่ การเล่นคำ การใช้คำสัมผัสคล้องจอง การใช้คำภาษาต่างประเทศ คำศัพท์เฉพาะทางพระพุทธศาสนา คำพ้องสัมผัส คำมีศักดิ์ คำหยาบหรือคำต่ำ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1. การสร้างคำใหม่ หมายถึง การนำคำมาประสมกันเพื่อเกิดคำใหม่ มีทั้งการสร้างคำที่อาศัยแนวเทียบจากคำเดิม การสร้างคำโดยนำคำศัพท์ภาษาต่างประเทศมาประสมกับคำไทย และการสร้างคำประสมขึ้นมาใหม่ ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 1

“...ความประสงค์โดยเฉพาะเกี่ยวกับเรื่อง**มหรสพทางวิญญาน**นี้ ได้มีความประสงค์คล้ายๆ กับที่คุณว่า คือว่าเป็นการปรับปรุงให้ทันสมัย คำว่า “ปรับปรุง” นี้ มันกว้างจึงทำได้มาก อย่างมากวิธี เราเพียงเลือกบางอย่างบางวิธีมาทำเท่าที่จะทำได้ โดยถือว่าปัญหาหรืออุปสรรคของการเผยแพร่ที่เห็นอยู่นั้นคนไม่ค่อยสนใจธรรมะหรือศาสนา ยิ่งกว่านั้นยังแสดงอาการเบียดเบียนหันหลังให้ ก็เลยอยากจะแก้ไขที่เขาไม่สนใจหรือเบียดเบียนนั้น จึงเลยคิดว่าจะทำอย่างไรดี...”

(พุทธทาสภิกขุ, 2516: 46)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องพุทธทาสตอบปัญหา มีการสร้างคำใหม่ คือคำว่า **มหรสพทางวิญญาน** ซึ่งเป็นการนำคำมาประสมกันระหว่างคำว่า “มหรสพ” และคำว่า “ทางวิญญาน” จากบริบทนี้ มหรสพทางวิญญาน หมายถึง วิญญานที่ประกอบด้วยธรรมะอันจะทำให้จิตใจผลิตผลิตพอใจ สงบสุข

ตัวอย่างที่ 2

“...ทีนี้พระเจ้ามันเป็นคำที่ลุ่มๆ แล้งๆ ที่สุด เรากลัวอะไร อันนั้นก็พระเจ้า พระเจ้าก็มีสำหรับเท่านั้นไม่ใช่ทั้งหมด มันเป็นคำที่ประหลาดนะ คิดดูให้ดีเถอะ “พระเจ้า” นี่ เงินก็เป็นพระเจ้า อะไรที่มันจะโปรดปรานตามที่เราต้องการได้ ก็ถือว่าเป็น “พระเจ้า” เดียวนี้ที่ญี่ปุ่นเขาถือ**พระเจ้าอิตาจิ พระเจ้ามิสซึบิชิกัน** เขายืนยันนี้ ไม่ใช่เราว่าเอง มีใครคนหนึ่งเกิดไปถามญี่ปุ่นคนนั้น

เข้า แก่เป็นสมาชิกพุทธสมาคม ไปชวนคุยเรื่องศาสนาว่าถือศาสนาอะไร? ญี่ปุ่นคนนั้นบอกว่า
ถือศาสนาอิตาชิ ตัดบทไปอย่างนี้ไม่ใช่ศาสนาพุทธ ถือศาสนาอิตาชิ บริษัทที่เขาทำงานอยู่ด้วย...”

(พุทธทาสภิกขุ, 2516: 175-176)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องพุทธทาสตอบปัญหา มีการสร้างคำใหม่ คือคำว่า **พระเจ้าอิตาชิ** **พระเจ้ามิตซูบิชิ** และ**ศาสนาอิตาชิ** เป็นการนำคำมาประสมกันเพื่อให้เกิดคำใหม่ คำว่า **พระเจ้าอิตาชิ** มาจากการประสมกันของคำว่า “พระเจ้า” ประสมกับ คำทับศัพท์ “อิตาชิ” คำว่า **พระเจ้ามิตซูบิชิ** มาจากการประสมกันของคำว่า “พระเจ้า” ประสมกับ คำทับศัพท์ “มิตซูบิชิ” และ **ศาสนาอิตาชิ** มาจากการประสมกันของคำว่า “ศาสนา” ประสมกับ คำทับศัพท์ “มิตซูบิชิ” จากบริบทนี้พระเจ้าอิตาชิ พระเจ้ามิตซูบิชิ และศาสนาอิตาชิ หมายถึง การนับถือความมั่งคั่ง ความเจริญก้าวหน้าของ บริษัทอิตาชิและมิตซูบิชิ ซึ่งเป็นชื่อของบริษัทที่ทำรายได้มหาศาลให้แก่ประเทศญี่ปุ่นจนทำให้มีความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ คำว่า “พระเจ้า” ที่นำมาประสมนั้นเป็นคำที่ให้ความรู้สึกถึงสิ่งที่ชอบหรือโปรดปราน เมื่อนำมาประสมกับชื่อบริษัทที่สร้างรายได้ให้แก่ประชาชนชาวญี่ปุ่นและประเทศญี่ปุ่นแล้ว จึงแสดงถึงการนับถือบริษัททั้งสองเสมือนพระเจ้า

2. การเล่นคำ คือ การใช้คำให้มีความน่าสนใจ ดึงดูดความสนใจของผู้อ่าน ซึ่งปรากฏหลายลักษณะ ได้แก่ คำพ้อง คำซ้ำ ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 1

“...เราลงทุนด้วยกำลังทรัพย์ กำลังกาย กำลังใจทั้งหมดก็เพื่อหวังสุขเวทนาคือเท่านั้น
เท่านั้น ก็รู้อยู่แก่ใจกันดีทุกคน ถ้าไม่เพราะอำนาจของสุขเวทนาคือแล้ว ท่านทั้งหลายก็คงจะไม่ลงทุน
เรียน ลงทุนทำงาน ลงเรียนลงแรงหาเงิน ฉะนั้นจะเห็นได้ว่าเรื่องสุขเวทนาคือ ไม่ใช่เรื่องเล็กน้อยเสีย
แล้ว ถ้ามีความรู้ความเข้าใจก็จะสามารถควบคุมมันได้ จนทำให้เรามีจิตใจสูงอยู่เหนือความรู้สึก
ชนิดนั้น...”

(พุทธทาสภิกขุ, 2501: 69)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องคู่มือมนุษย์ มีการเล่นคำ คือ ใช้คำซ้ำ “กำลัง” การใช้คำซ้ำ
จะทำให้งานเขียนมีความน่าสนใจ ซึ่งจากบริบทนี้เป็นการเน้นย้ำ คำว่า “กำลัง” ให้มีความหมาย
ชัดเจนขึ้น

ตัวอย่างที่ 2

“...อย่าได้ไปเข้าใจว่า ถ้าเกิดความรู้สึกอย่างนี้แล้ว มันทำอะไรไม่ได้ หยุดทำอะไรไปหมด หนีไปหมด เนือยไปหมด หรือมันเฉยไปเลย อย่างนั้นว่าเอาเอง เพราะความโง่ของตัวเอง ก็เลยทำให้กลัว กลัวความว่าง กลัวนิพพาน หรือกลัวจะหมดกิเลสตัณหา แล้วก็ไม่สนุกอย่างนี้เป็นต้น...”

(พุทธทาสภิกขุ, 2507: 38)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องแก่นพุทธศาสนา มีการเล่นคำ คือ ใช้คำซ้ำ “กลัว” การเล่นคำซ้ำเป็นการใช้คำให้น่าสนใจ จากบริบทนี้เป็นการเน้นย้ำ คำว่า “กลัว” ให้มีความหมายชัดเจนขึ้น คือ ทำให้ทราบว่าการกลัวมาก

ตัวอย่างที่ 3

“...เราต้องเข้าใจความทุกข์ทางวิญญาณกันให้ดี แล้วเราก็จะเข้าใจเรื่องนี้ได้ง่าย และแก้ปัญหาเรื่องนี้ได้ คือขอให้ไปนึกถึงข้อที่ว่า คนสบายทางกาย ร่ำรวยมีชื่อเสียง มีอำนาจวาสนา แต่วิญญาณยังเป็นโรค มีความทุกข์ทรมานหม่นหมอง ต้องทุกข์ ต้องโศก ต้องร้องไห้ ต้องฆ่าตัวตายก็มี นี่เพราะเป็นโรคทางวิญญาณ...”

(พุทธทาสภิกขุ, 2514: 60)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องอุปสรรคของการเลื่อนชั้นตัวเอง มีการเล่นคำ คือ ใช้คำซ้ำ “ต้อง” การเล่นคำซ้ำเป็นการใช้คำให้น่าสนใจ จากบริบทนี้เป็นการเน้นย้ำ คำว่า “ต้อง” ให้มีความหมายชัดเจนขึ้น

3. การใช้คำสัมผัสคล้องจอง คือ การใช้คำที่คล้องจองกันด้วยเสียงสัมผัสสระและสัมผัสพยัญชนะ เพื่อสร้างความไพเราะรื่นหู และทำให้จดจำได้ง่าย เช่น “ไม่จากเป็นก็จากตาย ไม่จากร้ายก็จากดี” “เมื่อกายอยู่ได้ใจจึงอยู่ดี” ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1

“...ฉะนั้น เมื่อความทุกข์อะไรเข้าแก่ตัวเองแล้ว ก็จะต้องศึกษาสิ่งนั้นให้เข้าใจแจ่มแจ้ง ว่ามันเป็นอย่างไรกันแน่ ความทุกข์ที่เกิดขึ้น และกำลังเผาผลาญเราให้เราร้อนอยู่นั้นมันคืออะไร เป็นอย่างไร มาจากไหน...”

(พุทธทาสภิกขุ, 2501: 26)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องคู่มือมนุษย์ เป็นการใช้คำสัมผัสคล้องจอง คือคำว่า “เรา” กับ “เรา” ซึ่งเป็นทั้งคำสัมผัสสระ (สระเอา) และสัมผัสพยัญชนะ (ร) การใช้คำลักษณะนี้จะทำให้ผู้อ่านจดจำได้ง่าย อ่านแล้วไพเราะรื่นหู

ตัวอย่างที่ 2

“...คำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นไปเพื่อความสะอาด สว่าง สงบของจิตใจ แต่ของคอมมิวนิสต์เป็นไปเพื่อความไม่มีช่องว่างในสังคม โดยอาศัยการบังคับ การฆ่ากัน ฯลฯ...”

(ปัญญาชนทกิกขุ, 2503: 35)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องพระพุทธศาสนาที่แท้ เป็นการใช้คำสัมผัสคล้องจอง คือ คำว่า “สะอาด สว่าง สงบ” ซึ่งเป็นการใช้คำคล้องจองเสียงสัมผัสพยัญชนะ (ส)

ตัวอย่างที่ 3

“ถ้าคนเราต้อง “การกินอดวันกลางวันเป็นไฟ” ไปจนตลอดชีวิต ถึงตายแล้ว จะเป็นอย่างไรบ้าง ขอให้ลองคิดดู เขาเกิดมาทนทุกข์ทรมานจนตลอดชีวิต คือ นับตั้งแต่เกิดจนกระทั่งนำเข้าไปโลงไปทีเดียว โดยไม่มีสติปัญญาที่จะระงับดับไฟ ดับวันนั้นเสียเลย บุคคลชนิดนี้จะต้องอาศัยสติปัญญาของบุคคลประเภทพระพุทธเจ้า สำหรับช่วยแก้ไขให้เบาบางลงตามส่วน เมื่อเขาได้เข้าใจสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ถูกต้องตามความเป็นจริงมากขึ้นเท่าไร ควันหรือไฟก็จะลดน้อยลงเท่านั้น...”

(พุทธทาสภิกขุ, 2501: 13-14)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องคู่มือมนุษย์ เป็นการใช้คำสัมผัสคล้องจอง คือคำว่า “ควัน” และ “วัน” ซึ่งเป็นการใช้คำคล้องจองด้วยเสียงสระ การใช้คำสัมผัสคล้องจองจะทำให้งานเขียนจดจำได้ง่าย ฟังแล้วไพเราะ

4. การใช้คำภาษาต่างประเทศ หมายถึง การนำคำภาษาต่างประเทศเข้ามาใช้ปะปนกับภาษาไทย โดยการยืมคำจากภาษาอื่นมาใช้ เช่น ภาษาอังกฤษ ภาษาจีน ภาษาบาลีสันสกฤต ภาษาเขมร ฯลฯ อาจนำมาใช้ตามรูปศัพท์เดิมหรือใช้โดยการทับศัพท์ คำภาษาต่างประเทศที่ปรากฏในหนังสือธรรมะมี 2 ลักษณะ คือ คำภาษาต่างประเทศที่คงรูปแบบภาษาเดิมไว้ และคำภาษาต่างประเทศที่เขียนเป็นภาษาไทย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

4.1 คำภาษาต่างประเทศที่คงรูปแบบภาษาเดิมไว้ คือ คำภาษา ต่างประเทศที่เขียนรูปตามรูปศัพท์เดิมในภาษานั้นๆ ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...แม้พุทธศาสนาส่วนที่เป็นตรรกวิทยา (Logic) ซึ่งเป็นศาสตร์ที่โยกโคลงที่สุดก็มีมากด้วยเหมือนกัน โดยเฉพาะในพวกพระอภิธรรมปิฎกบางคัมภีร์ เช่น คัมภีร์กถาวัตถุ เป็นต้น...”

(พุทธทาสภิกขุ, 2501: 11)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องคู่มือมนุษย์ **Logic** เป็นคำภาษาต่างประเทศที่คงรูปแบบภาษาเดิมไว้ คือ คำภาษาต่างประเทศที่เขียนตามรูปศัพท์เดิมในภาษาอังกฤษ คือ Logic หมายถึง ตรรกวิทยา, ตรรก, เหตุผล, การตัดสินใจด้วยเหตุผล, การอนุมานด้วยเหตุผล (วิทย์ เทียงบุญธรรม, 2541: 522) จากบริบทนี้ **Logic** ใช้เพื่อแปลความหมายของคำว่า “ตรรกวิทยา” ให้ชัดเจนขึ้น

ตัวอย่างที่ 2

“...เพราะฉะนั้นบุคคลเช่นนี้ จึงเป็นบุคคลเหมือนกับมีเชื้อด้านทานโรค หรือเชื้อทำลายโรคอยู่ในตัวเขา เขาจึงเป็นโรคทางวิญญาณไม่ได้ แต่คนธรรมดาสามัญที่ไม่รู้หัวใจของพระพุทธศาสนานั้น มันก็ต้องตรงข้ามกันคือเป็นเหมือนกับบุคคลที่ไม่มีอำนาจด้านทานโรค หรือ

Immunity ในตัวเสียเลยแม้แต่นิดเดียว มันจึงถูกลามเป็นโรคทางวิญญาณโดยเร็ว และเป็นอยู่ประจำ...”

(พุทธทาสภิกขุ, 2507: 18)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องแก่นพุทธศาสนา **Immunity** เป็นคำภาษาต่างประเทศที่คงรูปแบบภาษาเดิมไว้ คือ คำภาษาต่างประเทศที่เขียนตามรูปศัพท์เดิมในภาษาอังกฤษ คือ Immunity หมายถึง สภาวะที่มีภูมิคุ้มกัน, ภูมิคุ้มกัน, อิศรภาพ (วิทย์ เทียงบุญธรรม, 2541: 551) จากบริบทนี้ **Immunity** หมายถึง ภูมิคุ้มกัน ซึ่งใช้เพื่อบ่งชี้ความหมายของคำว่า “ต้านทานโรค” สังเกตได้ว่า “ต้านทานโรค” และ “Immunity” ต้องมีความหมายเหมือนหรือใกล้เคียงกัน เพราะมีคำว่า “หรือ” คั่นอยู่

ตัวอย่างที่ 3

“...ทีนี้ขณะจิตก็เหมือนกัน มันถี่ยิบขนาดนั้นจนเราไม่รู้สึกรู้ว่าเราเกิดดับๆ เราต้องอาศัยการศึกษาเรื่องทางจิตชนิดนั้น จึงจะรู้ว่านามรูปหรือคนนั้นมันเกิดดับๆ อย่างถี่ยิบอยู่ทุกขณะจิต หรือเร็วยิ่งกว่า frequency ของกระแสไฟฟ้าที่เราใช้อยู่ทุกวันนี้เสียอีก...”

(พุทธทาสภิกขุ, 2517: 65)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่อง ปฏิจัสมุปบาทคืออะไร **frequency** เป็นคำภาษาต่างประเทศที่คงรูปแบบภาษาเดิมไว้ คือ คำภาษาต่างประเทศที่เขียนตามรูปศัพท์เดิมในภาษาอังกฤษ คือ frequency หมายถึง ความถี่, การเกิดขึ้นถี่, อัตราการปรากฏขึ้น (วิทย์ เทียงบุญธรรม, 2541: 365) จากบริบทนี้ผู้เขียนใช้รูปศัพท์ภาษาเดิมคือภาษาอังกฤษแทรกในประโยค โดยไม่มีการแปลความหมายเป็นภาษาไทย หรือไม่ได้มีวัตถุประสงค์เน้นย้ำคำที่มีความหมายใกล้เคียงกับภาษาอังกฤษในกรณีนี้ผู้อ่านต้องมีความรู้ทางภาษาอังกฤษจึงจะสามารถอ่านเข้าใจได้

4.2 คำภาษาต่างประเทศที่เขียนเป็นภาษาไทย คือ การเขียนคำภาษาต่างประเทศโดยใช้คำไทยทับศัพท์ให้ออกเสียงเหมือนหรือใกล้เคียงกับเสียงของคำนั้น ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...ในสมัยนี้วัดทั่วไปแข่งกันสร้างโบสถ์ วิหาร ศาลา กุฏิ และอะไรต่างๆ บางแห่งสร้างพอดีกับทุน บางแห่งก็สร้างเกินทุน จึงต้องหาเงินโดยวิธีแปลกๆ อันเป็นเรื่องเหลวไหลที่เข้ามาท่วมทับศีลธรรมของพระพุทธศาสนาทั้งนั้น ตัวอย่างที่เห็นง่าย เช่น ใบ**เชี่ยมชี**เสี่ยงทายตามโบสถ์ต่างๆ ที่เข้ามาอยู่ตามโบสถ์ก็เพราะพระอยากได้เงิน แต่กลายเป็นเป็นการทำลายพุทธศาสนาไป...”

(ปัญญานันทภิกขุ, 2503: 9)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องพระพุทธศาสนาที่แท้ **เชี่ยมชี** เป็นคำต่างประเทศที่เขียนเป็นภาษาไทย มาจากคำภาษาจีน หมายถึง ใบทำนายโชคชะตาตามศาลเจ้าหรือวัด มีเลขหมายเทียบกับเลขหมายบนดิวี่ที่เสี่ยงได้ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 385)

ตัวอย่างที่ 2

“...ถ้าเราจัดการได้เด็ดขาดเลย ถอนรากถอนเง่าถอนเชื้อได้หมดเลย อย่างนี้เรียกว่า สมุจเฉทวิมุตติ หรือสมุจเฉทปหาน คือ ฆ่าตายเลย ไม่เพียงแค่**ฟลุ๊ค** หรือไม่เพียงแค่ข่มขืนไว้ชั่วคราว...”

(พุทธทาสภิกขุ, 2507: 45)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องแก่นพุทธศาสน์ **ฟลุ๊ค** เป็นคำทับศัพท์ที่มาจากภาษาอังกฤษว่า fluke หมายถึง โชคคืออย่างไม่คาดคิด, ฟลุค, ความโชคดีโดยบังเอิญ, การได้เต็มโดยบังเอิญ (วิทย์ เทียงบุญธรรม, 2541: 351) จากบริบทนี้**ฟลุ๊ค** หมายถึง โชคดีโดยบังเอิญ

ตัวอย่างที่ 3

“...เรื่องนี้พูดมากไปก็เพราะว่า เพื่อรักษา**เครดิต**ของพวกพุทธบริษัทที่จะถูกชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะชาวต่างศาสนาเขามาอะไรแล้ว ระวังให้ดี! ตอบให้ถูกต้องที่สุด อย่าให้เสีย**เครดิต**ของการเป็นพุทธบริษัท ซึ่งพระพุทธศาสนามีหลักธรรมะกว้างขวางอย่างยิ่ง คือเป็นเรื่องของธรรมชาติทั้งหมดทั้งสิ้น...”

(พุทธทาสภิกขุ, 2514: 13-14)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องอุปสรรคของการเลื่อนชั้นตัวเอง **เครดิต** เป็นคำทับศัพท์ ภาษาอังกฤษที่มาจากคำว่า credit หมายถึง ความน่าไว้วางใจ ความเชื่อถือ ความเลื่อมใส ชื่อเสียง เกียรติยศ เกียรติภูมิ (วิทย์ เทียงบุญธรรม, 2541: 203) จากบริบทนี้ เครดิต หมายถึง ความน่าเชื่อถือ

5. คำศัพท์เฉพาะทางพระพุทธศาสนา หมายถึง คำที่สื่อความหมายเฉพาะกลุ่ม เป็นคำที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เช่น หลักคำสอน พระธรรมวินัย เป็นต้น

ตัวอย่างที่ 1

“...การสิ้นเชิงมชีรคน้ำมนต์ เสี่ยงตายด้วยวิธีการต่างๆ จงหายไปจากผืนแผ่นดินไทย ขอให้อาจารย์เสกพระเครื่องทั้งหลาย จงได้เสกคนให้เป็นคนดีที่มีพระในใจ มิใช่มีพระห้อยคอ แต่มาเข้าถึงเย็น ขอให้พวก**มิจาติฐิ**ทั้งหลายจงกลับกลายเป็นคนมีความเห็นชอบตามทำนองคลองธรรม...”

(ปัญญานันทภิกขุ, 2503: 42)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องพระพุทธศาสนาที่แท้ **มิจาติฐิ** เป็นคำเฉพาะกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา หมายถึง เห็นผิด, ความเห็นที่ผิดจากคลองธรรม เช่น เห็นว่าทำได้ชั่ว ทำชั่วได้ดี มารดาบิดาไม่มี เป็นต้น และความเห็นที่ไม่นำไปสู่ความพ้นทุกข์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2551: 319)

ตัวอย่างที่ 2

“...อยากจะยกตัวอย่างอีกสักคำหนึ่งคือคำว่า “**นิพพาน**” คำว่านิพพานนี้เป็นคำที่ชาวบ้านต้องสนใจมากที่สุด ต้องพยายามกระทำให้มีมากที่สุด ทุกเวลาที่สุด เพราะคำว่านิพพานนั้นแปลว่าเย็น ของที่ร้อนแล้วเย็นลงๆ นี่คือนิพพาน...”

(พุทธทาสภิกขุ, 2514: 124)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องอุปสรรคของการเลื่อนชั้นตัวเอง **นิพพาน** เป็นคำเฉพาะกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา หมายถึงการดับกิเลสและกองทุกข์ เป็นโลกุตตรธรรม และเป็นจุดหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2551: 166)

ตัวอย่างที่ 3

“...เรื่อง**ปฏิจสมุปบาท**นี้มันเป็นเรื่องที่ได้เข้าใจแล้ว ก็อาจจะปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์ ของตนได้ และเมื่อมองกันอีกทางหนึ่ง เราต้องถือว่าเป็นหน้าที่ที่เราจะต้องทำกันทุกคน และ ช่วยทำกันและกันให้เข้าใจเรื่องปฏิจสมุปบาทนี้ได้...”

(พุทธทาสภิกขุ, 2517: 3)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องปฏิจสมุปบาทคืออะไร **ปฏิจสมุปบาท** เป็นคำเฉพาะกลุ่ม หมายถึง การที่ธรรมทั้งหลายอาศัยกัน, เกิดขึ้นพร้อม, สภาพอาศัยปัจจัยเกิดขึ้น, การที่สิ่งทั้งหลาย อาศัยกันจึงเกิดมีขึ้น, การที่ทุกข์เกิดขึ้นเพราะอาศัยปัจจัยต่อเนื่องกัน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2551: 122)

6. คำพ้องสมัย หมายถึง คำหรือภาษาที่มักไม่พบการใช้ในปัจจุบัน เนื่องจาก มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 1

“...พุทธศาสนามุ่งความสุขแก่คนทุกหมู่เหล่า พระบรมศาสดาไม่มีความประสงค์ ที่จะให้มีการเบียดเบียนแก่กันไม่ว่ากรณีใดๆ จึงสอนชาวพุทธให้กระทำแต่งานที่เป็นสัมมาอาชีพ ถ้อยเดียว ให้ละเลิกอาชีพที่เป็นไปในทางเบียดเบียนกันทั้งหมด...”

(ปัญญานันทภิกขุ, 2509: 151)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องทางสายกลาง **ถ้อยเดียว** เป็นคำพ้องสมัย หมายถึง ฝ่ายเดียว เช่น เอาแต่ได้ถ้อยเดียว เห็นแต่ประโยชน์ถ้อยเดียว (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 492) คำว่า “ถ้อยเดียว” เป็นคำที่ไม่ปรากฏใช้ในปัจจุบัน ปัจจุบันใช้คำว่า “ฝ่ายเดียว”

ตัวอย่างที่ 2

“...มันก็น่าจะนำหิวเหมือนกับว่าธรรมะนี้ พระพุทธเจ้าท่านตรัสเปรียบว่าเหมือนกับ แพ้ข้ามฟาก แต่เราไม่ใช่แพสำหรับข้ามฟาก เราใช้เพียงเอาไม้ไผ่ลำหนึ่งๆ มาประกวดกันด้วย

ความสวยงามของมัน ความประหลาดของมัน และไปๆ มาๆ ในที่สุด ใช้ถ้าไม่ไผ่นั้นฟาดกันและกัน ในเมื่อเกิดผลอดใจขึ้นมาอย่างนี้ มันก็เป็นเรื่องน่าหวั...

(พุทธทาสภิกขุ, 2514: 54)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องอุปสรรคของการเลื่อนชั้นตัวเอง **น่าหวั** เป็นคำพ้องสัมผัส ซึ่งเป็นการเปล่งเสียงแสดงความขบขัน ดีใจ ชอบใจ เป็นต้น, หวัเราะ หรือ หวัร่อ ก็ว่า, ใช้ว่า หวั หวัเราะ หรือ หวัร่อ ก็มี (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1286) คำว่า “น่าหวั” เป็นคำที่ไม่ปรากฏใช้ในปัจจุบัน ปัจจุบันใช้คำว่า “น่าหวัเราะ”

ตัวอย่างที่ 3

“...ในปัญหานี้ หากเราจะต้องไปดึงคนถือศาสนาอื่นมาถือศาสนาพุทธอย่างนี้ อยากจะพูดว่าอย่า**เพื่อ**ทำให้พยายามทำความเข้าใจถึงความเหมือนกันในระหว่างศาสนา ให้เขาเข้าถึงศาสนาเดิมของเขาให้ถึงที่สุดก่อน โดยวิธีที่เราพูดและอธิบาย คือ เขาจะรู้สึกได้เองว่า เขาเป็นที่เดียวทั้งหมด 3 ศาสนา อย่างนี้ยังดีกว่า...”

(พุทธทาสภิกขุ, 2516: 125)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องพุทธทาสตอบปัญหา **เพื่อ** เป็นคำพ้องสัมผัส ใช้ประกอบหลังคำว่า “อย่า, เป็น” อย่า**เพื่อ** หมายความว่า ห้ามไม่ให้กระทำในขณะนั้น เช่น อย่า**เพื่อ**กิน, พึง เพิก หรือเพิง ก็ว่า (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 801) คำว่า “เพื่อ” เป็นคำที่ไม่ปรากฏใช้ในปัจจุบัน ปัจจุบันใช้คำว่า “เพิง” หรือ “พึง”

7. คำมีศักดิ์ หมายถึง คำที่ให้ความรู้สึกอันสูงส่งกว่าคำธรรมดาทั่วไป รวมทั้งคำราชาศัพท์ ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 1

“...เคยมีหญิงไปหาข้าพเจ้าคนหนึ่ง บอกว่าจะเอาพัดและย่ามมาถวายเป็นการสะเดาะเคราะห์ - “ใครสั่งให้มาถวาย” - “พระหมอดูที่วัดมหาธาตุสั่งให้นำมา” - “พระรูปไหน” - “รูปที่เคยไปประเทศอินเดีย” ข้าพเจ้ารู้แล้วว่าพระหมอดูนี้คือใคร อยากจะถามต่อไปว่าเคราะห์ร้ายเรื่องอะไร แต่เกริบไปเพราะจะไปถวายอีกหลายวัด”

(ปัญญานันทภิกขุ, 2503: 10-11)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องพระพุทธศาสนาที่แท้ มีการใช้คำมีศักดิ์คือ คำว่า ถวาย หมายถึง ให้, มอบให้, เช่น ถวายของ (ใช้แก่พระสงฆ์หรือเจ้านาย) (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 487)

ตัวอย่างที่ 2

“...พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสต่อไปอีก ถึงเรื่องที่น่ารู้ว่าพอสักว่าคนเราเริ่มรู้ริยสัจในระดับแรก ความทุกข์ทั้งหลายจะสิ้นไปหมดไป อย่างมากมายเหลือที่จะเปรียบเทียบ โดยพระองค์ได้ทรงหยิบฝุ่นที่พื้นดินขึ้นมาชั่วที่จะตักขึ้นมาด้วยปลายนิ้วสองนิ้ว แล้วก็ชี้ให้ภิกษุทั้งหลายดูว่านี่ฝุ่นเท่านี้ เปรียบเทียบกับฝุ่นทั้งโลก มันมาน้อยกว่ากันเท่าไร...”

(พุทธทาสภิกขุ, 2514: 22)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องอุปสรรคของการเลื่อนชั้นตัวเอง มีการใช้คำราชาศัพท์ ดังนี้

คำว่า ตรัส หมายถึง ในราชาศัพท์ว่า พูด (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 428)

คำว่า พระองค์ หมายถึง สรรพนามบุรุษที่ 3 ใช้แก่พระเจ้าแผ่นดิน พระราชวงศ์ตั้งแต่ชั้นพระองค์เจ้าขึ้นไป และสมเด็จพระสังฆราช (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 764)

คำว่า ทรง หมายถึง ในราชาศัพท์ว่า ชีหรือถือ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 501)

ตัวอย่างที่ 3

“...ที่เกี่ยวกับปริมาณแห่งอาหารที่จะบริโภคในวันหนึ่งๆ นั้น พระอาจารย์ผู้รจนาคัมภีร์วิสุทธิมรรค ได้ให้คำแนะนำไว้ว่า “ฉันอาหารให้พ่องไว้สัก 4-5 คำ อย่าให้ทันอิ่ม แล้วจึงให้ดื่มน้ำพออิ่ม เพียงเท่านี้เป็นการเหมาะสมเพื่อความอยู่เป็นผาสุกของภิกษุ ผู้มีตนอันประกอบด้วยการทำงานทางใจ...”

(พุทธทาสภิกขุ, 2517: 110-111)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องคำสอนผู้บวช (ภาค 1) มีการใช้คำมีศักดิ์คือ คำว่า ฉัน หมายถึง กิน (ใช้แก่ภิกษุสามเณร) (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 335)

8. คำหยาบหรือคำด่า หมายถึง คำด่าและคำสบถสาบานต่างๆ เป็นคำที่ผู้มีวัฒนธรรมจะไม่ใช้อย่างเด็ดขาด ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 1

“...พุทธศาสนาเนื้อแท้ที่สามารถต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์นี้ เราไม่เอามาใช้และแถมไม่เอามาพูดกันด้วยซ้ำไป แล้วไปเอาพิธีรีตองเปลี่ยนนอกกระพี้ซึ่งไม่ใช่พุทธศาสนา แต่ก็เรียกว่าพุทธศาสนาที่ทำให้คอมมิวนิสต์หัวเราะเยาะนั้นมาใช้ อย่างนี้แล้วมันจะได้ผลอะไร นำมาใช้แต่ส่วนที่ให้เราหัวเราะเยาะได้ นี่มันก็อยู่ในสภาพที่ใครๆ ต้องพูดว่า หมดๆๆ จิบหายหมดแน่แล้ว!”

(พุทธทาสภิกขุ, 2514: 82-83)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องอุปสรรคของการเลื่อนชั้นตัวเอง จิบหาย เป็นคำไม่สุภาพ หมายถึง สูญหมด, เสียหมด, หมดเร็ว, ป่นปี้, โดยปริยายใช้เป็นคำด่าหรือคำแข่ง (ปาก) ว.มาก เช่น เก่งจิบหาย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 337) จากบริบทนี้ผู้เขียนใช้เป็นคำสบถ เพื่อให้ผู้อ่านเห็นภาพ แต่ไม่ได้มีเจตนาใช้คำหรือสาปแช่งใคร

ตัวอย่างที่ 2

“...ครั้งหนึ่งพระเกิดแตกแยกกันในเรื่องดีความในวินัย ต่างอวดแข่งต่อกันเข้า รังเกียจมีงรังเกียจ เพราะอวดแข่งกัน ต่างฝ่ายต่างอวดแข่ง จนพระพุทธเจ้ามาประสานมาทำความเข้าใจปรับความเข้าใจก็ทำไม่ได้ ดูซิ มันน่าประหลาดจนพระพุทธเจ้าต้องเสด็จหลีกเร้นไปอยู่ที่ลี้กเร้นไม่ยุ่งด้วย...”

(พุทธทาสภิกขุ, 2516: 90)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องพุทธทาสตอบปัญหา มีง เป็นคำด่า หมายถึง คำใช้แทนผู้ที่เราพูดด้วย, มักถือกันว่าไม่สุภาพหรือหยาบคาย, เป็นสรรพนามบุรุษที่ 2 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 865) จากบริบทนี้ใช้คำด่าเพื่อแสดงให้เห็นเจตนาที่ผู้เขียนต้องการนำเสนอให้ชัดเจนและตรงไปตรงมา ไม่ได้ใช้เป็นคำแทนบุคคลที่เราพูดด้วย

ที่อาจจะตกสมัย หรือพ้นสมัยไปในที่สุด ในขณะที่เดียวกันก็ปรากฏการใช้คำมีศักดิ์ เนื่องจากในสังคมไทยมีการใช้คำตามระดับของบุคคล คำมีศักดิ์จะปรากฏทั้งคำราชาศัพท์และคำที่ใช้กับพระสงฆ์ ในด้านคำราชาศัพท์มักจะใช้กับเรื่องราวที่เกี่ยวกับพุทธประวัติ และเมื่อต้องการกล่าวถึงพระสงฆ์ การเลือกใช้คำก็จะปรากฏในลักษณะของคำเฉพาะที่ใช้กับพระสงฆ์ เช่น คำสรรพนามหรือคำกริยา และการใช้คำหยาบหรือคำต่ำที่ปรากฏในหนังสือธรรมะทำให้ทราบว่า งานเขียนหนังสือธรรมะใช้คำลักษณะนี้เพื่อให้ผู้อ่านได้เข้าถึงอรรถรสและกระแทกใจผู้อ่าน ถึงแม้ว่าตามลักษณะการใช้ภาษาไทยที่ดีควรเว้นการใช้คำต่ำหรือคำหยาบ แต่เนื่องจากจุดประสงค์ของสิ่งที่ผู้เขียนต้องการนำเสนอคือ ความตรงไปตรงมาของเนื้อหาที่กล่าวถึงเพื่อให้เข้าใจถึงแก่นที่ผู้เขียนต้องการนำเสนอ

ช่วงที่ 2 พ.ศ. 2520 - พ.ศ. 2540 ได้แก่ ผลงานของพระพยอม กัลยาโณ และพระไพศาล วิสาโล

พบการใช้คำทั้งสิ้น 9 ประเภท ได้แก่ การสร้างคำใหม่ การเล่นคำ การใช้คำสัมผัสคล้องจอง การใช้คำภาษาต่างประเทศ คำศัพท์เฉพาะทางพระพุทธศาสนา คำพ้นสมัย คำสแลง คำมีศักดิ์ คำหยาบ หรือคำต่ำ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1. การสร้างคำใหม่ หมายถึง การนำคำมาประสมกันเพื่อเกิดคำใหม่ มีทั้งการสร้างคำที่อาศัยแนวเทียบจากคำเดิม การสร้างคำโดยนำคำศัพท์ภาษาต่างประเทศมาประสมกับคำไทย และการสร้างคำประสมขึ้นมาใหม่ ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...แต่ปัจจุบันนี้อำนาจในการกำหนดความเป็นไปของสังคม มิได้รวมศูนย์อยู่ที่ราชาหรือผู้ปกครองแล้ว หากกระจายไปยังชนชั้นนำ นักบริหาร ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ชำนาญการ และเทคโนโลยีระดับต่างๆ ที่ควบคุมกลไกอันหลากหลาย ที่สัมพันธ์กันจนกลายเป็นระบบ สังคมจะดำเนินไปได้หาก “ระบบ” เหล่านี้ยอมรับในอำนาจของผู้ปกครอง ซึ่งต่างอิงกันและกัน แต่หากผู้ปกครองแม้จะมีธรรมะเพียงไร ถ้าระบบสถาบันเหล่านี้เป็นอธรรม มีศีล มีธรรม ไม่เสมอกันแล้ว ระบบเหล่านี้จะยังเป็นเครื่องมือของผู้ปกครองในการรักษาธรรมได้หรือไม่...”

(พระไพศาล วิสาโล, 2529: 135-136)

ตัวอย่างข้างต้นพุทธศาสนากับคุณค่าร่วมสมัย เทคโนโลยี เป็นการสร้างคำใหม่ ด้วยการนำคำมาประสมกัน จากคำภาษาอังกฤษว่า (techno) และ (cratic) จากบริบทนี้ เทคโนโลยี หมายถึง นักวิชาการที่ออกมาทำงานวิจัยและผลวิจัยด้านนโยบายเศรษฐกิจ สังคม การเมือง หรือนักบริหารที่เคยเป็นนักวิชาการ

ตัวอย่างที่ 2

“...คือ ในขณะนี้เราเกิดมีปัญหาในการถ่ายทอดธรรมะให้เข้าไปสวมน หรือการหล่อ ธรรมะให้เข้าไปสวมนในหัวใจของคน การนำเอาธรรมะของพระพุทธเจ้ามาปั้น มาหลอม มาหล่อ มาบรรยายให้เข้าไปสวมนในหัวใจของสาธุชน ก็มีคนที่เข้ามาคัดค้านพระธรรม อาตมาอยากจะเรียก คนพวกนี้ว่า “ผู้ก่อการร้ายหน้าธรรมาสน์” คือ มักจะมีคนมาในงานศพ งานบวชอะไรต่างๆ ที่ บรรยายธรรมในที่ต่างๆ ซึ่งเจ้าภาพได้จัดเลี้ยงไว้จนมีเงินมา แล้วพอพระบรรยาย พวกนี้ก็ไปก่อกวน พุทธเจ้าส่งเสียงอีกทีก็กรีกโครม ทำให้ผู้บรรยายฯ ซ้ำต่อไปไม่ได้...”

(พระพยอม กัลยาโณ, 2526: 25)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องอย่าตัดเศียรพระธรรมกันเลย ผู้ก่อการร้ายหน้าธรรมาสน์ เป็นการสร้างคำใหม่จากการประสมคำว่า “ผู้ก่อการร้าย” ประสมกับ “หน้าธรรมาสน์” จากบริบทนี้ หมายถึง คนมาที่มักจะมาก่อกวนพระที่มาบรรยายธรรม สร้างความเดือดร้อนให้แก่พระสงฆ์และผู้มาฟังบรรยายธรรมะ จนพระสงฆ์ไม่สามารถบรรยายธรรมะได้ สาธุชนก็ไม่ได้รับฟังธรรมะ อันจะก่อให้เกิดความสงบสุขในชีวิต

2. การเล่นคำ คือ การใช้คำให้มีความน่าสนใจ ดึงดูดความสนใจของผู้อ่าน ซึ่งปรากฏหลายลักษณะได้แก่ คำพ้อง คำซ้ำ ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...ถ้าจะพิจารณากันอย่างผิวเผินถึงข้อเสนอ 5 ประการของพระเทพทัตที่มาทูลต่อ พระพุทธเจ้าว่าเป็นเรื่องเลวร้ายนั้น แม้การอยู่ป่าเป็นวัตร อยู่โคนไม้เป็นวัตร เทียบวิณฑาตเป็นวัตร หรือการใช้ผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ข้อเสนอทั้ง 4 ข้อของพระเทพทัตเหล่านี้ก็เป็นชุดงควัตรของ พระมหากัสสะปะเถระเจ้า ที่พระพุทธเจ้าท่านยกย่องสรรเสริญเป็นที่เคารพนับถือของพวกเราทั้งหลาย

ที่รู้จัก ถ้าศึกษาพุทธประวัติเป็นอย่างดี ท่านประพฤติดุติอย่างเคร่งครัดอยู่แล้วส่วนการไม่ฉันทนื้อสัตัวนั้นเป็นปกติธรรมดาของสังคมส่วนใหญ่ โดยเฉพาะนักพรตนักบวชในยุคนั้นอยู่แล้วว่าในอินเดียเขาก็ไม่ค่อยได้ทานเนื้อสัตว์กันอยู่แล้ว จึงไม่จำเป็นที่พระมหากัสสปะจะต้องตั้งเป็นธุระควัตรอะไร...”

(พระพยอม กัลยาโณ, 2526: 36)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องอย่าตัดเศียรพระธรรมกันเลย มีการเล่นคำ คือใช้คำซ้ำ “วัตร” การใช้คำซ้ำจะทำให้งานเขียนมีความน่าสนใจ ทำให้มีความหมายชัดเจนขึ้น ซึ่งจากบริบทนี้เป็นการเน้นย้ำ คำว่า “วัตร” แสดงให้เห็นว่าทำอะไรเป็นประจำ

ตัวอย่างที่ 2

“...ข้อที่ 7 เป็นคนมีวินัยดี วินัยข้อออกว่า อะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ อะไรเป็นคุณ อะไรเป็นโทษ อะไรเป็นประโยชน์ อะไรมิใช่ประโยชน์ อะไรเป็นกิจที่ควรทำ อะไรเป็นกิจที่ไม่ใช่กิจที่ต้องทำ อย่างนี้เขาเรียกว่าวินัยข้อออก รู้ว่าอะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ...”

(พระพยอม กัลยาโณ, 2534: 3)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องพุทธธรรมนำทางสร้างสุข มีการเล่นคำ คือใช้คำซ้ำ “อะไร” การใช้คำซ้ำจะทำให้งานเขียนมีความน่าสนใจ ทำให้มีความหมายชัดเจนขึ้น ซึ่งจากบริบทนี้เป็นการเน้นย้ำ คำว่า “อะไร”

ตัวอย่างที่ 3

“...ชีวิตเราต้องความซ้ำที่เรียกว่า “กิจวัตรประจำวัน” ใครที่ตื่นไม่เป็นเวลา นอนไม่เป็นเวลา กินไม่เป็นเวลา เพียงปีเดียวก็เห็นผลชัดเจนว่าเป็นโทษต่อชีวิตเพียงใด ไม่เฉพาะต่อร่างกายเท่านั้น แม้กระทั่งจิตใจก็ยุ่งเหยิง...”

(พระไพศาล วิสาโล, 2538: 62)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องสุขใจในนาคร มีการเล่นคำ คือใช้คำซ้ำ “ไม่เป็นเวลา” การใช้คำซ้ำจะทำให้งานเขียนมีความน่าสนใจ ทำให้มีความหมายชัดเจนขึ้น ซึ่งจากบริบทนี้เป็นการเน้นย้ำคำว่า “ไม่เป็นเวลา” แสดงให้เห็นว่ามีสิ่งใดบ้างที่ไม่ทำไม่เป็นเวลาจะทำให้ชีวิตและจิตใจขาดความสงบสุข

3. การใช้คำสัมผัสคล้องจอง คือ การใช้คำที่คล้องจองกันด้วยเสียงสัมผัสสระและสัมผัสพยัญชนะ เพื่อสร้างความไพเราะรื่นหู และทำให้จดจำได้ง่าย เช่น “ไม่จากเป็นก็จากตาย ไม่จากร้ายก็จากดี” “เมื่อกายอยู่ได้ ใจจึงอยู่ดี” ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...ฉะนั้นก็หวังว่า การไม่ทอดธุระ การฝึกฝนในการหลอมธรรมะเข้าไปสวมนในหัวใจของพระบวชใหม่ เป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสทั้งหลาย ที่จะต้องฝึกฝนอย่างดี ทำให้เกิดความชำนาญในการป็น ในช่วงที่ยังไม่มีพระมาบวชก็นั่งคิด นอนคิด นึกคิด ที่จะหาลักษณะท่าทางอย่างไร จะวางโครงการอย่างไร ที่จะเอาธรรมะไปสวมนในหัวใจของคนที่จะเข้ามาบวชในปีนีให้ได้...”

(พระพยอม กัลยาโณ, 2526: 125)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องอย่าตัดเศียรพระธรรมกันเลย เป็นการใช้คำสัมผัสคล้องจอง คือคำว่า “นั่ง” “นอน” “นึก” ซึ่งเป็นคำสัมผัสสัมผัสพยัญชนะ (น) การใช้คำลักษณะนี้ทำให้ผู้อ่านจดจำได้ง่าย อ่านแล้วไพเราะรื่นหู

ตัวอย่างที่ 2

“...สำหรับบ้านนี้เท่าที่สังเกตดูทั้งแม่และลูกสาวที่ป่วยเป็นอัมพาต และพี่สาวของผู้ป่วยที่เป็นอัมพาต ซึ่งก็คอยดูแลรักษาน้องอยู่ แม้จะมีภารกิจมากมายแต่ก็มีได้ทอทั้งน้องซึ่งอยู่ในสภาพอย่างนี้ เป็นคนที่ใจบุญสุนทรทาน อาตมาก็ได้รับการถวายหินมาจำนวนหนึ่งเพื่อมาสร้างโบสถ์ที่วัดสวนแก้ว แล้วรู้สึกว่าเป็นคนที่มีอภัยทานอยู่เป็นนิสัย ไม่มีใจผูกเวรอาฆาตพยาบาทใคร เห็นแม่กับคนแกลวนั้นเล่าว่า ถ้าของอะไรหายไปพี่สาวก็มักจะบอกว่า “อนุโมทนามันไปเถอะแม่ อนุโมทนาไปเถอะ” รู้สึกว่าจะเป็นคนใจบุญสุนทรทานกันทั้งครอบครัว จึงไม่อยากผูกพยาบาทคาดพยาบารอะไรกับใคร...”

(พระพยอม กัลยาโณ, 2529: 51)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องปุณณูญย์ เป็นการใช้คำสัมผัสคล้องจอง คือคำว่า “บาด” กับ “คาด” ซึ่งเป็นคำสัมผัสสัมผัสสระ (-า) การใช้คำลักษณะนี้จะทำให้ผู้อ่านจดจำได้ง่าย อ่านแล้วไพเราะรื่นหู

ตัวอย่างที่ 3

“...เรียนแบบร่านกับเรียนแบบเร่งรัดรอบรู้ หรือเรียนแบบเพ่งกับเรียนแบบพ่่าน
อันไหนควรทำมากกว่ากัน...”

(พระพยอม กัลยาโณ, 2534: 29)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องพุทธธรรมนำทางสร้างสุข เป็นการใช้คำสัมผัสคล้องจอง คือ คำว่า เรียนแบบร่านกับเรียนแบบเร่งรัดรอบรู้ ซึ่งเป็นคำสัมผัสสัมผัสพยัญชนะ (ร) การใช้คำลักษณะนี้จะทำให้ผู้อ่านจดจำได้ง่าย อ่านแล้วไพเราะรื่นหู

4. การใช้คำภาษาต่างประเทศ หมายถึง การนำคำภาษาต่างประเทศเข้ามาใช้ปะปนกับภาษาไทย โดยการยืมคำจากภาษาอื่นมาใช้ เช่น ภาษาอังกฤษ ภาษาจีน ภาษาบาลีสันสกฤต ภาษาเขมร ฯลฯ อาจนำมาใช้ตามรูปศัพท์เดิมหรือใช้โดยการทับศัพท์ คำภาษาต่างประเทศที่ปรากฏในหนังสือธรรมะมี 2 ลักษณะ คือ คำภาษาต่างประเทศที่คงรูปแบบภาษาเดิมไว้ และคำภาษาต่างประเทศที่เขียนเป็นภาษาไทย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

4.1 คำภาษาต่างประเทศที่คงรูปแบบภาษาเดิมไว้ คือ คำภาษาต่างประเทศ ที่เขียนรูปตามรูปศัพท์เดิมในภาษานั้นๆ ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...การเรียกเด็กเข้าห้องประชุมฟังธรรมยังเรียบร้อยมากกว่าครูบาอาจารย์ที่มีความแข็งแรงต่าง มีทิกฏฐิ ego อะไร ยากกว่าที่จะเรียกเด็กเข้าห้องเสียอีก นี่ไม่ใช่ผู้เขียนจะมีเจตนาจ้วงจาบครูบาอาจารย์ไปเสียหมด แต่ส่วนใหญ่ที่พบเห็นมานั้นมันเป็นอย่างนี้ มีอยู่บ้างไม่มากนักที่สนใจมานั่งข้างหน้า บอกเพียงสองสามครั้งก็ลุกม้าง่าย...”

(พระพยอม กัลยาโณ, 2526: 83)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องอย่าตัดเศียรพระธรรมกันเลย **ego** เป็นคำภาษาต่างประเทศ ที่คงรูปแบบภาษาเดิมไว้ คือ คำภาษาต่างประเทศที่เขียนตามรูปศัพท์เดิมในภาษาอังกฤษ คือ ego หมายถึง อัตตา (ทางจิตวิทยา), ความถือตัวเองเป็นสำคัญ (วิทช์ เทียงบุญธรรม, 2541: 253) จากบริบทนี้เห็นได้ว่าใช้ ego ในรูปแบบภาษาเดิมเพื่เน้นย้ำ หรืออธิบายความหมายของคำแวดล้อม ให้ชัดเจนขึ้น

ตัวอย่างที่ 2

“...ไม่ว่าพุทธศาสนา คริสต์ศาสนา หรืออิสลาม แต่ละวัฒนธรรม แต่ละอารยธรรม ก็มีคุณวิเศษอยู่ในตัว เราสามารถที่เรียนรู้ได้ คนที่ไม่เชื่อเรื่องศาสนาเป็น **agnostic** เขาก็สามารถ ภาวนาได้เหมือนกันด้วยวิธีของเขาเอง...”

(พระไพศาล วิสาโล, 2530: 75)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องพุทธศาสนากับคุณค่าต่อชีวิต **agnostic** เป็นคำภาษาต่างประเทศที่คงรูปแบบภาษาเดิมไว้ คือ คำภาษาต่างประเทศที่เขียนตามรูปศัพท์เดิมในภาษาอังกฤษคือ agnostic หมายถึง ผู้ไม่เชื่อว่ามีพระเจ้าเพราะไม่มีใครที่รู้จริง, ผู้ไม่เชื่อนรกสวรรค์มีจริง, ผู้ไม่นับถือพระเจ้า (วิทช์ เทียงบุญธรรม, 2541: 17)

ตัวอย่างที่ 3

“...เช่นเดียวกับที่นิวตันเกิดปัญญาสว่างวาบในเรื่องแรงโน้มถ่วงขณะนั่งเอกเขนกใต้ต้น แอปเปิ้ล ท่านพุทธทาสเองก็เกิดความรู้ความคิดแปลกๆ ใหม่ๆ ระหว่างที่จิตมีสมาธิกับการนิมิตบาท คุณสมบัติของจิตในการรู้เองโดยไม่ต้องคิดหรือเกิดความคิดสร้างสรรค์แปลกใหม่โดยไม่ตั้งใจ เรียกว่าญาณทัศน์หรือ **intuition**...”

(พระไพศาล วิสาโล, 2538: 32)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องสุขใจในนาคร **intuition** เป็นคำภาษาต่างประเทศที่คงรูปแบบภาษาเดิมไว้ คือ คำภาษาต่างประเทศที่เขียนตามรูปศัพท์เดิมในภาษาอังกฤษคือ intuition หมายถึง การหยั่งรู้ที่เกิดขึ้นในใจ (วิทช์ เทียงบุญธรรม, 2541: 652)

4.2 คำภาษาต่างประเทศที่เขียนเป็นภาษาไทย คือ การเขียนคำภาษาต่างประเทศโดยใช้คำไทยทับศัพท์ให้ออกเสียงเหมือนหรือใกล้เคียงกับเสียงของคำนั้น ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“คือ เวลาพระจะไปบรรยายธรรมที่ไหนหรือมีการบรรยายธรรมที่ไหนน่าจะมีตำรวจศีลธรรมไปเคลียร์พื้นที่รอบธรรมาสน์เสียก่อน”

(พระพยอม กัลยาโณ, 2526: 30)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องย่อคดีพระธรรมกันเอย **เคลียร์** เป็นคำทับศัพท์ภาษาอังกฤษ มาจากคำว่า clear หมายถึง ไส, ไม่ขุ่น, ไม่มีฝุ่น, แจ่มแจ้ง, ไสแจ้ว, ไสสะอาด, สว่างแจ้ง, โล่ง, ไร้มลทิน, ชัดเจน, ชัดถ้อยชัดคำ, แน่ชัด, เข้าใจได้ง่าย, ไม่มีอุปสรรค, เปิดเผย, ไม่มีสินค้าน้ำ, ไม่มีหนี้สิน, ไม่มีส่วนลด (วิทย์ เทียงบุญธรรม, 2541: 153) จากบริบทนี้หมายถึง ให้ตำรวจตรวจตราสถานที่ให้ปลอดภัยก่อนที่จะให้พระขึ้นเทศน์

ตัวอย่างที่ 2

“...จนกระทั่งแม่ของเขาดายไปแล้ว เขาไปฝังที่สวนชู้ซึ่งไม่ไกลบ้านนัก วันไหนฟ้าร้อง แม้จะคำกีนดึกคืน พายุจะพัดจัด ฝนจะตกหนักอย่างไร เขาก็จะรีบวิ่งไปเอามือลูบสวนชู้...”

(พระพยอม กัลยาโณ, 2529: 28)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องป๊อมนุ้ย **สวนชู้** เป็นคำภาษาจีน หมายถึง ที่ฝังศพของชาวจีน, สวนจู๊ กั้ว (จ.) (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1404)

ตัวอย่างที่ 3

“...ทำแล้วเราจะพิเศษกว่าคนอื่น เราจะมีอะไรที่คนอื่นเค้าไม่มี ใช้ความคิดเหล่านี้เป็นแรงจูงใจให้เราทำจริงจังมากขึ้น วันๆ หนึ่งทำใหญ่เลย ใครมาก็ไม่อยากพูดคุยกับใคร พ่อแม่มามากี่รู้สึกว่ เอ มาทำไม เสียเวลาปฏิบัติของเรา คือทุกอย่างมัน**ซีเรียส** เป็นเรื่องจริงจังไปหมด

หากใครมารบกวนการปฏิบัติของเรา เราทำจริงจังมาก แต่ปรากฏว่าทำแล้วมันเหลว มันลุ่มเหลว เป็นทุกข์มาก...”

(พระไพศาล วิสาโล, 2529: 74)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องพุทธศาสนากับคุณค่าร่วมสมัย **ซีเรียส** เป็นคำทับศัพท์ ภาษาอังกฤษ มาจากคำว่า serious หมายความว่า เคร่งขรึม, ขรึม, จริงจัง, เอาจริงเอาจัง, ไม่เหลวไหล, ไม่ล้อเล่น, ซึงซึง, สำคัญ, สำหัด, ร้ายแรง (วิทย์ เทียงบุญธรรม, 2541: 776) จากบริบทนี้หมายถึง จริงจัง

5. คำศัพท์เฉพาะทางพระพุทธศาสนา หมายถึง คำที่สื่อความหมายเฉพาะกลุ่ม เป็นคำที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เช่น หลักคำสอน พระธรรมวินัย เป็นต้น ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...เพราะฉะนั้นตอนนี้จะพูดพร้อมกันไปว่า ถ้าเราจะต่อเสียรพระธรรม คือ ต่อหัวให้มองเห็นอะไรชัดถูกต้องดี เราก็จะต้องมีการสร้างห้องประชุมหรือห้องฟังธรรมที่ได้มาตรฐานเหมาะสม ผู้เขียนใครจะเห็นทางผู้หลักผู้ใหญ่ในแผ่นดินนี้จัดงบประมาณของแผ่นดินให้ได้มีการสร้างห้องประชุมที่มีการฟังธรรมไว้ให้มี**สปปายะ**ดีที่สุด คือมันสบายทั้งด้านอากาศ เพราะสมัยนี้เรามีเครื่องเทคโนโลยีที่มันจะปรับอากาศได้ก็ยิ่งดี เพราะทำให้ผู้ฟังไม่กระสับกระส่าย...”

(พระพยอม กัลยาโณ, 2526: 8)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องอย่าตัดเสียรพระธรรมกันเลย **สปปายะ** เป็นคำเฉพาะกลุ่ม ที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา หมายถึง สบาย, สสภาพเอื้อ, สภาวะที่เกื้อหนุน, สิ่ง สถาน หรือบุคคล ซึ่งเป็นที่สบาย เหมาะกัน เกื้อกูล หรือเอื้ออำนวย โดยเฉพาะที่ช่วยเกื้อหนุนการบำเพ็ญและ ประคับประคองรักษาสมาธิ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2551: 432)

ตัวอย่างที่ 2

“...ในทัศนะของเราความท้อแท้ต่างจากความแข็งแกร่งที่ความท้อแท้เป็นความรู้สึกที่มี ต่องานใดงานหนึ่ง อันอาจมีปัจจัยมาจากงานนั้นเอง แต่ความแข็งแกร่งนั้นเป็นความรู้สึกไม่เฉพาะต่องาน

ใดงานหนึ่ง แต่เป็นกับทุกอย่างรอบตัวเนื่องมาจากภาวะภายในจิตเป็นสำคัญ นี่เป็นความแตกต่างอย่างคร่าวๆ แต่ในทางพุทธศาสนาถือว่าทั้งสองอยู่ในประเภทเดียวกันคือ**ฉินมิทธะ** เพราะล้วนแต่ทำให้หุดหู่ เนื้อชา เช่นเดียวกับความง่วง ถึงจะแตกต่างกันแต่เกี่ยวข้องกันอย่างยิ่ง...”

(พระไพศาล วิสาโล, 2529: 176)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องพุทธศาสนากับคุณค่าร่วมสมัย **ฉินมิทธะ** เป็นคำเฉพาะกลุ่มที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา หมายถึง ความหุดหู่และเซื่องซึม, ความที่จิตหุดหู่และเคลิบเคลิ้ม, ความง่วงเหงาเซื่องซึม (ข้อ 3 ในนิวรรณ์ 5) (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2551: 122)

ตัวอย่างที่ 3

“...มองในแง่หนึ่ง อิทธิพลจากภายนอกเป็นของดี โดยเฉพาะอิทธิพลจากกัลยาณมิตร ในทางพุทธถือว่า อิทธิพลจากภายนอกเช่นนี้ ย่อมนำมนุษย์ไปสู่หนทางอันประเสริฐ และคนส่วนใหญ่ก็ต้องการอิทธิพลเช่นนี้ จึงจะมีชีวิตที่ผาสุกได้ ในขณะที่มีคนเพียงจำนวนน้อยเท่านั้นที่สามารถพัฒนาชีวิตได้โดยอาศัยความสามารถและปัญญาของตนเองล้วนๆ ที่เรียกว่า **โยนิโสมนสิการ...**”

(พระไพศาล วิสาโล, 2530: 13)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องพุทธศาสนากับคุณค่าต่อชีวิต **โยนิโสมนสิการ** เป็นคำเฉพาะกลุ่มที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา หมายถึง การทำในใจโดยแยบคาย, กระทำไว้ในใจโดยอุบายอันแยบคาย, การพิจารณาโดยแยบคาย คือ พิจารณาเพื่อเข้าถึงความจริงโดยสืบค้นหาเหตุผลไปตามลำดับจนถึงต้นเหตุ แยกแยะองค์ประกอบจนมองเห็นตัวสภาวะและความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย หรือตรึงตรองให้รู้จักสิ่งที่ดีที่ชั่ว ยังกุศลธรรมให้เกิดขึ้นโดยอุบายที่ชอบ ซึ่งจะมีให้เกิดอวิชาและต้นหา, ความรู้จักคิด, คิณุกวิธี (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2551: 336)

6. คำพ้องสมัย หมายถึง คำหรือภาษาที่มักไม่พบการการใช้ในปัจจุบัน เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...นี่เป็นเรื่องที่น่าคิดที่ว่าประกาศตัวว่า ข้าพเจ้าจะจงรักภักดีปกป้องไว้ด้วยชีวิตในเรื่องชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ แต่แล้วเป็นเรื่องน่าหัวที่วันนั้นมีคนมา 2 คนนั้นพูดจาก่อกวนจนข้าพเจ้าต้องหยุดบรรยายหยุดเทศน์ไป จนคิดเป็นมโนภาพอยู่ในใจของข้าพเจ้าเรื่อยมา...”

(พระพยอม กัลยาโณ, 2526: 27)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องอย่าตัดเศียรพระธรรมกันเลย นำหัว เป็นคำพ้องสมัย ซึ่งเป็นการเปล่งเสียงแสดงความขบขัน ดีใจ ชอบใจ เป็นต้น, หัวเราะ หรือ หัวร่อ ก็ว่า, ใช้ว่า หัว หัวเราะ หรือ หัวร่อ ก็มี (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1286) ปัจจุบันไม่ปรากฏใช้คำว่า “นำหัว” แต่จะใช้ว่า “นำหัวเราะ”

ตัวอย่างที่ 2

“...เมื่อหนูน้อยไปที่หลุมฝังศพ ก็ได้ผวาเข้าไปกอดหลุมฝังศพ พร้อมกับร้องไห้คร่ำครวญรำพันว่า “โอ! แม่ ทำไมแม่จึงได้จากลูกเร็วเช่นนี้ ทำไมไม่มีโอกาสอยู่ให้ลูกได้ทำหน้าที่ตอบแทนแม่เป็นผู้ที่เสียสละให้ลูกถ่ายเดียว เมื่อไรลูกจะได้มีโอกาสเป็นผู้เสียสละทดแทนคุณของแม่ได้บ้าง...”

(พระพยอม กัลยาโณ, 2529: 21)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องบุญมนุษย์ ถ่ายเดียว เป็นคำพ้องสมัย หมายถึง ฝ่ายเดียว เช่น เอาแต่ได้ถ่ายเดียว เห็นแต่ประโยชน์ถ่ายเดียว (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 492) ปัจจุบันไม่ปรากฏใช้คำว่า “ถ่ายเดียว” แต่ใช้คำว่า “ฝ่ายเดียว”

ตัวอย่างที่ 3

“...มีหลายเหตุหลายปัจจัยที่ทำให้ข้าพเจ้าไม่รีบสึก ขอสารภาพว่า อาจารย์ยันตระเป็นผู้หนึ่งที่มีส่วนทำให้ข้าพเจ้าบวชต่อหลังจากครบกำหนด 3 เดือนแล้ว ท่านว่าอย่าเพิ่งรีบสึก เพราะข้าพเจ้า มีราศีนักบวช ความศรัทธาในตัวท่านทำให้ข้าพเจ้าถือว่านี่เป็นพรและกำลังใจอันประเสริฐ แม้บัดนี้ศรัทธาดังกล่าวจะสิ้นไป แต่ข้าพเจ้าก็ยังรู้สึกขอบคุณที่มีส่วนช่วยรั้งไม่ให้ข้าพเจ้าทำตามที่ตั้งใจไว้...”

(พระไพศาล วิสาโล, 2530: 114-115)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องพุทธศาสนากับคุณค่าต่อชีวิต เพื่อ เป็นคำพ้องสมัย ใช้ประกอบ
หลังคำ อย่า เป็น อย่าเพื่อ หมายความว่า ห้ามไม่ให้กระทำในขณะนั้น เช่น อย่าเพื่อกิน, ฟัง เพิก หรือ
เพ็ง ก็ว่า (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 801) จากบริบทนี้ เพื่อ ใช้ประกอบหลังคำซึ่งในปัจจุบัน
ไม่ปรากฏใช้ แต่ใช้คำว่า “เพ็ง” หรือ “ฟัง” แทน

7. คำสแลง หมายถึง คำ วลี ถ้อยคำ หรือสำนวนภาษาปากที่ใช้พูด เข้าใจกันเฉพาะกลุ่ม
หรือชั่วระยะเวลาหนึ่ง โดยไม่ถือเป็นภาษาที่มีแบบแผนหรือถูกต้องตามหลักภาษา ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...พระผู้บรรยายพูดออกไปคำ เขาก็สวนออกมาคำ เพราะมีการพูดจาห้ามปรามไม่ให้
แสดงธรรม หรือบางแห่งเขาเรียกว่า พูดกันในภาษาสมัยนี้เขาเรียกว่า “แซว” จนกระทั่งพระหรือ
ผู้บรรยายธรรมหมดสมาธิหรือหมดกำลังใจในการที่จะหล่อเลี้ยงพระธรรมเข้าไปสวมอยู่ในหัวใจ
ของนาคผู้กำลังจะนั่งฟัง หรือญาติโยม ศาสนิกชนที่กำลังนั่งฟังธรรมอย่างสนใจ...”

(พระพยอม กัลยาโณ, 2526: 26)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องอย่าตัดเศียรพระธรรมกันเลย แซว เป็นคำสแลง พจนานุกรม
คำใหม่ ฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายว่า พูดล้อ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2553: 65)

ตัวอย่างที่ 2

“...เรื่องราวของพระจำนวนไม่น้อยที่สึกลาเพศออกไปเพื่อจะแต่งงานแล้วกลับ “วัด”
นั้น นับเป็นข้อเตือนใจที่ช่วยให้บวชได้นานขึ้น...”

(พระไพศาล วิสาโล, 2530: 117)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องพุทธศาสนากับคุณค่าต่อชีวิต วัด เป็นคำสแลง พจนานุกรม
คำใหม่ ฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายว่า พลาดจากโชคหรือสิ่งที่หวังไว้ (ราชบัณฑิตยสถาน,
2553: 150)

ตัวอย่างที่ 3

“...ความจริงการนั่งรถในกรุงเทพฯ เป็นคนละเรื่องกับความตาย (เว้นเสียแต่ว่า มีความประมาทเป็นเจ้าเรือน พุคภาษาสมัยใหม่คือสวมวิญญาณนักชิง) แต่ในแง่หนึ่งก็สัมพันธ์กันอย่างยิ่ง...”

(พระไพศาล วิสาโล, 2538: 2)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องสุขใจในนาคร ชิง เป็นคำสแลง พจนานุกรมคำใหม่ ฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายว่า ขับรถอย่างรวดเร็ว, ขับรถด้วยความคะนอง, ไปโดยรถอย่างรวดเร็ว (ตัดมาจาก อ. racing) (ราชบัณฑิตยสถาน, 2553: 61)

8. คำมีศักดิ์ หมายถึง คำที่ให้ความรู้สึกอันสูงส่งกว่าคำธรรมดาทั่วไป รวมทั้ง คำราชาศัพท์ ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...ก่อนที่จะจัดงานศพ งานบวช งานแต่งงานอะไรก็ตาม ควรที่จะนิคมามพระพุทธรูปเจ้าคุณเสียก่อน ว่าถ้าเราจัดงานในรูปนี้แล้ว ถ้าพระพุทธรูปเจ้าเสด็จมาในงานนี้มาทอดพระเนตรเห็นเราเลี้ยงเหล้ายามีนเมา มีสิ่งที่ทำให้เกิดเสียงอึกทิกครึกโครม เครื่องดนตรีอะไรต่างๆ ดังลั่นไปหมดแล้วพระพุทธรูปองค์จะยอมรับพวกเราเข้าเป็นพุทธบริษัทของพระองค์ไหม ทั้งเจ้าภาพและแขกที่มาในงาน...”

(พระพยอม กัลยาโณ, 2526: 67)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องอย่าตัดเศียรพระธรรมกันเลย มีการใช้คำราชาศัพท์ดังนี้

คำว่า **เสด็จ** หมายถึง ไป, มา ใช้สำหรับพระราชวงศ์ (สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ สำนักนายกรัฐมนตรีย, 2545: 52)

คำว่า **ทอดพระเนตร** หมายถึง ดู (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 513)

คำว่า **พระพุทธองค์** หมายถึง คำเรียกพระพุทธเจ้า, เป็นสรพนามบุรุษที่ 3
(ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 763)

คำว่า **พระองค์** หมายถึง สรพนามบุรุษที่ 3 ใช้แก่พระเจ้าแผ่นดิน พระราชวงศ์ตั้งแต่
ชั้นพระองค์เจ้าขึ้นไป และสมเด็จพระสังฆราช (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 764)

ตัวอย่างที่ 2

“...เพราะฉะนั้น การที่พระใหม่เข้ามาบวชเป็นแสนๆ เป็นโอกาสดีที่สุด ที่ผู้เป็นเถระใน
วัดวาอารามต่างๆ ควรจะฉวยโอกาสหล่อพระธรรมสวมเข้าไปในหัวใจของเขาเป็นอย่างยิ่ง ถ้ามี
การนิมนต์มารวมกันได้ เข้าค่ายสามวันเจ็ดวันอะไรก็แล้วแต่ มันไม่เหนียวมาก ไม่ลำบากเกินไป
ไม่เป็นการลงทุนมากมายอะไรเกินไปหรอก แล้วพระจะได้รู้ พระใหม่เหล่านี้จะได้รับความ
รู้ความเข้าใจเป็นอันดี...”

(พระพยอม กัลยาโณ, 2526: 119)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องอย่าตัดเศียรพระธรรมกันเลย มีการใช้คำมีศักดิ์ที่ใช้กับภิกษุ
และสามเณร ดังนี้

คำว่า **เถระ** หมายถึง พระผู้ใหญ่ ตามพระวินัยกำหนดว่า พระมีพรรษาตั้งแต่ 10 ขึ้นไป
เรียกว่า พระเถระ (ป.) (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 495)

คำว่า **นิมนต์** หมายถึง เชิญ, เชื้อเชิญ, (ใช้แก่พระภิกษุและสามเณร) (ป. นิมนต;
ส. นิมนตฺร) (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 589)

ตัวอย่างที่ 3

“...แต่การประพุดิพรหมจรรย์มิใช่การทำศึกสงครามดัง**ตรัส**ไว้ในพระบาลีดอก หรือ
คนที่เพียงแต่เห็นยอดธง หรือได้ยินเสียงกึกก้องของกองทัพบ้าศึกก็ยอมแพ้เสียแล้ว จะถือว่าเป็น
นักรบประเภทใด...”

(พระไพศาล วิสาโล, 2530: 118)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องพุทธศาสนากับคุณค่าต่อชีวิต มีการใช้คำราชาศัพท์ คือ คำว่า **ตรัส** หมายถึง พูด (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 428)

9. คำหยาบหรือคำด่า หมายถึง คำด่าและคำสบถสาบานต่างๆ เป็นคำที่ผู้มีวัฒนธรรม จะไม่ใช้อย่างเด็ดขาด ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...แต่พอท้อแท้หันดูก็หน้าตาเศร้าสร้อยบูดบึ้งราวกับ**ตุต** (ขอภัย) พอคิดได้แบบนี้ ก็อดนึกขันแถมสมเพชตัวเองไม่ได้ที่แปรเปลี่ยนไปเช่นนั้น...”

(พระไพศาล วิสาโล, 2529: 33)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องพุทธศาสนากับคุณค่าร่วมสมัย **ตุต** เป็นคำด่า หมายถึง รุกัน, ก้น

ตัวอย่างที่ 2

“...ระหว่างที่เราวิ่งขึ้นรถ จะมีตำรวจและประชาชนผู้รักชาติในแถวตะรอกะที่บเรา ถ้าเราไม่รู้จักคำว่า “ฝาดงตีน” เราจะไม่เข้าใจ แต่ที่รู้จักเพราะประสบกับตัวเอง มันเป็นการฝาดงตีนจริงๆ ขอโทษที่ใช้คำไม่สุภาพ แต่ถึงอย่างไร มันก็ยังสุภาพกว่าที่เขาทำกับเรา...”

(พระไพศาล วิสาโล, 2530: 76)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องพุทธศาสนากับคุณค่าต่อชีวิต **ตีน** เป็นคำด่า หมายถึง เท้า

ตัวอย่างที่ 3

“...เดี๋ยวนี้เด็กมันชักจะ**อัปรี** วันนั้นไปเทศน์ที่โรงเรียนแห่งหนึ่ง มีเด็กผู้หญิงเรียนเก่ง อยู่คนหนึ่ง แต่ไอ้คนหนึ่งกลับบอก “อย่าไปคบมันนะ มันเด็กเรียน” อย่างนี้จะมีพุทธธรรมนำทางอย่างไร...”

(พระพยอม กัลยาโณ, 2534: 8)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องพุทธธรรมนำทางสร้างสุข อปริย เป็นคำคำ หมายถึง ระบาย, จัญไร, เลวทราม, คำซ้ำ, ซ้ำซ้ำ, ไม่เป็นมงคล (ส. อปริย; ป. อปฺปิย) (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1356)

จากการศึกษาวิเคราะห์การใช้ภาษาด้านการใช้คำในช่วงที่ 2 พบการใช้คำทั้งสิ้น 9 ประเภท ได้แก่ การสร้างคำใหม่ การเล่นคำ การใช้คำสัมผัสคล้องจอง การใช้คำภาษาต่างประเทศ คำศัพท์เฉพาะทางพระพุทธศาสนา คำพ้องสัมผัส คำสแลง คำมีศักดิ์ คำหยาบหรือคำต่ำ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

การใช้ภาษาที่ทำให้งานเขียนธรรมะมีความน่าสนใจ ดึงดูดใจจากผู้อ่าน ปรากฏในการใช้คำประเภทการสร้างคำใหม่ การเล่นคำ การใช้คำสัมผัสคล้องจอง ส่วนการใช้คำภาษาต่างประเทศ ที่คงรูปแบบภาษาเดิมไว้ที่ปรากฏในหนังสือธรรมะ ทำให้ทราบว่า การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ในปัจจุบันนั้น ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางภาษาซึ่งส่งผลโดยตรงต่องานเขียนธรรมะเช่นเดียวกัน ด้านการใช้คำศัพท์เฉพาะทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในหนังสือธรรมะเป็นศัพท์เฉพาะทางศาสนา ที่สร้างหรือยืมจากบาลี ผู้อ่านต้องรู้ความหมายของคำศัพท์เฉพาะที่ใช้ เพราะโดยส่วนมากแล้ว มักจะเป็นคำที่สื่อความหมายเฉพาะกลุ่ม และคำที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เช่น หลักคำสอน พระธรรมวินัย ด้านการใช้คำพ้องสัมผัสทำให้ทราบว่า การใช้ภาษาไทยมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ซึ่งจะเห็นได้จากภาษาที่เคยใช้ในอดีต อาจจะไม่ปรากฏหรือเลิกใช้ในปัจจุบัน อันเนื่องมาจากภาษามีการเกิดขึ้นและเลิกใช้อย่างรวดเร็ว การเกิดคำศัพท์ใหม่ๆ เป็นจำนวนมากก็ส่งผลต่อคำบางคำที่ อาจจะตกสมัย หรือพ้องสัมผัสไปในที่สุด ในขณะที่เดียวกันก็ปรากฏการใช้คำสแลง การใช้คำสแลง ทำให้เกิดความทันสมัย อ่านเข้าใจง่าย และเป็นการดึงดูดความสนใจของผู้อ่านได้อีกวิธีหนึ่ง ด้านการใช้คำมีศักดิ์ เนื่องจากในสังคมไทยมีการใช้คำตามระดับของบุคคล จึงปรากฏคำมีศักดิ์ในหนังสือธรรมะ ซึ่งปรากฏทั้งคำราชาศัพท์และคำที่ใช้กับพระสงฆ์ ในด้านคำราชาศัพท์มักจะใช้กับเรื่องราวที่เกี่ยวกับพุทธประวัติ และเมื่อต้องการกล่าวถึงพระสงฆ์ การเลือกใช้คำก็จะปรากฏใน ลักษณะของคำเฉพาะที่ใช้กับพระสงฆ์ เช่น คำสรรพนาม หรือคำกริยา และการใช้คำหยาบหรือคำต่ำ ที่ปรากฏในหนังสือธรรมะทำให้ทราบว่า งานเขียนหนังสือธรรมะใช้คำลักษณะนี้เพื่อให้ผู้อ่านได้ เข้าถึงธรรมและกระแทกใจผู้อ่าน ถึงแม้ว่าตามลักษณะการใช้ภาษาไทยที่ดีควรงดเว้นการใช้คำต่ำหรือคำหยาบ แต่เนื่องจากจุดประสงค์ของสิ่งที่ผู้เขียนต้องการนำเสนอคือ ความตรงไปตรงมา ของเนื้อหาที่กล่าวถึงเพื่อให้เข้าใจถึงแก่นที่ผู้เขียนต้องการนำเสนอ

ช่วงที่ 3 พ.ศ. 2540 - พ.ศ. 2553 ได้แก่ ผลงานของ ว.วชิรเมธี และพระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต

พบการใช้คำทั้งสิ้น 9 ประเภท ได้แก่ การสร้างคำใหม่ การเล่นคำ การใช้คำสัมผัสคล้องจอง การใช้คำภาษาต่างประเทศ คำศัพท์เฉพาะทางพระพุทธศาสนา คำสแลง คำมีศักดิ์ คำหยาบหรือ คำต่ำ คำภาษาถิ่น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1. การสร้างคำใหม่ หมายถึง การนำคำมาประสมกันเพื่อเกิดคำใหม่ มีทั้งการสร้างคำที่อาศัยแนวเทียบจากคำเดิม การสร้างคำโดยนำคำศัพท์ภาษาต่างประเทศมาประสมกับคำไทย และการสร้างคำประสมขึ้นมาใหม่ ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...“พวกเธอเอาคานี้ไปถ่องเสียให้ขึ้นใจ ใครท่องได้ เข้าใจทั้งหมด ก็จะอยู่ในโลกนี้อย่างเป็นสุข ห่าฝนแห่งคำวิพากษ์วิจารณ์อันไร้สาระจะทำอันตรายพวกเธอไม่ได้เลยแม้แต่น้อย”

ว่าแล้วก็มอบคานี้ให้ศิษยานุศิษย์ไปท่อง ตั้งแต่นั้นมาท่านเจ้าอาวาสใหม่และลูกศิษย์ก็ไม่สะทกสะท้านใจไปกับคำตืฐินินทาอันไร้สาระของชาวบ้านอีกเลย ทุกอุปทุกองค์ตั้งใจศึกษาปฏิบัติธรรมไปตามปกติ เหมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้น...”

(ว.วชิรเมธี, 2547: 34)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องปรัชญาหน้าบ้าน มีการสร้างคำใหม่ คือคำว่า ห่าฝนแห่งคำวิพากษ์วิจารณ์ ซึ่งเป็นการนำคำมาประสมกันระหว่างคำว่า “ห่าฝน” และคำว่า “แห่งคำวิพากษ์วิจารณ์” จากบริบทนี้ ห่าฝนแห่งคำวิพากษ์วิจารณ์ หมายถึง คำวิพากษ์วิจารณ์จำนวนมาก

ตัวอย่างที่ 2

“...ทุกข์เราต้องกำหนดรู้ ต้องศึกษา แต่คนส่วนใหญ่เมื่อเกิดปัญหา เกิดความทุกข์ขึ้นมา กลับหลอมรวมตัวเอง เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของปัญหา แทนที่ทุกข์จะมีไว้สำหรับเห็น ก็กลับกลายเป็นทุกข์มีไว้สำหรับเป็น เปรียบเสมือนคนเดินไปแล้วเหยียบตะปู ตะปูที่ตกลงไปที่พื้นเท้าของเรา ทำให้เราทุกข์ แต่พอแก้ปัญหาก็ไม่เป็น แทนที่จะดึงตะปูออก กลับไปหาค้อนมาขว้างหัวตะปูหนักเข้าอีก เป็นดับเบิลทุกข์ ทุกข์ซ้ำซ้อน เพราะไม่รู้วิธีแก้ทุกข์...”

(ว.วชิรเมธี, 2553: 78)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องคิดถูก โปรงใส ใจสูง มีการสร้างคำใหม่ คือ คำว่า **ดับเบิลทุกข์** ซึ่งเป็นการนำคำมาประสมกันระหว่างคำว่า “ดับเบิล” และคำว่า “ทุกข์” จากบริบทนี้ ดับเบิลทุกข์ หมายถึง ความทุกข์ซ้ำซ้อน ความทุกข์จำนวนมาก

ตัวอย่างที่ 3

“...การฆ่าเวลาบาปยิ่งกว่าฆ่าคน เพราะฆ่าคนคุณยังมีโอกาสขอมา ขอภัย หรืออุทิศบุญ ที่ยิ่งใหญ่ให้เพื่อที่จะแก้ตัว แต่หากคุณฆ่าเวลาไปแล้ว เมื่อรู้สึกตัวขึ้นมาเมื่อไร คุณก็ไม่สามารถ **รีไซเคิลเวลา** ให้ย้อนกลับมาเพื่อทำดีในขณะเวลาเดิมนั้นได้อีกเลย แม้จะมีเงินที่แสนล้านดอลลาร์ สรรพ ก็ไม่อาจจะต่อรองเพื่อซื้อเวลาที่เสียไปแล้วให้กลับคืนมาได้...”

(ว.วชิรเมธี, 2553: 82)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องธรรมะดัมพ์ยาเมนูที่ 1 สูตรเด็ดสู่ความเป็นเลิศ มีการสร้างคำใหม่ คือ คำว่า **รีไซเคิลเวลา** ซึ่งเป็นการนำคำมาประสมกันระหว่างคำว่า “รีไซเคิล” และคำว่า “เวลา” จากบริบทนี้ รีไซเคิลเวลา หมายถึง ย้อนเวลา

2. การเล่นคำ คือ การใช้คำให้มีความน่าสนใจ ดึงดูดความสนใจของผู้อ่าน ซึ่งปรากฏหลายลักษณะ ได้แก่ คำพ้อง คำซ้ำ และการเล่นเสียงสัมผัส ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...คนที่ “เป็นตัวของตัวเอง” อย่างมีปัญญา (ไม่ใช่เป็นตัวของตัวเองด้วยความโง่ อวดดีถือดี สำคัญตนผิด) จึงเป็นคนที่มองโลกใบนี้อย่างรื่นรมย์ กายเบา จิตเบา อดตาเบา อยู่ในโลกลอยเป็นนายไม่ถูกโลกและโลกย์สนตะพายลากไปลากมาอย่างทรมานอยู่ทุกคืนวัน...”

(ว.วชิรเมธี, 2546: 69)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องกำลังใจแค่ชีวิต มีการเล่นคำ คือ ใช้คำพ้องเสียง “โลก” และ “โลกย์” การใช้คำพ้องจะทำให้งานเขียนมีความน่าสนใจ สะดุดตาผู้อ่าน

ตัวอย่างที่ 2

“...แต่ส่วนใหญ่ พอลูกเริ่มเข้าวัยรุ่น ปัญหาที่มักเจอเจอกันก็คือช่องว่างระหว่างวัย เริ่มพูดคุยกันไม่รู้เรื่อง ลูกเริ่มเถียง พ่อแม่ก็ด่า ด่า ด่า ด่า จูนกันไม่ติด ลูกก็หันไปติดเพื่อน ติดเกม ติดอินเทอร์เน็ต...”

(พระมหาสมปอง คาลปุตโต, 2552: 59-60)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องเย็นเถิดโยม มีการเล่นคำ คือใช้คำซ้ำ “ติด” การใช้คำซ้ำ จะทำให้งานเขียนมีความน่าสนใจ ซึ่งจากบริบทนี้เป็นการเน้นย้ำ คำว่า “ติด” ให้มีความหมายชัดเจนขึ้น

ตัวอย่างที่ 3

“...“เข้าใจ เข้าใจ เข้าถึง” นี่เป็นหลักสากล 3 ข้อที่ไม่ว่าจะทำอะไรก็ตาม จะศึกษา ธรรมชาติ ศึกษาความรู้ทางโลก หรือในการทำงาน ก็สามารถนำไปใช้ได้หมดทุกเรื่อง...”

(ว.วชิรเมธี, 2553: 24)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องธรรมชาติมนุษย์ที่ 1 สูตรเด็ดสู่ความเป็นเลิศ มีการเล่นคำ คือใช้คำซ้ำ “เข้าใจ” การใช้คำซ้ำจะทำให้งานเขียนมีความน่าสนใจ ซึ่งจากบริบทนี้เป็นการเน้นย้ำ คำว่า “เข้าใจ” ให้มีความหมายชัดเจนขึ้น

3. การใช้คำสัมผัสคล้องจอง คือ การใช้คำที่คล้องจองกันด้วยเสียงสัมผัสสระและสัมผัสพยัญชนะ เพื่อสร้างความไพเราะรื่นหู และทำให้จดจำได้ง่าย เช่น “ไม่จากเป็นก็จากตาย ไม่จากร้ายก็จากดี” “เมื่อกายอยู่ได้ ใจจึงอยู่ดี” ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...พรอันประเสริฐที่ชาวพุทธควรมอบให้แก่ตัวเองในทุกโอกาสก็คือ “ความไม่ประมาท” หรือการดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาทในทุกเรื่องที่เกิดขึ้น ทุกกิจที่ทำ และทุกคำที่พูด...”

(ว.วชิรเมธี, 2550: 19)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องตะแกรงร่อนทอง เป็นการใช้คำสัมผัสคล้องจอง คือ คำว่า “คิด” กับ “กิจ” และ “ทำ” กับ “คำ” “คิด” กับ “กิจ” เป็นคำสัมผัสสระ (สระอิ) และ “ทำ” กับ “คำ” เป็นคำสัมผัสสระ (สระอา) การใช้คำลักษณะนี้จะทำให้ผู้อ่านจดจำได้ง่าย อ่านแล้วไพเราะรื่นหู

ตัวอย่างที่ 2

“...อกหัก หลักลอย คอยงาน สังขาร โทรม จมอยู่กับอดีต กรีดปัจจุบันด้วยคมมีดของ วันเก่าๆ เหล่านี้คือลักษณะของคนอมทุกข์อมโศก ซึ่งถ้าแก้ไขไม่ได้ มีโอกาสเป็นคนป่วยทางจิต หรือไม่ก็เป็นโรคซึมเศร้า หน้าตาไม่สดสดใส ใครเข้าใจก็รู้สึกลึกซึ้งชีวิตชีวา พลอยพาให้บรรยากาศ ในการสนทนาหมองหม่น...”

(ว.วชิรเมธี, 2551: 255)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องธรรมชาติคลายใจ เป็นการใช้คำสัมผัสคล้องจอง คือ คำสัมผัส สัมผัสสระ ได้แก่ คำว่า “หัก” กับ “หลั” “ลอย” กับ “คอย” “งาน” กับ “ขาร” “อดีต” กับ “กรีด” “บัน” กับ “วัน” การใช้คำลักษณะนี้จะทำให้ผู้อ่านจดจำได้ง่าย อ่านแล้วไพเราะรื่นหู

ตัวอย่างที่ 3

“...ฉะนั้นโยมโชคดีกว่าหลายๆ คน จงเอาความโชคดีของโยม สร้างงาน สร้างประโยชน์ สร้างชีวิต สร้างความสุขให้แก่ตัวเองเถิด เพราะงานคือชีวิต ชีวิตคืองานบันดาลสุข ทำงานให้สนุก เป็นสุขขณะทำงาน...”

(พระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต, 2552: 122-123)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องหลวงพี่มาแล้ว รุ่นที่ 2 HA NEVER DIE เป็นการใช้คำสัมผัส คล้องจอง คือ คำสัมผัสสัมผัสสระได้แก่ คำว่า “งาน” กับ “ดาล” “สุข” กับ “สนุก” การใช้คำลักษณะนี้ จะทำให้ผู้อ่านจดจำได้ง่าย อ่านแล้วไพเราะรื่นหู

4. การใช้คำภาษาต่างประเทศ หมายถึง การนำคำภาษาต่างประเทศเข้ามาใช้ปะปนกับ ภาษาไทย โดยการยืมคำจากภาษาอื่นมาใช้ เช่น ภาษาอังกฤษ ภาษาจีน ภาษาบาลีสันสกฤต ภาษา เขมร ฯลฯ อาจนำมาใช้ตามรูปศัพท์เดิมหรือใช้โดยการทับศัพท์ ผู้วิจัยพบว่าคำภาษาต่างประเทศ

ที่ปรากฏในหนังสือธรรมะมี 2 ลักษณะ คือ คำภาษาต่างประเทศที่คงรูปแบบภาษาเดิมไว้ และ คำภาษาต่างประเทศที่เขียนเป็นภาษาไทย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

4.1 คำภาษาต่างประเทศที่คงรูปแบบภาษาเดิมไว้ คือ คำภาษาต่างประเทศที่เขียนรูปตามรูปศัพท์เดิมในภาษานั้นๆ ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...อ้อ! การที่เธอเที่ยวโกรธคนนั้นคนนี้ หรือเที่ยวหงุดหงิดเอากับใครเขาไปทั่ว จนกลายเป็นคนเสียสุขภาพจิตไปโดยปริยายนั้น บางทีอาจเป็นเพราะว่าเธอมีความคิดแบบ “นักสมบูรณ์แบบนิยม” หรือ **Perfectionist** ที่ต้องการให้ใครต่อใคร “ได้ดั่งใจ” เธอไปเสียทั้งหมด ก็เป็นไปได้...”

(ว.วชิรเมธี, 2547: 65)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องธรรมะหลับสบาย **Perfectionist** เป็นคำภาษาต่างประเทศที่คงรูปแบบภาษาเดิมไว้ คือ คำภาษาต่างประเทศที่เขียนตามรูปศัพท์เดิมในภาษาอังกฤษ **Perfectionist** หมายถึง นักสิทธิสมบูรณ์แบบ, ผู้สนใจแต่สิ่งที่สมบูรณ์แบบ (วิทย์ เทียงบุญธรรม, 2541: 633) จากบริบทนี้ผู้เขียนใช้คำภาษาต่างประเทศที่เขียนตามรูปศัพท์เดิมมาใช้ เพื่อเน้นความหมายของคำว่า “นักสิทธิสมบูรณ์แบบ”

ตัวอย่างที่ 2

“...ในโลกนี้คนเรามีธาตุหรือจิต (**behavior**) แตกต่างกัน จิตบางอย่างดีดังคุณ บางอย่างเป็นปฏิปักษ์กัน ถ้าเจ้านายกับเราเป็นคนละจิต รับรองว่ายากจะอยู่กันได้อย่างราบรื่น...”

(ว.วชิรเมธี, 2551: 3)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องธรรมะคลายใจ **behavior** เป็นคำภาษาอังกฤษ หมายความว่า ความประพฤติ, การกระทำตัว, พฤติกรรม, การแสดงอาการ, ทำที่ (วิทย์ เทียงบุญธรรม, 2541: 72)

ตัวอย่างที่ 3

“...ในดี มีเสีย ในเสีย มีดี นี่คือวิธีมองโลกแบบ **positive thinking** โดยแท้...”

(ว.วชิรเมธี, 2551: 107)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องธรรมะพารวย **positive thinking** เป็นคำภาษาต่างประเทศ ที่คงรูปแบบภาษาเดิมไว้ คือ คำภาษาต่างประเทศที่เขียนตามรูปศัพท์เดิมในภาษาอังกฤษ มาจากคำว่า positive หมายถึง แน่นอน, แน่ใจ, เชื่อถือได้, ยืนยันได้, เป็นประโยชน์, สิ่งที่เป็นบวก (วิทย์ เทียงบุญธรรม, 2541: 659) และคำว่า thinking หมายถึง ความคิด, การพิจารณา, การนึกคิด (วิทย์ เทียงบุญธรรม, 2541: 887) ในบริบทนี้หมายความว่า การมองโลกในแง่ดี

4.2 คำภาษาต่างประเทศที่เขียนเป็นภาษาไทย คือ การเขียนคำภาษาต่างประเทศ โดยใช้คำไทยทับศัพท์ให้ออกเสียงเหมือนหรือใกล้เคียงกับเสียงของคำนั้น ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...และด้วยกลุ่ม**ทาร์เก็ต**ที่อาตมาได้เดินทางไปบรรยายธรรม จะหนักไปทางวัยรุ่น ซึ่งต้องเข้าใจว่าความสนใจของพวกเขานั้น หลักๆ ถ้าไม่เรื่องเรียนก็เรื่องรัก จึงจำเป็นต้องใช้มุขที่สร้างความรู้สึกร่วมกระห่มกระชวยเพื่อเปิดใจพวกเขาก่อน...”

(พระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต, 2550: 61)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องสุขกันเถอะโยม **ทาร์เก็ต** เป็นคำทับศัพท์ภาษาอังกฤษ มาจากคำว่า target หมายถึง เป้า, เป้าของจีปนาวุธ, เป้าหมาย, จุดมุ่งหมาย (วิทย์ เทียงบุญธรรม, 2541: 874)

ตัวอย่างที่ 2

“...เมื่อไม่นานมานี้เองผู้เขียนไปบรรยายพิเศษที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จากคลับแวกที่ร้านหนังสือท่าพระจันทร์ บน**ฟุตบาท** ผู้เขียนพบขอทานคนหนึ่งซึ่งเท้าขาด มือขาด ต้องใช้

วิธีเลื้อยไปบน**ฟุตบอล**เพื่อขอทาน ในตัวเขามีเพียงดวงตาอันใสแจ๋วเท่านั้นที่สะท้อนให้เห็นว่าถึงแม้ชีวิตจะสิ้นไร้ทุกอย่าง แต่เขายังคงอยากที่จะมีชีวิตอยู่ต่อไป...”

(ว.วชิรเมธี, 2551: 40-41)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องธรรมะคลายใจ **ฟุตบอล** เป็นคำทับศัพท์ภาษาอังกฤษ มาจากคำว่า Footpath หมายความว่า ทางเท้า, ทางสำหรับเดินถนน (วิทย์ เทียงบุญธรรม, 2541: 355)

ตัวอย่างที่ 3

“...โดยเรื่องของเรื่องเกิดขึ้นระหว่างที่พระอาจารย์ชัยรัตน์ไปพินิจโลก ด้วยความนึกสนุกที่งานบางท่านก็นำรูปของพระอาจารย์มาตั้งวางไว้ ปักรูปปักเทียนพร้อมอาหารเช่นไหว้เสร็จสรรพ กะว่าพอพระอาจารย์ชัยรัตน์กลับมาเห็นตอนเช้าจะต้อง**เซอร์ไพรส์**จนควันออกหูแน่ๆ...”

(พระมหาสมปอง คาลปุตโต, 2551 : 86)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องสุขกันเถอะโยม 2 ฉายหมู่ **เซอร์ไพรส์** เป็นคำทับศัพท์ภาษาอังกฤษ มาจากคำว่า surprise หมายถึง ทำให้ประหลาดใจ, ภูมิใจ, ค้นพบอย่างกะทันหัน โดยไม่เคยคาดคิดมาก่อน, (วิทย์ เทียงบุญธรรม, 2541: 852)

5. คำศัพท์เฉพาะทางพระพุทธศาสนา หมายถึง คำที่สื่อความหมายเฉพาะกลุ่ม เป็นคำที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เช่น หลักคำสอน พระธรรมวินัย เป็นต้น ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...สรุปว่าอารมณ์ดีมีความสุขประกอบด้วย มี**สัมมาทิฐิ** ดำริถูกทาง วางตนเหมาะสม ชื่นชมคนอื่น ไม่ฝืนสังขาร ทำงานสุจริต ฝึกจิตใจให้สูง ไม่ปรุงความคิด ไม่ยึดติดโลกธรรม...”

(ว.วชิรเมธี, 2550: 155)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องคนสำราญ งานสำเร็จ **สัมมาทิฐิ** เป็นคำเฉพาะกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา หมายถึง ปัญญาอันเห็นชอบ คือ เห็นอริยสัจ 4, เห็นชอบตามคลองธรรมว่าทำดีมีผลดี ทำชั่วมีผลชั่ว มารดาบิดามี (คือ มีคุณความดีควรแก่ฐานะหนึ่งที่เรียกว่ามารดาบิดา) ฯลฯ, เห็นถูกต้องตามที่เป็นจริงว่าขันธ 5 ไม่เที่ยง เป็นต้น (ข้อ 1 ในมรรค) (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2551: 435)

ตัวอย่างที่ 2

“...4. หาโอกาสปฏิบัติกรรมฐานแนว**สติปัฏฐาน** 4 เพื่อหยุด “ความคิดฟุ้งซ่าน” ให้เป็น เพราะความทุกข์ในชีวิตของคนเราเกือบทั้งหมดเป็นผลมาจากการคิดฟุ้งซ่าน ถ้าเลิกฟุ้งซ่าน เพราะ ความคิดได้ ชีวิตจะสงบเย็นทันตาเห็น...”

(ว.วชิรเมธี, 2551: 255)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องธรรมะคลายใจ **สติปัฏฐาน** เป็นคำเฉพาะกลุ่มที่เกี่ยวกับ พระพุทธศาสนา หมายถึง ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสติ, ข้อปฏิบัติมีสติเป็นประธาน, การตั้งสติกำหนด พิจารณาลึกลงไปให้รู้เห็นเท่าทันตามความเป็นจริง, การมีสติกำกับดูสิ่งต่างๆ และความเป็นไป ทั้งหลาย โดยรู้เท่าทันตามสภาวะของมัน ไม่ถูกรอบงำด้วยความยินดียินร้าย ที่ทำให้มองเห็นเพี้ยน ไปตามอำนาจกิเลส มี 4 อย่าง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2551: 395)

ตัวอย่างที่ 3

“...ซึ่งไม่ว่าอะไรจะเกิดขึ้น แต่ถ้าคุณโยมดำเนินชีวิตตามคำพระที่ว่า **ปัจจัยปัจจบเวกขณะ** อันแปลว่า รู้ประมาณในการบริโภค ไม่ว่าจะตกอยู่ในสถานการณ์อย่างไร คุณโยมก็ยังคงยึดได้ (และยิ้มหวานเสียด้วย)...”

(พระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต, 2552: 117)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องเย็นเถิดโยม **ปัจจัยปัจจบเวกขณะ** เป็นคำเฉพาะกลุ่มที่เกี่ยวกับ พระพุทธศาสนา หมายถึง การพิจารณาปัจจัย, พิจารณาก่อนจึงบริโภคปัจจัย 4 คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัช ไม่บริโภคด้วยตัณหา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2551: 228)

6. คำสแลง หมายถึง คำ วลี ถ้อยคำ หรือสำนวนภาษาปากที่ใช้พูด เข้าใจกันเฉพาะกลุ่ม หรือชั่วระยะเวลาหนึ่ง โดยไม่ถือเป็นภาษาที่มีแบบแผนหรือถูกต้องตามหลักภาษา ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...เมื่อต้นปีมานี้เอง แม่เริ่มระแคะระคายว่าพ่อมีบ้านอีกหลังหนึ่ง แม่ไม่เคยเชื่อว่าลือนี่เลย เพราะอยู่ด้วยกันมาจนหนูอายุ 23 แล้ว รักกันมาขนาดนี้ พ่อจะปันใจให้หญิงอื่นได้อย่างไร

วันที่มีคนมาบอกข่าวลือว่าพ่อแอบมีกิ๊ก (ชู้) แม่ยังจำได้ว่า “เออ ดูลิ คนเรานั้นไม่รู้จะทำให้คนอื่นเดือดร้อนยังไง ก็สู้สุดส่าห์แต่งนิยายหลอกเด็กขึ้นมา” หนูเองก็เชื่อเช่นเดียวกับแม่ เราจึงไม่คิดอะไรกัน...”

(ว.วชิรเมธี, 2551: 35)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องธรรมชาติใจ กิ๊ก เป็นคำสแลง พจนานุกรมคำใหม่ ฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายว่า เพื่อนสนิทต่างเพศซึ่งอาจมีความสัมพันธ์กันชั่วสาว (ราชบัณฑิตยสถาน, 2553: 11)

ตัวอย่างที่ 2

“...และที่สำคัญ ท่านทั้งสองไม่เคยไม่เคยทะเลาะเบาะแว้ง จนบางครั้งอยากให้ทะเลาะกันบ้างชีวิตจะได้มีสีสันขึ้น เพื่ออาตมาจะได้เป็นเด็กมีปัญหา เป็นเด็กแค้นท์ ย่อมผมทอง (ทั้งที่หน้าชัยภูมิฯ) อย่างที่เด็กมีปัญหาชอบอ้างกันว่า ที่ดิดยา เกเร ยกพวกตีกัน เพราะที่บ้านมีปัญหาครอบครัวไม่อบอุ่น...”

(พระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต, 2553: 79)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องททท.เทคนั้ทว้ไทย เด็กแค้นท์ เป็นคำสแลง พจนานุกรมคำใหม่ ฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายว่า วัยรุ่นผู้ชายที่ชอบเร่งเครื่องมอเตอร์ไซค์ให้มีเสียงดังแค้นๆ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2553: 70)

ตัวอย่างที่ 3

“...แต่ตอนนี้ ถ้าให้นั่งเครื่องบินไปไหน อาตมาก็ไม่ตื่นเต้นแล้ว เรียกว่าซิลล์ ซิลล์ อีกทั้งกับตัน แอร์ฯ ของทุกสายการบินที่เคยใช้บริการมา ก็น่ารัก อหยาศยดี อย่างบางทีก็มีการนมัสการทักทายผ่านเครื่องขยายเสียง...”

(พระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต, 2553: 135)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่อง ททท.เทคนั้ทว้ไทย ซิลล์ ซิลล์ เป็นคำสแลง ชิว ชิว พจนานุกรมคำใหม่ ฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายว่า สบายๆ, ง่าย ๆ, ธรรมดา (อ. chill, chill out) (ราชบัณฑิตยสถาน, 2553: 56)

7. คำมีศักดิ์ หมายถึง คำที่ให้ความรู้สึกอันสูงส่งกว่าคำธรรมดาทั่วไป รวมทั้งคำราชาศัพท์ ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...ด้วยเหตุที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมว่าด้วยเรื่องที่มีมนุษย์ทุกคนมีโอกาสที่จะถูกลูกศรแห่งความทุกข์พุ่งมาปักอก และทรงสอนวิธีถอนลูกศรนั้นอยู่ตลอดเวลา พระองค์จึงได้รับการเฉลิมพระนามว่าเป็น “ศัลยแพทย์ผู้ผ่าตัดลูกศร คือ ความทุกข์ให้กับมวลมนุษยชาติ...”

(ว.วชิรเมธี, 2552: 20)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องเปลี่ยนเคราะห์ให้เป็นโชค เปลี่ยนโรคให้เป็นครู มีการใช้คำราชาศัพท์ ดังนี้

คำว่า **ทรง** หมายถึง ในราชาศัพท์ว่า ชีหรือถือ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 501)

คำว่า **พระองค์** หมายถึง สรรพนามบุรุษที่ 3 ใช้แก่พระเจ้าแผ่นดิน พระราชวงศ์ตั้งแต่ชั้นพระองค์เจ้าขึ้นไป และสมเด็จพระสังฆราช (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 764)

คำว่า **เฉลิม** หมายถึง ยกย่อง, เพิ่มพูน, เสริม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 339)

คำว่า **พระนาม** หมายถึง ชื่อ, นาม

ตัวอย่างที่ 2

“...นายฉันนะนั้น เคยตามเสด็จพระพุทธองค์แต่เมื่อยังทรงเป็นเจ้าชายรัชทายาทเสด็จประพาสชมบ้านชมเมือง และเสด็จออกไปส่งเมื่อคราวออกผนวชด้วย ต่อมานายฉันนะ ก็ได้ออกบวชตามเสด็จด้วยเช่นกัน...”

(ว.วชิรเมธี, 2553: 39)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องลายแทงแห่งความสุข มีการใช้คำราชาศัพท์ ดังนี้

คำว่า **เสด็จ** หมายถึง ไป, มา ใช้สำหรับพระราชวงศ์ (สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2545: 52)

คำว่า **ทรง** หมายถึง ในราชาศัพท์ว่า จีหรือถือ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 501)

คำว่า **ประพาส** หมายถึง ไปต่างถิ่นหรือต่างแดน, ไปเที่ยว (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 663)

คำว่า **ผนวช** หมายถึง บวช (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 725)

ตัวอย่างที่ 3

“...พอกลับมาถึงวัด หลวงพี่ไม่ฉัน ปล่อยข้าวทิ้งไว้ในบาตร ตรอมใจฉันไม่ลง ท่านนึกปรุแงในใจว่า วันนี้ขนาดนางสิริมาป่วย ยังงามขนาดนี้ แล้วถ้าไม่ป่วยจะงามเลิศวิไลขนาดไหน พระรูปนั้นก็ทุกข์...”

(ว.วชิรเมธี, 2553: 97)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องคิดถูก โปรงใส ใจสูง มีการใช้คำมีศักดิ์ที่ใช้กับภิกษุสามเณร ดังนี้

คำว่า **หลวงพี่** หมายถึง (ปาก) คำเรียกพระภิกษุด้วยความเคารพ

คำว่า **ฉัน** หมายถึง กิน (ใช้แก่ภิกษุสามเณร) (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 335)

คำว่า **รูป** หมายถึง ลักษณะนามใช้เรียกพระภิกษุสามเณร (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 964)

8. คำหยาบหรือคำด่า หมายถึง คำด่าและคำสบถสาบานต่างๆ เป็นคำที่ผู้มีวัฒนธรรมจะไม่ใช้อย่างเด็ดขาด ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...ไอ้हां! มันหาว่ากูไม่มีสมอง มึงคอยดู...วันหนึ่งกูจะเอาชนะไอ้ผ่องให้ได้...”

(ว.วชิรเมธี, 2546: 36)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องกำลังใจแค่ชีวิต มีการใช้คำด่าหรือคำหยาบ ดังนี้

คำว่า **ไอ้हां** หมายถึง คำด่าที่เป็นคำหยาบคาย

คำว่า **กู** หมายถึง คำใช้แทนตัวผู้พูด ในปัจจุบันมักถือกันว่าไม่สุภาพ, เป็นสรรพนามบุรุษที่ 1 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 136-137)

คำว่า **มึง** หมายถึง คำใช้แทนผู้ที่เราพูดด้วย, มักถือกันว่าไม่สุภาพหรือหยาบคาย, เป็นสรรพนามบุรุษที่ 2 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 865)

ตัวอย่างที่ 2

“...ก็คุณฟังดูสิ มันด่า**ไอ้เหี้ย** **ไอ้สัตว์**ทุกคำ ไม่เห็นมีตรงไหนที่เกี่ยวกับผมเลย”
ว่าแล้วก็หัวเราะร่วนลงลูกคอกอย่างสบายใจ...”

(ว.วชิรเมธี, 2546: 64)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องกำลังใจแค่ชีวิต **ไอ้เหี้ย** **ไอ้สัตว์** เป็นคำด่าหรือคำหยาบที่แสดงถึงการเหยียดหยามว่าบุคคลนั้นชั้นต่ำ ทำแต่สิ่งอัปมงคล เปรียบเหมือนสัตว์เดรัจฉาน จากบริบทนี้ ผู้เขียนใช้คำหยาบหรือคำด่าในลักษณะถ่ายทอดคำพูด ความรู้สึกนึกคิดของคนอื่นเพื่อให้เห็นภาพ แต่ไม่ได้มีเจตนาด่าหรือว่าใคร

ตัวอย่างที่ 3

“...“เรื่องมากนัก ที่หลังไม่ต้องให้เม่งแดก” จบข่าว...”

(พระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต, 2552: 145)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องหลวงพี่มาแล้ว รุ่นที่ 2 HA NEVER DIE แดก เป็นคำตำหรือคำหยาบ หมายถึง (ปาก) กิน, กินอย่างเกินขนาด, (ใช้ในลักษณะที่ถือว่าไม่สุภาพ) (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 417) จากบริบทนี้ผู้เขียนยกบทของคนอื่นมาเป็นตัวอย่าง ซึ่งการใช้คำลักษณะนี้จะทำให้ผู้อ่านเกิดภาพ เพราะลักษณะคำคำเช่นนี้ก็แสดงเจตนาอารมณ์ของผู้พูดได้อย่างตรงไปตรงมา

9. คำภาษาถิ่น หมายถึง คำที่ใช้กันในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งและเข้าใจกันอยู่เฉพาะคนในท้องถิ่นนั้นๆ ไม่เป็นที่เข้าใจกันโดยทั่วไป เช่น คำภาษาถิ่นเหนือ คำภาษาถิ่นอีสาน และคำภาษาถิ่นใต้ ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...ฉบับที่แล้วครูเล่าถึงรากแก้วของความโกรธว่ามาจากการยึดติดถือมั่นในตัวกู เธออาจรู้สึกว่าการเข้าใจยากอยู่สักหน่อย หรือบางทีเธออาจนึกเถียงครูอยู่ในใจว่า รากแก้วของความโกรธน่าจะมาจากการขาดสติมากกว่าเอาเถิด เรื่องนี้เราค่อยอธิบายไปเรื่อยๆ ก็แล้วกัน หากเธอไม่เบื่อที่จะอ่านจดหมายของครูเสียก่อน ครูสัญญาว่าเธอจะหายข้องใจชนิดแจ่มแจ้งอย่างแน่นอน...”

(ว.วชิรเมธี, 2547: 23)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องธรรมะหลับสบาย แจ่มแจ้งป่าง เป็นคำภาษาถิ่นอีสาน หมายถึง สว่าง แจ่มชัดมาก (บุญเกิด พิมพ์วรรเมธากุล และ นภาพร พิมพ์วรรเมธากุล, 2545: 289) จากบริบทนี้ผู้เขียนเลือกใช้ภาษาถิ่นเพื่อให้มีความน่าสนใจ แจ่มแจ้งป่าง เป็นภาษาถิ่นอีสานที่ทำหน้าที่ขยายคำว่าข้องใจ

ตัวอย่างที่ 2

“...พระพุทธเจ้านั้น แต่ก่อนตนก็เป็นคนตามเสด็จออกผนวช สมัยที่ยังทรงครองฌราวาส ้วยเป็นเจ้าชายรัชทายาท ตนก็เป็นถึงมหาเด็กรู้ใจ ส่วนพระในพุทธสำนักนั้นทั้งหมดนั้น ล้วนเป็นคนอื่นคนไกลที่มาทีหลังด้วยกันทั้งนั้น ป่วยการที่จะต้องให้ความสนใจ พระเหล่านั้น ควรจะรู้ว่า ใผเป็นใผเสียมั่ง...”

(ว.วชิรเมธี, 2553: 41)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องลายแทงแห่งความสุข ใผ เป็นภาษาถิ่นอีสาน หมายถึง ใคร, ผู้ใด (บุญเกิด พิมพ์วรรณเมธากุล และ นภาพร พิมพ์วรรณเมธากุล, 2545: 586)

ตัวอย่างที่ 3

“...แต่เท่าที่เห็น จะมองด้วยหางตา ที่ภาษาอีสานเรียกว่า ‘ซิงตาน้อย’ ประมาณว่าอย่ามายุ่ง กับโยม ไม่เกี่ยวนะท่านหลวงพี่เคลียร์เองเถอะ แล้วอาจารย์ท่านก็สอนไป คำไป สอนไป จิกไป ร่วมสองชั่วโมงครึ่ง หน้าอาตมาเหลืออยู่ 2 นิ้วเลยคุณโยม อายมาก จนอยากแหว็บหายตัวไปไกลๆ...”

(พระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต, 2553: 94)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่อง ททท.เทศน์ทั่วไทย ซิงตาน้อย หรือ สิ่งตาน้อย เป็นคำภาษาถิ่น อีสาน หมายความว่า ซ้ำเลื่องด้วยหางตาเพียงเล็กน้อย (บุญเกิด พิมพ์วรรณเมธากุล และ นภาพร พิมพ์วรรณเมธากุล, 2545: 752)

จากการศึกษาวิเคราะห์การใช้ภาษาด้านการใช้คำในช่วงที่ 3 พบการใช้คำทั้งสิ้น 9 ประเภท ได้แก่ การสร้างคำใหม่ การเล่นคำ การใช้คำสัมผัสคล้องจอง การใช้คำภาษาต่างประเทศ คำศัพท์ เฉพาะทางพระพุทธศาสนา คำสแลง คำมีศักดิ์ คำหยาบหรือคำดำ คำภาษาถิ่น สรุปได้ดังนี้

การใช้ภาษาที่ทำงานเขียนธรรมะในช่วงที่ 3 มีความน่าสนใจ ดังดูได้จากผู้อ่าน ปรากฏ ในการใช้คำประเภทการสร้างคำใหม่ การเล่นคำ การใช้คำสัมผัสคล้องจอง การใช้คำภาษาถิ่น ส่วนการใช้คำภาษาต่างประเทศที่คงรูปแบบภาษาเดิมไว้ที่ปรากฏในหนังสือธรรมะทำให้ทราบว่า การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในปัจจุบันนี้ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางภาษาซึ่งส่งผลโดยตรง

ต้องงานเขียนธรรมะเช่นเดียวกัน ด้านการใช้คำศัพท์เฉพาะทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในหนังสือธรรมะเป็นศัพท์เฉพาะทางศาสนาที่สร้างหรือยืมจากบาลี ผู้อ่านต้องรู้ความหมายของคำศัพท์เฉพาะที่ใช้ เพราะโดยส่วนมากแล้วมักจะเป็นคำที่สื่อความหมายเฉพาะกลุ่ม และคำที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เช่น หลักคำสอน พระธรรมวินัย ในขณะเดียวกันก็ปรากฏการใช้คำสแลง การใช้คำสแลงทำให้เกิดความทันสมัย อ่านเข้าใจง่าย และเป็นการดึงดูดความสนใจของผู้อ่านได้อีกวิธีหนึ่ง ด้านการใช้คำมีศักดิ์ เนื่องจากในสังคมไทยมีการใช้คำตามระดับของบุคคล จึงปรากฏคำมีศักดิ์ในหนังสือธรรมะ ซึ่งปรากฏทั้งคำราชาศัพท์และคำที่ใช้กับพระสงฆ์ ในด้านคำราชาศัพท์มักจะใช้กับเรื่องราวที่เกี่ยวกับพุทธประวัติ และเมื่อต้องการกล่าวถึงพระสงฆ์ การเลือกใช้คำก็จะปรากฏในลักษณะของคำเฉพาะที่ใช้กับพระสงฆ์ เช่น คำสรรพนาม หรือคำกริยา และการใช้คำหาขอบหรือคำต่ำที่ปรากฏในหนังสือธรรมะ ทำให้ทราบว่างานเขียนหนังสือธรรมะใช้คำลักษณะนี้เพื่อให้ผู้อ่านได้เข้าถึงอรรถรสและกระแทกใจผู้อ่าน ถึงแม้ว่าตามลักษณะการใช้ภาษาไทยที่ดีควรงดเว้นการใช้คำต่ำหรือคำหาขอบ แต่เนื่องจากจุดประสงค์ของสิ่งที่ผู้เขียนต้องการนำเสนอคือ ความตรงไปตรงมาของเนื้อหาที่กล่าวถึงเพื่อให้เข้าใจถึงแก่นที่ผู้เขียนต้องการนำเสนอ

ประโยคตามเจตนา

ประโยคตามเจตนา หมายถึง รูปประโยคที่เปล่งหรือเขียนออกมาเพื่อแสดงความคิดเห็น รู้สึกให้ผู้ฟังหรือผู้พูดเข้าใจความหมายตามที่ผู้พูดหรือผู้เขียนต้องการ จากการศึกษาด้านการใช้ประโยคตามเจตนาในหนังสือธรรมะ ผู้วิจัยได้แบ่งการศึกษาออกเป็น 3 ช่วง คือ ช่วงที่ 1 พ.ศ. 2500 - พ.ศ. 2520 ช่วงที่ 2 พ.ศ. 2520 - พ.ศ. 2540 และ ช่วงที่ 3 พ.ศ. 2540 - พ.ศ. 2553 แต่ละช่วงพบการลักษณะการใช้ประโยคตามเจตนา ได้แก่ ประโยคแจ้งให้ทราบ แบ่งออกเป็น ประโยคบอกเล่า ประโยคอธิบาย ประโยคเตือน และประโยคชี้แนะ ประโยคถามให้ตอบ แบ่งออกเป็น ประโยคถามเนื้อความ ประโยคถามให้ตอบรับหรือปฏิเสธ และประโยคถามให้เลือกเอา ประโยคบอกให้ทำ แบ่งออกเป็น ประโยคคำสั่ง ประโยคขอร้อง และประโยคชักชวน จากการศึกษาเรื่องประโยคในแต่ละช่วงพบการใช้ประโยคตามเจตนาทั้ง 3 ชนิด โดยแบ่งการศึกษาออกเป็นช่วง ดังต่อไปนี้

ช่วงที่ 1 พ.ศ. 2500 - พ.ศ.2520 ได้แก่ ผลงานของพุทธทาสภิกขุ และปัญญานันทภิกขุ
พบการใช้ประโยคตามเจตนาดังต่อไปนี้

1. ประโยคแจ้งให้ทราบ คือ ประโยคที่ผู้ส่งสารมีเจตนาจะบอกกล่าวเรื่องใดเรื่องหนึ่ง
แก่ผู้รับสาร จากการศึกษาพบประโยคบอกเล่า ประโยคอธิบาย ประโยคเตือน และประโยคชี้แนะ
ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1.1 ประโยคบอกเล่า คือ ประโยคที่รับรองเนื้อความหรือปฏิเสธข้อความ
ที่กำลังกล่าวถึง ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...พระพุทธศาสนาบอกให้เรารู้ว่สิ่งทั้งหลายไม่มีตัวตน มีแต่การปรุงแต่งกันไป
และมีความทุกข์รวมอยู่ในนั้นด้วย...”

(พุทธทาสภิกขุ, 2501: 21)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องคู่มือมนุษย์ คือ ประโยคแจ้งให้ทราบ ชนิดของประโยค
คือ ประโยคบอกเล่าที่รับรองเนื้อความ ทั้งนี้บอกเล่าคำสอนของพระพุทธศาสนา

ตัวอย่างที่ 2

“...คนสมัยก่อนเรามีได้มุ่งสร้างพระให้เป็นแบบขลังๆ แต่สร้างสำหรับเตือนใจ
ให้คนผู้มีพระได้นึกถึงพระพุทธเจ้าเท่านั้น...”

(ปัญญานันทภิกขุ, 2503: 18)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องพุทธศาสนาที่แท้ คือประโยคแจ้งให้ทราบ ชนิดของ
ประโยค คือ ประโยคบอกเล่า เป็นการบอกเล่าจุดประสงค์ของการสร้างพระพุทธรูป

ตัวอย่างที่ 3

“...พระพุทธองค์ทรงเป็นนายแพทย์ผู้ยิ่งใหญ่ที่ทำการรักษาโรคทางใจ โดยใช้ตำราอริยสัจเป็นเครื่องมือรักษา คนได้หายจากโรคภัยไข้เจ็บไปเป็นจำนวนมาก...”

(ปัญญานันตภิกขุ, 2509: 54)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องทางสายกลาง คือ ประโยคแจ้งให้ทราบ ชนิดของประโยค คือ ประโยคบอกเล่า เป็นการบอกเล่าวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า โดยใช้อริยสัจ 4 เพื่อให้พุทธบริษัทพ้นจากความทุกข์

1.2 ประโยคอธิบาย คือ ประโยคที่มุ่งอธิบายเรื่องใดเรื่องหนึ่งให้ผู้ฟังเข้าใจ
ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...คำว่า “วิญญาน” ในที่นี้ไม่ได้หมายความว่าวิญญานภุตผี ปีศาจ ถูกผีสิง อะไรทำนองนั้นไม่ใช่ มันหมายถึงวิญญานหรือจิตหรือมโนส่วนลึกที่มันเป็นโรคได้ด้วยอำนาจของกิเลส...”

(พุทธทาสภิกขุ, 2507: 9)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องแก่นพุทธศาสนา คือ ประโยคแจ้งให้ทราบ ชนิดของประโยค คือ ประโยคอธิบายเป็นการอธิบายความหมายของคำว่าวิญญาน

ตัวอย่างที่ 2

“...ทฤษฎี แปลว่า ความคิดเห็น ความเข้าใจ เป็นคำกลางๆ ไม่ได้ไม่ชัด แต่ในภาษาไทย มักหมายถึง ความชัด เช่นพูดว่า คนนั้นทฤษฎีแรงมาก เขาเป็นคนเจ้าทฤษฎีเป็นต้น...”

(ปัญญานันตภิกขุ, 2509: 14)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องทางสายกลาง คือ ประโยคแจ้งให้ทราบ ชนิดของประโยค คือ ประโยคอธิบายเป็นการอธิบายความหมายของคำว่าทฤษฎีตามความหมายของภาษาธรรม

ตัวอย่างที่ 3

“...ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า วิปัสสนา นั้นคือ ระเบียบ การกระทำซึ่งเป็นกรรมวิธี ทางใจอันหนึ่งที่จะทำให้เราเห็นแจ่มแจ้งจนความรู้แจ่มแจ้งนั้น มันทำลายกิเลสตัณหาให้หมดไป ไม่เป็นบ่อเกิดของความทุกข์ นี้เรียกว่า “วิปัสสนา”...”

(พุทธทาสภิกขุ, 2516: 39-40)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องพุทธทาสตอบปัญหา คือประโยคแจ้งให้ทราบ ชนิดของ ประโยค คือ ประโยคอธิบายเป็นการอธิบายความหมายของวิปัสสนา

1.3 ประโยคเตือน คือ ประโยคที่ใช้เมื่อต้องการย้ำไม่ให้ผู้ฟังลืม ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...เพราะฉะนั้นจะต้องระวังให้ดี เรื่อง “นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง” กับ “นิพพาน คือ ว่างอย่างยิ่ง” นั้นจะต้องจับใจความให้ถูกต้อง...”

(พุทธทาสภิกขุ, 2507: 104)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องแก่นพุทธศาสนา คือประโยคแจ้งให้ทราบ ชนิดของ ประโยค คือ ประโยคเตือน เป็นการเตือนเกี่ยวกับความเข้าใจของคำว่า นิพพาน ให้ถูกต้อง

ตัวอย่างที่ 2

“...จึงขอให้ชาวพุทธระมัดระวัง อย่าได้ปล่อยทำตนไปเป็นสาวกของผีसागหรือ เทวดาเหล่านั้นโดยไม่รู้สึกรู้ตัว ทั้งที่เราอยู่ในผ้ากาสาวพัสตร์ซึ่งเป็นเครื่องหมายแห่งสมาชิกของ พระพุทธองค์ ปล่อยเมื่อไรก็กลายเป็นสาวกของผีसागเทวดาเหล่านั้น โดยไม่ต้องสงสัยเลย แล้วจะหมดความเป็นพุทธบริษัทอย่างยิ่ง...”

(พุทธทาสภิกขุ, 2515: 15)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องผีมีจริงหรือไม่ คือประโยคแจ้งให้ทราบ ชนิดของประโยค คือ ประโยคเตือน เป็นการเตือนให้พุทธบริษัทอย่าหลงเชื่อเรื่องผีसागเทวดาด้วยความมกมาย

ตัวอย่างที่ 3

“ดูให้ดีๆ อย่าให้เรื่องมันกลายเป็นว่าเรากำลังสอนเรื่องปฏิเสธสมมุติอย่างไม่ใช่ พุทธ แต่กลายเป็นอินดูหรือพราหมณ์ไปเสียแล้ว ในหมู่ที่มีสัตตกัญญะ จะมีสิ่งที่เรียกว่าปฏิเสธสมมุติ ไม่ได้ เพราะมันเป็นของตรงกันข้าม การสอนปฏิเสธสมมุติไปในรูปของสัตตกัญญะนั้น คือ การทำลายหลักเรื่องปฏิเสธสมมุติเสียนั่นเอง นี่แหละคือข้อที่ต้องระวัง...”

(พุทธทาสภิกขุ, 2517: 10)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องปฏิเสธสมมุติคืออะไร คือ ประโยคแจ้งให้ทราบชนิดของประโยค คือ ประโยคเตือน เป็นการเตือนให้เข้าใจเรื่องปฏิเสธสมมุติให้ถูกต้อง

1.4 ประโยคชี้แนะ คือ ประโยคที่ต้องการแนะนำเรื่องใดเรื่องหนึ่งให้ผู้ฟังนำไปพิจารณาเพื่อปฏิบัติตาม ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...เราควรระลึกไว้สืบไปว่าการที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงค้นหาพุทธธรรมนั้น มิใช่ เพื่อพระองค์เองโดยส่วนเดียว แต่ได้เป็นด้วยอำนาจพระกรุณาค้นเพื่อประโยชน์แก่ปวงสัตว์ในสากลด้วย...”

(พุทธทาสภิกขุ, 2500: 6)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องวิธีแห่งการเข้าถึงพุทธธรรม คือ ประโยคแจ้งให้ทราบชนิดของประโยค คือ ประโยคชี้แนะเป็นการแนะนำให้ระลึกถึงพระกรุณาของพระพุทธเจ้าที่ทรงค้นพบพุทธธรรมแล้วนำมาเผยแผ่ให้แก่พุทธศาสนิกชน

ตัวอย่างที่ 2

“...ดังนั้นทุกมหาวิทยาลัยจะต้องสอนเรื่องนี้ ถ้าเด็กเป็นคริสต์ก็ยกให้พระเจ้า ถ้าเป็นเด็กไทยก็ยกให้พระพุทธเจ้า มองทุกสิ่งด้วยปัญญาด้วยเหตุผล แต่ผลมันเหมือนกัน คือ ทำลายความเห็นแก่ตัว...”

(พุทธทาสภิกขุ, 2516: 211)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องพุทธทาสตอบปัญหา คือประโยคแจ้งให้ทราบ ชนิดของประโยค คือ ประโยคชี้แนะเป็นการแนะนำให้มหาวิทยาลัยสอนเรื่องการทำลายความเห็นแก่ตัว ด้วยปัญญาและเหตุผล ไม่เพียงแต่สอนเนื้อหาในตำราเท่านั้น

ตัวอย่างที่ 3

“...การสวดศพควรมีแต่นิดหน่อย แต่การเทศนาควรมีให้มาก เพราะได้เข้าใจเหตุผล...”

(ปัญญานันทภิกขุ, 2518: 14)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องอยู่ดี ไปดี คือประโยคแจ้งให้ทราบ ชนิดของประโยค คือ ประโยคชี้แนะเป็นการแนะนำเกี่ยวกับพิธีสวดและเทศนาธรรมในงานศพ ซึ่งควรมีการเทศนามากกว่าพิธีสวดต่างๆ เพราะการฟังธรรมเทศนาจะได้รับประโยชน์ที่จะนำมาประยุกต์ใช้กับชีวิตได้

2. ประโยคถามให้ตอบ

ประโยคถามให้ตอบ คือ ประโยคที่ผู้ส่งสารมีเจตนาถามเพื่อให้ผู้รับสารตอบคำถามนั้น ประโยคถามให้ตอบมีหลายชนิด จากการศึกษาค้นพบประโยคถามเนื้อความ ประโยคถามให้ตอบรับ หรือปฏิเสธ และประโยคถามให้เลือกเอา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

2.1 ประโยคถามเนื้อความ คือ ประโยคที่ใช้ถามเรื่องราวบางประการจากผู้ฟัง
ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...ศาสนากับศีลธรรมนั้นต่างกันอย่างไร...”

(พุทธทาสภิกขุ, 2501: 17)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องคู่มือมนุษย์ คือประโยคถามให้ตอบ ชนิดของประโยค คือ ประโยคถามเนื้อความ เป็นการถามเนื้อความว่า ความแตกต่างระหว่างศาสนากับศีลธรรมคืออะไร

ตัวอย่างที่ 2

“...ปัญหามีต่อไปว่าเมื่อเราเป็นว่าวิปัสสนาเป็นสิ่งดีมีประโยชน์แก่ชีวิตของตน แล้ว เราควรจะทำวิปัสสนาเมื่อไหร่กันเล่า...”

(ปัญญานันทภิกขุ, 2503: 38)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องพุทธศาสนาที่แท้ คือประโยคถามให้ตอบ ชนิดของประโยค คือ ประโยคถามเนื้อความ เป็นการถามเนื้อความว่า ควรทำวิปัสสนาเมื่อใด

ตัวอย่างที่ 3

“...ความสุข คือ ความทุกข์ที่เร้นลับนั้น มีความหมายลึกซึ้งเพียงใด?...”

(พุทธทาสภิกขุ, 2516: 4)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องพุทธทาสตอบปัญหา คือประโยคถามให้ตอบ ชนิดของประโยค คือ ประโยคถามเนื้อความ เป็นการถามเนื้อความเกี่ยวกับความหมายของความสุข คือ ความทุกข์ว่าเป็นอย่างไร

2.2 ประโยคถามให้ตอบรับหรือปฏิเสธ คือ ประโยคที่ถามเพื่อบังคับให้อ่านตอบรับหรือปฏิเสธคำถามดังกล่าว ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...ท่านเคยได้ยินได้ฟังดังนี้ ในคำสอนของผู้อื่นบ้างไหม?...”

(พุทธทาสภิกขุ, 2500: 37)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องวิธีแห่งการเข้าถึงพุทธธรรม คือประโยคถามให้ตอบ ชนิดของประโยค คือ ถามให้ตอบรับหรือปฏิเสธ เป็นการถามที่ต้องการคำตอบว่าเคยฟังหรือไม่เคยฟัง

ตัวอย่างที่ 2

“...ที่ว่าขึ้นสวรรค์และตกนรกเมื่อตายไปแล้วนั้น มีจริงหรือไม่?...”

(พุทธทาสภิกขุ, 2516: 92)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องพุทธทาสตอบปัญหา คือ ประโยคถามให้ตอบ ชนิดของประโยค คือ ถามให้ตอบรับหรือปฏิเสธ เป็นการถามที่ต้องการคำตอบว่าจริงหรือไม่จริง

ตัวอย่างที่ 3

“...ชาวประมงจับสัตว์น้ำมาขายเป็นอาชีพ จะบาปไหม? เขาจะประพฤติดุกรรมได้หรือไม่?...”

(พุทธทาสภิกขุ, 2516: 111)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องพุทธทาสตอบปัญหา คือ ประโยคถามให้ตอบ ชนิดของประโยค คือ ถามให้ตอบรับหรือปฏิเสธ เป็นการถามที่ต้องการคำตอบว่าได้หรือไม่ได้

2.3 ประโยคถามให้เลือกเอา คือ ประโยคที่ใช้ถามเพื่อให้ผู้ฟังเลือกตอบอย่างใดอย่างหนึ่ง ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...ให้เลือกเอาเอาฝ่ายหนึ่งคุณนี้ คือเกิดเป็นคนอยู่นี้สนุกไหม? หรือว่าตายไปก็คือไม่เป็นอยู่นี้สนุกไหม? เกิดกับตายสองอย่างนี้อันไหนน่าสนุก คนเกิดอยู่น่าเกิดหรือคนตายน่าตาย...”

(พุทธทาสภิกขุ, 2507: 129)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องแก่นพุทธศาสนา คือ ประโยคถามให้ตอบ ชนิดของประโยค คือ ประโยคถามให้เลือกเอา เป็นการถามให้เลือกตอบว่าระหว่างเกิดกับตายอันไหนสนุกกว่ากัน

ตัวอย่างที่ 2

“...การเพิ่มความสุข การเพิ่มความชั่วเป็นความทุกข์ ท่านชอบ
อย่างไร?...”

(ปัญญานันทภิกขุ, 2509: 32)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องทางสายกลาง คือ ประโยคถามให้ตอบ ชนิดของประโยค คือ
ประโยคถามให้เลือกเอา เป็นการถามให้เลือกตอบว่าชอบการเพิ่มความสุข หรือการเพิ่มความชั่ว

3. ประโยคบอกให้ทำ

ประโยคบอกให้ทำ คือ ประโยคที่ผู้ส่งสารมีเจตนาบอกกล่าวให้ผู้รับสารกระทำการ
อย่างใดอย่างหนึ่งตามที่ผู้ส่งสารต้องการ ประโยคบอกให้ทำมีหลายชนิด จากการศึกษาพบ ประโยค
คำสั่ง ประโยคขอร้อง และประโยคชักชวน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

3.1 ประโยคคำสั่ง คือ ประโยคเชิงบังคับที่ต้องการให้ผู้ฟังปฏิบัติตาม ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...จงช่วยกันประกาศคำสอนที่แท้ของพระพุทธเจ้าให้ชาวโลกได้เข้าใจกันเถิด
อย่ามัวเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวกันนักเลย...”

(ปัญญานันทภิกขุ, 2503: 6)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องพุทธศาสนาที่แท้ คือ ประโยคบอกให้ทำ ชนิดของ
ประโยค คือ ประโยคคำสั่ง เป็นการสั่งให้ช่วยกันประกาศคำสอนของพระพุทธเจ้าให้ทราบ
โดยทั่วกัน

ตัวอย่างที่ 2

“...อย่าคบหาสมาคมกับคนชั่ว อย่าจ่ายเงินในทางที่ไม่เป็นเรื่อง ควรพยายาม
ประหยัดรายจ่ายไว้บ้าง จงตัดเหตุงความทุกข์ออกให้หมด ยังมีทางกลับตนและตั้งตนใหม่
ต่อไปได้...”

(ปัญญาชนทกิกขุ, 2509: 62)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องทางสายกลาง คือ ประโยคบอกให้ทำ ชนิดของประโยค
คือ ประโยคคำสั่ง เป็นการสั่งไม่ให้คบคนชั่ว ใช้เงินสุรุ่ยสุร่าย ให้ตัดต้นเหตุแห่งความทุกข์

ตัวอย่างที่ 3

“...และเป็นเพราะว่าคนที่เชื่อมั่นในหลักการหรืออะไรของการกระทำนั้น
แล้วเขาสราง imagination ได้ง่าย เขาอาจเห็นอะไรมากกว่าพระพุทธเจ้าก็ได้ ที่นี้เพื่อนของคุณไม่มี
ความเชื่อเลย ไม่มีพื้นฐานสำหรับสราง imagination เพราะฉะนั้นให้เขาไปทำเสียใหม่...”

(พุทธทาสภิกขุ, 2516: 41)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องพุทธทาสตอบปัญหา คือ ประโยคบอกให้ทำ ชนิดของ
ประโยค คือ ประโยคคำสั่ง เป็นการสั่งให้เพื่อนของผู้ฟังไปสราง imagination ขึ้นมาใหม่

3.2 ประโยคขอร้อง คือ ประโยคที่ใช้ขอร้องให้ผู้ฟังทำตามที่ต้องการ ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...ด้วยเหตุผลดังว่ามา การเข้าถึงพุทธธรรมจึงจำเป็นต้องขอร้องให้พุทธบริษัท
ทั้งหลายเตรียมตัวเพื่อจะมองสิ่งทุกอย่างในด้านใน...”

(พุทธทาสภิกขุ, 2500: 7)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องวิถีแห่งการเข้าถึงพุทธธรรม คือ ประโยคบอกให้ทำ
ชนิดของประโยค คือ ประโยคขอร้อง เป็นการขอให้พุทธบริษัทเตรียมตัวให้เข้าถึงพุทธธรรม

ตัวอย่างที่ 2

“...ขอให้ทุกคนมีความรู้สึกที่ สิ่งทั้งหลายไม่เที่ยงเป็นทุกข์ ไม่มีอะไรเป็นตัวตนอย่างแท้จริง ไม่น่าหลงด้วยกำลังใจทั้งหมดทั้งสิ้น ควรยับยั้งด้วยปัญญาเรียกว่าเป็นผู้รู้ด้วยปัญญา มีความเห็นถูกต้องตามคำสอนแห่งพระพุทธศาสนา จึงสมควรจะเรียกว่า เป็นพุทธบริษัท โดยแท้จริง...”

(พุทธทาสภิกขุ, 2501: 41)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องคู่มือมนุษย์ คือ ประโยคบอกให้ทำ ชนิดของประโยค คือ ประโยคขอร้อง เป็นการขอให้ผู้ฟังยับยั้งสติปัญญาของตนให้รู้ตามหลักคำสอนของศาสนา

ตัวอย่างที่ 3

“...ทีนี้ในตัวยุคความอยากนั้น ในตัวที่เกิดขึ้นเป็นความอยากพล่านอยู่ในใจนั้น ขอให้มองดูให้ดีๆ มองดูแยกส่วนออกไปให้ได้ว่าในนั้นมันมีความรู้สึกที่เป็น ตัวผู้อยาก คือตัวกู หรือตัวเราที่รู้สึกอยากอย่างนั้น อยากอย่างนี้ อยากจะทำอย่างนั้น อยากจะทำอย่างนี้...”

(พุทธทาสภิกขุ, 2507: 30-31)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องแก่นพุทธศาสน์ คือ ประโยคบอกให้ทำ ชนิดของประโยค คือ ประโยคขอร้อง เป็นการขอให้มองความอยากให้ถูกต้อง

3.3 ประโยคชักชวน คือ ประโยคที่ชวนให้ผู้ฟังทำตาม ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...จึงขอแนะนำพร้อมทั้งวิงวอนให้ท่านทั้งหลาย ศึกษาพระพุทธศาสนา กัน ในอาการเช่นนี้เพื่อจะได้เข้าถึงพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ไม่เสียชาติที่เกิดมาเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนา หรืออย่างน้อยก็ทำให้เราได้ความเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์...”

(พุทธทาสภิกขุ, 2501: 142)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องคู่มือมนุษย์ คือ ประโยคบอกให้ทำ ชนิดของประโยค คือ ประโยคชักชวน เป็นการชักชวนให้พุทธบริษัทศึกษาพระพุทธศาสนาให้เข้าใจอย่างถ่องแท้และถูกต้อง

จากการศึกษาวิเคราะห์เรื่องการใช้ประโยคตามเจตนาในช่วงที่ 1 พบประโยคตามเจตนาการสื่อสารที่ปรากฏในหนังสือธรรมะ 3 ชนิด คือ ประโยคแจ้งให้ทราบ ประโยคถามให้ตอบ และประโยคบอกให้ทำ ซึ่งแต่ละชนิดก็สามารถแบ่งประเภทย่อยได้ดังนี้ ประโยคแจ้งให้ทราบ แบ่งออกเป็น ประโยคบอกเล่า ประโยคอธิบาย ประโยคเตือน และประโยคชี้แนะ การใช้ประโยคลักษณะนี้เป็นการอธิบายหรือบอกเล่าเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับธรรมะที่ผู้เขียนต้องการนำเสนอ

จากการศึกษาวิเคราะห์เรื่องการใช้ประโยคตามเจตนาในช่วงที่ 1 ผลการศึกษาสรุปได้ว่าผู้เขียนใช้ประโยคตามเจตนาทั้ง 3 ชนิดได้แก่ ประโยคถามให้ตอบ แบ่งออกเป็น ประโยคถามเพื่อความ ประโยคถามให้ตอบรับหรือปฏิเสธ และประโยคถามให้เลือกเอา ประโยคถามให้ตอบ อาจจะปรากฏในลักษณะการตั้งประเด็นในสิ่งที่ต้องการรู้แล้วนำเสนอด้วยการถาม การใช้ประโยคลักษณะนี้จะสร้างความน่าสนใจให้แก่งานเขียน เนื่องจากทำให้ผู้อ่านมีส่วนร่วม รู้สึกสนใจ สนใจกับคำตอบที่จะได้รู้ ส่วนประโยคบอกให้ทำ แบ่งออกเป็น ประโยคคำสั่ง ประโยคขอร้อง และประโยคชักชวน ประโยคเหล่านี้มีลักษณะขอร้อง หรือเชิญชวนให้ผู้อ่านปฏิบัติตามสิ่งที่ผู้เขียนนำเสนอ เพราะเป็นหลักพุทธธรรมหรือหลักคำสอนในศาสนาที่จะนำความผาสุกให้เกิดขึ้นในชีวิตได้

ช่วงที่ 2 พ.ศ. 2520 - พ.ศ. 2540 ได้แก่ ผลงานของพระพยอม กัลยาโณ และพระไพศาล วิสาโล พบการใช้ประโยคตามเจตนาดังต่อไปนี้

1. ประโยคแจ้งให้ทราบ คือ ประโยคที่ผู้ส่งสารมีเจตนาจะบอกกล่าวเรื่องใดเรื่องหนึ่งแก่ผู้รับสาร จากการศึกษาค้นพบประโยคบอกเล่า ประโยคอธิบาย ประโยคเตือน และประโยคชี้แนะ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1.1 ประโยคบอกเล่า คือ ประโยคที่รับรองข้อความหรือปฏิเสธข้อความที่กำลังกล่าวถึงตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...ตอนนี้เรารู้สึกภูมิใจอย่างหนึ่งที่กรมประชาสัมพันธ์ได้มีการจัดให้พระไปแสดงปาฐกถาธรรม แล้วถ่ายทอดไปทุกสถานี ให้สถานีอื่นๆ ปีตรายการอื่นก่อนชั่วคราว ให้เป็นรายการของธรรมะทุกวันอาทิตย์...”

(พระพยอม กัลยาโณ, 2526: 24)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องอย่าตัดเศียรพระธรรมกันเลย คือ ประโยคแจ้งให้ทราบ ชนิดของประโยค คือ ประโยคบอกเล่า เป็นการบอกเล่าเรื่องความภาคภูมิใจของผู้เขียน ที่กรมประชาสัมพันธ์ได้มีการจัดให้พระไปแสดงธรรม แล้วถ่ายทอดไปทุกสถานี

ตัวอย่างที่ 2

“...ภาพนี้เป็นภาพที่เกิดขึ้นมา เพราะอาตมาเห็นแม่ไก่คู่ย์เขี่ยเลี้ยงลูก เลยนึกถึงโยมแม่ แล้วให้ช่างเขียนภาพนี้ขึ้นไว้ เพื่อเป็นเครื่องระลึกเตือนใจอยู่เสมอ...”

(พระพยอม กัลยาโณ, 2529: 2)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องปฐมนุญย์ คือประโยคแจ้งให้ทราบ ชนิดของประโยค คือ ประโยคบอกเล่า เป็นการบอกเล่าที่มาของภาพแม่ไก่ที่คู่ย์เขี่ยอาหารให้ลูก ทำให้ผู้เขียนนึกถึงแม่ของตน ซึ่งภาพนี้ถือเป็นเครื่องเตือนใจผู้เขียนอยู่เสมอ

ตัวอย่างที่ 3

“...โดยทั่วไปในชีวิตประจำวันของคนเรา สติที่มีอยู่มักอ่อนมาก เพราะว่า มีเหตุการณ์หลายๆ อย่างที่ทำให้เราต้องเกิดอารมณ์หงุดหงิด ตีใจ เส่ร้างเสียใจอยู่ตลอดเวลา...”

(พระไพศาล วิสาโล, 2529: 212)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องพุทธศาสนากับคุณค่าร่วมสมัย คือ ประโยคแจ้งให้ทราบ ชนิดของประโยค คือ ประโยคบอกเล่า เป็นการบอกเล่าเรื่องของสติที่มีอยู่ในชีวิตประจำวันของคน เป็นสติที่อ่อนไหวมาก สามารถสร้างอารมณ์ต่างๆ ได้ตลอดเวลา

1.2 ประโยคอธิบาย คือ ประโยคที่มุ่งอธิบายเรื่องใดเรื่องหนึ่งให้ผู้ฟังเข้าใจ
ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...เมื่อคนเรามีจิตใจมั่นคง ก็ทำให้ประเทศชาติมั่นคง คือ มั่นคงภายในจิตใจ
เสียก่อน เมื่อจิตใจของเรามั่นคงรัฐธรรมนูญจะห้ระกิลสได้ เมื่อกิลสไม่เข้ามารบกวนจิต จิตก็มั่นคง
เมื่อคนมีจิตใจมั่นคงก็จะทำให้ประเทศชาติของเรามั่นคง...”

(พระพยอม กัลยาโณ, 2526: 30)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องย่อคดีศักรพระธรรมกันเเลย คือ ประโยคแจ้งให้ทราบ
ชนิดของประโยค คือ ประโยคอธิบายเป็นการอธิบายประโยชน์ของการมีจิตที่มั่นคง

ตัวอย่างที่ 2

“...เวลาเรามีทุกข์มีร้อน มีปัญหา ต้องหาเหตุผลของมัน เพราะเราไปทำปัญหา
ถ้าอยากสิ้นปัญหาต้องคือตัดต้นหา และเชื่อฟังพระพุทธเจ้า...”

(พระพยอม กัลยาโณ, 2534: 31)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องพุทธธรรมนำทางสร้างสุข คือ ประโยคแจ้งให้ทราบ
ชนิดของประโยค คือ ประโยคอธิบายเป็นการอธิบายวิธีดับทุกข์ด้วยการหาสาเหตุจากต้นตอของ
ปัญหาที่ทำให้เกิดทุกข์

ตัวอย่างที่ 3

“...คุณค่าของงานส่วนหนึ่งเกิดจากการตระหนักว่า งานนั้นให้สิ่งสำคัญแก่ตน
สิ่งนั้นอาจไม่ใช่เงิน หากเป็นความภาคภูมิใจในตนเอง การได้สัมผัสกับผู้อื่น พบมิตรที่ประเสริฐ...”

(พระไพศาล วิสาโล, 2538: 50)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องสุขใจนาคร คือ ประโยคแจ้งให้ทราบ ชนิดของประโยค
คือ ประโยคอธิบายเป็นการอธิบายคุณค่าที่ได้จากงาน

1.3 ประโยคเตือน คือ ประโยคที่ใช้เมื่อต้องการย้ำไม่ให้ผู้ฟังลืม ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...พ่อแม่เลี้ยงดูเรามากก็หวังจะได้รับความอ้อมเอิบ ชุ่มชื่นใจจากความเติบโตและความประพฤติดีของลูก ถ้าเราไม่ทำความอ้อมเอิบชุ่มชื่นให้ท่าน เท่ากับเราทำความผิดหวังให้พ่อแม่ เมื่อเราทำความผิดหวังให้ท่าน เราก็อยาหวังเลยว่าจะประสบความสำเร็จในชีวิต ถ้าเป็นผู้ทำลายความหวังและทำให้พ่อแม่ผิดหวัง ชีวิตเราก็ไม่ประสบความสำเร็จสมหวังในสิ่งที่ดีที่พึงปรารถนาเป็นแน่นอน...”

(พระพยอม กัลยาโณ, 2529: 27)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องบุญมนุษย์ คือประโยคแจ้งให้ทราบ ชนิดของประโยค คือ ประโยคเตือน เป็นการเตือนให้กตัญญูต่อพ่อแม่

ตัวอย่างที่ 2

“...วิธีะนั้นมีบทบาทในการกำจัดความแข่งโดยตรง ถ้าเกิดความแข่งขึ้นมาจะต้องพยายามกดขี่มันมันทำงาน ไม่ควรปล่อยตัวปล่อยใจตามความเฉื่อยชา หากขึ้นปล่อยไปจะยังเป็นหนัก เพราะจิตจะจมอยู่กับความแข่งลงไปเรื่อยๆ จนถอนตัวได้ยากทุกที ข้อนี้เราเคยเจอมาด้วยตัวเอง...”

(พระไพศาล วิสาโล, 2530: 55)

จากตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องพุทธศาสนากับคุณค่าต่อชีวิต คือ ประโยคแจ้งให้ทราบ ชนิดของประโยค คือ ประโยคเตือน เป็นการเตือนเรื่องการใช้หลักวิธีกำจัดความแข่ง ถ้าปล่อยให้ความแข่งเกิดขึ้นมากๆ จะแก้ไขได้ยาก

ตัวอย่างที่ 3

“...ชีวิตของเราจะต้องรู้จักเลือกดู เลือกฟัง ไม่ใช่ใครเขาเอาอะไรมาให้ดูก็จะดู ใครเขาจะเปิดอะไรให้ฟังก็ฟัง อะไรที่ควรอ่านไม่ควรอ่านต้องรู้จักเลือกไม่นั้นก็แย่...”

(พระพยอม กัลยาโณ, 2534: 6)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องพุทธธรรมนำทางสร้างสุข คือประโยคแจ้งให้ทราบ
ชนิดของประโยค คือ ประโยคเตือน เป็นการเตือนเกี่ยวกับการใช้วิจารณญาณในการฟังและการอ่าน

1.4 ประโยคชี้แนะ คือ ประโยคที่ต้องการแนะนำเรื่องใดเรื่องหนึ่งให้ผู้ฟังนำไป
พิจารณาเพื่อปฏิบัติตาม ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...เพราะฉะนั้นสื่อสารมวลชนเหล่านี้ควรที่จะเขียนไปในทำนองต่อเสียด
พระธรรมหรือล้อเสียดพระธรรมสวมเข้าที่หัวใจของผู้อ่าน ไม่เป็นไปในทางลิดรอนกำลังใจของ
ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบให้หมดกำลังใจ...”

(พระพยอม กัลยาโณ, 2526: 45-46)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องอย่าคัดเสียดพระธรรมกันเลย คือประโยคแจ้งให้ทราบ
ชนิดของประโยค คือ ประโยคชี้แนะเป็นการแนะนำเกี่ยวกับการเขียนข่าวที่เอื้อประโยชน์ต่อศาสนา

ตัวอย่างที่ 2

“...การฝึกการอบรมการประชุมอะไรกันต่างๆ ก็ตามควรจะให้พระนี้เบิกโรงเปิด
โรงก่อน ไม่ใช่ให้พระไปในวันสุดท้ายที่เพลียกันงอมก้นเต็มที่แล้วถึงขนาดหลับคอยอยู่แล้ว จะเอา
เสียดของพระธรรมเข้าไปสวมได้อย่างไร...”

(พระพยอม กัลยาโณ, 2526: 72)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องอย่าคัดเสียดพระธรรมกันเลย คือประโยคแจ้งให้ทราบ
ชนิดของประโยค คือ ประโยคชี้แนะเป็นการแนะนำเกี่ยวกับการนิมนต์ เพราะไปเป็นวิทยากร
ฝึกอบรม การประชุมต่างๆ ควรให้ไปวันแรกของงาน เพราะถ้าไปวันสุดท้าย พุทธบริษัทอาจจะ
เหน็ดเหนื่อยจากการอบรมมาก่อนแล้ว อาจจะทำให้ได้รับความรู้ไม่เต็มที่

ตัวอย่างที่ 3

“...เพราะฉะนั้นหวังว่าผู้ที่เป็ลลูกทั้งหลาย ควรจะได้ประทับใจและตั้งใจในความรักของพ่อแม่กันต่อไปให้จงหนัก และให้มากๆ อย่างไม่ลืมเลือน เพื่อเป็นปฐแห่งคุณธรรมของความเป็นมนุษย์อื่นๆ จึ้นไป

(พระพยอม กัลยาโณ, 2529: 10)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องปฐมนุญ คือ ประโยคแจ้งให้ทราบ ชนิดของประโยค คือ ประโยคชี้แนะเป็นการแนะนำให้รักและไม่ลืมบุญพ่อแม่

2. ประโยคถามให้ตอบ

ประโยคถามให้ตอบ คือ ประโยคที่ผู้ส่งสารมีเจตนาถามเพื่อให้ผู้รับสารตอบคำถามนั้น ประโยคถามให้ตอบมีหลายชนิด เช่น ประโยคถามเนื้อความ ประโยคถามให้ตอบรับหรือปฏิเสธ และประโยคถามให้เลือกเอา จากการศึกษาพบประโยคถามเนื้อความ ประโยคถามให้ตอบรับหรือปฏิเสธ และประโยคถามให้เลือกเอา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

2.1 ประโยคถามเนื้อความ คือ ประโยคที่ใช้ถามเรื่องราวบางประการจากผู้ฟัง
ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...ผู้ฟังธรรมไม่ได้มีธรรมะสวมเข้าไปติดอยู่ในหัวใจเพราะเหตุอะไร?...”

(พระพยอม กัลยาโณ, 2526: 12)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องอย่าคัดเศียรพระธรรมกันเลย คือ ประโยคถามให้ตอบ ชนิดของประโยค คือ ประโยคถามเนื้อความ เป็นการถามเนื้อความว่า สาเหตุที่ทำให้ผู้ฟังธรรมไม่มีธรรมะในหัวใจคืออะไร

ตัวอย่างที่ 2

“...พุทธศาสนาจะทอดตัวลงมาเกี่ยวกลมหาชนได้อย่างไร...”

(พระไพศาล วิสาโล, 2529: 6)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องพุทธศาสนากับคุณค่าร่วมสมัย คือ ประโยคถามให้ตอบ ชนิดของประโยค คือ ประโยคถามเนื้อความ เป็นการถามเนื้อความว่า สิ่งที่จะทำให้พระพุทธศาสนา เกี่ยวกลมหาชนได้คืออะไร

ตัวอย่างที่ 3

“...การรู้จักคอยมีประโยชน์อย่างไร...” (พระไพศาล วิสาโล, 2538: 9)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องสุขใจในนาคร คือประโยคถามให้ตอบ ชนิดของประโยค คือ ประโยคถามเนื้อความ เป็นการถามเนื้อความว่า ประโยชน์ของการรู้จักคอยคืออะไร

2.2 ประโยคถามให้ตอบรับหรือปฏิเสธ คือ ประโยคที่ถามเพื่อมุ่งให้ผู้อ่านตอบรับ หรือปฏิเสธคำถามดังกล่าว ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...ท่านทั้งหลายที่ได้อ่านบทความหรือหนังสือเรื่องนี้แล้ว ก็โปรดทดลองสำรวจ ตัวท่านเองว่าจะมีพฤติกรรมที่เข้าข่ายแห่งการตัดเศียรพระธรรมกันบ้างหรือไม่?...”

(พระพยอม กัลยาโณ, 2526: 2)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องอย่าตัดเศียรพระธรรมกันเลย คือ ประโยคถามให้ตอบ ชนิดของประโยค คือ ถามให้ตอบรับหรือปฏิเสธ เป็นการถามที่ต้องการคำตอบว่ามีหรือไม่

ตัวอย่างที่ 2

“...ฉันไม่ไปไหนถ้าจะทำให้เขาเห็นใจฉันไปมันไม่ได้ แต่ชีวิตคนเราออกจะ
อย่างอาจารย์นี่อีก 30 ปีข้างหน้าฉันจะไปจะสดไหม...”

(พระพยอม กัลยาโณ, 2534: 26)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องพุทธธรรมนำทางสร้างสุข คือ ประโยคถามให้ตอบ
ชนิดของประโยค คือ ถามให้ตอบรับหรือปฏิเสธ เป็นการถามที่ต้องการคำตอบว่าสดหรือไม่สด

ตัวอย่างที่ 3

“...เราเคยสังเกตเห็นความงดงามของท้องฟ้า ดวงดาว และแสงจันทร์ ตลอดจน
โมติเรติของมิตรสหายรอบตัวหรือไม่...”

(พระไพศาล วิสาโล, 2538: 14-15)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องสุขใจในนาคร คือ ประโยคถามให้ตอบ ชนิดของประโยค
คือ ถามให้ตอบรับหรือปฏิเสธ เป็นการถามที่ต้องการคำตอบว่าเห็นหรือไม่เห็น

2.3 ประโยคถามให้เลือกเอา คือ ประโยคที่ใช้ถามเพื่อให้ผู้ฟังเลือกตอบอย่างใด
อย่างหนึ่ง ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...เกิดเป็นคนอย่าท้อ อย่าฝ่อ อย่าเบื่อในหน้าที่ของตน เกิดเป็นคนควรทำกิจของ
ตนรำไป ควรพยายามรำไป “ฝ่อ” กับ “ฝ่” อันไหนดีกว่ากัน...”

(พระพยอม กัลยาโณ, 2534: 12)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องพุทธธรรมนำทางสร้างสุข คือ ประโยคถามให้ตอบ
ชนิดของประโยค คือ ประโยคถามให้เลือกเอา เป็นการถามให้เลือกตอบว่า “ฝ่อ” หรือ “ฝ่” ดีกว่า

ตัวอย่างที่ 2

“...การไม่หวั่นไหวต่อภัยอันตรายนั้นเป็นเรื่องดี แต่ถ้าเลือกได้ระหว่างอาจารย์
สองคนนี้ ท่านอยากเป็นคนไหน?...”

(พระไพศาล วิสาโล, 2538: 23)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องสุขใจในนาคร คือ ประโยคถามให้ตอบ ชนิดของประโยค คือ
ประโยคถามให้เลือกเอา เป็นการถามให้เลือกตอบว่าอยากเป็นอาจารย์ท่านใด

3. ประโยคบอกให้ทำ

ประโยคบอกให้ทำ คือ ประโยคที่ผู้ส่งสารมีเจตนาบอกกล่าวให้ผู้รับสารกระทำการ
อย่างใดอย่างหนึ่งตามที่ผู้ส่งสารต้องการ ประโยคบอกให้ทำมีหลายชนิด เช่น ประโยคคำสั่ง
ประโยคขอร้อง และประโยคชักชวน จากการศึกษาพบ ประโยคคำสั่ง ประโยคขอร้อง และ
ประโยคชักชวน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

3.1 ประโยคคำสั่ง คือ ประโยคเชิงบังคับที่ต้องการให้ผู้ฟังปฏิบัติตามตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...ที่จริงกินผักแล้วจะมีสายตาดีกว่าเดิม เช่นผักบุ้งมีวิตามินทำให้สายตาดี
แต่ถ้ากินผักแล้วสายตาเสียจะกินไปทำไมและก็พวกที่ยังงดกินเนื้อไม่ได้ ก็อย่ามีการกล่าวร้าย
หยุดด่า หยุดว่ากันเสียทีเถิด...”

(พระพยอม กัลยาโณ, 2526: 39)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องอย่าตัดเศียรพระธรรมกันเลย คือ ประโยคบอกให้ทำ
ชนิดของประโยค คือ ประโยคคำสั่ง เป็นการสั่งให้หยุดว่าร้ายแก่กัน

ตัวอย่างที่ 2

“...นี่ก็เป็นสิ่งหนึ่งที่น่าคิด ที่ลูกหลายคนมักจะคิดว่าแม่ไม่รักฉัน แม่ไม่เลี้ยงดูฉัน แม่จึงไม่ให้ฉันอยู่ด้วย อย่าคิดอย่างนั้น...”

(พระพยอม กัลยาโณ, 2529: 6)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องปฏินุญ คือ ประโยคบอกให้ทำ ชนิดของประโยค คือ ประโยคคำสั่ง เป็นการสั่งไม่ให้คิดว่าแม่ไม่รัก

ตัวอย่างที่ 3

“...นักเรียนตอนนี้พ่อแม่เขาให้มาตัดดวงความรู้ อย่ามัวไปเตร็ดเตร่จนน้ำแห้ง แล้วจะตกอะไร อย่าประมาทในวัย อย่าประมาทในฐานะว่าไม่เป็นไร...”

(พระพยอม กัลยาโณ, 2534: 26)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องพุทธธรรมนำทางสร้างสุข คือ ประโยคบอกให้ทำ ชนิดของประโยค คือ ประโยคคำสั่ง เป็นการสั่งให้เด็กนักเรียนตัดดวงเอาความรู้และอย่าประ

3.2 ประโยคขอร้อง คือ ประโยคที่ใช้ขอร้องให้ผู้ฟังทำตามที่ต้องการ

ตัวอย่างที่ 1

“...ท่านทั้งหลายที่ได้อ่านบทความหรือหนังสือเรื่องนี้แล้ว ก็โปรดทดลองสำรวจตัวท่านเองว่า จะมีพฤติกรรมเข้าข่ายแห่งการตัดเศียรพระธรรมกันบ้างหรือไม่...”

(พระพยอม กัลยาโณ, 2526: 2)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องอย่าตัดเศียรพระธรรมกันเลย คือ ประโยคบอกให้ทำ ชนิดของประโยค คือ ประโยคขอร้อง เป็นการขอร้องให้ผู้อ่านสำรวจพฤติกรรมของตน

ตัวอย่างที่ 2

“...ขอให้นึกเสมอว่า เราได้เติบโต ได้เรียนสำเร็จ ได้มีงานมีที่ทำนั้น ใครได้เป็นผู้เสียหยาตเหงื่อแรงงาน เหน็ดเหนื่อยกันเจียนตาย เพื่อเรา...”

(พระพยอม กัลยาโณ, 2529: 9)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องปุณมนุษย์ คือ ประโยคบอกให้ทำ ชนิดของประโยค คือ ประโยคขอร้อง เป็นการขอให้ระลึกถึงบุญคุณของพ่อแม่

ตัวอย่างที่ 3

“...สำหรับผู้ที่เคยเป็นคนอกตัญญูมาแล้ว หรือกำลังอกตัญญูอยู่ หรือแม้แต่กำลังคิดจะอกตัญญูก็ตาม ก็ขอให้เลิกเลเสียวอย่างเด็ดขาด แล้วร้ายก็จะกลายเป็นดีได้โดยแท้...”

(พระพยอม กัลยาโณ, 2529: 84)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องปุณมนุษย์ คือ ประโยคบอกให้ทำ ชนิดของประโยค คือ ประโยคขอร้อง เป็นการขอให้เลิกคิดที่จะเป็นคนอกตัญญู

3.3 ประโยคชักชวน คือ ประโยคที่ชวนให้ผู้ฟังทำตาม ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...นี่...ดูเถอะ เพราะฉะนั้นใครที่ไปทำชั่วจนติดคุกติดตะราง ไม่ใช่จะไปติด แต่ตัวเอง เท่ากับว่าได้พาพ่อ ลากพ่อลากแม่ไปติดด้วย เพราะเป็นทุกข์ใจที่จะต้องคอยติดตามไปเยี่ยมลูกให้ได้...”

(พระพยอม กัลยาโณ, 2529: 11)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องปุณมนุษย์ คือ ประโยคบอกให้ทำ ชนิดของประโยค คือ ประโยคชักชวนเป็นการชักชวนให้ผู้ฟังเห็นถึงผลกระทบของการทำความชั่วที่ทำให้พ่อแม่เสียใจ

ตัวอย่างที่ 2

“ท่านลงมา ท่านไม่น่าขึ้นไปทำอย่างนั้นเลย ไปเทศน์ให้เด็กวัยรุ่นฟังดีกว่า มันชอบฟังท่าน
องค์อื่นฟังแล้วมันง่วง ท่านไปจ้างโพรแมนมาดูแลแทน ท่านลงมาเถอะ ฉันให้แสนหนึ่ง”

(พระพยอม กัลยาโณ, 2534: 16)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องพุทธธรรมนำทางสร้างสุข คือ ประโยคบอกให้ทำ ชนิดของประโยค
คือ ประโยคชักชวนเป็นการชักชวนให้พระพยอมลงมาเทศน์

ตัวอย่างที่ 3

“...ใครๆ ก็อยากเป็นคนโอบอ้อมอารี มีจิตใจมั่นคงหนักแน่นสุภาพ อ่อนน้อม เสียสละ
เพื่อผู้อื่น ไม่ต้องอธิบายก็รู้ว่า ลักษณะเหล่านี้เป็นคุณสมบัติของดี เป็นคุณธรรมที่ควรมีประจำจิต
แต่คุณธรรมและความดีนั้น ถ้าเราไม่รู้เท่าทัน ก็อาจโดนมันขบกัดได้ง่ายๆ ถ้ายังสงสัย ลองฟังนิทาน
สองเรื่องนี้ดู...”

(พระไพศาล วิสาโล, 2538: 22)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องสุขใจในนาคร คือ ประโยคบอกให้ทำ ชนิดของประโยค คือ
ประโยคชักชวนเป็นการชักชวนให้ฟังนิทาน

จากการศึกษาวิเคราะห์เรื่องการใช้ประโยคตามเจตนาในช่วงที่ 2 พบประโยคตามเจตนา
การสื่อสารที่ปรากฏในหนังสือธรรมะ 3 ชนิด คือประโยคแจ้งให้ทราบ ประโยคถามให้ตอบ และ
ประโยคบอกให้ทำ ซึ่งแต่ละชนิดก็สามารถแบ่งประเภทย่อยได้ดังนี้ ประโยคแจ้งให้ทราบ
แบ่งออกเป็น ประโยคบอกเล่า ประโยคอธิบาย ประโยคเตือน และประโยคชี้แนะ การใช้ประโยค
ลักษณะนี้เป็นการอธิบายหรือบอกเล่าเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับธรรมะที่ผู้เขียนต้องการนำเสนอ

ประโยคถามให้ตอบ แบ่งออกเป็น ประโยคถามเพื่อความ ประโยคถามให้ตอบรับหรือ
ปฏิเสธ และประโยคถามให้เลือกเอา ประโยคถามให้ตอบอาจจะปรากฏในลักษณะการตั้งประเด็น
ในสิ่งที่อยากรู้แล้วนำเสนอด้วยการถาม การใช้ประโยคลักษณะนี้จะสร้างความน่าสนใจให้แก่นัก
เขียน เนื่องจากทำให้ผู้อ่านมีส่วนร่วม รู้สึกสนใจ และสนใจกับคำตอบที่จะได้รู้ ส่วนประโยคบอก
ให้ทำ แบ่งออกเป็นประโยคคำสั่ง ประโยคขอร้อง และประโยคชักชวน ประโยคเหล่านี้มีลักษณะ

ขอร้อง หรือเชิญชวนให้ผู้อ่านปฏิบัติตามสิ่งที่ผู้เขียนนำเสนอ เพราะเป็นหลักพุทธธรรมหรือหลักคำสอนในศาสนาที่จะนำความผาสุกให้เกิดขึ้นในชีวิตได้

ช่วงที่ 3 พ.ศ. 2540 - พ.ศ. 2553 ได้แก่ ผลงานของ ว.วชิรเมธี และพระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต

1. ประโยคแจ้งให้ทราบ

ประโยคแจ้งให้ทราบ คือ ประโยคที่ผู้ส่งสารมีเจตนาจะบอกกล่าวเรื่องใดเรื่องหนึ่งแก่ผู้รับสาร ประโยคแจ้งให้ทราบมีหลายชนิด เช่น ประโยคบอกเล่า ประโยคอธิบาย ประโยคเตือน และประโยคชี้แนะ จากการศึกษาพบประโยคบอกเล่า ประโยคอธิบาย ประโยคเตือน และประโยคชี้แนะ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1.1 ประโยคบอกเล่า คือ ประโยคที่รับรองเนื้อหาหรือปฏิเสธข้อความที่กำลังกล่าวถึง ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...จนถึงวันนี้หวนกลับไปลองนึกดู ก็ยังประทับใจลีลาของครูไม่หาย การสอนอันมากด้วยจินตนาการของครู ทำให้แอบหลงรักวิชาประวัติศาสตร์มาตั้งแต่บัดนั้น...”

(ว.วชิรเมธี, 2546: 43)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องกำลังใจแค่ชีวิต คือ ประโยคแจ้งให้ทราบ ชนิดของประโยค คือ ประโยคบอกเล่า เป็นการบอกเล่าเรื่องความประทับใจในการสอนของครูของผู้เขียน

ตัวอย่างที่ 2

“...ดังนั้น การที่เกิดมาในครอบครัวที่ยากจน ก็มีส่วนช่วยผลักดันให้มีความขยันหมั่นเพียรเล่าเรียนศึกษาหาความรู้ ขยันทำมาหากิน สร้างฐานะจนร่ำรวยได้ในที่สุด...”

(ว.วชิรเมธี, 2551: 111)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องธรรมะพารวย คือ ประโยคแจ้งให้ทราบ ชนิดของประโยค คือ ประโยคบอกเล่า เป็นการบอกเล่าเรื่องอิทธิพลของความจนที่ทำให้ประสบความสำเร็จในชีวิต

ตัวอย่างที่ 3

“...หลังจากบอกเบอร์ (รองเท้า) เสร็จสรรพ คุณโน้สก็ได้นิมนต์ให้อาตมาและ ทิมงานไปฉันทะที่บ้านของเขาแถวสุขาภิบาล โดยในวันนั้นคุณโน้สจะถือโอกาสอันเป็นมงคลนี้ ถวายรองเท้าให้กับอาตมา 1 คู่...”

(พระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต, 2553: 35)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่อง ททท.เทศน์ทั่วไทย คือประโยคแจ้งให้ทราบ ชนิดของ ประโยค คือ ประโยคบอกเล่า เป็นการบอกเล่าเรื่องราวของผู้เขียน

1.2 ประโยคอธิบาย คือ ประโยคที่มุ่งอธิบายเรื่องใดเรื่องหนึ่งให้ผู้ฟังเข้าใจ

ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...รักใคร่ปรารณามีภัยที่ร้ายแรงก็คือ หากความรักนั้นนำไปสู่เพศสัมพันธ์ ที่ไม่ถูกต้อง ไม่สอดคล้องกับวัยและเวลา ชีวิตของคนทั้งคู่จะตกเข้าสู่หลุมดำของความเสื่อมทันที...”

(ว.วชิรเมธี, 2551: 55)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องธรรมะคลายใจ คือ ประโยคแจ้งให้ทราบ ชนิดของประโยค คือ ประโยคอธิบาย เป็นการอธิบายความรักที่เป็นภัย

ตัวอย่างที่ 2

“...เงิน คือ เครื่องมือที่มนุษย์สร้างขึ้นมาเพื่อขยายศักยภาพในการกินทุกสิ่งทุกอย่าง ในโลกนี้อย่างไม่ปราณีปราศรัย ทั้งการกินสิ่งที่เป็นรูปธรรม นามธรรม อารยธรรม และระบบคุณค่า ทั้งหมดที่มนุษย์เพียรสร้างขึ้นมามีอย่างยากลำบาก...”

(ว.วชิรเมธี, 2553: 14)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องลายแทงแห่งความสุข คือ ประโยคแจ้งให้ทราบ ชนิดของ
ประโยค คือ ประโยคอธิบายเป็นการอธิบายความหมายของคำว่าเงิน

ตัวอย่างที่ 3

“...ความเป็นเลิศในการเป็นมนุษย์ คือ พุทธภาวะที่เมื่อเข้าถึงแล้ว คือ การเข้าถึง
ความฉลาดหรือปัญญาที่เป็นเลิศที่สุดของโลก ซึ่งเป็นความเป็นเลิศที่จะไม่เปลี่ยนแปลง...”
(ว.วชิรเมธี, 2553: 2)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องธรรมะดัมยเมฆที่ 1 สูตรเค็ดสู่ความเป็นเลิศ คือ ประโยค
แจ้งให้ทราบ ชนิดของประโยค คือ ประโยคอธิบายเป็นการอธิบายเรื่องความเป็นเลิศในการเป็น
มนุษย์

1.3 ประโยคเตือน คือ ประโยคที่ใช้เมื่อต้องการย้ำไม่ให้ผู้ฟังลืม ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...อย่างไรก็ตาม หากมีอาการ “รักคนมีเจ้าของ” เกิดขึ้นแล้ว ก็ควรระมัดระวังใจ
ตัวเองเอาไว้ให้ดี เพราะอาการเช่นนี้เป็นจุดตั้งต้นของการละเมิดจริยธรรมทางเพศ ซึ่งหาก
ไม่สามารถควบคุมตัวเองได้ ก็เท่ากับว่าชีวิตกำลังก้าวเข้าสู่หลุมดำของหายนะที่รออยู่เบื้องหน้าแล้ว...”
(ว.วชิรเมธี, 2551: 32)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องธรรมะคลายใจ คือ ประโยคแจ้งให้ทราบ ชนิดของประโยค
คือ ประโยคเตือน เป็นการเตือนเกี่ยวกับเรื่องความรัก

ตัวอย่างที่ 2

“...อยู่กับความเครียดจนเห็นความเครียดเป็นความสุขอย่างนี้บ่อยๆ ระวังให้จงดี
เพราะมีโอกาสจะได้ไปนอนเล่นในห้องไอชียูอย่างยาวนาน หรือบางคนอาจเลยห้องไอชียูไปถึง
ห้องเย็นก็เป็นได้...”

(ว.วชิรเมธี, 2551: 176)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องธรรมะพารวย คือ ประโยคแจ้งให้ทราบ ชนิดของประโยค คือ ประโยคเตือน เป็นการเตือนเกี่ยวกับการใช้ชีวิตคือไม่ให้เครียด

ตัวอย่างที่ 3

“...ฉะนั้นเวลาทุกท่านเมื่อเกิดปัญหาขึ้นในชีวิต หัดคิดให้ถูก ถ้าคิดไม่ถูก ชีวิตก็เข้าตาจน...”

(ว.วชิรเมธี, 2553: 28)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องคิดถูก โปรงใส ใจสูง คือ ประโยคแจ้งให้ทราบ ชนิดของประโยค คือ ประโยคเตือน เป็นการเตือนเกี่ยวกับการคิดแก้ปัญหาให้ถูกต้องเมื่อเกิดปัญหาขึ้นในชีวิต

1.4 ประโยคชี้แนะ คือ ประโยคที่ต้องการแนะนำเรื่องใดเรื่องหนึ่งให้ผู้ฟังนำไปพิจารณาเพื่อปฏิบัติตาม ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...ใครที่ป่วยบ่อยๆ ลองเปลี่ยนวิถีคิดเสียใหม่ อาการป่วยหนักก็อาจหายหรือ ไม่นั่นบางทีก็อาจกลับไปญาติคืออยู่ร่วมกับความป่วยไข้ได้อย่างมีความสุข...”

(ว.วชิรเมธี, 2547: 61)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องธรรมะติดปีก คือ ประโยคแจ้งให้ทราบ ชนิดของประโยค คือ ประโยคชี้แนะเป็นการแนะนำเกี่ยวกับการเปลี่ยนวิถีคิดเมื่อป่วย

ตัวอย่างที่ 2

“...ดังนั้นถึงจะทำงานหนักอย่างไร อีกสิ่งหนึ่งที่ต้องใส่ใจด้วยก็คือการพักผ่อนให้เพียงพอ และดูแลสุขภาพให้ดี อาตมาเป็นห่วงนะ คุณโยม...”

(พระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต, 2552: 76)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องหลงทางเสียเวลา หลงอาตมามือนาคค (นะโอม) คือประโยชน์
แจ้งให้ทราบ ชนิดของประโยชน์ คือ ประโยชน์ชี้แนะเป็นการแนะนำเกี่ยวกับการดูแลรักษาสุขภาพ

ตัวอย่างที่ 3

“...ดังนั้น เมื่อได้เปิดใจลองทำสิ่งต่างๆ จนรอบด้านแล้ว ก็จงถามตัวเองว่า แท้จริงแล้ว
สิ่งที่เรานัดที่สุดคืออะไร แล้วพัฒนาตัวเองในด้านนั้นๆ ให้ถึงที่สุด...”

(ว.วชิรเมธี, 2553: 20)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องธรรมะคัมขำเมนูที่ 1 สูตรเด็ดสู่ความเป็นเลิศ คือ ประโยชน์
แจ้งให้ทราบ ชนิดของประโยชน์ คือ ประโยชน์ชี้แนะเป็นการแนะนำเกี่ยวกับการพัฒนาตัวเอง
เพื่อความสำเร็จในชีวิต

2. ประโยคถามให้ตอบ

ประโยคถามให้ตอบ คือ ประโยคที่ผู้ส่งสารมีเจตนาถามเพื่อให้ผู้รับสารตอบคำถามนั้น
ประโยคถามให้ตอบมีหลายชนิด เช่น ประโยคถามเพื่อความ ประโยคถามให้ตอบรับหรือปฏิเสธ
และประโยคถามให้เลือกเอา จากการศึกษาพบประโยคถามเพื่อความ ประโยคถามให้ตอบรับหรือ
ปฏิเสธ และประโยคถามให้เลือกเอา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

2.1 ประโยคถามเพื่อความ คือ ประโยคที่ใช้ถามเรื่องราวบางประการจากผู้ฟัง
ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...คำว่า “ตักบาตรเทโว” มีที่มาเป็นอย่างไร...”

(ว.วชิรเมธี, 2547: 34)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องปรัชญาหน้าบ้าน คือ ประโยคถามให้ตอบ ชนิดของประโยชน์
คือ ประโยคถามเพื่อความ เป็นการถามเพื่อความว่า ความเป็นมาของการตักบาตรเทโวเป็นอย่างไร

ตัวอย่างที่ 2

“...คราวนี้เมื่อเราเปิดคลื่นรับของเราแล้ว ถามต่อไปว่า แล้วทำอะไรถึง
จะอารมณ์ดีและมีความสุข...”

(ว.วชิรเมธี, 2550: 124)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องคนสำราญ งานสำเร็จ คือประโยคถามให้ตอบ ชนิดของ
ประโยค คือ ประโยคถามเนื้อความ เป็นการถามเนื้อความว่า อารมณ์จะดีและมีความสุขได้อย่างไร
ปฏิบัติตัวอย่างไร

ตัวอย่างที่ 3

“...คำถามก็คือ ทำไมต้องใช้น้ำเป็นสัญลักษณ์ของการครองเรือนที่ยั่งยืน...”

(ว.วชิรเมธี, 2552: 70)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องธรรมชาติของรัก คือประโยคถามให้ตอบ ชนิดของประโยค
คือ ประโยคถามเนื้อความ เป็นการถามเนื้อความว่า ใช้น้ำเป็นสัญลักษณ์ของการครองเรือน เพราะ
สาเหตุใด

2.2 ประโยคถามให้ตอบรับหรือปฏิเสธ คือ ประโยคที่ถามเพื่อมุ่งให้ผู้อ่านตอบรับ
หรือปฏิเสธคำถามดังกล่าว ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...จริงหรือที่จินตนาการสำคัญกว่าความรู้?...”

(ว.วชิรเมธี, 2546: 42)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องกำลังใจแด่ชีวิต คือประโยคถามให้ตอบ ชนิดของประโยค
คือ ถามให้ตอบรับหรือปฏิเสธ เป็นการถามที่ต้องการคำตอบว่าจริงหรือไม่จริง

ตัวอย่างที่ 2

“...เห็นด้วยกับผู้เขียนหรือไม่ว่า ใจของเรานั้นเป็นสิ่งที่มิมีอิทธิพลเหนือกาย เป็นสิ่งที่คอยออกแบบชีวิตของเราให้เป็นไปอย่างไรก็ได้...”

(ว.วชิรเมธี, 2552: 22)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องลายแทงแห่งความสุข คือ ประโยคถามให้ตอบ ชนิดของ ประโยค คือ ถามให้ตอบรับหรือปฏิเสธ เป็นการถามที่ต้องการคำตอบว่าเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย

ตัวอย่างที่ 3

“...และถ้ามนุษย์เรารู้สึกกันได้แบบนี้จริงๆ อาตมาว่า โลกใบนี้คงน่าอยู่ขึ้น อีกเยอะ จริงไหมคุณโยม...”

(พระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต, 2553: 127)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่อง ททท.เทศน์ทั่วไทย คือ ประโยคถามให้ตอบ ชนิดของ ประโยค คือ ถามให้ตอบรับหรือปฏิเสธ เป็นการถามที่ต้องการคำตอบว่าจริงหรือไม่จริง

2.3 ประโยคถามให้เลือกเอา คือ ประโยคที่ใช้ถามเพื่อให้ผู้ฟังเลือกตอบอย่างใด อย่างหนึ่ง ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...ครูขอถามว่า เธอเป็นคนประเภทไหน ก้อนหิน หาดทราย หรือสายน้ำ...”

(ว.วชิรเมธี, 2554: 41)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องธรรมะหลับสบาย คือ ประโยคถามให้ตอบ ชนิดของ ประโยค คือ ประโยคถามให้เลือกเอา เป็นการถามให้เลือกตอบว่าจะคนประเภทก้อนหิน หาดทราย หรือสายน้ำ

ตัวอย่างที่ 2

“...เราจะเลือกเป็นอะไร จะเป็นคนรวยหรือเป็นแค่นกแก้วนกขุนทอง...”

(ว.วชิรเมธี, 2551: 34)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องธรรมะพารวย คือ ประโยคถามให้ตอบ ชนิดของประโยค คือ ประโยคถามให้เลือกเอา เป็นการถามให้เลือกตอบว่าจะเป็นคนรวย หรือเป็นนกแก้วนกขุนทอง

3. ประโยคบอกให้ทำ

ประโยคบอกให้ทำ คือ ประโยคที่ผู้ส่งสารมีเจตนาบอกกล่าวให้ผู้รับสารกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งตามที่ผู้ส่งสารต้องการ ประโยคบอกให้ทำมีหลายชนิด เช่น ประโยคคำสั่ง ประโยคขอร้อง และประโยคชักชวน จากการศึกษาพบ ประโยคคำสั่ง ประโยคขอร้อง และ ประโยคชักชวน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

3.1 ประโยคคำสั่ง คือ ประโยคเชิงบังคับที่ต้องการให้ผู้ฟังปฏิบัติตาม ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...เธอลองทำให้เส้นที่ยาวสามฟุต ยาวกว่าเส้นที่ยาวห้าฟุตให้อาจารย์ดูหน่อยสิ...”

(ว.วชิรเมธี, 2545: 111)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องปรัชญาน้ำกุฎิ คือ ประโยคบอกให้ทำ ชนิดของประโยค คือ ประโยคคำสั่ง เป็นการสั่งให้ผู้ฟังร้อยเชือกจากความยาวสามฟุตให้ยาวมากกว่าห้าฟุต

ตัวอย่างที่ 2

“...มึงทำอย่างนี้เท่ากับไม่รักษาน้ำพ่อมึงเลย มึงอย่างไหน ลูกผู้ชายแต่แอบหนีทหาร ไปตายซะไป...”

(ว.วชิรเมธี, 2546: 91)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องกำลังใจแต่ชีวิต คือ ประโยคบอกให้ทำ ชนิดของประโยค คือ ประโยคคำสั่ง เป็นการสั่งผู้ฟังไปไกลๆ ด้วยความโกรธ

ตัวอย่างที่ 3

“...เธอไปคิดเชิงวิเคราะห์สิ แก่เนื้เอง เพราะความคิดเชิงวิเคราะห์นี้ สามารถทำให้ เจ้าชายลิตซ์ตระกูลรัฐเป็นพระสัมาสัมพุทธเจ้าได้ ความคิดนี้ไม่ใช่เรื่องเล็กๆ เลย...”

(ว.วชิรเมธี, 2553: 121)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องคิดถูก โปรงใส ใจสูง คือ ประโยคบอกให้ทำ ชนิดของ ประโยค คือ ประโยคคำสั่ง เป็นการสั่งให้ผู้ฟังนำเรื่องที่ได้ฟังไปคิดวิเคราะห์

3.2 ประโยคขอร้อง คือ ประโยคที่ใช้ขอร้องให้ผู้ฟังทำตามที่อยู่ต้องการ

ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...ตราบดีที่รากแก้วของความโกรธยังคงฝังลึกอยู่ในแผ่นดินใจ ก็โปรดจงอย่า วางใจว่าเราปลอดภัยแล้วจากพิษภัยของความโกรธ...”

(ว.วชิรเมธี, 2545: 104)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องปรัชญาน้ำกุฎิ คือ ประโยคบอกให้ทำ ชนิดของประโยค คือ ประโยคขอร้อง เป็นการขอให้อย่าวางใจในความโกรธ

ตัวอย่างที่ 2

“...ขอให้เยาวชนทั้งหลาย วัยรุ่นวัยสาวทั้งหลาย นึกถึงข้อนี้กันให้มาก ขออย่าได้ ทำให้พ่อแม่หน้าตาตกเลย...”

(ว.วชิรเมธี, 2545: 142)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องปรัชญาหน้ากุฏิ คือ ประโยคบอกให้ทำ ชนิดของประโยค คือ ประโยคขอร้อง เป็นการขอให้เยาวชนเป็นลูกที่ดีของพ่อแม่ ไม่ทำให้พ่อแม่เสียใจ

ตัวอย่างที่ 3

“...ปรารถนาชีวิตคู่ที่น่ารื่นรมย์และมีความหมาย โปรดอย่ามองข้ามเครือข่ายแห่งความสัมพันธ์ของคนรักเป็นอันขาด เพราะหากคุณหลงลืมความจริงข้อนี้ นั่นคือจุดเริ่มต้นของการสร้างกำแพงปิดกั้นตนเองจากคนอื่น...”

(ว.วชิรเมธี, 2552: 78)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องธรรมะทอรัก คือ ประโยคบอกให้ทำ ชนิดของประโยค คือ ประโยคขอร้อง เป็นการขอให้คู่รักตระหนักถึงความสำคัญของคนรอบข้างของคนรัก

3.3 ประโยคชักชวน คือ ประโยคที่ชวนให้ผู้ฟังทำตาม ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1

“...เราเกี่ยวข้องกับคนเหล่านี้ตลอดเวลา ดังนั้นเราจะสำรวจคนทั้งห้าประเภทนี้ก่อน ทุกท่านลองสำรวจตัวเองซิว่า เราเป็นคนประเภทไหน ในบรรดาคนที่อยู่ในองค์กรแห่งการทำงาน และองค์กรแห่งชีวิต...”

(ว.วชิรเมธี, 2550: 22)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องคนสำราญ งานสำเร็จ คือ ประโยคบอกให้ทำ ชนิดของประโยค คือ ประโยคชักชวนเป็นการชักชวนให้ผู้ฟังสำรวจตัวเอง

ตัวอย่างที่ 2

“...จากนี้ก็ขอเชิญทุกท่านได้แลกเปลี่ยนกัน ใครมีอะไรจะแลกเปลี่ยนก็ขอเชิญ ถ้ามีประเด็นไหนก็ให้ถาม ตั้งแต่ไม้ม้วนพันยันเรือรบ อาตมาตอบได้หมด แต่ถูกหรือไม่ถูก ไม่รับประกัน คือ ถ้าให้ตอบก็ตอบได้หมด แต่ใช้ได้หรือไม่ใช้ได้ต้องคอยดู...”

(ว.วชิรเมธี, 2550: 156)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องคนสำราญ งานสำเร็จ คือประโยคบอกให้ทำ ชนิดของประโยค คือ ประโยคชักชวน เป็นการชักชวนให้ผู้ฟังแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน และชักถามเมื่อสงสัย

ตัวอย่างที่ 3

“...ใครอยากมีความสุขตลอดปีใหม่ ลองนำ 7 หลักคิดนี้ไปปฏิบัติตาม รับรองว่า ชีวิตมหัศจรรย์เป็นสิ่งที่สร้างสรรค์กันได้ในพรบิตาจริง...”

(ว.วชิรเมธี, 2552: 80)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องลายแทงแห่งความสุข คือ ประโยคบอกให้ทำ ชนิดของประโยค คือ ประโยคชักชวน เป็นการชักชวนให้ผู้ฟังปฏิบัติตามคำแนะนำ 7 ประการ เพื่อความสุขในชีวิต

จากการศึกษาวิเคราะห์เรื่องการใช้ประโยคตามเจตนาในช่วงที่ 3 พบประโยคตามเจตนา การสื่อสารที่ปรากฏในหนังสือธรรมะ 3 ชนิด คือ ประโยคแจ้งให้ทราบ ประโยคถามให้ตอบ และประโยคบอกให้ทำ ซึ่งแต่ละชนิดก็สามารถแบ่งประเภทย่อยได้ดังนี้ ประโยคแจ้งให้ทราบ แบ่งออกเป็น ประโยคบอกเล่า ประโยคอธิบาย ประโยคเตือน และประโยคชี้แนะ การใช้ประโยคลักษณะนี้เป็นการอธิบายหรือบอกเล่าเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับธรรมะที่ผู้เขียนต้องการนำเสนอ

ประโยคถามให้ตอบ แบ่งออกเป็น ประโยคถามเพื่อความ ประโยคถามให้ตอบรับหรือปฏิเสธ และประโยคถามให้เลือกเอา ประโยคถามให้ตอบอาจจะปรากฏในลักษณะการตั้งประเด็นในสิ่งที่อยากรู้แล้วนำเสนอด้วยการถาม การใช้ประโยคลักษณะนี้จะสร้างความน่าสนใจให้แก่งานเขียน เนื่องจากทำให้ผู้อ่านมีส่วนร่วม รู้สึกสนใจ และสนใจกับคำตอบที่จะได้รู้ ส่วนประโยคบอกให้ทำ แบ่งออกเป็น ประโยคคำสั่ง ประโยคขอร้อง และประโยคชักชวน ประโยคเหล่านี้มีลักษณะขอร้อง หรือเชิญชวนให้ผู้อ่านปฏิบัติตามสิ่งที่ผู้เขียนนำเสนอ เพราะเป็นหลักพุทธธรรมหรือหลักคำสอนในศาสนาที่จะนำความผาสุกให้เกิดขึ้นในชีวิตได้

สำนวน

สำนวน หมายถึง ถ้อยคำที่มีลักษณะพิเศษ เป็นถ้อยคำที่ได้มีความหมายตรงไปตรงมา ตามตัวอักษร หรือแปลตามรากศัพท์ มีความหมายในเชิงเปรียบเทียบหรืออุปมาอุปไมย มีความลึกซึ้ง ไพเราะ สละสลวย หมายถึงถ้อยคำประเภทสุภาษิต คำพังเพย โวหาร และวลีต่างๆ ด้วย สำนวนที่ปรากฏในหนังสือธรรมะจำแนกเป็น 2 ลักษณะ คือ สำนวนเก่าและสำนวนใหม่ จากศึกษาวิเคราะห์พบลักษณะการใช้สำนวน ดังนี้

ช่วงที่ 1 พ.ศ. 2500 - พ.ศ. 2520 ได้แก่ ผลงานของพุทธทาสภิกขุและปัญญานันทภิกขุ
พบการใช้สำนวนเก่า

สำนวนเก่า คือ สำนวนเก่าที่ใช้กันมานานแล้ว โดยถือเป็นคำรวมที่ใช้เรียกคำประเภทสุภาษิตคำพังเพย คำคม ตลอดจนวลีสำเร็จรูปต่างๆ ที่ใช้กันแพร่หลายแล้ว สำนวนเก่าปรากฏในหนังสือธรรมะช่วงที่ 1 ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1

“...ความอยากเอา อยากเป็นหนี้ เป็นความโง่อย่างยิ่งชนิดหนึ่ง เป็นความหลงผิด ไม่รู้ตามที่เป็นจริงว่า อะไรเป็นอะไร จนกระทั่งไปคว้าเอากงจักรมาเป็นดอกบัว เพราะฉะนั้นขอให้เราทุกคนปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วยสติปัญญา ที่รู้ตัวอยู่เสมอว่าไม่มีอะไรที่น่าเอนาเป็น หรือน่าหลงใหลยึดถือดังกล่าวมาแล้ว...”

(พุทธทาสภิกขุ, 2501: 90)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องคู่มือมนุษย์ **เอากงจักรเป็นดอกบัว** เป็นสำนวนเก่า หมายความว่า เห็นสิ่งที่ไม่ดีเป็นดี เห็นผิดเป็นชอบ เห็นทางที่ผิดว่าเป็นถูก (สง่า กาญจนาคพันธุ์, 2541: 494) จากบริบทผู้เขียนใช้สำนวนเก่าเพื่อเปรียบเทียบว่า ความอยากที่เกิดขึ้นเป็นความหลงผิด สามารถทำให้เป็นเรื่องไม่ดีกลายเป็นเรื่องดี หรือเห็นผิดเป็นชอบได้

ตัวอย่างที่ 2

“...ทีนี้พระพุทธรูปที่แสดงถึงหลักปฏิบัติเกี่ยวกับความว่างนั้น คือ พระพุทธรูปที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา อาตมากำลังเอ่ยถึงคำว่า “หัวใจของพุทธศาสนา” ฉะนั้น ขอให้สนใจสักหน่อย นั่นคือพระพุทธรูปที่ว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวง อันใครๆ ไม่ควรเข้าไปยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นตัวเราหรือเป็นของเรา ถ้าเป็นภาษาบาลีก็ว่า “สพฺเพ ธมฺมา นาลํ อภินิเวสย” แปลว่า “ธรรมทั้งหลายทั้งปวงไม่ควรยึดมั่นถือมั่น” สั้นๆ เท่านั้น ตามตัวหนังสือมีเพียงเท่านี้ แต่ถ้าขยายความในภาษาไทยไปอีกหน่อยก็ว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงอันใครๆ ไม่ควรเข้าไปยึดมั่นถือมั่นว่าตัวเราหรือของเรา...”

(พุทธทาสภิกขุ, 2507: 57)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องแก่นพุทธศาสน์ มีการใช้พุทธรูปว่า “สพฺเพ ธมฺมา นาลํ อภินิเวสย” เพื่ออ้างอิงข้อความที่กล่าวถึงเรื่องหัวใจของพระพุทธศาสนา พุทธรูปที่ปรากฏเป็นรูปภาษาบาลี ซึ่งหมายความว่า ธรรมทั้งหลายทั้งปวง ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น การใช้พุทธรูปแสดงให้เห็นว่าผู้เขียนได้ยกหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้มาอ้างอิง เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือให้งานเขียน

ตัวอย่างที่ 3

“...นี่เพราะว่าเราไม่มีสติเพียงพอ เราต้องหัดให้มีสติเพียงพอ ปัญญาความรู้จึงจะมา ช่วยทัน ถ้าไม่อย่างนั้นเรามีความรู้ท่วมหัวก็เอาตัวไม่รอด ให้เรียนให้ท่องให้อธิบายกันอย่างไรก็เอาตัวไม่รอด เพราะปัญญานั้นมันมาไม่ทัน เพราะสติมันไม่มีพอ ถ้าสติมีพอ มันจึงปัญญามาทันมันก็ช่วยตัวรอด แต่เราก็ผลอเรื่อยเพราะข้อนี้ สติไม่เพียงพอแล้วเราผลอเรื่อย เราก็ยังไม่ละอาย และไม่กลัว...”

(พุทธทาสภิกขุ, 2514: 155)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องอุปสรรคของการเลื่อนขั้นตัวเอง ความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด เป็นสำนวนเก่า หมายความว่า มีความรู้มากแต่ไม่รู้จักใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 232) จากบริบทนี้ผู้เขียนได้นำสำนวนเก่ามาใช้เพื่อเน้นให้เห็นความสำคัญของสติว่า ต่อให้มีปัญญามากเพียงใด แต่หากขาดสติ ปัญญาที่มีอยู่ก็ใช้ให้เกิดประโยชน์ไม่ได้

ช่วงที่ 2 พ.ศ. 2520 - พ.ศ. 2540 ได้แก่ ผลงานของพระพยอม กัลยาโณ และพระไพศาล วิสาโล พบการใช้ทั้งสำนวนเก่าและสำนวนใหม่ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1. สำนวนเก่า คือ สำนวนเก่าที่ใช้กันมานานแล้ว โดยถือเป็นคำรวมที่ใช้เรียกคำประเภท สุภาษิตคำพังเพย คำคม ตลอดจนวลีสำเร็จรูปต่างๆ ที่ใช้กันแพร่หลายแล้ว สำนวนเก่าปรากฏใน หนังสือธรรมะช่วงที่ 2 ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1

“...บางงานแขกที่มาขาดสติกันอย่างน่าเกลียดจริงๆ โดยเฉพาะแม่ครัวที่ทำหน้าที่ปรุงอาหารเลี้ยงพระ เลี้ยงคนเกิดขาดสติอย่างหนัก เป็นโยมผู้หญิงแก่แล้วมีหลานเล็กๆ คนหนึ่งตามมาด้วย หลานมันเห็นขนมดีๆ มันก็อยากจะกิน จึงเกาะแข่งเกาะขายายแล้วก็พูดว่า “ยายกินหนม ยายกินหนม” โยมผู้หญิงคนนั้นก็ตวาดออกมาด้วยถ้อยคำที่หยาบคาย เหมือนคนที่ไม่มีเสียรของพระธรรมสวมอยู่ที่หัวใจว่า “เดี๋ยวมีงค้อยแดก ให้พระฉันก่อน” หลานก็เจ็บไป พอสักครู่ก็ร้องขึ้นมาอีกว่า “ยายกินหนม ยายกินหนม” คราวนี้ตวาดหลานอย่างแรง ขาดสติกว่าเก่า ซึ่งทั้งพระทั้งโยมก็อยู่กันมาก โดยตวาดออกมาว่า “เดี๋ยวมีงค้อยฉัน ให้พระแดกก่อน” นี่เป็นการขาดสติ พระพุทธเจ้า ท่านตัดกับอหิตมานพ ศิษย์ของพราหมณ์พาวรีว่า “สติ เตสฺ นิวารณํ” สติเป็นท่านบเครื่องกั้นกระแสน้ำ)...”

(พระพยอม กัลยาโณ, 2526: 65)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องอย่าตัดเสียรพระธรรมกันเลย ผู้เขียนใช้พุทธภาษิตในรูปภาษาบาลีว่า “สติ เตสฺ นิวารณํ” หมายความว่า สติเป็นท่านบเครื่องกั้นกระแสน้ำ (ต้นน้ำ) การใช้พุทธภาษิตในงานเขียนหนังสือธรรมะ นอกจากจะให้ความรู้เรื่องหลักหรือแก่นของพระพุทธธรรมแล้ว การใช้พุทธภาษิตสนับสนุนข้อความยังสร้างความน่าสนใจและสนับสนุนความน่าเชื่อถือในตัวผู้เขียนด้วยว่ามีความรู้ในเรื่องที่กล่าวถึง

ตัวอย่างที่ 2

“...คราใดที่นึกถึงเส้นทางที่ทอดยาวเบื้องหน้า แล้วระลึกถึงเรื่องราวของผู้พลัดเหล่านั้น อดประหวั่นไม่ได้ บางครั้งก็ให้ทอดยอว่า สักวันหนึ่งเราคงจะพ่ายแพ้ต่อamarakeแน่นอน ยิ่งมาได้ยินคำของท่านอาจารย์พุทธทาสที่กล่าวเตือนลูกศิษย์ผู้ใกล้ชิดว่า สำหรับพระที่บวชแต่ยัง

หนุ่ม ช่วงที่ต้องระมัดระวังตัวอย่างยิ่งก็คือช่วงอายุ 40-60 ปี ข้าพเจ้าเลยพาลจะยกธงขาวเอาดื้อๆ เพราะนี่ก็ใกล้จะถึง “วัยอันตราย” แล้ว...”

(พระไพศาล วิสาโล, 2530: 117)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องพุทธศาสนากับคุณค่าต่อชีวิต **ยกธงขาว** เป็นสำนวนเก่า หมายความว่า ขอมแพ้ (สง่า กาญจนาคพันธุ์, 2541: 453) จากบริบทนี้ หมายถึง ผู้เขียนเกือบจะขอมแพ้ต่อใจตนเองที่จะลาสิกขาเพราะบวชในช่วงวัยหนุ่ม จากบริบทนี้ผู้เขียนใช้สำนวน ยกธงขาว เพื่อจะบอกว่าผู้เขียนเกือบจะขอมแพ้แก่ความกำหนดและกิเลสตัณหาในวัยหนุ่ม จนคิดที่จะลาสิกขาบท

ตัวอย่างที่ 3

“...ข้อที่ 6 เป็นคนดำรงตนอยู่ในความไม่ประมาท ระวังระมัดระวัง ระวังภัย ระวังอันตราย ขวนขวาย **น้ำขึ้นรีบตัก** ไม่โอ้อวดแต่รู้ค่าซำยียดขาด น้ำแห้งแล้วก็ไปตักจี๋โคลน...”

(พระพยอม กัลยาโณ, 2534: 3)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องพุทธธรรมนำทางสร้างสุข **น้ำขึ้นรีบตัก** เป็นสำนวนเก่า หมายความว่า กำลังชะตาขึ้นจะต้องทำอะไรหรือจะทำอะไรให้เป็นประโยชน์แก่ตน ก็ให้รีบทำเสีย (สง่า กาญจนาคพันธุ์, 2541: 287) จากบริบทนี้ผู้เขียนใช้สำนวนว่า น้ำขึ้นให้รีบตัก เพื่อชี้ให้เห็นว่าเมื่อมีโอกาสที่จะได้รับสิ่งดีที่เป็นประโยชน์แล้วควรรีบขวนขวาย อย่าเกียจคร้าน อืดอาด เฉยชา หรือประมาทต่อสิ่งเหล่านั้น เพราะเราไม่รู้อนาคตว่าจะตายเมื่อไร ดังนั้นจึงควรดำรงอยู่ในความไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต

2. สำนวนใหม่ คือ สำนวนใหม่ที่เรียบเรียงขึ้นใหม่ มีลักษณะการสร้างคำหรือนำกลุ่มคำที่จากเดิมให้ความหมายหนึ่ง แต่นำมาใช้อีกความหมายหนึ่ง ทั้งนี้ สำนวนที่ไม่ปรากฏในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2542 พ.ศ. 2546 และหนังสือสำนวนไทยของ สง่า กาญจนาคพันธุ์ (ขุนวิจิตรมาตรา) พ.ศ. 2541 ถือว่าเป็นสำนวนใหม่ สำนวนใหม่ที่ปรากฏในหนังสือธรรมะช่วงที่ 2 ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1

“...แต่ขณะนี้กลับตรงกันข้าม ไปพูดจาฉีครอนกำลังใจของคนหนุ่มสาวที่ตั้งใจจะปฏิบัติธรรม หว้าเป็นคนโง่เง่าครีคระล้ำสมัยเป็นไดโนเสาร์เต่าล้านปีอะไรทำนองนั้น นี่เป็นการตัดเศียรพระธรรมด้วยการใช้คำพูดคำจา...”

(พระพยอม กัลยาโณ, 2526: 43)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องอย่าตัดเศียรพระธรรมกันเลย ไดโนเสาร์เต่าล้านปี หรือ ไดโนเสาร์เต่าล้านปี เป็นสำนวนใหม่ พจนานุกรมคำใหม่ ฉบับราชบัณฑิตยสถานให้หมายความว่า คนหัวโบราณล้ำสมัย (ไดโนเสาร์ มาจาก อ.dinosaur) (ราชบัณฑิตยสถาน, 2553: 74)

ตัวอย่างที่ 2

“...งานเลี้ยงย่อมมีวันเลิกรา นี่ก็ความเป็นจริงของชีวิต เป็นเพราะคนส่วนใหญ่ทำใจยอมรับความเป็นจริงเช่นนี้ได้ เมื่อถึงวันที่ 2 มกราคม จึงรู้สึกหงอยเหงา ด้วยอาลัยในความสนุกสนานรื่นเริงที่ผ่านไป...”

(พระไพศาล วิสาโล, 2538: 61)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องสุขใจในนาคร งานเลี้ยงย่อมมีวันเลิกรา เป็นสำนวนใหม่ หมายความว่า เมื่อมีการพบปะ ย่อมมีการจากเป็นธรรมดา หรือเมื่อมีจุดเริ่มต้น ก็ย่อมมีจุดสิ้นสุด

ตัวอย่างที่ 3

“...ช่วง 3 สัปดาห์แรก ไฟแรงเอามากๆ มีความหวังควบคู่กับการเอาจริงเอาจัง พยายามระดมความเพียรอย่างหนัก และบังคับตัวหลายอย่างจนเกร็งก็ว่าได้...”

(พระไพศาล วิสาโล, 2538: 93-94)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องสุขใจในนาคร ไฟแรง เป็นสำนวนใหม่ หมายความว่า คนที่มีความกระตือรือร้นในการทำงาน

ช่วงที่ 3 พ.ศ. 2540 - พ.ศ. 2553 ได้แก่ผลงานของ ว.วชิรเมธี และพระมหาสมปอง
 ตาลปุตฺโต พบการใช้ทั้งสำนวนเก่าและสำนวนใหม่ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1. สำนวนเก่า คือ สำนวนเก่าที่ใช้กันมานานแล้ว โดยถือเป็นคำรวมที่ใช้เรียกคำประเภท
 สุภาษิตคำพังเพย คำคม ตลอดจนวลีสำเร็จรูปต่างๆ ที่ใช้กันแพร่หลายแล้ว สำนวนเก่าปรากฏใน
 หนังสือธรรมะช่วงที่ 3 ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1

“...การมองโลกในแง่ดี (Optimism) เป็นวิธีคิดอย่างหนึ่งในพุทธธรรมคนที่ประสบความสำเร็จทั้งหลายส่วนมากเป็นคนมองโลกในแง่ดีได้ อย่างน้อยจะต้องเข้าใจความจริงพื้นฐาน
 สองประการ 1. ต้องรู้ว่าโลกนี้ไม่มีใครสมบูรณ์แบบไปเสียทุกอย่าง “No one is perfect, **น ทุลลโ
 องคสมุปนฺโน**)” ความรู้ตรงนี้สำคัญมากเพราะจะทำให้เราเข้าใจหัวอกคนอื่นที่อยู่ร่วมกับเรา หรือคน
 ที่เราจะต้องทำงาน หรือผูกพันด้วย คนที่ไม่เข้าใจสัจธรรมข้อนี้ เราจะอยู่ร่วมกับคนอื่นได้ยากมาก
 เพราะถ้าไม่เป็นคนชอบดูถูกเหยียดหยามคนอื่น ก็จะกลายเป็นคนที่มองไม่เห็นความดีของคนอื่น
 เอาเลย เห็นแต่ตัวเองดีเด่นอยู่คนเดียว...”

(ว.วชิรเมธี, 2546: 66-67)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องกำลังใจแด่ชีวิต มีการใช้สำนวนเก่าในรูปพุทธภาษิตว่า “**น ทุลลโ
 องคสมุปนฺโน**” หมายความว่า ไม่มีใครสมบูรณ์แบบ ซึ่งการยกพุทธภาษิตมาใช้ในการเขียน
 นอกจากให้ความรู้ในเรื่องหลักธรรมอันเป็นแก่นที่มาจากพุทธวจนะของพระพุทธเจ้าแล้ว ยังแสดง
 ให้เห็นว่าผู้เขียนมีความรู้ในเรื่องนั้น และมีการนำมาอ้างอิงซึ่งสร้างความน่าเชื่อถือให้กับงาน
 อีกทางหนึ่ง

ตัวอย่างที่ 2

“...เจ้าหน้าที่งเป็นไก่ตาแตก เพิ่งเคยเห็นในหลวงทลายหม่องให้ข้าราชการบริพาร แถมยังนวด
 ให้อย่างดีด้วย นวดเสร็จแล้วทุกคนก็ไม่ว่าจะทำอย่างไร เพราะว่าไม่เคยเจอเหตุการณ์เช่นนี้
 จะขอบคุณก็ไม่รู้จะทำอย่างไร ก็เลยได้แต่น้ำตาซึมด้วยความซาบซึ้งใจ...”

(ว.วชิรเมธี, 2550: 43)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องคนสำราญงานสำเร็จ **จงเป็นไก่ตาแตก** เป็นสำนวนเก่า หมายความว่า งามมากจนทำอะไรไม่ถูก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 274)

ตัวอย่างที่ 3

“...อัคริยะท่านที่หนึ่ง เอ๊ย ไม่ใช่ ผู้ทำงานในส่วน**ปิดทองหลังพระ** ท่านแรกที่อาตมา จะขอขอบคุณและกล่าวถึง นั่นก็คือ พระอาจารย์อภิรักษ์...”

(พระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต, 2551: 69)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องสุขกันเถาะโยม 2 ฉายหมู่ **ปิดทองหลังพระ** เป็นสำนวนเก่า หมายความว่า ทำความดีแต่ไม่ได้รับการยกย่อง เพราะไม่มีใครเห็นคุณค่า (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 698)

2. สำนวนใหม่ คือ สำนวนใหม่ที่เรียบเรียงขึ้นใหม่ มีลักษณะการสร้างคำหรือนำกลุ่มคำ ที่จากเดิมให้ความหมายหนึ่ง แต่นำมาใช้อีกความหมายหนึ่ง ทั้งนี้ สำนวนที่ไม่ปรากฏในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2542 พ.ศ. 2546 และหนังสือสำนวนไทยของ สง่า กาญจนาคพันธุ์ (ขุนวิจิตรมาตรา) พ.ศ. 2541 ถือว่าเป็นสำนวนใหม่ สำนวนใหม่ที่ปรากฏในหนังสือธรรมะช่วงที่ 3 ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1

“...6. ตัวคนที่อยากจะเป็นในอนาคต เริ่มฉายแววให้เห็นเป็นพักๆ เช่น นักร้องสาวสวย ฝืนอยาก**โกอินเตอร์** จึงพยายามแสดงให้คนทั่วไปเห็นว่าตน “พิเศษ” กว่าคนอื่นอย่างไรบ้าง เพื่อนำเอา “ตัวตนพิเศษ” นั้นไปสร้าง “ตัวตนในอนาคต” ต่อไป...”

(ว.วชิรเมธี, 2552: 33)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องธรรมะทอรั กออินเตอร์ เป็นสำนวนใหม่ พจนานุกรมคำใหม่ ฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายว่า เผยแพร่ ขาย หรือแสดงในต่างประเทศ (ตัดมาจาก o.go international) (ราชบัณฑิตยสถาน, 2553: 19)

ตัวอย่างที่ 2

“...ดังนั้นคงถึงเวลาแล้วที่นักการเมือง ปัญญาชน ประชาชนไทย ซึ่งเป็นผู้ที่เคลื่อนไหวให้มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองอยู่ในเวลานี้ จะต้องช่วยกันผลักดันให้การเมืองหลังยุค “ทักษิณมิกส์” เป็นนักการเมืองที่มีธรรมะ ให้เป็นการเมืองโดยธรรม โดยการเอาศาสนาธรรมขึ้นมาเป็นธงชัยในการปฏิบัติประเทศไทย...”

(ว.วชิรเมธี, 2551: 171)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องธรรมะคลายใจ **ทักษิณมิกส์** เป็นสำนวนที่เกิดขึ้นใหม่จากเรื่องการเมือง มาจากคำว่า “ทักษิณ” (Thaksin) ผสมกับคำว่า “อีโคโนมิกส์” (Economics) ซึ่งเมื่อรวมกันแล้วอาจจะมีความหมายว่า “เศรษฐศาสตร์ของคุณทักษิณ” “เศรษฐศาสตร์โดยคุณทักษิณ” หรือ “เศรษฐศาสตร์เพื่อคุณทักษิณ”

ตัวอย่างที่ 3

“...วิชาหมอดูทำหน้าที่เพียงชี้รอยกรรมเท่านั้น จึงไม่ใช่ผู้รู้แจ้งแทงตลอดไปเสียทุกเรื่อง เรื่องกรรมนั้น คนที่รู้ดีที่สุดในโลกมีเพียงคนเดียวเท่านั้นคือพระพุทธเจ้า หมอดูจึงพึงสวดอยู่เสมออย่าเที่ยว “**ฟันธง**” หรือ “**คอนเฟิร์ม**” ส่งเดช...”

(ว.วชิรเมธี, 2553: 170)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องลายแทงแห่งความสุข **ฟันธง** เป็นสำนวนใหม่ หมายความว่าตัดสินใจไปอย่างเด็ดขาด (ล้อม เพ็งแก้ว, 2553: 152) ซึ่งที่มาของสำนวนนี้มาจากวลีเด็ดที่หมอดูที่มีชื่อเสียงท่านหนึ่งมักจะใช้หลังจากทำนายโชคชะตาเสร็จแล้ว เพื่อสร้างความมั่นใจว่าเรื่องที่ทำนายไปนั้นจะเกิดขึ้นอย่างแน่นอน

จากการศึกษาวิเคราะห์เรื่องการใช้สำนวนในหนังสือธรรมะได้แบ่งสำนวนออกเป็น 2 ประเภท คือ สำนวนเก่าและสำนวนใหม่ ผลการศึกษาพบว่ามีการใช้สำนวนเก่าทั้ง 3 ช่วง คือ ช่วงที่ 1 พ.ศ. 2500 - พ.ศ. 2520 ช่วงที่ 2 พ.ศ. 2520 - พ.ศ. 2540 และ ช่วงที่ 3 พ.ศ. 2540 - พ.ศ. 2553 ซึ่งเป็นการใช้สำนวนเก่าที่ปรากฏในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 และหนังสือสำนวนไทยของสง่า กาญจนาคพันธุ์ แสดงให้เห็นว่าการใช้สำนวนยังมีอิทธิพลต่องานเขียนหนังสือธรรมะ เพราะการใช้สำนวนจะทำให้งานเขียนมีความน่าสนใจ ถึงแม้จะเป็นสำนวนเก่าแต่ก็มีความหมายที่ลึกซึ้ง

กีนใจ นอกจากนี้ยังพบการใช้พุทธภาษิตซึ่งช่วยสนับสนุนความน่าเชื่อถือในงานเขียนและสร้างแรงดึงดูดใจจากผู้อ่านได้ ในขณะที่สำนวนใหม่ที่ปรากฏในหนังสือธรรมะ 2 ช่วงได้แก่ ช่วงที่ 2 พ.ศ. 2520 - พ.ศ. 2540 และช่วงที่ 3 พ.ศ. 2540 - พ.ศ. 2553 ซึ่งสำนวนใหม่ที่ปรากฏเป็นสำนวนใหม่ที่เรียบเรียงขึ้นใหม่ มีลักษณะการสร้างคำหรือนำกลุ่มคำที่จากเดิมให้ความหมายหนึ่ง แต่นำมาใช้อีกความหมายหนึ่ง ทำให้งานเขียนมีความทันสมัยขึ้น เป็นการสร้างความน่าสนใจและดึงดูดความสนใจผู้อ่านได้อีกทางหนึ่ง

ตอนที่ 2 เนื้อหาที่ปรากฏในหนังสือธรรมะ

การวิเคราะห์เนื้อหาที่ปรากฏในหนังสือธรรมะ ระหว่างปี พ.ศ. 2500 - พ.ศ. 2553 ซึ่งแบ่งการศึกษาออกเป็น 3 ช่วง คือ ช่วงที่ 1 ระหว่างปี พ.ศ. 2500 - พ.ศ. 2520 ผลงานของพุทธทาสภิกขุ และปัญญานันทภิกขุ ช่วงที่ 2 ระหว่างปี พ.ศ. 2520 - พ.ศ. 2540 ผลงานของพระพยอม กัลยาโณ และพระไพศาล วิสาโล และช่วงที่ 3 ระหว่างปี พ.ศ. 2540 - พ.ศ. 2553 ผลงานของ ว.วชิรเมธี และพระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต ผลการศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาที่ปรากฏในหนังสือธรรมะ มีดังนี้

ช่วงที่ 1 ระหว่างปี พ.ศ. 2500 - พ.ศ. 2520 ผลงานของพุทธทาสภิกขุและปัญญานันทภิกขุ

เนื้อหาที่ปรากฏหนังสือธรรมะช่วงนี้พบเนื้อหาที่เป็นหลักพุทธธรรมและเนื้อหาที่เป็นธรรมะประยุกต์ ดังต่อไปนี้

1. เนื้อหาตามหลักพุทธธรรม พบทั้ง 2 ด้านได้แก่ มัชฌิมนิคมเทศนา และมัชฌิมาปฏิบัติ

1.1 มัชฌิมนิคมเทศนา คือ หลักความจริงที่เป็นกลางตามธรรมชาติ หรือธรรมที่เป็นกลาง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1

“...บทนี้จะกล่าวถึงข้อที่ว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงประกอบอยู่ด้วยลักษณะอันเรียกว่า “ไตรลักษณ์” หรือลักษณะ 3 ประการ กล่าวคือ ความเป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา อนิจจัง แปลว่า ไม่เที่ยง หมายความว่าสิ่งทั้งหลายมีลักษณะเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอไป ไม่มีความคงที่ตายตัว ทุกขัง แปลว่าเป็นทุกข์ มีความหมายว่าสิ่งทั้งปวงมีลักษณะที่เป็นทุกข์ มองดูแล้วน่าสังเวชใจ ทำให้เกิด

ความทุกข์ใจแก่ผู้ที่ไม่มีความเห็นอย่างแจ่มแจ้งในสิ่งนั้นๆ อนัตตา แปลว่าไม่ใช่ตัวตน หมายความว่า ทุกสิ่งทุกอย่างไม่มีความหมายแห่งความเป็นตัวเป็นตน ไม่มีลักษณะอันใดที่จะทำให้เรายึดถือได้ว่า มันเป็นตัวเราของเรา...”

(พุทธทาสภิกขุ, 2501: 29)

ตัวอย่างข้างต้น จากเรื่องคู่มือมนุษย์ ผู้เขียนได้กล่าวถึงเนื้อหาทางพุทธธรรม เรื่องไตรลักษณ์ อันประกอบไปด้วย อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ซึ่งอยู่ในหลักมัชฌิมาธรรมเทศนา ซึ่งเป็นหลักความจริง ที่เป็นกลางตามธรรมชาติ โดยอธิบายความหมายของ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ประกอบอยู่ด้วยลักษณะ 3 ประการนี้ได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ซึ่งเป็นความไม่เที่ยงของสิ่ง ทั้งปวง มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาซึ่งจะทำให้เป็นทุกข์

ตัวอย่างที่ 2

“...สิ่งที่เราจะต้องช่วยกันระวังก็คืออย่าอธิบายปฏิจจสมุปบาทอันเป็นหัวใจของพุทธศาสนา ให้กลายเป็นลัทธิอนิสมิสม ที่มีจิตเจตภูตวิญญานอะไรในทำนองเป็นผีมีตัวตนไปเกิด หรือสิงในร่าง ที่เกิดแล้วอยู่ตลอดเวลาเลย นักศึกษาหรือฝรั่งแห่งยุคปรมาณู ยุคอวกาศ หรือยุคป้องกันภัยตาม เขาจะ หัวเราะเยาะเอา ขอให้ช่วยกันกู้หน้าพุทธบริษัทไทยในส่วนนี้อย่างเคร่งครัด อย่าเอาการสอน ศิลธรรมด้วยภาษาคนหรือภาษาสัตตทิกขุมาปนกับการสอนปรมัตถธรรมด้วยภาษาธรรม หรือภาษา สัมมาทิฏฐิอันสูงสุด กล่าวคือ ความรู้เรื่องปฏิจจสมุปบาทนี้เลย การปฏิบัติตามหลัก ปฏิจจสมุปบาทนี้ จัดเป็นมัชฌิมาปฏิปทาฝ่ายปรมัตถธรรม (ปรากฏอยู่ในสูตรที่ 5 อาหารวัด นิทานสังยุตต์ 16/21/43), และในสูตรเดียวกันนี้ ได้ทรงระบุสัมมาทิฏฐิสูงสุดหรือที่เป็นโลกุตตระว่าได้แก่ ทิฏฐิที่ไม่เอียงไป ทางสัตตทิกขุหรืออุจเฉททิฏฐิด้วยอำนาจความรู้เรื่องปฏิจจสมุปบาทนั่นเอง ปฏิจจสมุปบาทเป็น เรื่องอยู่ระหว่างกลาง ระหว่างความมีตัวตนกับความขาดสูญจากตัวตน และเป็นเรื่องที่มีหลักของ ตัวเองว่า “เพราะสิ่งนี้มีสิ่งนี้จึงมีเพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ” และหลักอันนี้เองที่ทำให้พุทธศาสนาไม่ให้ ตกไปฝ่ายสัตตทิกขุและทั้งฝ่ายอุจเฉททิฏฐิ แต่อยู่ตรงกลาง คูให้ดีๆ อย่าเรื่องมันกลายเป็นว่าเรา กำลังสอนเรื่องปฏิจจสมุปบาทอย่างไม่ใช่พุทธ แต่กลายเป็นอินดูหรือพราหมณ์ไปเสียแล้ว ในหมู่ ที่มีสัตตทิกขุ จะมีสิ่งที่เรียกว่าปฏิจจสมุปบาทไม่ได้ เพราะมันเป็นของตรงกันข้าม กา รอนปฏิจจสมุปบาทไปในรูปของสัตตทิกขุนั้นคือการทำลายหลักเรื่องปฏิจจสมุปบาทเสียนั่นเอง นี่แหละคือข้อที่ต้องระวัง...”

(พุทธทาสภิกขุ, 2517: (9))

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องปัจจุสมุปปาทคืออะไร เป็นการอธิบายเรื่องปัจจุสมุปปาทเพื่อสร้างความเข้าใจอันถูกต้องให้แก่พุทธบริษัทว่า ปัจจุสมุปปาทเป็นเรื่องอยู่ระหว่างกลาง ระหว่างความมีตัวตนกับความขาดสูญ และเป็นเรื่องที่มีหลักของตัวเองว่า “เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ” ดังนั้น อย่าสอนปัจจุสมุปปาทไปในรูปของสัสตทิกุฎฐิ เพราะสัสตทิกุฎฐิ คือ ความมีตัวตนเป็นมูลฐาน ซึ่งจะทำลายหลักเรื่องปัจจุสมุปปาท พุทธบริษัทจึงควรระมัดระวังเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง

1.2 มัชฌิมาปฏิปทา เป็นหลักการครองชีวิตของผู้ฝึกอบรมตน ผู้รู้เท่าทันชีวิต ไม่หลงมกมาย มุ่งผลสำเร็จคือความสุข สว่าง สงบ เป็นอิสระ ที่สามารถมองเห็นได้ตั้งแต่ในชีวิตนี้ ในทางปฏิบัติความเป็นสายกลางนี้เป็นไปโดยสัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่นๆ เช่น สภาพชีวิตของบรรพชิต หรือ คฤหัสถ์ เป็นต้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“...มรรค หรือ ทางอันประกอบด้วยองค์แปดประการนี้ เป็นทางสายกลางที่นำคนผู้เดินตามไปสู่ความพ้นทุกข์ ที่จริงทางนี้ก็มิได้แก่ศีล สมาธิ ปัญญา นั่นเอง คือ สัมมาทิฐิและสัมมาสังกัปปะเป็นตัวปัญญา สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สามองค์นี้เป็นส่วนศีล และสามองค์ที่เหลือเป็นตัวสมาธิ รวมความก็ได้แก่ศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นบทเรียนสามประการของพระพุทธศาสนานั่นเอง...”

(ปัญญานันทภิกขุ, 2509: 14)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องทางสายกลาง ผู้เขียนได้กล่าวถึงเนื้อหาทางพุทธธรรมเรื่องมรรคหรือทางอันประกอบด้วยองค์แปด ที่เป็นทางสายกลางนำไปสู่ความพ้นทุกข์ อันเป็นหลักการครองชีวิตของผู้ฝึกอบรมตน ผู้รู้เท่าทันชีวิต ไม่หลงมกมาย มุ่งผลสำเร็จคือความสุข สว่าง สงบ เป็นอิสระ ที่สามารถมองเห็นได้ตั้งแต่ในชีวิตนี้ในทางปฏิบัติความเป็นสายกลางนี้เป็นไปโดยสัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่นๆ คือ หลักมัชฌิมาปฏิปทา

2. เนื้อหาที่เป็นธรรมะประยุกต์ ผลการศึกษาพบว่าเนื้อหาที่เป็นธรรมะประยุกต์ 3 ด้านดังต่อไปนี้

2.1 เนื้อหาเกี่ยวกับพุทธธรรมนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต หมายถึง การนำเสนอหลักพุทธธรรมที่สามารถนำไปปฏิบัติให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน การนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิต ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1

“...พระพุทธเจ้าท่านสอนหรือถึงขั้นกับขอร้องในลักษณะเช่นนี้ว่า จงพากเพียรอบรมจิตให้เป็นจิตยิ่งก็ยิ่งไปกว่าธรรมดา ธรรมดาสร้างจิตของมนุษย์มาสำหรับให้เจริญอกงาม วัฒนาการได้เพราะการฝึกอบรม เราก็ควรจะถือโอกาสทำการอบรมให้จิตนี้เป็นจิตที่ยิ่ง คือ สูงขึ้นไปตามลำดับจนกิเลสหรือความชั่วครอบงำไม่ได้ แต่คนสมัยนี้พอใจยินดีที่จะให้กิเลสครอบงำจึงได้ปล่อยตัวไปตามอำนาจของกิเลส ไม่พยามหาจิตออกมาเสียจากอำนาจของกิเลส แล้วเอามาอบรมให้เป็นจิตที่ยิ่ง จงมาดูไปทั่วๆ โลกจะเห็นได้ว่า ไม่มีใครมุ่งหมายที่จะอบรมจิตใจให้มุ่งไปสู่พระเป็นเจ้าหรือมุ่งไปสู่พระธรรมหรือไปเพื่อนิพพาน แต่ต้องการจะอบรมจิตของตนให้มีความสุข มัวเมาในสิ่งที่บำรุงบำเรอทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อยู่ด้วยกันทั้งนั้น...”

(พุทธทาสภิกขุ, 2513: 10)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องสิ่งที่ทำให้เรามก ผู้เขียนได้กล่าวถึงวิธีการดำเนินชีวิตอันประกอบด้วยจิตที่เจริญอกงาม หากพากเพียรอบรมจิตให้เป็นจิตที่ยิ่งกว่าธรรมดา จะทำให้ความชั่วหรือกิเลสครอบงำไม่ได้ การดำเนินชีวิตก็จะมีแต่ความสุข ความราบรื่น

ตัวอย่างที่ 2

“...ปัญหาข้อที่สาม ในเวลาที่จิตใจมีความทุกข์ มีความกังวลจะใช้ธรรมะข้อใดแก้ความทุกข์ความกังวลเหล่านั้นและจะมีวิธีปฏิบัติอย่างไรจึงจะได้ผล?

ตอบ ความทุกข์ร้อนความวิตกกังวลนี้ที่รวมอยู่ในความทุกข์ไม่แยกจากกัน ล้วนแต่เป็นเรื่องที่ต้องค้นหาต้นเหตุมูลเหตุของความทุกข์ โดยสรุปก็คือ การเข้าไปยึดสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เป็นตัวตนหรือของๆ ตน วิชาความรู้ในพระพุทธศาสนานั้น สอนให้ปฏิบัติให้เห็นแจ้งว่าทุกสิ่งทุกอย่างไม่ควรจะยึดถือว่าเป็นตัวตนหรือของตน ข้อนี้ไม่ได้ปฏิเสธว่าสิ่งต่างๆ ไม่มี มันมีมากมาย แต่ไม่มีส่วนไหนที่ควรที่จะยึดมั่นถือมั่น สำคัญว่าเป็นตัวตนของตน ถ้าเข้าถึงความจริงข้อนี้แล้ว จิตจะไม่ยึดถืออะไรเป็นตัวตน แล้วก็ไม่มีทางที่จะเกิดความเศร้า ความทุกข์เดือดร้อนอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นมาได้เลย หลีกตายตัวมืออยู่อย่างนี้ไม่ต้องแยกกัน...”

(พุทธทาสภิกขุ, 2516: 24-25)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องพุทธทาสตอบปัญหา ผู้เขียนกล่าวถึงวิธีการดับทุกข์ด้วยการไม่ยึดมั่นถือมั่นในตัวตน การที่จิตไม่ยึดอะไรเป็นตัวตนหรือทำให้จิตว่างนั้น ความเศร้า ความทุกข์ ความเดือดร้อนจะไม่เกิดแก่ผู้ที่ไม่ยึดถือตัวตน

2.2 เนื้อหาเกี่ยวกับสังคม หมายถึง การนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับสังคม การชี้แนะแนวทางแก้สังคม การสร้างความสงบสุข การสร้างความสามัคคีในสังคม โดยนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“...ที่มหามันสกกล่าวว่า “คอมมิวนิสต์นั้นคือพระพุทธศาสนาของเราเอง” ข้าพเจ้าไม่ทราบว่าคุณเขียนนี้อยู่ในหนังสืออะไร ถ้าหากเขียนจริงตามนี้ข้าพเจ้าไม่เห็นด้วย ข้าพเจ้าขอบอกว่าคอมมิวนิสต์ไม่เหมือนกับพระพุทธศาสนาและพระพุทธศาสนาก็ไม่เหมือนกับคอมมิวนิสต์ ขออย่าได้เอาทองคำไปเปรียบกับตะกั่วเลย ขออย่าได้ดึงพระพุทธเจ้าผู้หาบุคคลใดเปรียบไม่ได้ มาเคียงข้างกับคาร์ล มาร์กผู้เป็นแต่นักปฏิวัติในทางเศรษฐกิจ คำสอนในทางพระพุทธศาสนาเป็นไปในทางสะอาด สว่าง สงบของจิตใจ แต่ของคอมมิวนิสต์เป็นไปเพื่อความไม่มีช่องว่างในสังคม โดยอาศัยการบังคับ การฆ่ากัน ฯลฯ...”

(ปัญญานันทภิกขุ, 2503: 34-35)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องพระพุทธศาสนาที่แท้ ผู้เขียนอธิบายความแตกต่างระหว่างระบอบการปกครองแบบคอมมิวนิสต์กับพระพุทธศาสนา ที่มีผู้เปรียบเทียบไว้ว่า คอมมิวนิสต์นั้นคือพระพุทธศาสนา ผู้เขียนไม่เห็นด้วยกับความคิดดังกล่าว เนื่องจากคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นทางให้มนุษย์หลุดพ้นจากความทุกข์ ได้พบความสุขสงบ แต่การปกครองระบอบคอมมิวนิสต์แตกต่างจากพระพุทธศาสนาโดยสิ้นเชิง คือ คอมมิวนิสต์ทำให้คนแตก ความสามัคคี เกิดช่องว่างทางสังคม จนต้องรบราฆ่าฟันกัน สร้างความเดือดร้อนให้เกิดขึ้นภายในสังคม

2.3 เนื้อหาเกี่ยวกับการศึกษา หมายถึง การกล่าวถึงความสำคัญของการศึกษาต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย การพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นด้วยการศึกษา โดยอาศัยหลักพุทธธรรมเพื่อให้ประชาชนนำความรู้ที่ได้ไปใช้พัฒนาประเทศได้อย่างถูกต้อง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“... ที่เขาทำกับในต่างประเทศนั้นแหละคือบ้า! ประเทศไทยก็กำลังบ้า ที่จะให้ทุกคนได้รับการศึกษาทั่วถึงกัน มันบ้า เพราะคนไม่อาจจะเรียนได้เท่าถึงกัน คนมันต่างกันที่ไม่อาจจะเรียนชั้นมหาวิทยาลัยอย่างที่เขาคิดกันว่าควรให้ทุกคนเข้ามหาวิทยาลัยอย่างนี้มันบ้าที่สุดเลยเป็นนโยบายของรัฐบาล ของกระทรวงศึกษาธิการ พระพุทธเจ้าตรัสว่า กรรมจำแนกสัตว์ให้เป็นระดับๆ ไป คนนั้นต้องเป็นชวานา คนนั้นต้องเป็นพ่อค้า แต่เขากลับจะให้เรียนมหาวิทยาลัยทั้งหมดนั้นมันบ้า เป็นการฝืนพระเจ้า มันฝืนความต้องการของ God God ไม่ต้องการให้เด็กเป็นนิสิตมหาวิทยาลัยทั้งหมด มันแล้วแต่ว่ากรรมจะจัดไว้สำหรับเป็นอะไร ทีนี้ไปอยู่อย่างบ้าๆ บอๆ ให้เด็กเข้ามหาวิทยาลัย พ่อแม่ยอมเสียเงินเสียทองเพื่อให้เด็กบ้าๆ บอๆ เข้ามหาวิทยาลัย มันกลับเป็นการทำปัญหาใหม่ให้เกิดขึ้น...”

(พุทธทาสภิกขุ, 2516: 240-241)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องพุทธทาสตอบปัญหา ผู้เขียนกล่าวถึงการศึกษาของประเทศไทยที่ไม่เจริญก้าวหน้าและเป็นปัญหาอยู่ เพราะนโยบายของรัฐบาล ของกระทรวงศึกษาธิการ ไม่เอื้อต่อบุคคลในประเทศ เนื่องจากคนแต่ละคนมีความสามารถและความถนัดแตกต่างกัน จะบังคับให้เรียนมหาวิทยาลัยทั้งหมดนั้นเป็นไปไม่ได้ โดยผู้เขียนได้ยกพุทธพจน์ของพระพุทธเจ้ามาอ้างอิงว่า กรรมจำแนกให้เราเป็นระดับแล้วว่าจะเป็นอะไร คนเรามีความแตกต่างกัน การบังคับให้เข้ามหาวิทยาลัยทุกคนนั้นจึงทำให้เกิดปัญหาขึ้นได้ เพราะคนเรามีความสามารถแตกต่างกัน

จากการศึกษาเนื้อหาที่ปรากฏในหนังสือธรรมะช่วงที่ 1 นั้นพบว่า มีเนื้อหาที่กล่าวถึงหลักพุทธธรรมและเนื้อหาที่เป็นธรรมะประยุกต์ โดยเนื้อหาส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับการอธิบายแก่นของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง กล่าวคือ อธิบายวิธีที่จะเข้าถึงธรรมะอย่างถูกต้องอันเป็นพื้นฐานเพื่อเป็นหนทางแห่งความดับทุกข์และส่งผลสูงสุดไปยังขั้นนิพพาน มากกว่าจะกล่าวถึงธรรมะประยุกต์ที่จะนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน

ช่วงที่ 2 ระหว่างปี พ.ศ. 2520 - พ.ศ. 2540 ผลงานของพระพยอม กัลยาโณและพระไพศาล วิสาโล

เนื้อหาที่ปรากฏหนังสือธรรมะช่วงนี้พบเนื้อหาที่เป็นหลักพุทธธรรมและเนื้อหาธรรมะประยุกต์ ดังต่อไปนี้

1. เนื้อหาตามหลักพุทธธรรม พบทั้ง 2 ด้านได้แก่ มัชฌิมนิเทศนา และมัชฌิมาปฏิปทา

1.1 มัชฌิมนิคาเยกคชา คือ หลักความจริงที่เป็นกลางตามธรรมชาติ หรือธรรม ที่เป็นกลาง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“...ข้อสำคัญก่อนอื่นใดก็คือ เราจะต้องเข้าใจความเป็นตัวของตัวเองแท้ที่เป็นอิสระทางใจ ที่ปลอดพ้นจากการรังสรรค์ของตัณหา อวิชชา และการติดยึดในเรื่องอัตตา ที่ไม่ใช่หมองในแง่ที่จะเสริมสร้าง “ตัวกู ของกู” ให้พอกหนาและโดดเด่นเหนือคนอื่น ความเข้าใจประการหลังนี้มีแต่จะทำให้เรตกเป็นทาสของสังคัมแวดล้อม และติดกับดักที่เราสร้างขึ้นเอง อย่างหาความเป็นตัวของตัวเองไม่ได้เอาเลย...”

(พระไพศาล วิสาโล, 2530: 24)

ตัวอย่างข้างต้น จากเรื่องพุทธศาสนากับคุณค่าต่อชีวิต ผู้เขียนได้กล่าวถึงหลักพุทธธรรมเรื่องตัณหา อวิชชา และอัตตา อันเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความเป็นตัวกู ของกู เกิดความไม่เป็นอิสระทางใจและทำให้เกิดทุกข์ ซึ่งเป็นหลักที่ปรากฏในหลักมัชฌิมนิคาเยกคชา

1.2 มัชฌิมาปฏิปทา เป็นหลักการครองชีวิตของผู้ฝึกอบรมตน ผู้รู้เท่าทันชีวิต ไม่หลงมัวเมา มุ่งผลสำเร็จคือความสุข สว่าง สงบ เป็นอิสระ ที่สามารถมองเห็นได้ตั้งแต่ในชีวิตนี้ในทางปฏิบัติความเป็นสายกลางนี้เป็นไปโดยสัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่นๆ เช่น สภาพชีวิตของบรรพชิต หรือคฤหัสถ์ เป็นต้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“...สำหรับผมแล้วที่ท่านพระครูทำสำเร็จมาตลอด 20 ปีได้ ส่วนสำคัญประการหนึ่งก็เพราะชาวบ้านยังเป็นชาวบ้านที่ยังมีความเรียบง่าย และความสันโดษ โยที่ความคิด ความรู้สึกยังไม่ถูกวิทยาการสมัยใหม่กล้ำกรายจนบิดเบี้ยวไปนัก แต่หากยกกระบวนบัตรจำต้องพึงสิ่งแปลกใหม่ทั้งสองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้แล้ว ผมเองก็เห็นว่าแค่การเรียนรู้จากตัวอย่างที่เห็นอยู่ดำตา และการเข้าร่วมงานแห่งมัชฌิมาปฏิปทาอันเป็นอริยมรรคเท่านั้น ที่จะพ่ายกกระบวนบัตรข้ามกับดักใหญ่ไปสู่ความวัฒนาสถาพรได้ในที่สุด...”

(พระไพศาล วิสาโล, 2529: 92-93)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องพุทธศาสนากับคุณค่าร่วมสมัย ผู้เขียนได้กล่าวถึงเรื่องมัชฌิมาปฏิปทาอันเป็นอริยมรรค ซึ่งเป็นทางที่จะนำไปสู่ความพ้นทุกข์ชาวบ้าน ชุมชน ไม่ให้หลงไปกับกระแสสังคมในปัจจุบัน โดยยึดหลักทางสายกลางไปปฏิบัติก็จะทำให้พบกับความวัฒนาสถาพรได้

2. เนื้อหาธรรมะประยุกต์ ผลการศึกษาพบว่า มีเนื้อหาที่เป็นธรรมะประยุกต์ 4 ด้านดังต่อไปนี้

2.1 เนื้อหาเกี่ยวกับพุทธธรรมนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต หมายถึง การนำเสนอหลักพุทธธรรมที่สามารถนำไปปฏิบัติให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน การนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิต ตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1

“...ข้อที่ 6 เป็นคนดำรงตนอยู่ในความไม่ประมาท เป็นคนกระวีกระวาด กระตือรือร้น ขวนขวาย นำขึ้นรับตัก นักเรียนตอนนี้พ่อแม่เขาให้มาตัดดวงความรู้ อย่ามัวไปเตร็ดเตร่จนน้ำแห้งแล้วจะตกอะไร อย่าประมาทในวัย อย่าประมาทในฐานะว่าไม่เป็นอะไร พ่อแม่รำรวย รวยนี้บางทีปู่ป้าจนได้ไหม พ่อเล่นหุ้น หุ้นตกก็เสร็จ พ่อทำนา นาแล่มก็จนอีกแล้ว เพราะฉะนั้นอย่าประมาท พ่อเป็นตำรวจทำไมคิดเดียวถูกโจรยิงตายหรือถูกไล่ออก แยกอีกแล้ว ประมาทไม่ได้ชีวิตร่างกายเรา พระพุทธเจ้าท่านบอกว่า “มันของนิดเดียว เหมือนหยดน้ำค้าง หยดลงใบไม้เดียวเดียวก็หายไป...”

(พระพยอม กัลยาโณ, 2534: 26)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องพุทธธรรมนำทางสร้างสุข กล่าวถึงการดำรงตนไม่ให้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท เพราะชีวิตของคนเราไม่มีความแน่นอน โดยผู้เขียนได้อ้างพุทธพจน์ของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับเรื่องร่างกายของเรา ทำให้ทราบว่าชีวิตของเราสั้นนัก เราไม่สามารถทราบได้ว่า จะตายเมื่อใด ดังนั้น อย่าใช้ชีวิตด้วยความประมาทและให้รู้หน้าที่ของตนเอง

ตัวอย่างที่ 2

“...เมื่อเราเจอสภาพจราจรแน่นขนัด ทำไมเราจึงต้องหงุดหงิดและทุกข์ร้อนเสียเหลือเกิน? คำตอบก็คือ เพราะมันทำให้เราผิคนัด เสียงานเสียการและจะต้องไปเจอกับเจ้านายหน้ายักษ์ที่คอยแต่จะหักเงินเดือนเรา ฯลฯ คำตอบมีมากมาย แต่คำถามข้อต่อมาก็คือ หงุดหงิดแล้วช่วยอะไรได้หรือไม่? ถ้าเราหงุดหงิดมากแล้วจะทำให้รถแล่นไปได้เร็วขึ้นกว่าเวลาไม่หงุดหงิดกระนั้นหรือ? ในสภาพเช่นนี้ อย่างเดียวที่เราสมควรทำคือ หาหนทางไปให้เร็วขึ้น เช่น เปลี่ยนเส้นทาง หรือทิ้งรถแล้วควมมอเตอร์ไซค์ หรือไม่ก็ลงเดินเลย แต่ถ้าเงื่อนไขไม่เปิดโอกาสให้ทำได้ สิ่งที่เราควรทำก็คือ ทำใจให้สงบและเป็นสุข เพราะหงุดหงิดมากเท่าไรก็ยังเป็นทุกข์แก่ตัวเอง ไม่ใช่แต่ทุกข์ใจ

เท่านั้น หากยังทุกข์กายด้วย โรคกระเพาะ โรคหัวใจ โรคความดัน เป็นกันมากก็เพราะความเครียด ความหงุดหงิดอย่างไร้ประโยชน์แบบนี้แล...”

(พระไพศาล วิสาโล, 2538: 3)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องสุขใจในนาคร เป็นการนำเสนอทางออกในด้านการใช้ชีวิตในสังคม เพื่อให้ใช้ชีวิตอย่างมีความสุขในสภาพสังคมที่บีบรัด แข่งขันกันเพื่อความอยู่รอด โดยนำหลักธรรมะเข้ามาสอดแทรก เพื่อให้จิตใจได้ผ่อนคลายและป้องกันปัญหาอื่นๆ ที่จะเกิดแก่บุคคลในสังคม เช่น ปัญหาสุขภาพ ด้วยการฝึกจิตใจให้ประกอบด้วยขันติหรือความอดทนควบคู่กับการใช้สมาธิ อันเป็นหลักธรรมะที่จะช่วยให้ใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข

2.2 เนื้อหาเกี่ยวกับสังคม หมายถึง การนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับสังคม การชี้แนะแนวทางแก่สังคม การสร้างความสงบสุข การสร้างความสามัคคีในสังคม โดยนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1

“...อย่างไรก็ตามแม้ว่ารัฐบาลไทยจะหลงทาง เพราะการนำของทศวรรษแห่งการพัฒนาที่ตาม แต่กระแสนการตื่นตัวและการตระหนักชัดในหายนภัยของแนวทางเช่นนี้นับวันจะต่อเนื่องและสานตัวกันมากยิ่งขึ้น ในภาวะเช่นนี้ เป็นโอกาสดีที่เราจะร่วมกันแสวงหาทางออกที่เป็นของไทยเราเอง อย่างน้อยที่สุดก็น่าจะเลิกชะเง้อคอเลียนแบบอย่างจาก “ประเทศพัฒนา” มาใช้ หากควรหันมาดูประเทศเพื่อนบ้านข้างเคียงที่พยายามสร้างชาติด้วยวิถีทางของตัวเองบ้าง ในกรณีของลังกา สรรโวทัย ก็เริ่มต้นที่จุดนี้ แต่แล้วก็หาได้ยกเอาขบวนการของคานธีและวินโธปมา ย่อส่วนลงที่ลังกาแต่อย่างใดไม่ กลับนำพระรัตนตรัยแห่งลังกามาเป็นสรณะและจัดโครงสร้างด้วยวัฒนธรรมของตนเอง หากจะเอาเป้าประสงค์ทั้ง 4 ประการของสรรโวทัยเป็นมาตรวัดแล้ว ก็ยากที่จะสรุปว่าสรรโวทัยประสบผลสำเร็จแล้ว แต่กระนั้นก็เชื่อว่าสรรโวทัยจะหลงทางออกจากหลักชัยของตน บางทีการมองสรรโวทัยด้วยความพินิจพิจารณาห้ออาจไม่ให้อะไรแก่เราเท่าใดนัก แต่อย่างน้อยที่สุดสรรโวทัยก็น่าจะช่วยให้เราเห็นได้บ้างว่า ทางออกของไทยนั้นอยู่ที่การรู้จักเข้าใจ บ้านเมืองเราให้กระจ่างชัด ทั้งนี้ด้วยการเข้าถึงเอกลักษณ์และปัญหาที่เป็นของไทยเราเอง หรือด้วยวิธีการซึ่งสามารถทดสอบกับสภาพและภูมิหลังของไทยเราได้ การเริ่มต้นจากจุดเล็กๆ เช่นนี้แหละ เป็นวิธีการที่จะเป็นทางออกของสังคมไทยเราในระยะยาว...”

(พระไพศาล วิสาโล, 2529: 46-47)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องพุทธศาสนากับคุณค่าร่วมสมัย เป็นเนื้อหาที่ผู้เขียนได้เสนอแนวคิดให้สังคมไทย มองเห็นปัญหาที่แท้จริงของประเทศแล้วแก้ไขที่ต้นเหตุ ไม่ใช่การเลียนแบบต่างประเทศ อันเป็นการชี้ทางออกให้สังคมไทย ซึ่งได้ยกตัวอย่างสังคมสรรโวทัยที่กระตุ้นให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการร่วมสร้างสังคมใหม่ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตให้สูงขึ้นและอยู่ร่วมกันด้วยศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ โดยการนำเอาหลักธรรมในพุทธศาสนามาใช้ คือหลักพรหมวิหารธรรม (เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา) และหลักสังคหวัตถุ (ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสามานัตตตา) เพื่อให้เข้าถึงปัญหาที่แท้จริงที่สังคมประสบอยู่

ตัวอย่างที่ 2

“...ในสังคมสมัยใหม่ การที่จะคงสาระหรือแก่นของพระพุทธศาสนาเอาไว้ได้ หรือพูดในสำนวนของท่านพุทธทาส การที่จะให้ศีลธรรมกลับมาได้นั้น นอกจากจะต้องมีการประพฤติปฏิบัติอย่างขีงขวดในระดับบุคคลแล้ว จำเป็นจะต้องมีการศึกษาระบบกลไกที่มีอยู่ในสังคมอย่างกระจ่างชัด และให้เห็นศีลธรรมและความไร้ศีลธรรมในระบบนั้นๆ ด้วย นอกไปจากนั้นการสังเคราะห์พุทธศาสนาให้เป็นอุดมการณ์มีระบบกลไก และแบบแผนในทางเศรษฐกิจการเมืองที่มีหลักธรรมของพระพุทธศาสนาเป็นแก่น ก็ควรที่จะได้มีการถกเถียงพิจารณาให้จริงจังมากขึ้น...”

(พระไพศาล วิสาโล, 2529: 139)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องพุทธศาสนากับคุณค่าร่วมสมัย เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับการพุทธศาสนากับสังคมไทยใหม่ที่ศีลธรรมของคนในสังคมขาดหายไป ผู้เขียนได้แนะแนวทางให้สังคมไทยตระหนักถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนา คือ การแก้ไขปัญหาต้องกระทำตั้งแต่ระดับบุคคลไปจนถึงระดับสังคมอย่างเข้มแข็งจริงจัง โดยนำธรรมะเข้ามาเป็นหลักเพื่อพัฒนาสังคมในทุกๆ ระบบ

2.3 เนื้อหาเกี่ยวกับการศึกษา หมายถึง การกล่าวถึงความสำคัญของการศึกษาต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย การพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นด้วยการศึกษา โดยอาศัยหลักพุทธธรรม เพื่อให้ประชาชนนำความรู้ที่ได้ไปใช้พัฒนาประเทศได้อย่างถูกต้อง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“...การศึกษาทุกวันนี้ไปเน้นหนักอยู่ที่วิชาชีพหรือการรู้หนังสือมากเกินไป จนหันหลังให้กับศาสนาหรือศีลธรรม ไม่มีเวลาให้กับศาสนาและศีลธรรม อันนี้ก็เป็นอันตรายต่อมนุษย์เป็นอย่างยิ่ง ระบบการศึกษาที่ตัดเศียรพระธรรม คือไม่มีเวลาให้กับศาสนาและศีลธรรม ให้คะแนนศีลธรรมน้อย ชั่วโมงน้อย แล้วยังไม่ให้การสนับสนุนเต็มที่ด้วย เวลานี้เราจึงได้พบเห็น ภาพนักเรียนหัวขาด นักเรียนที่เศียรธรรมะขาด เที้ยวเดินชนกันอาละวาดเหมือนผีร้ายกลางถนน ยกพวกตีกันที่นั่นที่นี่ นี่ก็เป็นผลมาจากการที่ระบบการศึกษาที่ตัดศาสนาและศีลธรรมออกจากวง การศึกษามากเกินไป...”

(พระพยอม กัลยาโณ, 2526: 99-100)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องย่อตัดเศียรพระธรรมกันเลยทีเดียว เป็นเนื้อหาที่กล่าวถึง การศึกษาของไทยว่าให้ความสำคัญกับการศึกษาด้านวิชาชีพมากเกินไป แต่การปลูกฝังเรื่องศึกษา เรื่องจริยธรรมหรือศีลธรรมในสังคมน้อย จนปัญหาสังคมเกิดขึ้น เช่น นักเรียนยกพวกตีกัน

2.4 เนื้อหาเกี่ยวกับความรัก หมายถึง การนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราว ความรัก การครองคู่ ความรักของหนุ่มสาว เพื่อน ญาติ ครอบครัว ฯลฯ โดยนำหลักพุทธธรรมมาใช้ เพื่อการการรักให้ถูกวิธีและครองรักที่ยั่งยืน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1

“...ภาพนี้เป็นภาพเหตุการณ์ข่าวใหญ่ที่ท่านทั้งหลายคงเคยได้อ่าน พบในหน้า หนังสือพิมพ์นั่นก็คือ เด็กหญิงสร้อยเพชรตกลงไปในหลุมเสาเข็ม ปรากฏว่าหัวอกของแม่ก็คือนาง สมภารต้องระทมทุกข์ใจ หมองไหม้ ใครแต่ละจะพบลูกเห็นลูก ห่วงอาลัยลูกเป็นกำลัง ไปนั่งเฝ้าดูลูก อยู่ที่ปากหลุมเสาเข็ม พยายามหย่อนขวดนมไปให้ลูกหวังให้ลูกได้ดื่มนมในกันหลุมนั่น นี่ดูเถะ ท่านผู้อ่าน ความรักความหวังที่จะหยิบยื่นให้ลูกได้รับความอึดความสุขของผู้เป็นแม่นานาอยู่ห่าง ลึกไกลขนาดไหนก็ยังหย่อนยื่น ไปให้ แต่ที่ลูกบางคนแม่อยู่ใกล้ๆ ไม่เคยหยิบยื่นอะไรให้...”

(พระพยอม กัลยาโณ, 2529: 7)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องปฏุมุขย์ ผู้เขียนได้กล่าวถึงความรักอันยิ่งใหญ่ของแม่ ที่มีต่อลูก โดยยกตัวอย่างแม่ที่คอยเฝ้าดูแล ป้อนนมลูกด้วยความห่วงใย เมื่อลูกตกอยู่ในความลำบาก ตกกลงไปในหลุมเสาเข็ม แม่ก็ทุกข์ใจ เฝ้าคอยดูแลลูกอยู่หน้าปากหลุมด้วยความห่วงใย ซึ่งแสดงให้เห็น

เห็นถึงความรักอันยิ่งใหญ่และบริสุทธิ์ของแม่ ดังนั้น ลูกควรมีความกตัญญูต่อพ่อแม่ผู้มีพระคุณ
อย่าละเลยหรือทำให้ท่านต้องเสียใจ

ตัวอย่างที่ 2

“...ถ้าเราเห็นคนเราก็จะรู้จักตนและถ้าเรารู้จักตนเราก็จะรักผู้อื่น และเมื่อเรารักผู้อื่นก็
เท่ากับรักตนไปในตัวด้วย เพราะไม่มีอะไรที่จะทำให้เป็นสุขเท่ากับการรักและเข้าใจผู้อื่น...”

(พระไพศาล วิสาโล, 2538: 39)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องสุขใจในนาคร ผู้เขียนได้สอนให้รู้จักรักตัวเอง โดยเริ่มต้นจาก
การรู้จักตัวตนที่แท้จริงของตนเองก่อน ถ้าเรารู้จักตนเองก็จะทำให้เรารู้จักรักผู้อื่นด้วย เมื่อรักผู้อื่น
ก็จะเท่ากับการรักตนเอง ซึ่งการรักและเข้าใจผู้อื่นจะทำให้เกิดความสุขทางใจ

จากการศึกษาเนื้อหาที่ปรากฏในหนังสือธรรมะช่วงที่ 2 พบเนื้อหาที่เป็นหลักพุทธธรรม
และเนื้อหาที่เป็นธรรมะประยุกต์ เนื้อหาที่ปรากฏในช่วงที่ 2 ส่วนใหญ่เป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับ
การดำเนินชีวิตในยุคปัจจุบันให้มีความสุข นำเสนอผ่านการเล่าเรื่องแล้วยกตัวอย่างเหตุการณ์
จากนั้นสอดแทรกหลักธรรมมาปรับใช้กับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นมากกว่าการอธิบายแก่นของ
พระพุทธศาสนา ทำให้ผู้อ่านเข้าใจได้ง่ายและรวดเร็วยิ่งขึ้น อีกทั้งสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับ
การดำเนินชีวิตได้ทันที

ช่วงที่ 3 ระหว่างปี พ.ศ. 2540 - พ.ศ. 2553 ผลงานของ ว.วชิรเมธีและพระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต

เนื้อหาที่ปรากฏหนังสือธรรมะช่วงนี้พบเนื้อหาที่เป็นหลักพุทธธรรมและเนื้อหาธรรมะ
ประยุกต์ ดังต่อไปนี้

1. เนื้อหาตามหลักพุทธธรรม พบทั้ง 2 ด้าน ได้แก่ มัชฌิมนิเทศนา และมัชฌิมาปฎิปปทา

1.1 มัชฌิมนิเทศนา คือ หลักความจริงที่เป็นกลางตามธรรมชาติ หรือธรรม
ที่เป็นกลาง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1

“...แยกคนออกเป็น**ขั้น 5** คนทุกคนหากมองให้แคบเข้ามาอีก นอกจากจะเป็นเพียงธาตุ 4 ก็ยังจัดเป็นหน่วยย่อยๆ ที่เรียกว่า “ขั้น 5” ได้อีกด้วย กล่าวคือ

- 1) ส่วนที่เป็นรูปร่างสังขารที่เราสามารถสัมผัสได้ มองเห็นได้ด้วยตาเนื้อของเราได้ ส่วนนี้เรียกว่า “รูป” (corporeality)
- 2) ส่วนที่เป็นความรู้สึกสุขก็ตาม ทุกข์ก็ตาม หรือเฉยๆ ไม่สุข ไม่ทุกข์ก็ตาม ส่วนนี้เรียกว่า “เวทนา” (feeling)
- 3) ส่วนที่เป็นความทรงจำ ความกำหนดหมาย แยกสิ่งนั้นออกจากสิ่งนี้ แยกสิ่งนี้ให้เห็นว่าต่างจากสิ่งนั้น ส่วนนี้เรียกว่า “สัญญา” (perception)
- 4) ส่วนที่เป็นความนึกคิด จินตนาการในทางดีก็ตาม ในทางเสียก็ตาม ส่วนนี้จัดเป็นสังขาร (mental formations)
- 5) ส่วนที่เป็นความรู้ เช่น ตาเห็นรูปก็รู้นี้รูป หูได้ยินเสียงก็รู้นี้เสียง ลิ้นรับรส กายสัมผัส ใจคิดคำนึงก็รับรู้ ส่วนนี้เรียกว่า “วิญญาณ” (consciousness)...

(ว.วชิรเมธี, 2547: 136)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องธรรมะหลับสบาย ผู้เขียนอธิบายถึงขั้น 5 ว่าประกอบไปด้วย รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ เพื่อให้พิจารณาความโกรธว่าเป็นเพียงฐานะที่เป็นกอง รูปวิญญาณ เมื่อพิจารณาเป็นทีจะเห็นว่า ไม่มีสิ่งที่เป็นต้นตอของความโกรธ ไม่พบตัวตน คนที่เราโกรธ แล้วก็จะไม่โกรธ เรื่องขั้น 5 จึงจัดอยู่ในหลักพุทธธรรมด้านมัชฌิมนิพพาน ซึ่งเป็นหลักความจริงตามธรรมชาติของชีวิต

ตัวอย่างที่ 2

“...1. คิดแบบ**อริยสัจ** หรือคิดแบบแก้ปัญหา มีแนวทางหลักๆ ว่า ทุกปัญหาย่อมมีเฉลย หรือทุกคำถามย่อมมีคำตอบ เพราะฉะนั้นใครที่ทำงาน ใครที่ใช้ชีวิตแล้วมีปัญหา อย่าเพิ่งฆ่าตัวตาย ทุกปัญหามีคำตอบ อยู่รอฟังเฉลยก่อน วิธีคิดแบบอริยสัจเป็นวิธีคิดที่ชาวพุทธต้องรู้จัก และทำให้นักวิทยาศาสตร์ทั่วโลกยกย่องพระพุทธเจ้ามาก เพราะเป็นวิธีคิดสากลใช้ได้ตลอดกาล วิธีคิดแบบอริยสัจมีอยู่ 4 ขั้นตอน คือ 1) ทุกข์ 2) สมุทัย 3) นิโรธ 4) มรรค...”

(ว.วชิรเมธี, 2553: 78)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องคิดถูก โปรงใส ใจสูง ผู้เขียนได้กล่าวถึงเนื้อหาทางพุทธธรรมเรื่องอริยสัจที่จะนำมาใช้กับวิธีคิดที่จะทำให้เกิดความสุข คือ ให้นำเอาหลักอริยสัจอันเป็นธรรมที่สำคัญเกี่ยวกับความจริงอันประเสริฐมาใช้คิดแก้ปัญหา เพราะทุกปัญหาย่อมมีทางออกเพียงแต่คิด ตรึกตรองตามแบบอริยสัจเสียก่อน อริยสัจ ประกอบไปด้วย ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค ซึ่งจัดอยู่ในหลักความจริงที่เป็นกลางตามธรรมชาติ หรือธรรมที่เป็นกลาง คือ มัชฌิมนิเทศนา

1.2 มัชฌิมาปฏิปทา เป็นหลักการครองชีวิตของผู้ฝึกอบรมตน ผู้รู้เท่าทันชีวิต ไม่หลงมกมาย มุ่งผลสำเร็จคือความสุข สว่าง สงบ เป็นอิสระ ที่สามารถมองเห็นได้ตั้งแต่ในชาตินี้ในทางปฏิบัติความเป็นสายกลางนี้เป็นไปโดยสัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่นๆ เช่น สภาพชีวิตของบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ เป็นต้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1

“...พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดง จักจำแนก อริยมรรคมีองค์ 8 แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า “ภิกษุทั้งหลายอริยมรรคมีองค์ 8 อะไรบ้าง คือ 1. สัมมาทิฐิ ๗๑๙ 8. สัมมาสมาธิ สัมมาทิฐิ เป็นอย่างไร คือ ความรู้ในทุกข์ ความรู้ในทุกขสมุทัย (เหตุเกิดทุกข์) ความรู้ในทุกขนิโรธ (ความดับทุกข์) ความรู้ในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา (ข้อปฏิบัติที่ให้ถึงความดับทุกข์) นี้เรียกว่า สัมมาทิฐิ...”

(ว.วชิรเมธี, 2550: 109)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องตะแกรงร่อนทอง ผู้เขียนได้กล่าวถึงเรื่องอริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งนำเสนอผ่านพุทธพจน์ของพระพุทธเจ้า โดยอธิบายว่า มรรคมีองค์ 8 ประกอบไปด้วย สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ สัมมาวาจา วาจาชอบ สัมมากัมมัฏฐะ การกระทำชอบ สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ สัมมาวายามะ พยายามชอบ สัมมาสติ ระลึกรู้ชอบ และ สัมมาสมาธิ จิตมั่นชอบ ซึ่งจากบริบทเป็นการอธิบายมรรคแต่ละข้ออย่างชัดเจน เช่น สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบนั้น รู้หรือเห็นในเรื่องทุกข์ เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ ความดับทุกข์ และข้อปฏิบัติที่ให้ถึงความดับทุกข์ อันเป็นหลักปฏิบัติที่จะนำไปสู่ความสะอาด สว่าง สงบของชีวิต

ตัวอย่างที่ 2

“...ทันทีที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ มีคนเงี้ยวฟังทั้งจักรวาลว่า พระบรมศาสดาเอกของโลก จะแสดงธรรมครั้งแรกเรื่องอะไร พระธรรมที่ตรัสรู้มีมากถึง 84,000 พระธรรมขันธ์ ปรากฏว่า เรื่องแรกที่ทรงหยิบยกมาพูดก็คือการคิดให้ถูก ภาษาพระใช้คำว่า **สัมมาทิฐิ** ฉะนั้น เมื่อไรก็ตาม เมื่อใครคนหนึ่งคิดถูกคนที่อยู่ข้างๆ ก็จะคิดถูก ใครก็ตามที่คิดผิด คนซึ่งอยู่ใกล้ๆ ตัวก็จะคิดผิดตามไปด้วย...”

(ว.วชิรเมธี, 2553: 24)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องคิดถูก โปรงใส ใจสูง ผู้เขียนได้กล่าวถึง สัมมาทิฐิ ซึ่งเป็นหลักธรรมข้อหนึ่งใน มัชฌิมาปฏิปทา อันเป็นข้อปฏิบัติที่เป็นกลางตามธรรมชาติหรือทางสายกลาง จากบริบทนี้ สัมมาทิฐิ หมายถึง ความคิดเห็นอันถูกต้อง ดังาม

2. เนื้อหาธรรมะประยุกต์ ผลการศึกษาพบว่า มีเนื้อหาที่เป็นธรรมะประยุกต์ 4 ด้าน ดังต่อไปนี้

2.1 เนื้อหาเกี่ยวกับพุทธธรรมนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต หมายถึง การนำเสนอหลักพุทธธรรมที่สามารถนำไปปฏิบัติให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน การนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิต ตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1

“...ขณะทำงาน บางที่เราทำงานนี้ แต่จิตเราไปอยู่กับสิ่งอื่น ก่อนหน้าที่ผู้เขียนจะไปเรียนสมาธิภาวนานั้น จิตเคยหลงฟุ้งวุ่นอยู่บ่อยๆ ทำอย่างหนึ่งแล้วจิตคิดถึงอีกอย่างหนึ่ง เขียนงานอยู่ข้างบน แล้วลงมาเข้าห้องน้ำข้างล่าง กลับขึ้นไปอีกทีหาคืนสอไม่เจอ ถามตัวเองว่า วางคืนสอไว้ตรงไหน หาตั้งสามสี่รอบ ไปส่องกระจกจึงร้อง อ้อ...มันคาอยู่ที่ใบหู

เมื่อจิตของเราไม่นิ่ง ไม่สงบ ไม่แจ่มกระจ่าง แม้แต่การดำเนินชีวิตก็ไม่ประณีต ไม่ละมุนละไม หลงๆ ลืมๆ แต่เมื่อใดก็ตามที่จิตของเราได้รับการฝึก พุทธิกรรมทางกาย วาจา และใจ รวมทั้งพฤติกรรมการทำงานทั้งหมดก็จะประณีต นุ่มนวล อ่อนโยน ลึกซึ้ง เป็นระบบระเบียบ เหมือนน้ำในบึงใหญ่ที่ใสเย็นและจิตสนิท เมื่อเราฝึกจิตดีแล้ว และกลับเข้าสู่โลกของ

การทำงานและการดำเนินชีวิต ก็จะเกิดภาวะ “กายอยู่กับกิจ จิตอยู่กับงาน” ยิ่งทำงาน ยิ่งมีประสิทธิภาพ และประสิทธิภาพนั้นแสดงออกทั้งสองมิติ คือ ประสิทธิภาพของการดำเนินชีวิต และประสิทธิภาพของการทำงาน จิตดี ชีวิตก็ดี ชีวิตดี การทำงานก็ดี การดำเนินชีวิตและการทำงาน คือ อาการปรากฏของคุณภาพจิตภายใน ช่างนอกสกลโส เพราะข้างในสงบเย็น...”

(ว.วชิรเมธี, 2551: 87-88)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องธรรมะพารวย ผู้เขียนอธิบายให้ทราบว่าจิตเป็นเรื่องที่สำคัญกับการทำงาน การทำงานจะสำเร็จได้ต้องประกอบด้วยจิตที่ดี ดังนั้น การฝึกจิตให้ดี มีสติ สมาธิ ประกอบทั้งการทำงานและการดำเนินชีวิตก็จะมีประสิทธิภาพ

ตัวอย่างที่ 2

“ผู้บริหารที่ดีต้องมีวิธีการที่จะทำให้ชนะใจลูกน้อง อาตมาเปรียบผู้บริหารเหมือนกับนิวโป้ง นิวโป้งมีหน้าที่ช่วยให้เราหยิบจับอะไรได้แน่น มั่นคง ธรรมะสำหรับผู้บริหารคือ “ต้องมีความหนักแน่นมั่นคง เป็นหลักเป็นชัยให้ลูกน้องเชื่อถือได้” ถ้าผู้บริหารโลเลลูกน้องก็โลเล นอกจากจะมั่นคงแล้ว สิ่งหนึ่งที่จำเป็นมากสำหรับคนที่เป็นผู้บริหารก็คือต้องแบ่งงานกันทำ ถ้าไม่แบ่งงานให้คนอื่นช่วยทำ ช่วยบริหาร ช่วยจัดการ ผู้บริหารจะแบกอยู่คนเดียว และก็ต้องรู้สึกหนัก เป็นความหนักทั้งกายและหนักทั้งใจ หนักกายเพราะต้องทำงานมากกว่าคนอื่น หนักใจเพราะต้องแบกภาระมากกว่าคนอื่น สังเกตดูพระพุทธเจ้า ตอนนี้มีคนเขียนหนังสืออยู่เล่มหนึ่ง เรื่อง 26 ศตวรรษ พระพุทธเจ้าสุตยอชชี.อี.โอ เขาทำวิจัยว่า พระพุทธเจ้าทรงแบ่งงานต่างๆ ให้สาวกไปทำ เหตุที่ต้องแบ่งก็เพราะมนุษย์ไม่ได้เก่งทุกเรื่อง คนที่บอกว่าตัวเองเก่งทุกเรื่องน่าสงสาร เพราะว่าเก่งทุกเรื่องก็ทุกข์ทุกเรื่องเหมือนกัน เพราะถนนทุกสายมักจะวิ่งเข้ามาหา”

(ว.วชิรเมธี, 2550: 25-26)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องคนสำเร็จ งานสำเร็จ ผู้เขียนอธิบายให้ทราบหลักธรรมสำคัญของผู้บริหาร คือ ให้รู้จักแบ่งงานให้เหมาะกับลูกน้อง ถ้าไม่แบ่งงานให้คนอื่นช่วยบริหาร ช่วยจัดการ ผู้บริหารจะต้องแบกภาระมากกว่าคนอื่น ซึ่งผู้เขียนได้ยกตัวอย่างพระพุทธเจ้าในเรื่องการรู้จักบริหารคน เพื่อที่จะไม่ให้ภาระตกเป็นของผู้บริหารคนเดียว นอกจากนี้ยังจะได้ให้ลูกน้องได้แสดงความสามารถของเขาด้วย อันจะช่วยผลักดันองค์กรให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

2.2 เนื้อหาเกี่ยวกับสังคม หมายถึง การนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับสังคม การชี้แนะแนวทางแก้สังคม การสร้างความสงบสุข การสร้างความสามัคคีในสังคม โดยนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1

“...วิสัยทัศน์ 1. วิธินักการเมืองว่าเป็นคนดีหรือไม่ดีนั้น ต้องดูจาก “กรรมสะสม” ของนักการเมืองคนนั้นเป็นสำคัญ กรรมสะสมแปลจากคำเดิมว่า “บุญกรรม” (แปลแบบเดิม คือ กรรมเก่า) ที่แนะนำให้ดูจากการสะสมก็เพราะเราไม่สามารถตัดสินคุณค่าที่แท้ของคนได้จากการวินิจฉัยจากภายนอก โดยเฉพาะในยุคที่การตลาดการเมืองอย่างทุกวันนี้ จนมีคำกล่าวถึงระบอบประชาธิปไตยในเมืองไทยปัจจุบันว่าเป็น “Marketing Democracy” ประชาธิปไตยในกลไกการตลาด นักการเมืองจำนวนมากที่ประสบความสำเร็จทางตำแหน่ง คือ เป็น ส.ส. และรัฐมนตรีทุกสมัย แต่ไม่ประสบความสำเร็จในการบริหาร ในการทำหน้าที่เป็นปากเสียงของประชาชน ก็เพราะเขาอาศัยการตลาดนำการเมือง ยุคนี้เป็นยุคแห่งการสร้างภาพและการพูดความจริงครึ่งเดียว ประชาชนที่จะเลือกนักการเมืองไปเป็นปากเสียงแทนตัวเองจึงต้องใช้วิจารณญาณมากเป็นพิเศษกว่าทุกยุค กล่าวในทางธรรมก็คือ เป็นยุคที่เราต้องใช้กาลามสูตร* กันมากเป็นพิเศษ...”

(ว.วชิรเมธี, 2551: 180)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องธรรมะคลายใจ เป็นเนื้อหาที่ผู้เขียนได้เสนอวิธีการดูนักการเมืองว่าเป็นบุคคลที่ซื่อสัตย์ เหมาะสมหรือไม่ที่จะเป็นผู้นำประเทศ โดยแนะนำให้ประชาชนนำหลักกาลามสูตรในพุทธศาสนามาใช้พิจารณาคัดเลือกนักการเมืองมาบริหารประเทศเพื่อประโยชน์และความผาสุกของบ้านเมือง ไม่ใช่เพื่อประโยชน์ส่วนตนของนักการเมือง

ตัวอย่างที่ 2

“...สังคมไทยของเราตอนนี้กำลังมีปัญหาเรื่องวิธีคิด คือ คิดไม่ค่อยถูก วิธีคิดของคนไทยนั้นบางทีค่อนข้างผิวเผิน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์ทรงทำอะไรมามากมาย แต่บางทีเราเข้าใจไม่ถึงพระองค์ท่าน เรารอดูพระองค์ท่านว่าวันนี้เสด็จที่โรงพยาบาลศิริราชจะฉลองพระองค์สีอะไร พักหนึ่งฉลองพระองค์สีชมพู เสื้อสีชมพูขายดีจนขาดตลาด สัปดาหต่อมาพระองค์ฉลองพระองค์สีเขียว เสื้อสีเขียวก็ขายดีอีก แท้ที่จริงพระประสงค์ของพระองค์ก็คือ ใส่เสื้อสีอะไรก็ได้ สีเขียว สีแดงใส่ได้หมด นี่พระองค์ต้องการกระตุ้นคนไทยว่าใช้หัวคิดหน่อย ถ้าไม่ใช่หัวคิดเรา

จะอยู่กันไปในโลกนี้เฮโลกันไปเฮโลกันมา พอจุตคามมาก็พากันหาจุตคามมาใส่ พอจุตคามขาลง พระพินเนสมาแทนก็หาพระพินเนสมาใส่อีก นี่คือสังคมที่ไม่ค่อยใช้หัวคิด ใช้ศรัทธาจินตนาการอย่างเดียว...”

(ว.วชิรเมธี, 2553: 23)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องคิดถูก โปรงใส ใจสูง เป็นเนื้อหาที่แสดงให้เห็นว่า สังคมไทยเป็นสังคมที่ชอบตามกระแสนิยม กล่าวคือ เมื่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้รับความนิยมในสังคม ก็จะเชื่อตาม และปฏิบัติตามกันหมด โดยไม่มีการคิดใคร่ครวญก่อนจะเชื่อ บางครั้งเป็นเรื่องงมงายไร้สาระ ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้นแนะแนวทางให้คนในสังคมตระหนักถึงเรื่องการคิดให้มากขึ้น

2.3 เนื้อหาเกี่ยวกับการศึกษา หมายถึง การกล่าวถึงความสำคัญของการศึกษาต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย การพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นด้วยการศึกษา โดยอาศัยหลักพุทธธรรม เพื่อให้ประชาชนนำความรู้ที่ได้ไปใช้พัฒนาประเทศได้อย่างถูกต้อง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“...การศึกษาทุกวันนี้เป็นการศึกษาแบบมหาหิงวัน ที่เน้นคนให้ทำมาหากิน ทำอย่างไรก็ได้ให้รวยเร็วที่สุด โดยไม่ต้องถามถึงความชอบธรรมของความรวย มนุษย์จิตใจเริ่มต่ำลง และในสังคมไทยก็คิดอย่างนี้กันทั้งนั้น ทำอย่างไรก็ได้ขอให้รวย ถ้าไปถามคนรุ่นใหม่ เรียนจบแล้วอยากทำอะไร วัยรุ่นจะบอกว่าอยากมีเงิน 1 ล้าน ภายใน 1 ปีและอยากเกษียณตัวเองตอนอายุ 35 จะรีบเกษียณไปทำอะไรก็ไม่รู้ วัฒนธรรมอยากร่ำรวยเกิดขึ้นระบาดไปทั่วในสังคมไทยโดยไม่ถามว่า ความรายนั่นสง่างามไหม พอความรายนั่นเกิดขึ้นโดยวิธีการใดก็ได้ ศิลธรรม จริยธรรมก็ถูกย่ำยี พอศิลปธรรมถูกย่ำยีมากๆ เข้า สังคมทั้งระบบก็พังทลายลงมา เพราะขาดบรรทัดฐานทางจริยธรรม และศิลปธรรม การศึกษาที่แท้จริงจะต้องเป็นการศึกษาที่ต่อหางสนับด้วย นั่นก็คือสอนคนให้ทำมาหากิน พร้อมๆ กันนั้นต้องสอนให้รู้ว่า จะทำมาหากินอย่างไรไม่ให้กลายเป็นการทำมาหากกรรม...”

(ว.วชิรเมธี, 2553: 36)

ตัวอย่างข้างต้น จากเรื่องคิดถูก โปรงใส ใจสูง ผู้เขียนได้นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการศึกษาไทยที่เน้นด้านวิชาชีพ การทำมาหากินเพื่อความอยู่รอดมากกว่าการส่งเสริมศิลปธรรม จริยธรรมให้เกิดแก่นในสังคมจนทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ในสังคม ผู้เขียนได้ชี้แนะให้ปลูกฝังจริยธรรมและศิลปธรรมควบคู่กับการศึกษาเพื่อการประกอบอาชีพ โดยความสำคัญเรื่องการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรมอย่าเท่าเทียมกัน

2.4 เนื้อหาเกี่ยวกับความรัก หมายถึง การนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวความรัก การครองคู่ ความรักของหนุ่มสาว เพื่อน ญาติ ครอบครัว ฯลฯ โดยนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการการรักให้ถูกวิธีและครองรักที่ยั่งยืน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1

“...ผู้เขียนรู้จักสามีภรรยาชาวอังกฤษคู่หนึ่งซึ่งเคยเดินทางมาปฏิบัติธรรมที่สวนโมกขนิมิตนาถาของหลวงปู่พุทธทาสภิกขุเป็นเวลาร่วมสองสัปดาห์ ทั้งคู่แต่งงานกันมาได้สิบปีแล้วยังรักกันดี ยังมีความสุขเหมือนเมื่อแรกรักและแต่งงาน เมื่อถามว่าทำไมจึงสนใจมาปฏิบัติธรรมไกลถึงเมืองไทย ทั้งสองต่างตอบคล้ายๆ กันว่า เพราะประทับใจในเสน่ห์ของพระพุทธศาสนา ถามต่อไปว่า อะไรคือเสน่ห์ของพระพุทธศาสนา ทั้งคู่ตอบว่า ศิลปะแห่งการดำเนินชีวิตยังงั้นละ ฝรั่งเศสตะวันตกส่วนใหญ่ที่ผู้เขียนรู้จักมักจะมองว่า พระพุทธศาสนาสอนศิลปะของการดำเนินชีวิตมากกว่าจะเป็นศาสนาที่เคร่งขรึมสูงส่ง พระพุทธศาสนาในทัศนะของชาวตะวันตกจึงเป็นศาสนาที่น่ารัก มีสีสัน ที่สำคัญเมื่อศึกษาแล้วนำมาปรับใช้ในชีวิตได้ทันที ไม่ใช่โลกแห่งอุดมคติที่เอื้อมไม่ถึง เมื่อถามถึงเคล็ดลับของการครองคู่ที่ยั่งยืน คำตอบที่ได้รับทำเอาผู้เขียนทึ่งมาก เขาบอกว่าทำตามคำสอนของพระพุทธเจ้าเพียงสี่ข้อเท่านั้น ไม่ยุ่งยาก ไม่ซับซ้อนเลย ใครปฏิบัติตามได้ ครองเรือนครองรักยั่งยืนแน่นอนคือ 1. มีสติจะ 2. มีความอดทน 3. มีความพร้อมที่จะเรียนรู้ 4. มีความใจกว้าง...”

(ว.วชิรเมธี, 2550: 111-112)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องธรรมะทอรั้ ผู้เขียนอธิบายให้ทราบถึงศิลปะของการครองรักให้ยั่งยืน พร้อมทั้งแนะแนวทางปฏิบัติเพื่อการครองรัก โดยยกตัวอย่างจากฝรั่งเศสคู่หนึ่งที่นำมาหลัก คำสอนของพระพุทธเจ้ามาปฏิบัติ นอกจากจะเป็นการแนะแนวทางการครองรัก ครองเรือน การใช้ชีวิตคู่ให้ประสบความสำเร็จแล้ว ยังเป็นการชี้ให้เห็นไทยตระหนักถึงความสำคัญของศาสนาพุทธที่มีหลักธรรมคำสอนที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตได้เป็นอย่างดีอีกทางหนึ่งด้วย

ตัวอย่างที่ 2

“...แม้จะไม่ถามอย่างชัดเจน แต่อาตมาก็เข้าใจว่าโยมผู้นั้นกำลังข้องใจเรื่องอะไร จึงตอบไปว่าไม่เคยเสียคงเสียตายเลย เพราะไม่ว่าเราอยู่ในฐานะไหน ต่างก็มีความรักกันได้ทั้งนั้น สมมุติว่าถ้าอาตมาไม่ได้บวช เป็นฆราวาสที่มีครอบครัวเหมือนคนทั่วๆ ไปขอบเขตของความรัก

ของอาตมาก็อาจจะทำประโยชน์ให้กับภรรยา ลูกๆ หรือญาติพี่น้องเท่านั้น แต่เมื่ออาตมามาอยู่ในเพศบรรพชิต ขอบเขตความรักของอาตมาก็กว้างขึ้น และมีโอกาสทำประโยชน์ให้กับทุกๆ คนได้มากขึ้นไปด้วย ซึ่งในมุมมองของอาตมาแล้ว ไม่ว่าจะอยู่ในฐานะพระหรือฆราวาส แต่ถ้ามีความรักที่ใช้ธรรมะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวแล้ว จะไป “ที่นั่น” หรือ “ที่ใด” ก็พบความสุขได้เช่นกัน เจริญพร...”

(พระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต, 2550: 114)

ตัวอย่างข้างต้นจากเรื่องสุขกันเถอะโยม ผู้เขียนอธิบายให้ทราบว่าไม่ว่าจะอยู่ในสถานะใด เป็นพระภิกษุ เป็นฆราวาส เราก็สามารถมีความสุขได้ถ้ารักด้วยธรรมะ

จากการศึกษาเนื้อหาที่ปรากฏในหนังสือธรรมะ ช่วงที่ 3 ผลการศึกษาพบว่า เนื้อหาที่ปรากฏมีทั้งเนื้อหาที่เป็นหลักพุทธธรรมและเนื้อหาที่เป็นธรรมะประยุกต์ ซึ่งเนื้อหาโดยส่วนใหญ่เป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการนำธรรมะมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตในยุคปัจจุบัน เน้นด้านการใช้ชีวิตในสังคม เมื่อเกิดปัญหาที่สามารถนำธรรมะมาแก้ปัญหา ผ่านการนำเสนอด้วยการบอกเล่าเรื่องราว ประสบการณ์ของผู้เขียน หรือยกตัวอย่างบุคคลสำคัญในสังคมมากกว่าจะเสนอแก่นแท้หรืออธิบายหลักพุทธธรรมโดยละเอียดลึกซึ้ง

จากการศึกษาเนื้อหาที่ปรากฏในหนังสือธรรมะ ทั้ง 3 ช่วง สรุปได้ดังนี้

ช่วงที่ 1 พ.ศ. 2500 - พ.ศ. 2520 พบเนื้อหาที่เป็นหลักพุทธธรรมและเนื้อหาที่เป็นธรรมะประยุกต์ ดังต่อไปนี้

1. เนื้อหาที่เป็นหลักพุทธธรรม คือเนื้อหาที่ปรากฏในหมวดมัชฌิมนิคาเยกาทสนา และ มัชฌิมาปฎิปปทา
2. เนื้อหาที่เป็นธรรมะประยุกต์ ได้แก่ เนื้อหาเกี่ยวกับพุทธธรรมนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต เนื้อหาเกี่ยวกับสังคม และเนื้อหาเกี่ยวกับการศึกษา

ช่วงที่ 2 พ.ศ. 2520 - พ.ศ. 2540 พบเนื้อหาที่เป็นหลักพุทธธรรมและเนื้อหาที่เป็นธรรมะประยุกต์ ดังต่อไปนี้

1. เนื้อหาที่เป็นหลักพุทธธรรม คือเนื้อหาที่ปรากฏในหมวดมัชฌิมนิคาเย และ มัชฌิมาปฎิปปทา

2. เนื้อหาที่เป็นธรรมะประยุกต์ ได้แก่ เนื้อหาเกี่ยวกับพุทธธรรมนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต เนื้อหาเกี่ยวกับสังคม เนื้อหาเกี่ยวกับการศึกษา และเนื้อหาเกี่ยวกับความรัก

ช่วงที่ 3 พ.ศ. 2540 - พ.ศ. 2553 พบเนื้อหาที่เป็นหลักพุทธธรรมและเนื้อหาที่เป็นธรรมะประยุกต์ ดังต่อไปนี้

1. เนื้อหาที่เป็นหลักพุทธธรรม คือเนื้อหาที่ปรากฏในหมวดมัชฌิมนิคาเย และ มัชฌิมาปฎิปปทา

2. เนื้อหาที่เป็นธรรมะประยุกต์ ได้แก่ เนื้อหาเกี่ยวกับพุทธธรรมนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต เนื้อหาเกี่ยวกับสังคม เนื้อหาเกี่ยวกับการศึกษา และเนื้อหาเกี่ยวกับความรัก

ตอนที่ 3 การเปลี่ยนแปลงการใช้ภาษาและเนื้อหาในหนังสือธรรมะ

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงการใช้ภาษาและเนื้อหาในหนังสือธรรมะ ดังนี้

1. การใช้ภาษา

1.1 คำ

1.2 ประโยค

1.3 สำนวน

2. เนื้อหา

การใช้ภาษา

คำ

ช่วงที่ 1 พ.ศ. 2500 - พ.ศ. 2520 ปรากฏลักษณะการใช้คำ 8 ประเภท ซึ่งแตกต่างจากช่วงที่ 2 และ 3 คือ ไม่ปรากฏการใช้คำสแลง และคำภาษาถิ่น

ช่วงที่ 2 พ.ศ. 2520 - พ.ศ. 2540 ปรากฏลักษณะการใช้คำ 9 ประเภท เพิ่มขึ้นจากช่วงที่ 1 คือ มีการใช้คำสแลง

ช่วงที่ 3 พ.ศ. 2540 - พ.ศ. 2553 ปรากฏลักษณะการใช้คำ 9 ประเภท แต่แตกต่างจากช่วงที่ 1 และช่วงที่ 2 คือ มีการใช้คำภาษาถิ่น แต่ไม่ปรากฏคำพ้องสมัย

ประโยค

ทั้ง 3 ช่วง ใช้ประโยคตามเจตนาเหมือนกัน จึงไม่ปรากฏการเปลี่ยนแปลงด้านการใช้ประโยค

สำนวน

การใช้สำนวนเก่าและสำนวนใหม่ สำนวนเก่าปรากฏใช้ทั้ง 3 ช่วง และเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงใน ช่วงที่ 2 พ.ศ. 2520 - พ.ศ. 2540 และช่วงที่ 3 พ.ศ. 2540 - พ.ศ. 2553 ที่ปรากฏใช้สำนวนใหม่

เนื้อหา

การเปลี่ยนแปลงด้านเนื้อหา มีการเปลี่ยนแปลงคือ ในช่วงที่ 1 แตกต่างจากช่วงที่ 2 และช่วงที่ 3 คือ ในช่วงที่ 2 และ ช่วงที่ 3 ปรากฏเนื้อหาที่เกี่ยวกับความรัก แต่ในช่วงที่ 1 ไม่ปรากฏเนื้อหาเรื่องนี้

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุป

การวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงการใช้ภาษาและเนื้อหาในหนังสือธรรมะ ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์การใช้ภาษาและเนื้อหาในหนังสือธรรมะ จำนวน 41 เล่ม จากพระนักเขียน 6 รูป ในช่วงระยะเวลา 3 ช่วง คือ ช่วงที่ 1 พ.ศ. 2500 - พ.ศ. 2520 ได้แก่ ผลงานของพุทธทาสภิกขุ และปัญญานันทภิกขุ ช่วงที่ 2 พ.ศ. 2520 - พ.ศ. 2540 ได้แก่ ผลงานของพระพยอม กัลยาโณ และพระไพศาล วิสาโล และช่วงที่ 3 พ.ศ. 2540 - พ.ศ. 2553 ได้แก่ ผลงานของ ว.วชิรเมธี และพระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต จากการศึกษาวิจัยสามารถสรุปได้ดังนี้

การใช้ภาษาและเนื้อหาในหนังสือธรรมะ

จากการศึกษาการใช้ภาษาในหนังสือธรรมะ พบการใช้ภาษาดังนี้

คำ

การใช้คำในหนังสือธรรมะพบการใช้คำ 10 ประเภท ได้แก่ การสร้างคำใหม่ การเล่นคำ การใช้คำสัมผัสคล้องจอง การใช้คำภาษาต่างประเทศ คำศัพท์เฉพาะทางพระพุทธศาสนา คำพ้องสัมผัส คำสแลง คำมีศักดิ์ คำหายาบหรือคำต่ำ และคำภาษาถิ่น

ช่วงที่ 1 พ.ศ. 2500 - พ.ศ. 2520 พบการใช้คำทั้งสิ้น 8 ประเภท ได้แก่ การสร้างคำใหม่ การเล่นคำ การใช้คำสัมผัสคล้องจอง การใช้คำภาษาต่างประเทศ คำศัพท์เฉพาะทางพระพุทธศาสนา คำพ้องสัมผัส คำมีศักดิ์ และคำหายาบหรือคำต่ำ

ช่วงที่ 2 พ.ศ. 2520-2540 พบการใช้คำทั้งสิ้น 9 ประเภท ได้แก่ การสร้างคำใหม่ การเล่นคำ การใช้คำสัมผัสคล้องจอง การใช้คำภาษาต่างประเทศ คำศัพท์เฉพาะทางพระพุทธศาสนา คำพ้องสัมผัส คำสแลง คำมีศักดิ์ และคำหายาบหรือคำต่ำ

ช่วงที่ 3 พ.ศ. 2540-2553 พบการใช้คำทั้งสิ้น 9 ประเภท ได้แก่ การสร้างคำใหม่ การเล่นคำ การใช้คำสัมผัสคล้องจอง การใช้คำภาษาต่างประเทศ คำศัพท์เฉพาะทางพระพุทธศาสนา คำสแลง คำมีศักดิ์ คำหยาบหรือคำต่ำ และคำภาษาถิ่น

ประโยค

การใช้ประโยคตามเจตนาการสื่อสารที่ปรากฏในหนังสือธรรมะ 3 ช่วงที่ได้ศึกษา ได้แก่ ช่วงที่ 1 พ.ศ. 2500 - พ.ศ. 2520 ช่วงที่ 2 พ.ศ. 2520 - พ.ศ. 2540 และช่วงที่ 3 พ.ศ. 2540 - พ.ศ. 2553 พบประโยค 3 ชนิด คือ ประโยคแจ้งให้ทราบ ประโยคถามให้ตอบ และประโยคบอกให้ทำ ซึ่งแต่ละชนิดก็สามารถแบ่งประเภทย่อยได้ดังนี้ ประโยคแจ้งให้ทราบ แบ่งออกเป็น ประโยคบอกเล่า ประโยคอธิบาย ประโยคเตือน และประโยคชี้แนะ ประโยคถามให้ตอบ แบ่งออกเป็น ประโยคถามเพื่อความ ประโยคถามให้ตอบรับหรือปฏิเสธ และประโยคถามให้เลือกเอา ประโยคบอกให้ทำ แบ่งออกเป็น ประโยคคำสั่ง ประโยคขอร้อง และประโยคชักชวน

สำนวน

สำนวนที่ปรากฏในหนังสือธรรมะพบ 2 ลักษณะ คือ สำนวนเก่าและสำนวนใหม่

ช่วงที่ 1 พ.ศ. 2500 - พ.ศ. 2520 พบการใช้สำนวนเก่า

ช่วงที่ 2 พ.ศ. 2520 - พ.ศ. 2540 พบการใช้สำนวนเก่าและสำนวนใหม่

ช่วงที่ 3 พ.ศ. 2540 - พ.ศ. 2553 พบการใช้สำนวนเก่าและสำนวนใหม่

เนื้อหา

การศึกษาเนื้อหาที่ปรากฏในหนังสือธรรมะ พบเนื้อหาที่เป็นหลักพุทธธรรมและเนื้อหาที่เป็นธรรมะประยุกต์ดังนี้

ช่วงที่ 1 พ.ศ. 2500 - พ.ศ. 2520 พบเนื้อหาที่เป็นหลักพุทธธรรมและเนื้อหาที่เป็นธรรมะประยุกต์ ดังต่อไปนี้

1. เนื้อหาที่เป็นหลักพุทธธรรม คือเนื้อหาที่ปรากฏในหมวดมัชฌิมนิคาเย และ มัชฌิมาปฎิปปทา

2. เนื้อหาที่เป็นธรรมะประยุกต์ ได้แก่ เนื้อหาเกี่ยวกับพุทธธรรมนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต เนื้อหาเกี่ยวกับสังคม และเนื้อหาเกี่ยวกับการศึกษา

ช่วงที่ 2 พ.ศ. 2520 - พ.ศ. 2540 พบเนื้อหาที่เป็นหลักพุทธธรรมและเนื้อหาที่เป็นธรรมะประยุกต์ ดังต่อไปนี้

1. เนื้อหาที่เป็นหลักพุทธธรรม คือเนื้อหาที่ปรากฏในหมวดมัชฌิมนิคาเย และ มัชฌิมาปฎิปปทา

2. เนื้อหาที่เป็นธรรมะประยุกต์ ได้แก่ เนื้อหาเกี่ยวกับพุทธธรรมนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต เนื้อหาเกี่ยวกับสังคม เนื้อหาเกี่ยวกับการศึกษา และเนื้อหาเกี่ยวกับความรัก

ช่วงที่ 3 พ.ศ. 2540 - พ.ศ. 2553 พบเนื้อหาที่เป็นหลักพุทธธรรมและเนื้อหาที่เป็นธรรมะประยุกต์ ดังต่อไปนี้

1. เนื้อหาที่เป็นหลักพุทธธรรม คือเนื้อหาที่ปรากฏในหมวดมัชฌิมนิคาเย และ มัชฌิมาปฎิปปทา

2. เนื้อหาที่เป็นธรรมะประยุกต์ ได้แก่ เนื้อหาเกี่ยวกับพุทธธรรมนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต เนื้อหาเกี่ยวกับสังคม เนื้อหาเกี่ยวกับการศึกษา และเนื้อหาเกี่ยวกับความรัก

การเปลี่ยนแปลงการใช้ภาษาและเนื้อหาในหนังสือธรรมะ

การใช้คำ

ช่วงที่ 1 พ.ศ. 2500 - พ.ศ. 2520 ปรากฏลักษณะการใช้คำ 8 ประเภท ซึ่งแตกต่างจากช่วงที่ 2 และ 3 คือ ไม่ปรากฏการใช้คำสแลง และคำภาษาถิ่น

ช่วงที่ 2 พ.ศ. 2520 - พ.ศ. 2540 ปรากฏลักษณะการใช้คำ 9 ประเภท เพิ่มขึ้นจากช่วงที่ 1 คือ มีการใช้คำสแลง

ช่วงที่ 3 พ.ศ. 2540 - พ.ศ. 2553 ปรากฏลักษณะการใช้คำ 9 ประเภท แต่แตกต่างจากช่วงที่ 1 และช่วงที่ 2 คือ มีการใช้คำภาษาถิ่น แต่ไม่ปรากฏคำพ้องสมัย

การใช้ประโยค

การใช้ประโยคแสดงเจตนาไม่ปรากฏการเปลี่ยนแปลงจากการศึกษาทั้ง 3 ช่วง

การใช้สำนวน

สำนวนเก่าปรากฏใช้ทั้ง 3 ช่วง แต่สำนวนใหม่เริ่มใช้ ช่วงที่ 2 พ.ศ. 2520 - พ.ศ. 2540 และช่วงที่ 3 พ.ศ. 2540 - พ.ศ. 2553

เนื้อหา

การเปลี่ยนแปลงด้านเนื้อหาในช่วงที่ 1 แตกต่างจากช่วงที่ 2 และช่วงที่ 3 คือในช่วงที่ 1 ไม่ปรากฏเนื้อหาที่เกี่ยวกับความรัก

อภิปรายผล

ด้านการใช้คำพบว่า ลักษณะการใช้คำทั้ง 3 ช่วง มีลักษณะที่เหมือนและแตกต่างกัน ลักษณะที่เหมือนกัน กล่าวคือ มีการใช้คำประเภทการสร้างคำใหม่ การเล่นคำ การใช้คำสัมผัสคล้องจอง การใช้คำภาษาต่างประเทศ คำศัพท์เฉพาะทางพระพุทธศาสนา คำมีศักดิ์ คำหยาบหรือคำต่ำ ส่วนลักษณะที่แตกต่างกัน คือ ในช่วงที่ 1 พ.ศ. 2500 - พ.ศ. 2520 ไม่พบคำสแลง และคำภาษาถิ่น แต่มีลักษณะร่วมที่เหมือนกันกับช่วงที่ 2 คือ มีการใช้คำพ้องสมัย คือคำที่ไม่ปรากฏใช้ในปัจจุบัน เช่น คำว่า เพื่อ ถ่ายเดียว เป็นต้น ผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะเป็นเพราะคำเหล่านี้เป็นคำที่ใช้กันมานาน และได้รับอิทธิพลจากวรรณคดี อีกทั้งงานเขียนหนังสือธรรมะในช่วงนี้ เกิดขึ้นเมื่อประมาณ 20 ปีที่แล้ว ภาษาที่ใช้จึงยังคงเป็นคำพ้องสมัย ในปัจจุบันไม่ปรากฏใช้กัน ในขณะที่ช่วงที่ 2 และช่วงที่ 3 เริ่มมีการใช้คำที่หลากหลายขึ้น คือ ปรากฏใช้คำสแลงซึ่งมีความร่วมสมัยมากขึ้น ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นเพราะ

ผู้เขียนต้องการนำเสนอเนื้อหาที่อ่านเข้าใจง่าย มีความทันสมัย จึงใช้ภาษาให้เหมาะกับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นคนรุ่นใหม่ เป็นการดึงดูดความสนใจของผู้อ่าน ทำให้งานเขียนมีความน่าสนใจ

ด้านการใช้ประโยคพบว่าหนังสือธรรมะทั้ง 3 ช่วง ใช้ประโยคแสดงเจตนาทั้ง 3 ชนิด คือ ประโยคแจ้งให้ทราบ ประโยคถามให้ตอบ และประโยคบอกให้ทำ ผู้วิจัยเห็นว่าผู้เขียนหนังสือธรรมะต้องการบอกเล่าอารมณ์ ความรู้สึก ของตน และกระตุ้นให้ผู้อ่านมีส่วนร่วมด้วย จึงต้องใช้ประโยคทั้ง 3 ชนิดประกอบกัน

ด้านสำนวนที่ใช้ปรากฏทั้งสำนวนเก่าและสำนวนใหม่ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะสำนวนเก่าเป็นสำนวนที่ใช้กันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และสำนวนเก่ายังมีบทบาทต่องานเขียนในปัจจุบันด้วย ส่วนการใช้สำนวนใหม่ปรากฏในช่วงที่ 2 และช่วงที่ 3 เนื่องจากเนื้อหาที่มีความทันสมัย ผู้เขียนเลือกใช้สำนวนใหม่เพื่อให้เข้ากับยุคสมัย และทำให้ผู้อ่านเกิดความสนใจ สำนวนใหม่ที่ปรากฏเป็นสำนวนที่คิดขึ้นใหม่ ซึ่งเกิดจากการนำเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมมาใช้ เช่น ทักษิณมิกส์ เป็นสำนวนที่เกิดจากระบบการเมืองกับเศรษฐกิจ ในยุครัฐบาล พันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรี

ด้านเนื้อหา เนื้อหาที่ปรากฏในหนังสือธรรมะช่วงที่ 1 เป็นการอธิบายให้เข้าใจถึงหลักธรรมอันแท้จริงของพระพุทธศาสนา เพื่อให้เข้าใจพระพุทธศาสนาจากแก่นแท้ แล้วสามารถเข้าถึงพุทธธรรมได้ ซึ่งสอดคล้องกับ กัลยา กุลสุวรรณ (2553: 256) ที่กล่าวถึงการนำเสนอเนื้อหาในงานของท่านพุทธทาสภิกขุว่า เป็นเผยแพร่แก่นพุทธธรรมโดยถือความเข้าใจถึงสัจธรรม เช่น นิพพาน โลกุตระธรรม อริยสัจ 4 มรรคมีองค์ 8 อนัตตา และขจัดความสับสนในพระพุทธศาสนาด้านการปฏิบัติ ความเชื่อที่ไม่ใช่หลักการเสนอวิธีปฏิบัติในพระพุทธศาสนา เนื้อหาในช่วงนั้นจึงเป็นการอธิบายพุทธธรรมอันถูกต้องเพื่อการปฏิบัติให้หลุดพ้น

ท่านพุทธทาสภิกขุเผยแพร่ธรรมะในรูปแบบที่ตรงไปตรงมา แต่ยังคงรักษาพุทธพจน์ของพระพุทธเจ้าไว้อย่างครบถ้วน เพื่อให้คำสอนไม่ผิดไปจากที่พระพุทธเจ้าเคยสั่งสอน พุทธศาสนิกชนไว้ บางทีใช้คำตรงๆ รุนแรง ดังที่นิกิจ พลายนุ่ม (2523) กล่าวถึงการใช้ถ้อยคำสำนวนของท่านพุทธทาสภิกขุว่า การใช้ถ้อยคำสำนวนต่างๆ ในงานของท่านพุทธทาสภิกขุ ท่านใช้ถ้อยคำสำนวนง่ายๆ เพื่อให้คนทั่วไปเข้าใจได้ ถึงไม่อาจหลีกเลี่ยงการใช้คำบาลีหรือศัพท์ศาสนาได้ แต่ท่านก็อธิบายให้แจ่มชัดไว้ด้วยเสมอ บางทีถ้าผู้ฟังได้รับการศึกษาสูง เช่น นักศึกษา ข้าราชการ ท่านมักใช้ศัพท์ภาษาอังกฤษด้วย บางทีท่านใช้คำพูดตรงๆ และรุนแรง เพื่อเขย่ากิเลส เช่น มัน ตัวกู

ของกู ใ้อ้ำ เป็นต้น ทำให้การสอนธรรมะอย่างตรงไปตรงมานั้น ถูกถ่ายทอดมาถึงช่วงของท่าน ปัญญานันทภิกขุที่ถือว่าเป็นสหัชธรรมที่ดำเนินการเผยแผ่หลักธรรมที่แท้จริงตามหลักคำสอนของ องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา อันเป็นเหตุให้ท่านทั้งสองได้ชื่อว่าเป็น พระนักเทศน์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดรูปหนึ่งซึ่งสังคมไทยเคยมีมา

เนื้อหาในช่วงที่ 2 และ 3 นั้น จากผลการวิจัยพบว่า ผู้วิจัยสังเกตว่าเนื้อหาในหนังสือธรรมะ เริ่มจะมีเรื่องทางสังคมและการดำเนินชีวิตเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เนื่องจากปัจจัยทางสังคมปัจจุบัน ทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง และด้านการศึกษา ฯลฯ ในสังคมกำลังเกิดปัญหา ผู้เขียนจึงพยายาม ใช้หลักธรรมะเข้ามาสอดแทรกเพื่อชี้แนะแนวทางให้สังคมไทยเป็นสังคมที่ปราศจากปัญหาและ สงบสุข โดยการกระตุ้นให้คนในสังคมหันมาสนใจหลักศีลธรรม จริยธรรมให้มากขึ้น โดยใช้ ธรรมะซึ่งเป็นธรรมะประยุกต์ให้คนเข้าถึงได้ง่าย มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของมนุษย์ สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับสังคม การเมือง ความรัก การทำงาน เป็นต้น ดังเช่นงานของพระพยอม กัลยาโณ ซึ่งเป็นพระนักเทศน์ที่มีลีลาการเทศน์ด้วยภาษาที่เร้าใจ ใช้คำที่ให้ความหมายตรงไปตรงมา และสอดแทรกอารมณ์ขันทำให้การถ่ายทอดธรรมะเข้าถึงกลุ่มคนทุกเพศทุกวัยได้ โดยใช้ธรรมะ เข้ามาสอดแทรก ภายใต้อารมณ์หรือเหตุการณ์ที่ทันสมัย ทำให้การถ่ายทอดธรรมะในรูปแบบนี้ ได้รับความนิยมและมีการเชื่อมโยงไปจนถึงช่วงที่ 3 คือ พ.ศ. 2540 - พ.ศ. 2553 ซึ่งปรากฏพระ นักคตินักเขียนที่มีผลงานผ่านสื่อต่างๆ มากมาย ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อวิทยุโทรทัศน์ และสื่อออนไลน์ ได้แก่ พระมหาภูติชัย วชิรเมธี หรือ (ว.วชิรเมธี) พระผู้ซึ่งเป็นผู้นำธรรมะมาประยุกต์ให้เข้ากับ ยุคสมัย เรียกว่า ธรรมะอินเทรนด์ เนื่องจากยุคปัจจุบันเป็นยุคแห่งเทคโนโลยี ท่านได้พยายาม สอดแทรกธรรมะให้ถึงกลุ่มพุทธศาสนิกชนทุกระดับ สอนธรรมะผ่านสื่อออนไลน์ เช่น เว็บไซต์ เฟซบุ๊ก และทวิตเตอร์ เป็นธรรมะเพื่อเข้าถึงคนรุ่นใหม่ นอกจากนี้ยังได้รับการยกย่องเรื่องการใช้ ภาษาไทยดีเด่น เนื่องจากการเขียนของท่านเลือกสรรถ้อยคำให้มีความน่าสนใจ อาทิ การสร้างคำ ประสมขึ้นใหม่ เพื่อให้สะดุดตา สะดุดใจผู้อ่าน รวมทั้งเสนอเนื้อหาที่แปลกใหม่เข้ากับยุคสมัย จึงทำให้รูปแบบการถ่ายทอดธรรมะของท่าน ว.วชิรเมธีได้รับความนิยมในยุคนี้ ซึ่งสอดคล้องกับ จันจิรา จุลาภา (2552: 282) ที่กล่าวถึงเนื้อหาที่ปรากฏในหนังสือธรรมะประยุกต์ของ ว.วชิรเมธี โดยสรุปว่า ว.วชิรเมธี ใช้เนื้อหาที่เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป มีเนื้อหาที่เข้ายุคเข้าสมัย หรือแม้กระทั่ง เนื้อหาที่เป็นเรื่องราวในอดีต แต่ ว.วชิรเมธี ก็พยายามหาตัวอย่างในปัจจุบันที่มีความสอดคล้องกัน มาเชื่อมโยงความคิดของผู้อ่านเกิดความเข้าใจในเนื้อหาได้ดียิ่งขึ้นมีการใช้ท่วงทำนองที่เรียบง่าย ทำให้ผู้อ่านสามารถอ่านเนื้อหาได้อย่างกลมกลืน ต่อเนื่องสัมพันธ์กันและเข้าใจเจตนาของผู้เขียน ได้อย่างชัดเจน

นอกจากนี้ยังมีพระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต พระนักคิณักเขียนอีกรูปหนึ่งที่มีลีลาการสอน ธรรมะด้วยการสอดแทรกอารมณ์ขัน การให้ข้อคิด หรือเกร็ดธรรมะผ่านสื่อ ซึ่งเข้าถึงกลุ่มคน ทุกเพศทุกวัย เชื่อมโยงคนยุคใหม่กับธรรมะด้วยอุปกรณ์ที่ทันสมัย เช่น โน้ตบุ๊ก ปริ้นเตอร์ที่มี ภาพเคลื่อนไหว ไม่ใช่รูปแบบการเทศน์แบบเดิมๆ ไม่ใช้น้ำเสียงเรียบเย็น พร้อมทั้งมีเอกลักษณ์ เฉพาะ คือ เทศน์ให้สนุกแต่มีสาระและจบแบบซาบซึ้ง ทำให้ธรรมะในยุคนี้เป็นธรรมะประยุกต์ ที่เข้าถึงกลุ่มคนในสังคมได้ทุกเพศทุกวัย

ข้อเสนอแนะ

1. งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเฉพาะการเปลี่ยนแปลงการใช้ภาษาและเนื้อหาในหนังสือ ธรรมะ จึงควรศึกษาการเปลี่ยนแปลงด้านกลวิธีการนำเสนอ และแนวคิดด้วย
2. งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้ภาษาและเนื้อหาในหนังสือธรรมะ ช่วงปี พ.ศ. 2500 - พ.ศ. 2553 จากพระนักเขียน 6 รูป ซึ่งพิจารณาเพียงภาพรวมเท่านั้น ควรศึกษา การเปลี่ยนแปลงการใช้ภาษาและเนื้อหาในหนังสือธรรมะช่วงอื่นๆ และพระนักเขียนรูปอื่นๆ ด้วย
3. งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้ภาษาและเนื้อหาในหนังสือธรรมะ ซึ่งเป็นการศึกษาในภาพรวมเท่านั้น ควรศึกษาวิเคราะห์เชิงลึกของผู้เขียนหนังสือธรรมะแต่ละท่าน โดยศึกษาการเปลี่ยนแปลงด้านการใช้ภาษา เนื้อหา แนวคิด และบริบททางสังคมที่มีอิทธิพลต่อ การเผยแผ่พระธรรม

เอกสารและสิ่งอ้างอิง

กัลยา กุลสุวรรณ. 2553. วาทกรรมคำสอนของพุทธทาสภิกขุ. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

กุหลาบ มลลิกะมาส. 2518. วรรณกรรมไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

เกศินี จุฑาวิจิตร. 2552. การเขียนสร้างสรรค์ทางสื่อสิ่งพิมพ์: idea ดีๆ ไม่มีวันหมด. นครปฐม: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.

ข่าวสด. 2553. กรุงเทพมหานคร: 4 เมษายน 2553. หน้า 19.

ไขลิริ ปราโมช ณ อยุธยา. 2537. การเปลี่ยนแปลงถ้อยคำและความหมายของสำนวนไทย. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

คณาจารย์ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2540. ภาษากับการสื่อสาร. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. 2549. เอกสารประกอบการสอนชุดวิชาภาษาเพื่อการสื่อสาร หน่วยที่ 1-7 8-15. นนทบุรี: ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

คุณ โทจันทร์. 2545. พุทธศาสนากับสังคมและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

จันจิรา จุลภา. 2552. การวิเคราะห์ประโยคบอกเล่าเชิงวัจนปฏิบัติศาสตร์และรูปแบบการเขียนหนังสือธรรมะ: กรณีศึกษา งานเขียนชุดธรรมะประยุกต์สำหรับคนรุ่นใหม่ของ ว.วชิรเมธี. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

เจือ สตะเวทิน. 2515. สุภาษิตไทย. กรุงเทพมหานคร: สุทธิสารการพิมพ์.

ฉลวย สุรสิทธิ์. 2522. ศิลปะการเขียน. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

ชญานิ รัตนรอด. 2550. การใช้ภาษาและกลวิธีการเขียนสารคดีการท่องเที่ยวในอนุสาร อ.ส.ท. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ชลอ รอดลอย. 2544. การเขียนสารคดี. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ช่อฟ้า เกตุเรืองโรจน์. 2553. กระบวนการและกลวิธีการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดพุทธธรรมในหนังสือธรรมะของท่าน ว.วชิรเมธี. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิทยา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ขุนซึล ควน. 2546. สำนวนเกาหลีและสำนวนไทย: การศึกษาเปรียบเทียบ. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

ฉุมพรี เหล่าวิเศษกุล. 2547. การศึกษากลไกลักษณะของพระปัญญาชนนักปราชญ์และพระพยอม กัลยาโณ. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ดวงใจ ไทยอนุญ. 2543. ทักษะการเขียนภาษาไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ถวัลย์ มาศจรัส. 2538. สารคดีและการเขียนสารคดี. กรุงเทพมหานคร: มิติใหม่.

ทัศนวัลย์ เนียมบุบผา. 2544. การใช้ประโยคเงื่อนไขแสดงเจตนาต่างๆ ในภาษาไทย. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธัญญา สังขพันธานนท์. 2548. การเขียนสารคดีภาคปฏิบัติ. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ธีรภาพ โลหิตกุล. 2544. กว่าจะเป็นสารคดี. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

นพรัตน์ คงมาลา. 2531. การใช้ภาษาในสารคดีของวณิช จรุงกิจอนันต์. วิทยานิพนธ์
อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นววรรณ พันธุเมธา. 2551. ไวยากรณ์ไทย. กรุงเทพมหานคร: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นิกิจ พลางกูม. 2523. วิเคราะห์วรรณกรรมของพุทธทาสภิกขุ. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต
สาขาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

บุญเกิด พิมพ์วรรณกุล และ นภาพร พิมพ์วรรณกุล. 2545. พจนานุกรมภาษาถิ่นอีสาน
(เว้าอีสาน). ขอนแก่น: ขอนแก่นคัลนนานาธรรม.

บุญชม ศรีสะอาด. 2545. การวิจัยเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น.

บุญยงค์ เกศเทศ. 2542. วรรณทัศน์: รวมบทความภาษาและวรรณคดีไทย. มหาสารคาม:
ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
มหาสารคาม.

ประทีป วาทิกทินกร. 2532. ลักษณะและการใช้ภาษาไทย. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร:
มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ประทีป เหมือนนิล. 2529. วรรณกรรมไทยปัจจุบัน. กรุงเทพมหานคร: สารสยาม.

ประเทือง คล้ายสุบรรณ. 2535. ถิ่นไทย. พิมพ์ครั้งที่ 14. กรุงเทพมหานคร: สุทธิสาร
การพิมพ์.

ประภา เกตุคง. 2539. การศึกษาบทความพระนิพนธ์ของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระ
สังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย,
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ปราณี สุรสิทธิ์. 2541. การเขียนสร้างสรรค์เชิงวารสารศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: กลางดาว

ปัญญานันท์ทิกขุ (นามแฝง). 2503. พระพุทธศาสนาที่แท้. กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียง.

_____. 2509. ทางสายกลาง. กรุงเทพมหานคร: ศิวพร.

_____. 2518. อยู่ดีไปดี. กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียง.

พระธรรมปิฎก. 2544. พุทธธรรม (ฉบับเดิม). พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.

_____. 2546. พระไตรปิฎกที่ชาวพุทธต้องรู้. กรุงเทพมหานคร: เอส อาร์ พรินติ้ง แมส
โปรดักส์.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). 2551. พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์.
พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพยอม กัลยาโณ. 2526. อย่าตัดเศียรพระธรรมกันเลย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร:
สมชายการพิมพ์.

_____. 2529. ปุ๋ยมุญษย์. กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร.

_____. 2534. พุทธธรรมนำทางสร้างสุข. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

พระไพศาล วิสาโล. 2529. พุทธศาสนากับคุณค่าร่วมสมัย. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมล
คีมทอง.

_____. 2530. พุทธศาสนากับคุณค่าต่อชีวิต. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสาร.

_____. 2538. สุขใจในนคร: ศิลปะแห่งการอยู่เมืองอย่างมีความสุข. กรุงเทพมหานคร:
เรือนแก้วการพิมพ์.

พระมหาจินดา ไชยนาถ. 2552. การศึกษาองค์ประกอบด้านเนื้อหาและแนวคิดในบทความ
 ธรรมบรรยายของพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต
 สาขาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

พระมหาบุญหลาย ถาวโร. 2549. การเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชปัญญาเมธี
 (สมชาย กุศลจิตฺโต). วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาธรรมนิเทศ,
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาประเทือง ฐิตปัญโญ (เสริมใหม่). 2550. การศึกษาวิเคราะห์ผลงานทางวิชาการ
 พระพุทธศาสนาของศาสตราจารย์พิเศษจำนงค์ ทองประเสริฐ. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร
 มหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาศักดิ์พิชิต ฐานสิทฺโธ (ชัยดี). 2549. ศึกษาบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมของ
 พระวิสุทธิธัมมจริ (วีระ ภทฺทจารี). วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาธรรมนิเทศ,
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต. 2550. สุขกันเถอะโยม. ปทุมธานี: เวิร์คพอยท์พับลิชชิง.

_____. 2551. สุขกันเถอะโยม 2 ฉายหมู่. ปทุมธานี: เวิร์คพอยท์พับลิชชิง.

_____. 2552. หลงทางเสียเวลา เดินตามอาตมา มือนาคด (นะโยม). กรุงเทพมหานคร:
 โพสท์บุ๊กส์.

_____. 2552. เย็นเถิดโยม. กรุงเทพมหานคร: โพสท์บุ๊กส์.

_____. 2552. หลวงพี่มาแล้ว รุ่นที่ 2 HA NEVER DIE. กรุงเทพมหานคร: โพสท์บุ๊กส์.

_____. 2553. ททท.เทศน์ทั่วไทย. กรุงเทพมหานคร: โพสท์บุ๊กส์.

พระวิฑูรย์ ฐานงุโร. 2550. ผลสัมฤทธิ์ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา (Online).

www.meeboard.com, 10 สิงหาคม 2553.

พลอย ลวณะมาลย์. 2547. การศึกษาเชิงวิเคราะห์หัตถ์ลายภาษาในงานวรรณกรรมประเภทสารคดี
ประวัติศาสตร์ของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

พุทธทาสภิกขุ (นามแฝง). 2500. วิธีแห่งการเข้าถึงพุทธธรรม. พระนคร: โรงพิมพ์อักษรศาสตร์.

_____. 2501. คู่มือมนุษย์. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.

_____. 2507. แก่นพุทธศาสน์. พระนคร: โรงพิมพ์อักษรธรรมอักษร.

_____. 2513. สิ่งที่ทำให้ลามก. กรุงเทพมหานคร: ธรรมบูชา.

_____. 2514. อุปสรรคของการเลื่อนขั้นตัวเอง. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา.

_____. 2515. ฝีมือจริงหรือไม่. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรสมัย.

_____. 2516. พุทธทาสตอบปัญหา. กรุงเทพมหานคร: ธรรมบูชา.

_____. 2516. มนุษย์ศูนย์. กรุงเทพมหานคร: หจก. การพิมพ์พระนคร.

_____. 2517. คำสอนผู้บวช (ภาค 1). กรุงเทพมหานคร: สมชายการพิมพ์.

_____. 2517. ปฏิจอกสมุปบาทคืออะไร. กรุงเทพมหานคร: ธรรมบูชา.

_____. 2519. อาหารใจ. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท.

_____. 2520. ทางจัดปัญหาของโลกให้หมดในพริบตา. กรุงเทพมหานคร: สมชายการพิมพ์.

เพ็ญแข วังสุนทร. 2523. **คำนิยมในสำนวนไทย**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

ภรพัศุ ตรีอยุธยา. 2542. **การวิเคราะห์ภาษาในงานเขียนของมณีนยา**. ปริญญาโทการศึกษา
มหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

มนัสติยา เจ้าสุริ. 2549. **การศึกษาวิเคราะห์ลีลาภาษาในงานเขียนสารคดีของ มานพ
ถนอมศรีสินธุ์**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย,
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

มาลี บุญศิริพันธ์. 2535. **การเขียนสารคดีสำหรับสื่อสิ่งพิมพ์**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร:
ประกายพริก.

มณีรัตน์ อุดม. 2546. **วิเคราะห์สารคดีของชาติ เอี่ยมกระสุนธุ์**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

มุกดาญจน์ จิवालักษณ์. 2547. **ศิลปะการใช้ภาษาในงานสารคดีของศศิวิมล**. วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยนเรศวร.

รัตน์ดา อาจวิชัย. 2547. **วิเคราะห์สารคดีของธีรภาพ โลหิตกุล (พ.ศ. 2533-2545)**. วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ราชบัณฑิตยสถาน. 2546. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542**. กรุงเทพมหานคร:
นานมีบุ๊คส์ จำกัด.

_____. 2553. **พจนานุกรมคำใหม่ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. พิมพ์ครั้งที่ 2.
กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์ จำกัด.

рінฤทัย สัจจพันธุ์. 2544. **วรรณกรรมปัจจุบัน**. พิมพ์ครั้งที่ 13 . กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
รามคำแหง.

ล้อม เพ็งแก้ว. 2553. **สืบสนองสำนวนไทย**. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์คำ.

ว.วชิรเมธี (นามแฝง). 2545. **ปรัชญาน้ำกัญ**. กรุงเทพมหานคร: คอกกัญ.

_____. 2546. **กำลังใจแต่ชีวิต**. กรุงเทพมหานคร: เรือนปัญญา.

_____. 2547. **ธรรมะหลับสบาย**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์.

_____. 2547. **ธรรมะติดปีก**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์.

_____. 2547. **ปรัชญาน้ำบ้าน**. กรุงเทพมหานคร: เรือนปัญญา.

_____. 2550. **คนตำราญ งานสำเร็จ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์.

_____. 2550. **ตะแกรงร้อนทอง**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: มติชน.

_____. 2551. **ธรรมะคลายใจ**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ธรรมะ.

_____. 2551. **ธรรมะพารวย**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ธรรมะ.

_____. 2552. **ธรรมะทอรัก**. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์.

_____. 2552. **เปลี่ยนเคราะห์ให้เป็นโชค เปลี่ยนโรครให้เป็นครู**. กรุงเทพมหานคร: ปราณ.

_____. 2553. **ลายแทงแห่งความสุข**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร: ปราณ.

_____. 2553. **คิดถูก โปร่งใส ใจสูง**. กรุงเทพมหานคร: ปราณพับลิชชิ่ง.

_____. 2553. **ธรรมะตั้มยำเมนูที่ 1 สูตรเด็ดสู่ความเป็นเลิศ**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ธรรมะ.

วรารักษ์ วัศสานนท์. 2544. การศึกษารูปภาษาที่ใช้เป็นสำนวนไทยปัจจุบัน. วิทยานิพนธ์
อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

วิศา หุ่นประการ. 2545. การวิเคราะห์สารคดีของ ธีรภาพ โลหิตกุล. วิทยานิพนธ์การศึกษา
มหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

วัฒนา บุรกลีกร. 2530. หลักการใช้ภาษาไทยระดับพื้นฐานมหาวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร:
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วันเพ็ญ กระบวนรัตน์. 2539. หลักภาษา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พัฒนาศึกษา.

วาสนา เกตุภาค. 2530. การเขียน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

วิจิตรมาตรา, ขุน. (สง่า กาญจนาคพันธุ์). 2541. สำนวนไทย. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร:
ส. เอเชี่ย เพรส.

วิทย์ เทียงบุรณธรรม. 2541. พจนานุกรมอังกฤษ-ไทย (SE-ED'S MODERN ENGLISH-THAI
DICTIONARY. กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ดยูเคชั่น.

วีระพงศ์ มีสถาน. 2538. สำนวนภาษาไทยถิ่นอีสาน (อุบลราชธานี). วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาภาษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหิดล.

สนิท ตั้งทวี. 2527. วรรณคดีและวรรณกรรมศาสนา. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

สราวุธ เป้นทองรอง. 2546. การศึกษาเชิงวิเคราะห์พระธรรมเทศนาที่แสดงในงานพระบรมศพ
สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขา
ภาษาไทย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

สายทิพย์ นุกูลกิจ. 2537. วรรณกรรมไทยปัจจุบัน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางเขน.

สุกัลยา พงษ์หาญพานิชย์. 2547. การศึกษาเปรียบเทียบลักษณะการใช้ภาษาไทย. วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. 2519. พุทธศาสน์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.

สุธีรา สัตยพันธ์. 2551. งานของ “ดั่งตถุณ” ในฐานะวรรณกรรมพุทธศาสนาแนววัฒนธรรม
ประชานิยม. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย,
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ. 2545. ราชศัพท์. กรุงเทพมหานคร: จุลองรัตน์.

ไสว มาลาทอง. 2541. สารคดีธรรมจากพระไตรปิฎก. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.

หทัยรัตน์ อยู่คล้าย. 2552. ศึกษากลวิธีการแสดงธรรมะของพระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

อรรถพร ศรีฟุ้ง. 2548. การวิเคราะห์ความหมายของคำในสำนวนที่มีความหมายเหมือนกันจาก
พจนานุกรมฉบับมติชน: การศึกษาเชิงอรรถศาสตร์. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

อวยพร พานิช, อุบลวรรณ ปิติพัฒนะโมยิต, อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, ถิรนนท์ อนวัชศิริวงศ์ และ
ไสลทิพย์ จารุภูมิ. 2543. ภาษาและหลักการเขียนเพื่อการสื่อสาร. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อุปกิตศิลปสาร, พระยา. 2539. หลักภาษาไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.

ประวัติและผลงานของพระนักเขียนทั้ง 6 รูป

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ)

นามเดิม	เงื่อม พานิช
วัน เดือน ปีเกิด	27 พฤษภาคม พ.ศ. 2449
อุปสมบท	29 กรกฎาคม พ.ศ. 2469
มรณภาพ	8 กรกฎาคม พ.ศ. 2536
วัด	ธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) จังหวัดสุราษฎร์ธานี

สมณศักดิ์

พ.ศ. 2469	พระเงื่อม
พ.ศ. 2473	พระมหาเงื่อม
พ.ศ. 2489	พระครูอินทปัญญาจารย์
พ.ศ. 2493	พระอริยธานมณี พระราชาคณะชั้นสามัญ
พ.ศ. 2500	พระราชชัยกวี พระราชาคณะชั้นราช
พ.ศ. 2514	พระเทพวิสุทธิเมธี พระราชาคณะชั้นเทพ
พ.ศ. 2530	พระธรรมโกศาจารย์ พระราชาคณะชั้นธรรม

ปริญญาคุณวุฒิตดกตมศักดิ์

8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2522 พุทธศาสตรคุณวุฒิตดกตมศักดิ์
จากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2528 อักษรศาสตรคุณวุฒิตดกตมศักดิ์สาขาปรัชญาและศาสนา
จากมหาวิทยาลัยศิลปากร

3 ธันวาคม พ.ศ. 2528 ปรัชญาคุณวุฒิตดกตมศักดิ์สาขาวิชาศึกษาศาสตร์
จากมหาวิทยาลัยรามคำแหง

1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2530 ปรินญาคุณูปถัมภ์กิตติมศักดิ์สาขาศาสตร์
จากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

16 กรกฎาคม พ.ศ. 2530 ปรินญาคุณูปถัมภ์กิตติมศักดิ์สาขาปรัชญา
จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2533 ปรินญาคุณูปถัมภ์กิตติมศักดิ์สาขาศาสตร์
จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

29 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2536 ศิลปศาสตรคุณูปถัมภ์กิตติมศักดิ์
จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

รางวัลที่ได้รับจากองค์กรต่างๆ

พ.ศ. 2508 หนังสือแก่นพุทธศาสนา ได้รับรางวัลชนะเลิศ หนังสือดีประจำปี
พ.ศ. 2508 จากองค์การยูเนสโก

พ.ศ. 2527 ได้รับคัดเลือกเป็นบุคคลทำประโยชน์ฝ่ายบรรพชิตเนื่องใน
โอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี ได้รับรางวัลเป็น
สัญลักษณ์เสาอโศก และเงินสดจำนวน 10,000 บาท

พ.ศ. 2537 ครูสภาประกาศยกย่องเชิดชูว่าเป็นผู้ทำคุณประโยชน์อย่างสูงยิ่ง
ต่อการศึกษาชาติ เนื่องในโอกาสครบรอบ 100 ปี
กระทรวงศึกษาธิการ

พ.ศ. 2548 องค์การยูเนสโก ประกาศยกย่องให้ท่านพุทธทาสภิกขุเป็นบุคคล
สำคัญของโลก ด้านส่งเสริมสันติธรรม สันติธรรม วัฒนธรรม
ความสัมพันธ์และความเข้าใจอันดีของมวลมนุษยชาติ

พ.ศ. 2549

รัฐบาลไทย รวมทั้งหน่วยงานต่างๆ ได้พร้อมใจกันจัดกิจกรรม
ทางธรรมะเนื่องในโอกาสรำลึกครบรอบ 100 ปี ชาตกาล
ท่านพุทธทาสภิกขุ

ฯลฯ

ตัวอย่างผลงานหนังสือธรรมะ

- แก่นพุทธศาสนา
- คู่มือมนุษย์
- ตัวกูของกู
- ธรรมโฆณ
- ปฏิจ্ঞสมุปบาทคืออะไร
- พระพุทธเจ้าสอนอะไร
- พุทธประวัติจากพระโอษฐ์
- ภาษาคน-ภาษาธรรม
- หนังสือพิมพ์พุทธศาสนา
- อิทปิยจยดา (100 หนังสือดีที่คนไทยควรอ่าน)

ฯลฯ

พระพรหมมั่งคลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ)

นามเดิม	ปิ่น เสน่ห์เจริญ
วัน เดือน ปีเกิด	11 พฤษภาคม พ.ศ. 2454
อุปสมบท	28 กรกฎาคม พ.ศ. 2474
มรณภาพ	10 ตุลาคม พ.ศ. 2550
วัด	วัดชลประทานรังสฤษฎ์

สมณศักดิ์

พ.ศ. 2499	พระปัญญานันทมุนี
พ.ศ. 2514	พระราชนันทมุนี
พ.ศ. 2530	พระเทพวิสุทธิเมธี
พ.ศ. 2537	พระธรรมโกศาจารย์
พ.ศ. 2547	พระพรหมมั่งคลาจารย์

ปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์

พ.ศ. 2524	ได้รับปริญญามหาบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์
พ.ศ. 2531	ได้รับปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยรามคำแหง
พ.ศ. 2534	ได้รับปริญญามหาบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
พ.ศ. 2536	ได้รับปริญญามหาบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จากมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์

พ.ศ. 2536 ได้รับปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์
(ปรัชญาและศาสนา) จากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

พ.ศ. 2537 ได้รับปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์
จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

รางวัลที่ได้รับจากองค์กรต่างๆ

พ.ศ. 2520 ได้รับรางวัล "ดั่งใจเงิน" จากสมาคมนักประชาสัมพันธ์
แห่งประเทศไทย ในฐานะพระภิกษุผู้เผยแผ่ธรรมะและ
ศีลธรรมยอดเยี่ยมของประเทศไทย

พ.ศ. 2521 ได้รับรางวัล "นักพูดดีเด่น" ประเภทเผยแผ่ธรรม จาก
สมาคมฝึกพูดแห่งประเทศไทย

พ.ศ. 2525 ได้รับการคัดเลือกให้เป็นบุคคลผู้ทำคุณประโยชน์ต่อ
พระศาสนา เนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี
จากกรมการศาสนา โดยได้รับรางวัลและประกาศเกียรติคุณ
2 รางวัล คือ ประเภท ก.บุคคล และประเภท ข.สื่อสารมวลชน
(รายการส่งเสริมธรรมะทางสถานีวิทยุโทรทัศน์)

พ.ศ. 2548 ได้รับการยกย่องเป็นศิษย์เก่าดีเด่น เนื่องในโอกาสงาน
ครบรอบ 100 ปี โรงเรียนพัทลุง จากโรงเรียนพัทลุง

พ.ศ. 2550 ได้รับยกย่องเชิดชู ในฐานะ "ผู้สูงอายุแห่งชาติ" ประจำปี
2550 ผู้มีผลงานดีเด่นคนแรก (รูปแรก) ของประเทศ

ฯลฯ

ตัวอย่างผลงานหนังสือธรรมะ

- ทางสายกลาง
- คำถามคำตอบพุทธศาสนา
- คำสอนในพุทธศาสนา
- หน้าที่ของคนนับสมบุรณ์
- รักลูกให้ถูกทาง
- ทางดับทุกข์
- อยู่กันด้วยความรัก
- ปัญญาสาส์น
- มรณานุสติ
- ทางธรรมสมบุรณ์แบบ
- กรรมสนองกรรม
- พระพุทธศาสนาที่แท้
- อยู่ดีไปได้

ฯลฯ

พระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กัลยาโณ)

นามเดิม	พยอม จั่นเพชร
วัน เดือน ปีเกิด	24 เมษายน 2492
ภูมิลำเนา	อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี
อุปสมบท	16 มิถุนายน 2513
วัด	วัดสวนแก้ว จังหวัดนนทบุรี
ตำแหน่งทางคณะสงฆ์	เจ้าอาวาสวัดสวนแก้ว

การศึกษา

พ.ศ. 2500	เข้ารับการศึกษ ที่โรงเรียนสังวรพิมลไพบุลย์
พ.ศ. 2513	อุปสมบทเป็นพระภิกษุ ที่วัดสังวรพิมลไพบุลย์
พ.ศ. 2514	จบนักธรรมตรี ที่วัดอัมพวัน จังหวัดนนทบุรี
พ.ศ. 2515	จบนักธรรมโท ที่วัดบางอ้อยช้าง จังหวัดนนทบุรี
พ.ศ. 2516	จบนักธรรมเอกที่วัดบางอ้อยช้าง จังหวัด นนทบุรี
พ.ศ. 2537	ปริญญามหาบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาพุทธศาสน์ จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปริญญามหาบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาพัฒนาสังคม จากสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า)

รางวัลที่ได้รับจากองค์กรต่างๆ

พ.ศ. 2528	รางวัลสังข์เงิน สาขาใช้ศิลปะในการเผยแผ่ จากสมาคมนักประชาสัมพันธ์แห่งประเทศไทย
พ.ศ. 2531	โล่โครงการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่ จากกรุงเทพมหานคร

- พ.ศ. 2535 โล่เกียรติคุณบารมี “พระผู้มีคุณต่อแผ่นดินและสังคม”
จากสมเด็จพระสังฆราชฯ
โล่โครงการรณรงค์เพื่อการไม่สูบบุหรี่
จากมูลนิธิหมอชาวบ้าน
- พ.ศ. 2536 โล่บุคคลดีเด่นแห่งวงการศึกษาระดับชาติ
สาขาการศึกษานอกระบบ
จากสมาคมศึกษานิเทศก์แห่งประเทศไทย
โล่ผลงานดีเด่นด้านวิชาภาษาไทย
จากกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ
- พ.ศ. 2538 รางวัลเหรียญนวมัยโลก การรณรงค์เลิกบุหรี่
จากองค์การอนามัยโลก
รางวัลมูลนิธิดีเด่นระดับภาค ลำดับที่ 3
จากสมาคมสันนิบาตมูลนิธิแห่งประเทศไทย
รางวัลโล่ผู้สนับสนุนกรมประชาสัมพันธ์ ประจำปี 2538
จากนายบรรหาร ศิลปอาชา นายกรัฐมนตรี
รางวัลชมเชยที่ 3 การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ของ
คณะกรรมการการเศรษฐกิจและสังคมสำหรับเอเชียแปซิฟิก
(เอสแคป) ประจำปี พ.ศ. 2538
- พ.ศ. 2539 รางวัลมูลนิธิดีเด่นระดับภาค ลำดับที่ 2
จากสมาคมสันนิบาตมูลนิธิแห่งประเทศไทย
โล่ประกาศเกียรติคุณ “ผู้ร่วมรณรงค์สร้างสรรค์สังคมปลอดบุหรี่”
จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
- พ.ศ. 2540 เกียรติบัตรยกย่องเชิดชูเกียรติในด้าน
“อภิปรายถ่ายทอดเสียงวิชาการทางพระพุทธศาสนา”
จากสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆ-
ปริณายก

ประกาศนียบัตรทองคำเชิดชูเกียรติ “พระดีศรีสังคม”
จากสมาคมสื่อมวลชนส่วนภูมิภาค (ประเทศไทย)
โล่ประกาศเกียรติคุณ “นักศึกษาศึกษาดีเด่นแห่งชาติ
สาขาสื่อมวลชน” จากกระทรวงสาธารณสุข

ฯลฯ

ตัวอย่างผลงานหนังสือธรรมะ

- อย่าตัดเศียรพระธรรมกันเลย
- ปุ๋ยมนุษย์
- พุทธธรรมนำทางสร้างสุข
- ฮาสุคจิต
- ขวัญใจเด็กแนว
- อาตมา (ไม่ใช่) เชิญยิ้ม
- ค่าของคน: ชีวิตมีคุณค่าด้วยการทำหน้าที่
- ร้อยธรรม นำความสุขจากพระพยอม
- เกียรติวาทะเด็ด มุขพิชิตมาร สไตล์พระพยอม กัลยาโณ
- พิชัยศของคนตรง

ฯลฯ

พระไพศาล วิสาโล

นามเดิม	ไพศาล วงศ์วรวิสิทธิ์
วัน เดือน ปีเกิด	10 พฤษภาคม พ.ศ. 2500
อุปสมบท	พ.ศ. 2526
ภูมิลำเนา	จังหวัดกรุงเทพมหานคร
การศึกษา	มัธยมศึกษา โรงเรียนอัสสัมชัญ บางรัก ปริญญาตรี คณะศิลปศาสตร์ เอกประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
วัด	ปัจจุบันเป็นเจ้าอาวาสวัดป่าสุคะโต อำเภอแก่งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ แต่พักสลับกันกับวัดป่ามหาวัน อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ
ความเชี่ยวชาญ	นักวิชาการ นักอ่าน นักเขียน นักปฏิบัติธรรม นักอนุรักษ์ นักบรรยาย
รางวัลที่ได้รับจากองค์กรต่างๆ	
พ.ศ. 2548	ได้รับรางวัล “ชูเกียรติ อุทกะพันธุ์” ครั้งที่ 2 ประจำปี พ.ศ. 2548 จากผลงานหนังสือ “พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและ ทางออกจากวิกฤติ” ในสาขาศาสนาและปรัชญา
พ.ศ. 2553	ได้รับรางวัลศรีบูรพา จากกองทุนศรีบูรพา
พ.ศ. 2554	ได้รับรางวัลนักเขียนอมตะ จากมูลนิธิอมตะ

ตัวอย่างผลงานหนังสือธรรมะ

- ร่มไม้และเรือนใจ
- รู้ใจไกลทุกข์
- เป็นไทย เป็นพุทธ เป็นสุข
- ลงหลักปักธรรม (สำนักพิมพ์มติชน)

- ความสุขที่ปลายจมูก
- สุขสวนกระแส
- ธรรมะในงาน ธรรมะในใจ
- พุทธศาสนาไทยในอนาคต
- มีใจเป็นมิตร มีจิตเป็นเพื่อน
- ไม่ผลักไส ไม่ไต่หา
- คั่นคู่สามัญ
- ชีวิตอิสระ
- สุขแท้ด้วยปัญญา
- พุทธศาสนากับคุณค่าต่อชีวิต
- พุทธศาสนากับคุณค่าร่วมสมัย
- สุขใจนาคร: ศิลปะการอยู่เมืองอย่างมีความสุข
- อเมริกาจาริก

ฯลฯ

พระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต

นามเดิม	สมปอง นครไธสง
วัน เดือน ปีเกิด	3 พฤศจิกายน 2521
อุปสมบท	พ.ศ. 2541
วัด	วัดสร้อยทอง (พระอารามหลวง) จังหวัดกรุงเทพมหานคร
การศึกษา	เปรียญธรรม 7 ประโยค ปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) เอกปรัชญา (เกียรตินิยมอันดับ 1) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปริญญาโท สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต (สส.ม.) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (พธ.ม.) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปริญญาเอก ปรัชญาคุณูปบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาการบริหาร การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ มหาวิทยาลัยปทุมธานี
รางวัลที่ได้รับจากองค์กรต่างๆ	
พ.ศ. 2550	รางวัล “คนดีศรีแผ่นดิน” ประจำปี 2550 จากหนังสือพิมพ์สื่อสารธุรกิจ
พ.ศ. 2550	นิตยสาร Positioning ยกย่องให้เป็น “50 ผู้ทรงอิทธิพลแห่งปี”
พ.ศ. 2551	รับพระราชทานรางวัล “เสาเสมอธรรมจักร” ประเภทส่งเสริม การเผยแผ่พระพุทธศาสนา สาขาการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในประเทศ จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราช กุมารี ในงานสัปดาห์วิสาขบูชาโลก

- พ.ศ. 2551 รางวัล “งานทองประเสริฐ” “ฐานะผู้มีผลงานดีเด่นในสาขา “พระพุทธศาสนา”
- พ.ศ. 2554 รางวัล “ผู้มีคุณธรรมจริยธรรมดีเด่น” จากสโมสรวัฒนธรรมหญิง ในพระบรมราชูปถัมภ์, หนังสือพิมพ์เส้นทางผู้นำ ได้รับการคัดเลือกเป็น “1 ใน 100 บุคคลผู้เป็นแรงบันดาลใจ” (100 idols) จากนิตยสาร a day
- รางวัล “ผู้ใหญ่ในวันนี้ คือ เยาวชนที่ดีในอดีต (Re Youth)” ในโครงการวันเยาวชนแห่งชาติ “Youth Day: ทำดีไร้ยางอาย” จากมูลนิธิสร้างเสริมคุณธรรม เครือข่ายเยาวชนพัฒนาศักยภาพ

ฯลฯ

ผลงานผ่านสื่อ

ผลงานผ่านสื่อโทรทัศน์

พระวิทยากรประจำรายการ

- รายการ “หลวงพี่มาแล้ว” ทุกวันจันทร์-ศุกร์ 11.00 น. ช่อง 3
- รายการ “ชุมชนนิมนต์ยิ้ม” ทุกวันศุกร์ 18.00 น. ช่อง 3

ผลงานหนังสือธรรมะ

- หนังสือ “หลวงพี่มาแล้ว”
- หนังสือ “ธรรมะฮาเฮ”
- หนังสือ “เย็นเถิดโยม”
- หนังสือ “สุขกันเถอะโยม”
- หนังสือ “โยมเอ๋ย สิบอกให้”
- หนังสือ “ททท. เทคนัทัวไป”
- หนังสือ “หลงทางเสียเวลา หลงอาตมามีอนาคต (นะ โยม)”

ฯลฯ

พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี)

นามเดิม	วุฒิชัย บุญถึง
วัน เดือน ปีเกิด	29 มกราคม พ.ศ. 2516
ภูมิลำเนาเดิม	อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย
อุปสมบท	10 พฤษภาคม พ.ศ. 2537
วัด	สถาบันวิมุตตยาลัย กรุงเทพมหานคร
การศึกษา	
พ.ศ. 2543	ป.ธ.9 สำนักวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม
พ.ศ. 2543	ศษ.บ. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
พ.ศ. 2546	พธ.ม. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รางวัลที่ได้รับจากองค์กรต่างๆ	
พ.ศ. 2547	ผลงาน “ธรรมะคิดปีก” ได้รับการนำไปดัดแปลงเป็นละครโทรทัศน์ทางไทยทีวีสีช่อง 3 ได้รับรางวัลจากสถาบันต่างๆ กว่าสิบรางวัล
พ.ศ. 2548	รางวัล “ผู้มีผลงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาดีเด่น” (จากผลงานนิพนธ์ 4 เรื่อง คือ ธรรมะคิดปีก ธรรมะหลับสบาย ธรรมะดับร้อน ธรรมะบันดาล) จากมูลนิธิศาสตราจารย์พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ ราชบัณฑิต
พ.ศ. 2548	สภาศาสนาเพื่อสันติภาพโลก ยกย่องเป็น “ทูตสันติภาพโลก”
พ.ศ. 2549	นิตยสาร Positioning ยกย่องให้เป็นหนึ่งใน “50 ผู้ทรงอิทธิพลของสังคมไทย ปี 2549”

- พ.ศ. 2549 รางวัล “The Great Dharma Putta Award” (พระธรรมทูตผู้มี
ผลงานดีเด่นระดับโลก) จากรัฐบาลและคณะสงฆ์แห่งประเทศไทย
ศรีลังกา และองค์กร WBSY (World Buddhist Sangha Youth)
ในฐานะเจ้าภาพจัดงาน “สมโภช 2550 ปีแห่งพระพุทธศาสนา
ยุคกาล” (The Celebration of 2550th Buddha Jayanti)
- พ.ศ. 2550 รางวัล BUCA HONORARY AWARDS ในฐานะผู้มีผลงาน
โดดเด่นในการนำเสนอธรรมะแบบอินเตอร์เน็ต และมีคุณูปการต่อ
วงการวิชาชีพนิเทศศาสตร์ จากคณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัย
กรุงเทพ
- พ.ศ. 2550 รางวัล “รัตนปัญญา” (Gem of Wisdom Award) ซึ่งเป็นรางวัล
เกียรติยศสำหรับพระสงฆ์ทรงสมณัญญาเป็นเอก
จากคณะสงฆ์และประชาชนจังหวัดเชียงราย
- พ.ศ. 2550 รับพระราชทานรางวัล “เสาเสมอธรรมจักรทองคำ” ในฐานะผู้ทำ
คุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา สาขการแต่งหนังสือทาง
พระพุทธศาสนา จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรม
ราชกุมารี ในงานสัปดาห์วิสาขบูชาโลก ณ มณฑลพิธี
ท้องสนามหลวง
- พ.ศ. 2550 รับพระราชทานรางวัล “บุคคลผู้ทำคุณประโยชน์ต่อเยาวชน”
สาขการศึกษาศึกษาและวิชาการ จากสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ
สยามมกุฎราชกุมาร เนื่องในโอกาสวันเยาวชนแห่งชาติ
ณ อาคารกีฬาเวสน์ 2 ศูนย์เยาวชนกรุงเทพมหานคร (ไทย-ญี่ปุ่น)
- พ.ศ. 2550 รางวัล “Young & Smart VOTE 2007 สาขา คนรุ่นใหม่ที่มี
บทบาทต่อสังคม” จากนิตยสารสุดสัปดาห์ บริษัท อมรินทร์
พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง

- พ.ศ. 2550 รางวัล “ผู้มีอุปการคุณต่อวงการห้องสมุด และการศึกษาวิชา
บรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์” จากสมาคมห้องสมุด
แห่งประเทศไทยในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ
สยามบรมราชกุมารี
- พ.ศ. 2551 รางวัล “นักเขียนบทความดีเด่นประจำปี 2551” จากมูลนิธิ
ม.ร.ว.อายุมมงคล โสณกุล
- พ.ศ. 2551 รางวัลกิตติคุณสัมพันธ์ “สังข์เงิน” ในฐานะผู้ที่มีผลงาน
การประชาสัมพันธ์ดีเด่น จากสมาคมนักประชาสัมพันธ์
แห่งประเทศไทย ณ ดิگสันติไมตรี ทำเนียบรัฐบาล
- พ.ศ. 2551 รางวัล “ผู้มีอุปการคุณต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” ของ
มูลนิธิรวมใจเผยแผ่ธรรมะ จากสมเด็จพระพุทธาจารย์
(เกี่ยว อุปเสโณ) ประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระ
สังฆราช

ฯลฯ

ผลงานหนังสือธรรมะที่ได้รับการเผยแพร่ ภาษาไทย

- ดีเอ็นเอ ทางวิญญาณ
- ปรัชญาหน้ากุฏิ
- คิดอย่างเซ็น
- ดายแล้วเกิดใหม่ตามนัยมิลินทปัญหา
- ดายแล้วเกิดใหม่ตามนัยพระพุทธศาสนา
- พระสงฆ์กับทางออกจากทุกข์ของสังคม
- ครูกัลยาณมิตรของชีวิตดีงาม
- อารยธรรมคา: มรรควิธีเพื่อชีวิตดีงาม
- พระพุทธคุณ 100 บาท
- กรรมกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต
- ในหลวงครองราชย์ พุทธทาสครองธรรม

- กำลังใจแค่ชีวิต
- ทุกข์กระทบ ธรรมกระทบ
- ธรรมะติดปีก
- ธรรมะหลับสบาย
- ธรรมะดับร้อน
- ธรรมะบันดาล
- ธรรมะรับอรุณ
- ธรรมะราตรี
- ธรรมะทำไม
- ธรรมะเกร็ดแก้ว
- ธรรมะสบายใจ
- ธรรมะทอรั้ง
- ธรรมะงอกงาม
- ธรรมะน้ำเอก
- ธรรมะคลายใจ
- ธรรมะพารวย
- ธรรมะศักดิ์สิทธิ์
- คนสำราญงานสำเร็จ
- สบตากับความตาย
- เชิญตะวัน
- มหัศจรรย์แห่งชีวิต 7 หลักคิดจาก ว.วชิรเมธี
- ลายแทงแห่งความสุข
- มองลึก นึกไกล ใจกว้าง
- เปลี่ยนเคราะห์ให้เป็นโชค เปลี่ยนโรคให้เป็นครู
- ตะแกรงร้อนทอง
- ว่ายทวนน้ำ (เขียนร่วมกับพระไพศาล วิสาโล)
- ธรรมมา คำขึ้น
- ธรรมาธิปไตย
- หนังสือเรียนพระพุทธศาสนา มัธยมศึกษาปีที่ 1-6

ผลงานที่ได้รับการแปลเป็นภาษาอังกฤษ

แปลโดยนพมาศ แวหงส์

- Anger Management (ธรรมะหลับสบาย)
- Looking Death in the Eye (สบตากับความตาย)
- Love Management (ธรรมะทอรัก)
- Mind Management (ธรรมะสบายใจ)

ประวัติการศึกษาและการทำงาน

ชื่อ-นามสกุล	นางสาวนรีนาถ ลำลี
วัน เดือน ปีที่เกิด	12 สิงหาคม พ.ศ. 2527
สถานที่เกิด	จังหวัดยโสธร
ประวัติการศึกษา	ศิลปศาสตรบัณฑิต (ภาษาไทย) มหาวิทยาลัยบูรพา
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม